

ÂLİM'DEN AYDINA

BİLGİ ÖZNELERİ, BASKIN KÜLTÜR VE TUTUM FARKLILIKLARI

2002 sonrasındaki on üç yıllık süreçte Türkiye’de İslâmî ve muhafazakâr düşünce çevrelerinde yaşanan dönüşüm, bu dönüşüme ortam hazırlayan tarihsel ve toplumsal kökenler tartışılırken aydın ve entelektüel meselesinin, bununla bağlantılı olarak âlimin gündeme geldiği görülmektedir. 1970 sonrası gelişmelerle de bağlantılı olmakla birlikte, tarihsel olarak İslâmcılık düşüncesinin ortaya çıktığı on dokuzuncu yüzyıldaki çıkış noktaları dikkate alındığında meselenin günümüzde almış olduğu hâl arasında bir mukayesenin yapılması kaçınılmazdır.

İslâmcılık, kriz dönemlerinde, varolan krize bir cevap sunma iddiasıyla ortaya çıktığı için temel özelliklerinden biri hep “siyaset merkezilik” olmuştur. İlk dönem İslâmcılığının düşünce ve siyaset geliştirme noktasında karşıtlığın önde olduğu bir tavır içerisinde olması bir zorunluluktan kaynaklanmıştır. Batılı değer yargılarının sahiplenilmesi üzerinden İslâm’a, dolayısıyla Müslümanlara yöneltilen suçlamaların bu değer yargılarının zaten İslâm’ın özünde bulunduğu argümanında tezahür eden bir ezikliği barındırdığı ifade edilebilir. Kadın sorunundan kapitalizmin çalışmaya vurgu yapan boyutlarına kadar uzanan bu karşı çıkış ama aynı zamanda kabulleniş bir şekilde günümüzde de varlığını korumaktadır.

Erken Cumhuriyet devrinden itibaren sindirilen İslâmcılık artık yeni bir evreye girmiş, aynı zamanda İslâm kamusal alanın merkezinden uzaklaştırılmıştır. İslâmcılığın dışlanması, sindirilmesi ve silikleştirilmesi olarak adlandırabileceğimiz bu süreç dinin seküler devletin kontrolü altına alınmaya çalışıldığı bir dönemdir. Gelgelelim bu uygulama İslâm’ın toplumsal ve siyasî alandaki etkisini sınırlandırmakta başarısızlığa uğramış, 1950’den itibaren dinî yaşantı üzerindeki baskının “azalmasıyla” İslâmcı düşünce ve akımlarda bir canlanma yaşanmış ve bu canlanma Türkiye’deki entelektüel alan tartışmalarının mahiyetini de değiştirmiştir. Zira Türkiye’de entelektüelin muhalefetle ilişkisi yapısal bir özellik olmaktan ziyade 1950 sonrasında siyasal mücadelenin gölgesinde oluşmaya başlayan bir olgudur. Aksi takdirde, tek parti döneminde uzun yıllar iktidarda yer almış isimlerin entelektüel sayılmaması, o zaman iktidara direnen pek çok İslâmcı entelektüel’in ise “entelektüel” olarak tanımlanması gerekirdi. Ancak gerçekte durum böyle değildir. Çünkü, Cumhuriyet’in ilk yıllarında, siyasal alanda hakim pozisyonda yer alan güçlerin belirlediği ölçüt sistemi kimin entelektüel sayılacağını belirlemiş ve alanda tekel kurmuştur.

Görece “toparlanma” ve tutunma olarak adlandırılabilir yılların ardından özellikle 1970 sonrasında toplum ve düşünce hayatında daha bariz bir şekilde görünürlük kazanan İslâmcılık gerek siyasî gerekse toplumsal hareketlere etki eden aydın ve entelektüeller ortaya çıkardı. 1980 ve 1990’larda kurumsallaşma eksenindeki çabaların ardından gelen 2000’lerin İslâmcı düşünce açısından ne ifade ettiği önemli bir soru/n olarak önümüzde durmaktadır. Oldukça hareketli ve hararetli olan bu dönem kısa bir yirminci yüzyıl tarihi olarak da ele alınabilecek hususiyetleri içermektedir.

İslâm âleminin dönüştürülmesinin sembolik adı olan Kemalizm hukuki varlığını korurken hatta pekiştirirken, teamül odaklı baskısının ortadan kalkmasıyla yaşanan siyasi rahatlığın “devlet aklına” teslim olmayı beraberinde getirdi ve dahası İslâmî kesimde yaşanan refah artışının kültürel planda bir gerilemeye yol açtığı kanaatleri ileri sürüldü. Yani “eski” İslâmcı siyasetçilerin ve iş çevrelerinin ortaya koydukları başarı, İslâmcı entelektüeller tarafından sert bir şekilde eleştirildi. 2000 sonrası İslâmcı düşünce açısından ortaya konulan sorunsalın kültürel iktidarın, dolayısıyla hegemonyanın solda kalışına dönük bir kahrılanmayı içermesi oldukça trajikti. İslâmcıların öteden beri kendi dilleri üzerinden değil, liberal argümanlar yahut sol liberal entelektüel hegemonyanın dili üzerinden varlık kazanmış olması, kemikleşmiş eleştirelilik bağlamında işe yaramakta fakat kurucu bir fikrî çabanın ortaya konması noktasındaysa bir vaadi bulunmamaktadır.

Haddizatında İslâmcılık kültürel savaşı sürdürecektir “mevzi” bilinciyle donanmış organik aydınlarını üretmekte ciddi sıkıntılar yaşamaktadır. İslâmcıların daha önce karşılaşmadıkları problemlerle yüz yüze kaldıkları bir dönemde soruşturma ile başlayan bir dosya hazırladık. Yazarlarımıza yönelttiğimiz soru şu şekildeydi: “Aydın ve entelektüel kavramları arasında bir ayrım yapıyor musunuz? Uzun zamandır İslâmcı aydın, İslâmcı entelektüel/entelijansiya ve âlim ekseninde dönen bir tartışma söz konusu. Siz bu tartışmalar hakkında ne düşünüyorsunuz?”

Elbette bu soruyu, entelektüelin kim olduğunu, tanımlama ve derecelendirme işi için gereken otoriteye kimin sahip olduğu sorusuna kopmaz biçimde bağlı olduğunun farkında olarak sorduk.

Yeni sayımızda buluşmak temennisiyle.

Umrân

GÜNDEM

04

"NEREYE GİDİYORSUNUZ?" 1:
"Fabrika Açarlarına Dönmek" Ne Demek?
Burhanettin CAN

15

Müslüman Kürt Siyasi Hareketine
Açık Mektup
Sıbğatullah KAYA

20

ORTADOĞUDAN

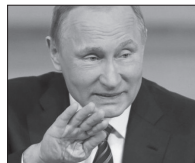
24

İngiltere İşçi Partisi'nin CORBYN Uğrağı
Öner ÇUBUKÇU

28

Rus Uçağının Düşürülmesi Sonrası
TÜRK-RUS İLİŞKİLERİ
M. Samet TOMAKİN

DOSYA

40

Müslüman ve İslâmcı
Muhallif Entelektüel Olur mu?
Hayreddin KARAMAN

42

Aydın, Âlim, Şeyh
Bedri GENCER

45

'Aydın' Kimdir? 'Âlim' Kimdir?
Kürşad ATALAR

48

Entelektüel Kaçış
Ercan YILDIRIM

51

İktidar Karşısında Entelektüel
Hasan Ufuk AKTAŞLI

56

Türkiye'de "Entelektüelleri"
Sosyolojikleştirmek
Hüseyin ETİL

Sahibi

Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş. Adına
Şemseddin Özdemir

Genel Yayın Yönetmeni

Cevat Özkaya

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Metin Çıgırık

İdare Merkezi

Bereketzâde Mah. Okçumusa Cad. Bank Han
No: 11 D. 3 Şişhane Beyoğlu-İST.

Tel: (0212) 293 90 41 - (0543) 281 58 85

www.umrandergisi.com

umran@umrandergisi.com

abone@umrandergisi.com

Temsilcilikler

Ankara: (0312) 418 12 77

İzmit: (0542) 250 75 77

Trabzon: (0462) 321 95 44

Isparta: (0246) 223 24 87

Nasıl Abone Olabilirsiniz?

1. Umran Dergisi'ne abone olmak veya aboneliğinizi yenilemek için 0212 293 90 41 nolu abone hattımızı arayabilirsiniz.

2. www.umrandergisi.com sitemize girip Abonelik sayfasındaki Abone Formu'nu doldurarak abone olabilirsiniz.

Abone Ücretleri (Yıllık/12 Sayı):

Yurt içi: 80 TL (KDV dahil)

Yurt dışı: Avrupa 60 EURO

Diğer Ülkeler: 80 USD

Birim Fiyatı: 7 TL

Abone Ücretini Nasıl Ödeyebilirsiniz?

1- 0212 293 90 41 nolu abone hattımıza arayıp kredi kartınız ile ödeyebilirsiniz.
2- Posta Çeki hesabımıza abone ücretini yatırarak. (Posta çekine abonenin kendi adını yazmayı unutmayınız.)

POSTA ÇEKİ HESAP NO: 654482

Alıcı Adı: Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş.
3- Banka Hesap numaramıza, abone ücretinizi doğrudan yatırabilir veya internetten havale edebilirsiniz.

BANKA HESAP NO: 8515535-2

IBAN: TR46002050000851553500002

Kuveyt Türk Eminönü Şb.

Hesap: Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş.

Görsel Yönetmen

Tekin Öztürk

www.tekinozturk.com.tr

Baskı: Şenyıldız Yayıncılık ve Matbaacılık

Gümüş Suyu Caddesi Işık San. Sit. No:19 C Blok 102

Topkapı / İstanbul

Tel: (212) 483 47 91 - 483 48 23

Yaygın, Süreli. Ayda bir yayımlanır.

Ocak 2016 Sayı: 257

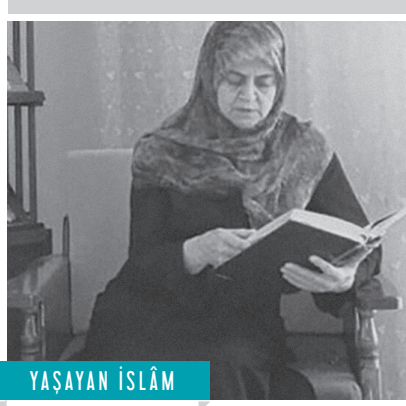
Yazıların ve ilanların sorumluluğu sahiplerine aittir.
Bu dergi basın meslek ilkelerine uymayı taahhüt eder.

KRİTİK

61

"Çağdaş/Muasır Durum" veya Modernlik
Celalettin VATANDAŞ

YAŞAYAN İSLÂM

66

"Okuyucu Tefsiri" Üzerine Bir Söyleşi
Cihan AKTAŞ

KÜLTÜR/SANAT

72

Bir Bağdat Seferi
Metin Önal MENGÜŞOĞLU

77

Bir Yol, Bir Tanıklık Hikâyesi:
Darbeden Kalemle
Erkam KUŞÇU

80

Özgürlükten Özgürleşmeye Müphem
Bir Serüven
Sedat DEMİR

84

Necip Fazıl Kitabı
Osman DERTLİ

88

KİTAPLIK

“NEREYE GİDİYORSUNUZ?” 1: “Fabrika Ayarlarına Dönmek” Ne Demek?

AKP yöneticileri, “fabrika ayarlarına dönmek” ifadesini kullandıklarında; “rüşvet ve yolsuzlukların üzerine gitmek” istediklerini düşünürken, tamamen dış politikada, son 4-5 yıldır yaptıkları konuşmaların ve izledikleri politikaların tersine bir konuşma ve politika izlemeye başladıklarını görmekteyiz. AKP yöneticilerinin 2000 yılının başlarında siyasi mücadeleye girerken kullandıkları dil ve söylemler, Müslüman zihin dünyasında çok ciddi kırılmalara neden olmuştur.

Burhanettin CAN

AKP yöneticileri, kendileri tarafından Taksim *ka-dife darbesine* destek verdikleri için “faiz lobisi”, “üst akıl” diyerek suçladıkları ABD, AB, İngiltere, Fransa, Almanya ve NATO yöneticileri değilmiş ve bu süreçte aramızda hiçbir şey olmamış gibi 1 Kasım 2015 genel seçimler sonrasında farklı bir dil kullanmaya başlamışlardır. **Aca-ba bu değişim neden?**

İki yıldır sürüncemede bırakılan Çin Füze ihalesi anı bir kararla iptal edilip Türkiye’nin milli bir füze yapacağı topluma servis edilmiş ve ardından İtalya-Fransa’dan füze alımı için girişimlerde bulunulmuştur. **Bu değişim neden?**

G-20 toplantısında, 2009 yılından 2015 yılına kadar her aşamada Türkiye’ye ihanet etmiş olmasına rağmen “ABD ile model ortak olduğumuz” tekraren ilan edilmiştir. **Bu değişim neden?**

“Al Bizi Şangay Beşlisine vazgeçelim AB’den” diyebilecek kadar “Can ciğer kuzu sarması” olunan Rusya’nın uçağı, angajman kuralları ihlali gerekçesiyle düşürülmüştür. Türkiye Rusya’nın işgaline maruz kalacak havası oluşturularak ABD’ye, NATO’ya Türkiye’deki bütün NATO üsleri ile di-

ğer hava alanları açılmıştır. **Bu değişim neden?** “Al Bizi Şangay Beşlisine vazgeçelim AB’den” diyebilecek kadar AB ile üyelik ilişkilerini askıya almışken birden bire “Avrupa halkından” ve “Avrupa ailesinden” olduğumuz söylenmeye başlanmıştır. **Bu değişim neden?**

“One Minute” denerek katil ilan edilip meydan okunan, Mavi Marmara olayından sonra restleşilen İsrail Devleti, birden bire “dost” olarak ilan edilmiştir.

Bu değişim neden?

Görülen o ki, 7 Haziran 2015 seçim sonuçları, AKP yönetici kadrolarının kullandığı dil ve söylemlerde çok ciddi değişiklikler meydana getirmiştir. AKP’nin 7 Haziran 2015 seçimleri sonrasında tek başına iktidar olamamasının meydana getirdiği şok, dış politikada izlenen yolu derinden etkilemiştir. AKP’nin, G-20 toplantısı öncesi, esnası ve sonrasında yaptığı açıklamalara bakıldığında; 7 Haziran ile 1 Kasım 2015 arasında uluslararası alanda arka planda yapılan görüşmelerin, Taksim kadife darbe sürecinde vuku bulan olayların, AKP’nin 2002 yılındaki dış politikaya ve 2002’deki “fabrika ayarlarına dönmesi-ne” sebebiyet verdiği anlaşılmaktadır.

AKP yöneticileri, “fabrika ayarlarına dönmek” ifadesini kullandıklarında; “rüşvet ve yolsuzlukların üzerine gitmek” istediklerini düşünürken, tamamen dış politikada, son 4-5 yıldır yaptıkları konuşmaların ve izledikleri politikaların tersine bir konuşma ve politika izlemeye başladıklarını görmekteyiz. AKP yöneticilerinin 2000 yılının başlarında siyasi mücadeleye girerken kullandıkları dil ve söylemler, Müslüman zihin dünyasında çok ciddi kırılmalara ve kirlenmeye neden olmuştur. Yıllardır AB’ye, ABD’ye, NATO’ya, Siyonizm’e ve Türkiye’deki cari sisteme karşı olan dinî hassasiyeti yüksek bir camia, AKP yöneticilerinin kullandığı dilden dolayı; önceden karşı olduğu bu alanlardaki düşüncelerini büyük oranda değiştirmiştir. AKP yöneticilerinin son üç dört yıldır kullandığı dile 1 Kasım 2015’ten sonra kullandıkları dil arasındaki tezat, yeni bir travmanın yaşanmasına, ciddi bir zihinsel kirlenmenin meydana gelmesine, “ben idrakinin” kaybolmasına, kültür ve medeniyetimizden şüphe edilmesine, varolan sosyal şizofreninin daha da derinleşmesine, sosyolojik çözülmenin hızlanmasına ve kimlik krizinin derinleşmesine sebebiyet verebilecektir.

Bu sonuçların meydana gelmemesi için AKP yöneticilerinin öne çektikleri, “model ortaklık”, “Avrupa halkı”, “Avrupa ailesi”, “dost” ve “kardeş” kavramlarının kendi kültür ve medeniyet kodlarımız açısından ne anlama geldiğinin yeniden tartışmaya açılması gerekmektedir. Çünkü bu kavramlar teknik, ekonomik alanla ilgili olmayıp hikmet-felsefe boyutu, derinliği olan kavramlardır.

Bu yazı serisinde bu yapılmaya ve bu konu gönüllü kuruluşların gündemine sokulmaya çalışılacaktır. Ancak bundan önce AKP yöneticilerinin ani bir değişikliklerle gündeme taşıdıkları aşağıdaki konularla ilgili söyledikleri tartışılacaktır:

- **Model Ortaklık**
- **NATO**
- **Avrupa Halkı ve Avrupa Ailesi**
- **İsrail Devleti’nin Dostluğu**

Model Ortaklık, *Umran*’ın geçen sayısında genişçe incelendiği için bu konu üzerinde burada durulmayacaktır.

“Yeni NATO Konsepti”

İkinci Dünya Savaşı’nın sonuna doğru savaşın galipleri, Moskova, Tahran, Qbeec ve Yalta Anlaşmaları ile dünyayı aralarında paylaşmışlardır. Bu paylaşma sonrasında komünist ve kapitalist blok arasında başlayan soğuk savaş dünyayı, ABD ve Sovyet merkezli olarak kamplaştırmıştır. NATO ve VARŞOVA paktları bu paylaşımın bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. NATO, 1949 yılında kurulduğunda, ABD, üç temel

amacı öngörmüştür:

- **Birincisi**, Sovyetlerin komünizmi yaymasına mani olmak,
- **İkincisi**, Amerika’nın Avrupa’da siyasi bir aktör olarak varlığını devam etmesini sağlamak,
- **Üçüncüsü** de, Almanya’yı kontrol altında tutmaktır.¹

ABD, soğuk savaş fırsatı olarak kullanıp, kendi değerlerini üye ülkelere ve dünyaya yaymıştır. NATO’nun en büyük tahribatı, pakt içinde ki ülkelerin askeri personeli, zihinsel olarak değiştirip kendi halkına yabancılaştırması olmuştur.

1989 yılında, Soğuk Savaş sona ermiş; 1991 yılında da, Sovyetler Birliği dağılarak batı için tehdit olmaktan çıkmıştır. Sovyetler, NATO ülkeleri için tehdit olmaktan çıkmasına rağmen, ABD, ısrarla NATO’nun varlığını devam ettirmesini, hatta genişletilmesini istemiştir. 1990 yılında yapılan Londra Zirvesi’nde, NATO’nun varlığını sürdürmesi kararı alınmıştır. Ayrıca bu zirvede, NATO’nun varlığını devam ettirebilmesi için 1949 yılında ortaya konmuş olan kuruluş amacı (diğer devletlerden gelecek saldırılar) genişletilerek değiştirilmiştir. Buna göre NATO’nun “yeni güvenlik kavramı”, ‘uluslararası istikrarsızlık’, ‘göç dalgası tehlikesi’ ve ‘uyuşturucu ticaretine karşı önlemler’ alınması şeklinde belirlenmiştir.²

Londra Zirvesi'nde, 'uluslararası güvenliği tehdit eden', 'uluslararası istikrarsızlığa' neden olan unsurlar tabiri ile çok esnek bir tanımlama yapılarak NATO'ya hareket elastikiyeti kazandırılmıştır.

Soğuk savaş döneminde çok açık bir tehdit olarak Sovyetler Birliği vardı. Soğuk savaş sonrası böyle bir tehdit ve düşman ortada yoktu. NATO ülkelerine yönelebilecek tehditle ilgili ortada varolan belirsizlik, NATO'nun hem varlığını hem de genişlemesini tehdit etmekteydi. Bu durumu aşmak için, 1995 yılında, **dönemin NATO Genel Sekreteri Willy Claes, Batı ve NATO için en ciddi tehlikenin, 'İslamcı terörizm' olduğunu ifade ederek aranan düşmanı bulmuştur.**³

1999 Washington Zirvesi'nde NATO Stratejik Konsepti, "İttifakın, ortak çıkarlarına yönelik olarak oluşabilecek yeni tehditlerin (bölgesel çatışmalar, kitle imha silahları ve terörizm gibi ulus ötesi tehditler) önlenebilmesi için yeni görevler üstlenebilmesi ve bu amaçla savunma kabiliyetlerinin geliştirilmesinin gerekliliği", şeklinde değiştirilerek kabul edilmiştir.⁴

Yeni Stratejik Konsept'in öne çıkardığı maddeleri, üç grupta toplamak mümkündür:⁵

- 1- Yeni tehdit Maddeleri: 3., 20., 21., 24.
- 2- NATO kuvvetlerinin Alan dışı kullanımına ilişkin maddeler: 24., 31., 36., 38.
- 3- NATO'nun BM kararlarına bağlı kalmaksızın askeri hareket kararı vermesine ilişkin maddeler: 24., 31., 41., 51.

Yeni konseptin 20.-24. Maddelerinde NATO ülkelerine doğrudan bir saldırı ihtimalinin azaldığı; ancak ittifak üyeleri için askeri olmayan risklerin çoğaldığı ifade edilmektedir. Bu tehditler, **Avrupa-Atlantik çevresindeki istikrarsızlıklar, ekonomik, sosyal, etnik, mezhebi gerilim ve çatışmalar, yetersiz veya başarısız ihtilaller, insan hakları ihlalleri, devletlerin dağılması, kitle imha silahlarının yayılması, terörizm ve sabotaj** gibi tehlikelerdir. 5. Maddedeki "Krizlere Müdahale Operasyonları" kapsamında, bir NATO ülkesine doğrudan saldırı olmasa bile NATO'ya, krizlere müdahale etme imkânı verilmiş olmakla "alan dışılık" sorunu aşılmıştır.⁶ Ayrıca "Yeni konsept", "38. Madde: Akdeniz NATO'ya üye ülkelerin ilgi alanıdır. Avrupa'nın güvenliği Akdeniz'deki güvenlik ve istikrara sıkı sıkıya bağlıdır." kararının yer alması ile Kuzey Afrika otomatik olarak NATO'nun müdahale alanı olarak belirlenmiştir. Türkiye'nin, "NATO'nun ne işi var Libya'da?" de-

miş olmasına rağmen Libya'ya bu çerçevede müdahale edilmiş ve Libya ne zaman sonlanacağı belli olmayan bir iç savaşın içerisine sokulmuştur.

1999 Washington Zirvesi'nde benimsenmiş olan NATO Stratejik Konsepti, ABD'ne yapacağı operasyonlar için gerekli imkânları sağlamıştır. Bundan sonra yapılacak iş, operasyon yapabilmek için, **"İslamî terörün"** (!) varlığına ortakları ikna etmekten ibaretti. ABD, 2001 yılında, "11 Eylül" diye anılan, ABD derin devletinin derin provokasyonu ile bunu sağlamıştır. 11 Eylül eylemini gerçekleştirenlerin, İslâm coğrafyasının değişik ülkelerinden "mücahitler olduğu"(!), **"El-Kaide Örgütü"**, psikolojik harekâtını başlatmış ve NATO ülkeleri kamuoyuna **"İslamî terörizmin"** (!) varlığını kabul ettirmiştir. Böylelikle, daha önceden önerilip ilgi görmeyen düşman, üye ülkeler tarafından kabul edilmek zorunda kalmıştır. 11 Eylül provokasyonu, terörizmi ülke içi, polisiye bir vaka olmaktan çıkarıp, uluslararası bir güvenlik sorunu olarak kabul edilmesini sağlamıştır. Bunun sonucunda NATO müttefikleri, 3 Ekim 2001 tarihinde terörizmle mücadelede konusunda bir dizi karar almışlardır.

"Kartal Yardımı Operasyonu" (9 Ekim 2001-16 Mayıs 2002) ile Afganistan işgal edilmiştir. "Aktif Çaba Operasyonu" (26 Ekim 2001) ile Akdeniz'deki denizcilik faaliyetleri kontrol edilmeye başlanmıştır. Bu operasyonun görev alanı, 10 Mart 2003'te Cebelitarık Boğazı'ndan geçişler ve Mart 2004'te Akdeniz'in tamamını kapsayacak şekilde genişletilmiştir. 26 Ekim 2001'de başlayan görev bugüne kadar devam etmektedir.⁷

Terörizm, 21-22 Kasım 2002 Prag Zirvesi'nde stratejik bir tehdit olarak üyeler tarafından kabul edilmiştir. Böylelikle "Yeni NATO'ya", sadece savunma temelli bir misyon yüklenmemiş, aynı zamanda, "terörizmle mücadele"(!) gibi muğlak olan, yeni tehditlere karşı, ihtiyaç duyulan her yerde görev alabilecek küresel bir fonksiyon yüklenmiştir. Bu kapsamda ABD'nin "dostu"(!) ve "demokrasi kahramanı Saddam"(!) "kitle imha silahlarına sahip"(!) olmakla ve "El-Kaide Örgütü"(!) ile işbirliği yapmakla suçlanıp ülkesi işgal edilip parçalanma aşamasına getirilmiştir.

Prag zirvesi ile ABD amacına bir adım daha ulaşmıştır. Prag Zirvesi ile başlatılan yeniden yapılanma sürecinde, terörle mücadeleye yönelik olarak **Müttefikler, "yeni tehditlerle mücadele edebilecek şekilde kabiliyetlerini geliştire-**

ceklerine dair siyasî bir taahhütte(PYT) bulunmuşlardır”⁸. ABD’nin amacı, NATO’yu küresel bir güç haline getirerek yeni düzenlemelerle, müttefik güçleri daha aktif, daha hızlı hareket edebilen bir yapıya kavuşturup, onlara bazı külfetleri ve sorumlulukları yıkmak ve onları birer Truva atı olarak kullanmaktır. Bu sebeple 2002’de, NATO Askeri Komitesi Başkanı General Naumann, NATO’nun yeni döneme ilişkin fonksiyonunu, “küresel bir ittifak” olarak tanımlamıştır:

“NATO artık eskiden olduğu gibi bölgesel bir savunma örgütü olarak kalmaz: Üye ülkelerin çıkarlarını nerede olursa olsun koruyabilecek ve gelecekte kurulabilecek koalisyonların temelini oluşturacak küresel bir ittifak haline gelmelidir.”⁹ Nitekim Prag Zirvesi’nde kabul edilen ‘Sivil Olağanüstü Hal Eylem Planı’ ile terörizmle mücadele edebilecek ‘acil müdahale kuvvetinin kurulması’, ilk kez seslendirilmiştir.

Dönemin(2003) NATO Konseyi Daimi Üyesi Nicholas Burns’a göre eski NATO ölmüştür yeni NATO ‘şerif ve istekliler koalisyonundan’ oluşmalıdır: **“Yeni ortaklar, yeni üyeler, yeni askeri güç ve yeni stratejik görev bir arada ele alındığında yeni bir NATO’ya sahip olduğumuz ortaya çıkıyor. En azından, mecazi anlamda, Soğuk Savaş döneminde gerçekleştirdiği başarılarından ötürü eski NATO’yu şerefli bir emekliliğe sevk ettik; fakat şu an çok farklı tehditler karşısında çok farklı bir zaman dilimi için yeni bir NATO inşa etmekteyiz.”**¹⁰

2004 Mart’ında 7 Doğu Avrupa ülkesinin NATO’ya dâhil edilmesi ile birlikte, Baltık Denizi’nde NATO üssünün kurulması öngörülmüş, füze savunma sistemlerinin Çek Cumhuriyeti ve Polonya’ya yerleştirilmesi kararlaştırılmıştır. 27-28 Haziran 2004’de yapılan NATO İstanbul Zirvesi’nde, Kafkasya ülkeleriyle ilişkileri artırma (“Yoğunlaştırılmış Diyalog”) kararı alınmıştır. Bu zirvede, Gürcistan, Azerbaycan ve Özbekistan’ın NATO ittifakıyla “Bireysel Ortaklık Harekât Planı” geliştirme isteklerine de onay verilmiştir.¹¹

NATO’nun Bükreş Zirvesi’nde (Nisan 2008), Ukrayna ve Gürcistan’ın NATO’ya alınacağı açıklanmıştır. NATO, Strazburg (Nisan 2009), Lizbon (Kasım 2010) ve Chicago zirvelerinde de Gürcistan’ın üye yapılacağına tekraren vurgu yapılmıştır. 2010 yılında Portekiz’in başkenti Lizbon’da gerçekleştirilen zirvede, NATO’nun füze savunma sistemlerinin Türkiye’ye yerleştiril-

mesi ve 20-21 Mayıs 2012 Chicago Zirvesi’nde ise Malatya Kürecik’te kurulması kararı alınmıştır.¹²

Lizbon Zirvesi’ne kadar NATO’nun amacı, müttefiklerine yönelik tehditlere karşı bir koruma göreviydi. Ancak, Lizbon Zirvesi’nde, NATO’nun dünyadaki “kriz bölgelerine”(!) müdahale etmesine karar verilerek hukuki bir altyapı meydana getirilmiştir. NATO “Stratejik Konsepti”nin 20. Maddesi’nde, NATO’nun sınırlarının ötesinde ortaya çıkan/çıkabilecek risklerin, ittifak üyelerine doğrudan tehdit oluşturabileceğini ve NATO’nun bu nedenle muhtemel krizlere, çatışmalara ve çatışma sonrası istikrarın sağlanması bağlamındaki çabalara müdahil olacağı” belirtilmektedir.¹³ Bu zirvede siber saldırı konusunun da NATO tarafından tehdit olarak algılanması gerektiği kabul edilmiştir.

“Yeni NATO” ve Büyük Ortadoğu Coğrafyası”

24 Ekim 2003’de, Prag’da gerçekleştirilen ‘NATO ve Büyük Ortadoğu’ adlı konferansta NATO Konseyi Daimi Üyesi R. Nicholas Burns’ün yaptığı ‘Yeni NATO ve Büyük Ortadoğu’ adlı konuşmasında NATO’nun yeni görev alanının “Büyük Ortadoğu Coğrafyası” olduğunu açıklamıştır:

“Avrupa ve Kuzey Amerika hâlâ NATO’nun güvencesi (mandate) altındadır. Fakat Batı veya Orta Avrupa’da ya da Kuzey Amerika’da oturarak bu işi yapabileceğimize inanmıyoruz. Hem kavramsal yönelimimizle hem de askeri gücümüzle doğuya ve güneye konuşlanmak zorundayız. NATO’nun geleceğinin doğuda ve güneyde olduğuna inanıyoruz. Bu da Büyük Ortadoğu’dur.”¹⁴

ABD, Sovyet sonrası dünya hâkimiyeti için öngördüğü “21. Yüzyıl Amerikan Yüzyılı Projesi’nin(PNAC)” bir alt projesi olan “Büyük Ortadoğu Projesi” kapsamında, “22 ülkenin sınırlarının değiştirilebilmesi” için NATO’yu bir araç olarak kullanmak istemektedir. Bu amaçla her fırsatta Büyük Ortadoğu coğrafyasını tehdit unsuru olarak göstermektedir. Burns’e göre NATO ülkelere asıl tehdit bu coğrafyadan gelecektir:

“NATO’nun gelecekteki misyonu, krizleri önleme ve söz konusu krizlere karşılık verme şeklinde olacaktır. Krizlere verilecek karşılık ya bir savaş görevi veya bir rehine kurtarma operasyonu ya da Fransa, İspanya, Çek Cumhuriyeti ve Birleşik Devletler’e yönelecek tehdidin kaynağı olabilecek Orta ve Güney Asya, Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde gerçekleştirilecek barış gücü operasyonları şeklinde olacaktır. Söz konusu küresel tehdit Amerikan halkını ve aynı zamanda NATO içinde yer alan -bir süre sonra sayısı yirmi altıya çıkacak olan- on dokuz ülke halkının tamamını da etkileyen en büyük tehdittir. Bu, temel bir değişim işaretidir.”¹⁵

Burns’e göre, Büyük Ortadoğu Projesi Cumhuriyetçiler ile Demokratların (ABD’deki hâkim güçlerin) projesi olup parti politikalarının üstündedir: “Birleşik Devletler’de siyasal partiler arasında bu konuda partizanca bir ayırım olduğunu zannetmiyorum... NATO’nun görev alanıyla ilgili bu değişim Büyük Ortadoğu’dur. Sanırım, Birleşik Devletlerde Demokratlarla Cumhuriyetçilerin hem fikir olabilecekleri pek çok ortak nokta vardır.”¹⁶

Baba Bush döneminde Ulusal Güvenlik Konseyi üyeliği yapan ve ABD’nin Askeri duruşunu

belirleyen taslağın hazırlayıcısı Richard N. Haass 1997 yılında yayınlanan kitabında (*The Reluctant Sheriff*) ABD’yi “şerif”, yandaşlarını da “İstekliler Koalisyonu” olarak tanımlamıştır. ABD, kademeli olarak yaptığı organizasyonlarla bütün ülkeleri şerifin gönüllüler ordusuna dâhil etmeye çalışmaktadır. ABD, Büyük Ortadoğu Projesi’ni en az zayıflatılayabilmemesi için pek çok ülkeyi projeye taşeron olarak dâhil etmek ve NATO’nun kademeli bir şekilde genişletilmesini istemektedir. Aynı zamanda farklı girişim ve organizasyonlarla nüfuz alanını genişletmeye, gelebilecek muhalefeti engellemeye ve karışındaki bloğu bölmeye çalışmaktadır. ‘Akdeniz Diyalogu’ bunlardan biridir: “Söz konusu Büyük Ortadoğu’daki bu stratejiyle ilgili bir başka boyut ise şudur: NATO 1995 yılından bu yana, İsrail’in yanı sıra Mısır ve Ürdün’le birlikte Kuzey Afrika’daki Arap ülkelerinin yer aldığı toplam altı Arap ülkesinin bulunduğu, “Akdeniz Diyalogu” adıyla anılan bir program geliştirmiştir. Akdeniz projesi bağlamında Arap ülkeleri ve İsrail arasında siyasal diyalogu geliştirme konusunda görüşmeler devam etmektedir. Akdeniz diyalogunu önemsiyoruz ve belki de katılımcı ülkeler arasında askeri tatbikatlarında yer aldığı daha fazla askeri içerikli bir yapı kazanmasını arzuluyoruz.”¹⁷

ABD’nin Mısır’da İsrail karşıtı Müslüman Kardeşler Hareketi’ne karşı, tüm demokrasi, özgürlük ve insan hakları söylemlerinin tersine, Sisi darbesini desteklemesinin sebebi, Mısır’ın “Akdeniz Diyalogu” içerisinde yer almış olmasıdır. NATO, yukarıda hedeflediği alana girebilmek için gerekli alt yapı çalışmalarını yapmakta, bu coğrafyada krizler çıkarmakta, kargaşa meydana getirmekte, sonra da bunu müdahale gerekçesi yapmaktadır. Dün El-Kaide’yi icat edip Afganistan ve Irak’ı işgal eden ABD, bugün DAEŞ(İŞİD)’i icat edip Irak, Suriye ve Türkiye’yi bölmek istemektedir. Türkiye ile İŞİD arasında ilişki kurulmasının(!), MİT tırlarının iki de bir gündeme getirilmesinin, İŞİD’e karşı mücadelenin Esed’e karşı mücadeleden öne çekilmesinin ve bu mücadelenin 10 yıl süreceğinin söylenmesinin, PYD’nin stratejik ortak seçilmesinin sebebi, ana hedefin Türkiye olmuş olmasından dolayıdır. Büyüyen bir Türkiye, bölgesel bir güç olmak isteyen Türkiye istenmemektedir. Hele Türkiye’nin eksen değiştirmesine hiç tahammülleri yoktur.

Türkiye vekâlet savaşlarının bir unsuru olmamalı; bölge ülkeleri ile onurlu bir barış ortamı sağlamalıdır. Türkiye'nin böyle bir gücü hâlâ daha vardır. Bu gücü harekete geçirecek olan mekanizma gönüllü kuruluşlardır. Bu nedenle tüm gönüllü kuruluşların sorumluluk üstlenmesi, duygusal davranmaması, NATO, Fransa, Almanya, İngiltere, Rusya ve Çin'in bölgeyi terk etmesi için hem toplumsal şuuru hem de ümmet şuurunu harekete geçirmesi gerekmektedir. Türkiye, Suudi Arabistan, Mısır ve İran'ın uyguladıkları politikaları tekrar gözden geçirmeleri için gönüllü kuruluşlar sorumluluk üstlenmelidir.

ABD için önemli olan değerler sistemi değildir. ABD, “evrensel değerler sistemi” diye dünya insanlığına dayattığı değerler, insan fitratına aykırı Amerikan değerler sistemidir. ABD işine geldiğinde bu değerler sisteminin var olup olmadığını gerekçe göstererek ülkeleri dövmekte, işine geldiğinde de bu değerler sisteminin var olup olmadığını önemsememektedir: “...Hükümetimiz, bir başka adım daha atmamız gerektiğine inanıyor. Bu yıl İstanbul Zirve'sini dört gözle bekliyoruz. İstanbul, zirve için son derece uygun bir mekân. Sadece NATO'nun Akdeniz Diyalogu'yla ilişkisini geliştirmeyi değil, aynı zamanda Kafkasya ve Orta Asya ile de bu ilişkiyi geliştirmeyi düşünmeliyiz. Söz konusu bu bölgelerdeki ülkeler Afganistan'da sergilenen çabalar için son derece büyük önem arz etmektedir. **Bu ülkeler bizimle yani NATO ittifakındaki ülkelerle demokratik değerlerin tümünü paylaşmıyorlar.** Fakat bu ülkeler, barışın korunmasında bizimle birlikte hareket etmek ve çatışmayı önlemede bizimle birlikte olmayı arzuladıkları stratejik bir perspektifi paylaşmaktadırlar. Bu ülkeler bizim ortaklarımızdır ve bu ülkelerle ortaklığı geliştirmeliyiz.”¹⁸

Dikkat edilirse bu ülkelerin, ABD ile aynı değerleri paylaşıp paylaşmamaları önemli değildir; önemli olan ABD'nin “Büyük Ortadoğu Projesi” kapsamında yapacağı işgal hareketine yardımcı olması, ses çıkarmamasıdır. Nasıl olsa bir gün onlara da sıra gelecektir. Saddam'a, Bin Ali'ye ve Hüsnü Mübarek'e yapılan budur. Diğer işbirlikçilere yapılacak olan da bundan başkası olmayacaktır.

ABD, Dünya için öngördüğü yönetim piramidinin tepesine kendisini yerleştirmekte; diğer tüm ülkeleri ve oluşumları NATO ile ilişkilendirmektedir. Bu bağlamda NATO ile AB'yi bir alt düzlem-

de birbirine eşdeğer olarak konumlandırmaktadır. Oysa AB, ABD'nin karşılığıdır, NATO'nun değil. Fakat ABD, NATO ile AB'yi karşılaştırarak AB'ye kendisine nazaran bir alt konum vermek çabası içerisinde bulunmaktadır: “Bu ülkelerin aynı zamanda Avrupa Birliği üyesi olmak ve bu iki kurum arasında seçim yapmak zorunda oldukları yönünde Washington hükümetine büyük bir güvenimiz söz konusudur. NATO ve Avrupa Birliği arasındaki sadakati test etmemiz gerekmiyor. Bu ülkeler her iki kurumun da üyesi olmalıdırlar. Böylece her iki kuruma da güç katmış olacaklardır. Söz konusu bu iki kurumun birlikte genişleme göstermesi Avrupa'da demokrasiyi güçlendirmede tarihi bir fark yaratacaktır.”¹⁹

ABD, NATO ile AB'yi böyle bir konumlandırmaya tabi tuttukten sonra, AB'nin kendisine bağlı ayrı bir “askeri birim” kurmasına şiddetle karşı çıkmaktadır. ABD ile AB arasında bu noktada ciddi bir yaklaşım farkı ve bunun neden olduğu bir gerilim vardır: “...Özellikle, “**Berlin Plus**” anlaşmasıyla NATO'nun, bir savunma ve güvenlik gücü olarak gelişmesine katkıda bulunarak Avrupa Birliği'ne yardımcı olacağı ifade edilmiştir. Elbette Avrupa Birliği Avrupalıların ve Amerikalıların geçen elli yıl boyunca gerçekleştirdikleri şeyleri motamot kopya etmeyecektir. Bu bağlamda NATO'yla rekabet halinde ne yeni bir askeri karargâh ne de SHAPE ile mücadele edecek yeni bir plânlama birimi kurulacaktır. Bir ay sonra, Fransa, Almanya, Belçika ve Lüksemburg liderleri Brüksel'de buluştuklarında, **yeni bir Avrupa Birliği askeri karargâhı yaratma; yeni bir plânlama birimi kurma; Avrupa anayasası için ortak savunma şartı oluşturma; bir Avrupa Kalesi ya da bir Atlantik karşıtı savunma ticareti haline gelmediği sürece itiraz edilemeyecek**

olan silahlanmadan sorumlu bir örgüt (agency) oluşturma konusundaki isteklerini dile getirdiklerinde şaşkınlığımızı hayal ediniz. Bu durum, birlikte çalışmak zorunda olduğumuz NATO, Avrupa Birliği ilişkilerinde önemli bir konudur.”²⁰⁰

Burns bu konuşması ile ABD'nin görüşlerini yansıtmış olup AB'yi ikaz ve tehdit etmiştir. Avrupa'nın birçok bölgesinde meydana gelen terör eylemlerine bu açıdan bakılmasında fayda vardır.

2006 yılında ABD'nin düşünce üretim merkezi CSIS'de (Center for Strategic and International Studies) 'Tarafsız Akıllı Güç Komisyonu' (Comission on Smart Power) kurulmuş ve bu komisyon 'Daha Akıllı, Daha Güvenli Amerika' (A Smarter More Secure America) adlı bir rapor hazırlamıştır. Raporda, ABD'nin küresel imparatorluğu için alınması gereken önlemlere ve izlenmesi gereken politikalara ve stratejilere yer verilmektedir.²¹¹ ABD, 2006 yılından itibaren “akıllı güç” dediği, “sert güçle” “yumuşak gücü” birlikte kullanmayı benimsemiştir. Yeri geldiğinde yumuşak güç, yeri geldiğinde sert güç kullanmaktadır. ABD, 'Yumuşak güç', kullanarak kendi menfaatine olanı, müttefiklerin menfaatine imiş gibi sunup kabul ettirmeye çalışmaktadır. Kabul etmeyenlere de, sert gücünü göstermektedir. Bu şekilde liderliğini sürdürmek, rakiplerini tasfiye etmek istemektedir.²²² Eğer bunun için “Hükümetlerle dayanışma içerisine girilemez ise halklar hedef alınıp halkların desteği sağlanmaktadır.”²³³ Taksim kadife darbe sürecine, 1 Kasım sonrası AKP yöneticilerinin söylemlerindeki 180 derecelik dönüşüme ve Rus uçağının düşürülmesine bu açıdan bakılmalıdır.

“Fabrika Ayarlarına Dönmek”

Başbakan Erdoğan, 25 Ocak 2013 tarihinde Kanal 24'teki bir programda, AB ile ilgili şikâyetlerini dile getirerek Putin'e, 'Alın bizi Şangay Beşlisine, AB'yi unutalım' şeklinde bir teklifte bulunduğunu beyan etmiştir. Bu, Türkiye'nin yeni bir eksenle konumlanması manasına gelmektedir. Taksim Kadife Darbe sürecinin, bu ve benzeri açıklamalardan sonra başlatıldığını göz önüne aldığımızda; HDP operasyonu ile AKP'nin, 7 Haziran seçimlerinde tek başına iktidar olması en-

gellenmiştir. NATO operasyonu ile Rus uçağı düşürülerek Türkiye ile Rusya karşı karşıya getirilmiş ve ŞİO'nun NATO'ya alternatif olması ortadan kaldırılmıştır.

Şubat 2011'de Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, “NATO Libya'ya müdahale etmeli midir? Böyle bir saçmalık olur mu yahu? NATO'nun ne işi var Libya'da? NATO mensubu olan ülkelerden birine herhangi bir müdahale yapılması halinde böyle bir şeyi gündeme getirebilir. Bunun dışında Libya'ya nasıl müdahale edilebilir? Bakın Türkiye olarak biz bunun karşındayız, böyle bir şey konuşulamaz, böyle bir şey düşünülemez”²²⁴ derken, gerçeği görmüş ve gerçeği söylemiş ve çok cesur bir çıkış yapmıştır. Ancak “konuşulamayacağı” söylenilen harekâta Türkiye, hangi kapsamda olursa olsun katılmış; NATO'nun Libya'ya müdahalesini meşrulaştırmış, böylelikle “yeni konsept” uygun olarak NATO, Libya üzerinden Büyük Ortadoğu coğrafyasına girmeyi başarmıştır.

Dün “NATO'nun ne işe var Libya'da?” diye sorgulama yaparken; bugün, “ABD'nin, NATO'nun, Rusya'nın, Almanya'nın, Fransa'nın, İngiltere'nin, ne işi var Suriye'de?” diye sorgulama yapmamız gerekmez mi? Dün, haklı olarak “NATO'nun Libya'da ne işi var?” denirken; bugün, Suriye'ye davet edilmesi ve bunun için tüm üslerin ve havaalanlarının açılması, AKP yönetiminin 2002 fabrika ayarlarına dönmesi manasına gelmektedir. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, 25.06.2004'te yaptığı konuşmada şunları vurgulamıştır:

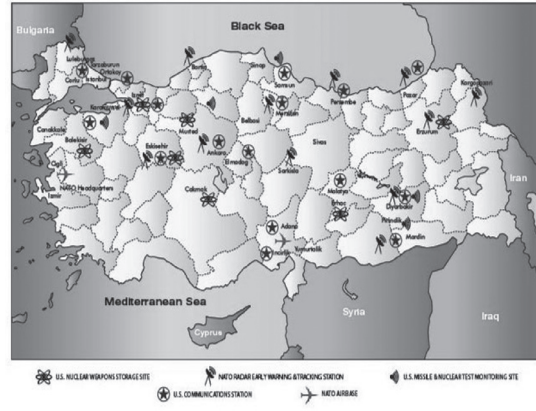
“Bugün sadece Avrupa demokrasilerini korumuş, savunmayı müşterek bir çaba haline getirmiş bir ittifaktan bahsetmiyoruz. Aynı zamanda Avrupa bütünleşmesinin yolunu açmış, Balkanlara istikrar getirmiş, farklı bir kıtadaki Afganistan'ın istikrar ve güvenliğine destek olan bir NATO'dan söz etmekteyiz. Bugün Kuzey Afrika'dan Avrasya'ya kadar geniş bir ortaklık ağına sahip, tüm ortakları meyanında Akdenizli ortaklarıyla kurduğu diyalogu güçlendirmek isteyen, Ortadoğu ülkelerine işbirliği elini uzatan, Rusya ve Ukrayna ile özel ilişkiler geliştiren bir ittifaktan bahsetmekteyiz. Diğer bir deyişle, hür Avrupa'yı topyekân bir askeri saldırıya karşı savunmak amacıyla kurulan ittifakımız, stratejik bakışını temelde Avrasya ve Ortadoğu'nun tümüne genişleten bir ortak güvenlik örgütü haline gelmektedir. NATO artık kendini yenilemiş bir örgüttür. Bu haliyle NATO, tran-

satlantik camianın 21. yüzyılın getirdiği yenilik ve fırsatların karşısına birlikte çıkma iradesini de ortaya koymaktadır. Eğer önceki kuşağın değerleri tarihteki bu en başarılı ittifakı kurmamış olsalardı, hepimizin yakın tarihi farklı bir şekilde yazılırdı. Bugün elimizde bir NATO ittifakı olmasaydı, şimdi bunu kurmak öncelikli bir iştigal alanımız olurdu.”²⁵

Türkiye'deki NATO Üsleri:

“Türkiye Aynı Zamanda Bir NATO Toprağıdır”

Türkiye NATO'ya girdiği günden beri sahip olduğu jeo-stratejik, jeo-politik, jeo-ekonomik ve jeo-kültürel öneminden dolayı ABD-NATO tarafından vazgeçilmez bir ülke olmuş; ABD ve NATO'nun Türkiye'de sürekli üsleri olmuş her fırsatta da üslerin ülkenin her tarafına yayılması bir politika olarak benimsenmiştir. Halkın Türkiye'de ne kadar NATO üssü olduğu konusunda kesin bir bilgisi yoktur. Muhtemelen siyasilerin birçoğunun da bu konuda hiçbir bilgisi yoktur. Genellikle Batılı kaynaklarda medyaya verilen/sızdırılan bazı bilgilerden Türkiye'deki NATO üsleri hakkında bilgi edinilmektedir. 2012 yılında ABD Savunma Bakanlığı Pentagon'a ve CIA'ya yakınlığı ile bilinen Washington Enstitüsü'nün gündeme getirdiği Richard Outzen imzalı bir rapor medyaya servis edilmiştir. Bu raporda Türkiye'deki füze, radar ve bomba-nükleer bomba üsleri bir harita üzerinde gösterilmiştir(Şekil-1). Bu Rapora göre Türkiye'de NATO'ya ait bilinen 28 üs bulunmaktadır. Gizlilik gereği açıklanmayan gerçek üs sayısı ise bilinememektedir. Türkiye'nin 16 noktasında ABD'nin irili ufaklı üsleri yer almakta ve 15 farklı noktada ise NATO radarları Türkiye'yi sarmalamış durumdadır. Ayrıca 5 farklı noktada da ABD'nin füze ve nükleer bomba kontrol merkezleri konuşlanmıştır. İzmit, Balıkesir, Eskişehir, Konya, Ankara, Malatya ve Erzurum'da ABD'nin nükleer silah depoları yer almaktadır. Bilinenin aksine İncirlik üssünde ise nükleer silah yer almamaktadır. Rapor da ABD üslerindeki silah envanteri ve çalışan sayısı belirtilmemektedir. Ancak bu üslerde CIA ajanlarının yoğun şekilde konuşlandığı, Türkiye'nin en can alıcı noktalarının CIA'nın kontrolünde ve izlemesinde olduğu ifade edilmektedir. Medyaya yansdığı şekliyle Türkiye'deki NATO üsleri ve fonksiyonları aşağıda verilmiştir²⁶:

Şekil 1: 9 Aralık 2012 Türkiye'de ABD ve NATO üsleri²⁷(16-18)

1- **Adana-İncirlik Üssü:** 1954 yılından bu yana ABD'ye tahsis edilmiş durumda. NATO'nun önemli bölgesel bir depo üssüdür. Adana'ya 10 km uzakta bulunan üs, Akdeniz'e 56 km uzaklıktadır. Türk Hava Kuvvetleri 10. Ana jet üssü ve ABD Hava Kuvvetleri 39. Ana jet üssü burada görev yapıyor. Üs ayrıca NATO deposu olarak da kullanılıyor. Irak'tan kaydırılan Predatörler (insansız hava araçları) de İncirlik'te bulunuyor.

2- **İncirlik Hava Üssü:** Yönetimi ve denetimi TSK'da olan, NATO'nun en önemli bölgesel bir depo üssüdür. Türk Hava Kuvvetleri 10. Ana jet üssü ve ABD hava kuvvetleri 39. Ana jet üssü burada görev yapmaktadır. Özellikle Irak'a düzenlenen saldırılarda ve keşif uçuşlarında bu üs kullanılmıştır. Kamuoyunda da en çok tartışılan üslerden biridir.

3- **Malatya-Kürecik:** On yıllarca ABD'nin radar üssü olarak kullandığı üs, şimdi NATO'nun füze kalkanı projesi kapsamında radar üssü olarak kullanılıyor.

4- **İzmir-Çiğli:** İzmir Hava Üssü hem ABD hem de NATO'ya tahsis edilmiştir. ABD'nin Avrupa'daki kuvvetlerinin(USAFE) parçasıdır. 42 uçak ve 300 asker-personel bulunan üstü I-HAWK ve Roland füze sistemleri konuşlandırılmıştır. 11 Ağustos 2004'de LANDSOUTHEAST karargâhı Napoli'den İzmir'e taşınmış, 1 Ocak 2006'da da ABD 16. hava filosu, Almanya'nın Ramstein hava üssünden alınarak buraya yerleştirilmiştir. Üs aynı zamanda NATO'nun Türkiye'deki en eski üssüdür. Şu an NATO karargâhı olarak kullanılmaktadır.

5- **Afyonkarahisar:** Türkiye'nin en büyük NATO'nun ise 2. büyük havaalanıdır. “Ana Jet Bakım Üssü” olarak kullanılmaktadır. Sivil uçuşlara

açılması konusundaki çalışmalara NATO'dan izin çıkmamıştır.

6- **Şile Üssü:** Stinger füzelerinin fırlatılması için uluslararası standartlarda bir atış alanıdır.

7- **Konya 3. Ana Jet Üs Komutanlığı:** Irak savaşı sürecinde NATO tarafından getirilen AWACS'lar burada üslenmiştir.

8- **Balıkesir 9. Hava Jet Üssü:** Bu üstte 6 adet "vault" denilen füze rampası bulunmaktadır.

9- **Muğla Aksaz Deniz Üssü**

10- **Birleştirilmiş Hava Harekât Merkezleri (CAOC6):** Ankara-Ahlatlıbel, Amasya -Merzifon, Bartın, Çanakkale, Diyarbakır-Pirinçlik, Eskişehir, İzmir-Bornova, İzmit, Kültahya, Lüleburgaz, Sivas-Şarkışla, İskenderun, Ordu-Perşembe, Rize-Pazar, Erzurum, Van-Pirreşit ve Mardin.

Ankara, Karamürsel, Sinop, Hakkâri, Hatay, Erzurum Kargapazarı; dinleme üsleri.

Ankara Cevizlibağ, Elmadağ, İstanbul, İzmir; dinleme ve harekât merkez üsleri.

Adana-Hatay Toroslar CIA, Gladio eğitim üssü.

Tekirdağ Çorlu Havaalanı; Lojistik destek üssü.

Gaziantep-Batman Havaalanı; Lojistik destek amaçlı havaalanları. Heronların üssü.

Sabiha Gökçen Havaalanı; Lojistik destek havaalanı.

Mersin Taşucu Limanı; Limanda liman ve helikopter pisti var.

İskenderun Limanı; Türkiye'nin en geniş konteynır alanına sahip bulunuyor.

Diyarbakır; Hava üssü, NATO askeri var.

Şırnak-Silopi; Lojistik depolama yeri.

Mardin; İncirlik Üssü'ne ve İskenderun'a gelen ABD asker ve teçhizatları için geçiş yeri.

Şanlıurfa; yakıt ikmal üssü.

Türkiye'deki ABD ve NATO üslerinin bu durumu karşısında Başbakan Erdoğan'ın, Kasım 2012'de D-8 Zirvesi için gittiği Pakistan'ın başkenti İslâmaabad'da "NATO'dan talep edilen füzelerin yerleştirileceği yere ve sayısına ilişkin sorusu üzerine" yaptığı aşağıdaki açıklama üzerinde tekrar düşünülmesi gerekmektedir: **"Sayısal olarak şu kadar olacak, bu kadar olacak ifadesini kullanmak yanlıştır. Ancak atılan adım şudur; şu anda bizim topraklarımız aynı zamanda 4. maddeye göre NATO'nun da topraklarıdır. Burada NATO ile yapılan görüşmelerde, burada savunma esaslı olmak üzere böyle bir adım atılmaktadır. Bunun nereye yerleştirilip yerleştirilme-**

yeceği Silahlı Kuvvetlerimizin mensuplarının da uygun görmesiyle, onlar nereye uygun görürlerse oralarda bu yerleşim olacaktır. Bu tamamıyla savunma esaslı olarak yani karşı tarafın muhtemel bazı saldırılarına karşı alınacak tedbirlerdir. Sayısal olarak ne kadar buraya NATO asker gönderir veya güvenlik elemanı gönderir bunu şu anda bilmemiz zaten mümkün değil, önemli değil. Bunun için NATO'nun şu anda bir uygulaması olacağı için de TBMM'den de herhangi bir izne gerek kalmayacaktır"²⁸

Kendi savunmasını başkasının himmetine bağlayan bir ülke bağımsız mıdır? Türkiye toprakları üzerinde yabancı güçlerin bu yoğunlukta üslerinin bulunması uygun mudur? Bu durumdaki ülkenin bağımsız olup olmadığının yeniden sorgulanması gerekmektedir.

Siyasi iktidarların çok yoğun baskı altında olup olmadığının sorgulanması ve verdikleri kararların sağlığı tartışılmalıdır!

"Fabrika Açarlarına Dönmek" Demek

"Avrupa Halkı", Avrupa Ailesi", Olmak Demek midir?

Başbakan Ahmet Davutoğlu, Kasım 2015 AB-Türkiye Zirvesi'nin açılışında yaptığı konuşmada, "Avrupa halkı" ve "Avrupa ailesi" olduğumuzu ifade etmiştir: **"Ankara'dan çok açık ve net bir mesaj vermek istiyorum, biz bir Avrupa halkıyız. Kıtanın kaderi hepimizin kaderidir, hepimizin ortak konusudur. Türkiye bu konuda elinden gelen her şeyi yapmaya hazırdır... Bizler Avrupa ailesinin bir üyesi olmak istiyoruz. Bir aile mensubu olarak da sizleri temin ederim ki Türkiye aileye daima olumlu bir katkı da bulunacaktır... Bu bize şunu gösteriyor, sizler, hepiniz, bir aile olarak Türkiye'yi de ailenin bir mensubu olarak görüyorsunuz ve Türkiye'nin geleceğine dikkatle bakıyorsunuz... Bu aslında yeni bir başlangıç değil uzun süredir devam eden bir sürecin tekrar canlandırılması. Avrupa hepimizin ortak evidir."**²⁹

Tarih boyu, İslâm'a ve Müslümanlara savaş açmış, Batı kültür ve medeniyeti halkları ile aynı halk olmak, aynı aileden olmak ve onların başarısı için çalışmak ve bu noktada onlara güvence vermek nasıl mümkün olmaktadır? Uzağa gitmeye-
lim; 1. Cihan savaşından bu yana İslâm coğrafyasında dökülen her kanda parmağı olan AB ülkeleri değil midir? Cezayir'de, Fas'ta, Tunus'ta, Libya'da, Mali'de, Çad'da, Mısır'da, Irak'ta, Suriye'de,

Afganistan'da kan dökenler, İslâm coğrafyasının tüm zenginliklerini gasp edenlerle aynı halktan, aynı aileden olmak mümkün müdür? Bunu kendilerinin bilmemesi mümkün mü? Öyleyse Neden?

Kur'ân Soruyor: "Nereye Gidiyorsunuz?"

Bu millet, "Avrupa ailesinden" olmadı ve de olmayacak. Çünkü Allah, Allah'a ve resûlü Nuh'a ve babası Nuh'a isyan eden Nuh'un oğlunu aileden kabul etmemiştir:

"Nuh, Rabbine seslendi. Dedi ki: "Rabbim, şüphesiz benim oğlum ailemdendir ve senin vaadin de doğrusu haklıdır. Sen hâkimlerin hâkimisin."

Dedi ki: "Ey Nuh, kesinlikle o senin aileden değildir. Çünkü o, salih olmayan bir iş (yapmıştır). Öyleyse hakkında bilgin olmayan şeyi benden isteme. Gerçekten ben, cahillerden olmayasın diye sana öğüt veriyorum." (11/Hud 45-46).

"One minute" denerek katil ilan edilip meydan okunan, Mavi Marmara olayından sonra restleşilen İsrail Devleti, birden bire AKP yöneticileri tarafından "dost" olarak ilan edilmiştir: "Bakan Ömer Çelik, "Bir kesin anlaşma yok. Henüz imza atılmış bir şey söz konusu değil. Bir taslak üzerinde çalışılıyor. Kuşkusuz İsrail devleti ve İsrail halkı Türkiye'nin dostudur..."³⁰⁰

Oysa onlar dost değildirler ve hiçbir zamanda olmamışlardır: "Ey iman edenler, Yahudi ve Hıristiyanları dostlar (veliler) edinmeyin; onlar birbirlerinin dostudurlar. Sizden onları kim dost edinirse, kuşkusuz onlardır. Şüphesiz Allah, zalimler topluluğuna hidayet vermez." (5 Maide 51)

"Fabrika ayarlarına dönmek" demek bu demektir midir? Evet öyleyse soru şudur: Bu gidiş nereye?: "O (Kur'ân) da kovulmuş şeytanın sözü değildir. O halde nereye gidiyorsunuz? Bu, olsa olsa bütün âlemlere bir öğüttür, bir uyarıdır! Dosdoğru bir yön (istikamet) tutturmak isteyenler onu dinlerler" (81/Tekfir 25-28).

Sonuç: Yol Ayrımı ve Gönüllü Kuruluşların Sorumlulukları

İslâm, 1995 yılında, NATO tarafından "düşman ve tehdit" olarak ilan edilmiştir. 2003 yılından itibaren her fırsatta NATO, Büyük Ortadoğu'da konuşlanmaya çalışmaktadır. NATO'da yapılan tüm değişikliklerle, ABD, NATO aracılığıyla İslâm coğrafyasını parçalayıp işgal etmek istemektedir.

Bu niyet, bütün çıplaklığı ile ortada dururken NATO'nun Irak-Suriye hattına müdahil olmasını istemek, üsleri ve hava alanlarını açmak, **21. asır seküler haclı seferlerine** yardımcı olmak demektir. Rahmetli Özal'ın Iraktaki göç dalgasını bahane ederek NATO'yu göreve çağırması ile Türkiye'ye gelip yerleşen Çekiç Güç, hem PKK'nın hem de Kuzey Irak'ın bugünkü şeklini almasının temellerini atmıştır. Aynı deneyimi tekrar yaşamak büyük bir hata olur.

PKK-PYD-IŞİD, ABD-AB-NATO-İsrail-İngiltere koruması altında büyümüş, bölgenin başına bela olmuşlardır. Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan, kesin bir dille, Musul-Başıka kampına gönderilen askerlerimiz, "çekilmeyecek" dedikten sonra, ABD'nin müdahale etmesi ile askerlerimizin geri çekilmeye başlaması, ABD'nin Türkiye'ye ihanetinden başka bir şey değildir.

ABD Başkan Yardımcısı Joe Biden'in, "Türk askerleri, Irak topraklarına Bağdat'ın rızası alınmadan girdi. Türkiye ve Irak'ın diyalogu artırıp gerilimi düşürmesi, şu anda her zamankinden daha önemlidir. ABD, Irak'ın toprak bütünlüğüne saygı duyuyor. Türkiye'den de aynısını bekliyoruz" demesi, tam bir iki yüzlülüktür.³¹¹

NATO, Türkiye ile Suriye-İran ittifakını savaşa sokarak, savaşı da bir mezhep savaşına dönüştürerek, bölgede Sünni- Şii eksenli derin bir fay hattı oluşturmak istemektedir. Suud önderliğinde kurulan ve İran'ı dışta tutan "Teröre Karşı İslâm İttifakı" kurulması, "İslâm'ın İslâm'la savaşı"ndan başka bir sonuç doğurmayacak, bölgeyi mezhep eksenli bir savaşa hızla sürükleyecektir. NATO Genel Sekreteri, Stoltenberg'in (08.12.2015) konuşması, bunu doğrulamaktadır:

"Suriye'deki çatışma, Batı ve İslâm dünyası arasındaki bir savaş değil, radikalizm ve terörizme karşı savaştır. Bu savaşta Müslümanlar ön cephe. Kurbanların çoğu Müslüman ve IŞİD'e karşı savaşanların çoğu da Müslüman. Bu mücadeleleri onlar için yürütemeyiz. Bu, koalisyonun ve NATO müttefiklerinin gündeminde yok. ABD'nin sınırlı sayıda özel kuvvetleri var. Ön planda olan şey ise, yerel güçleri kuvvetlendirmek. Bu kolay değil ama tek seçenek bu."³²

ABD, AB, İsrail, Rusya, dost değil düşmandır, Türkiye ve İslâm Dünyasına ihanet içerisindedirler. Bu nedenle milletin kafası karıştırılmamalı, mücadele azimleri kırılmamalıdır. Siyasiler kullandıkları dile dikkat etmelidir!

Türkiye vekâlet savaşlarının bir unsuru olmamalı; bölge ülkeleri ile onurlu bir barış ortamı sağlamalıdır. Türkiye'nin böyle bir gücü hâlâ daha vardır. Bu gücü harekete geçirecek olan mekanizma, gönüllü kuruluşlardır. Bu nedenle tüm gönüllü kuruluşların sorumluluk üstlenmesi, duygusal davranmaması, NATO, Fransa, Almanya, İngiltere, Rusya ve Çin'in bölgeyi terk etmesi için hem toplumsal şuuru hem de ümmet şuurunu harekete geçirmesi gerekmektedir. Türkiye, Suudi Arabistan, Mısır ve İran'ın uyguladıkları politikaları tekrar gözden geçirmeleri için gönüllü kuruluşlar sorumluluk üstlenmelidir.

Türkiye devleti ve siyaseti, başta ABD olmak üzere şer ittifakının yoğun baskısı altındadır. Türkiye'yi bu baskıdan ve bu baskının neden olabileceği zararlardan kurtaracak olan, zararları minimize edecek olan toplumsal muhalefet, toplumsal direniş hareketidir. Tüm yabancı işgalci güçler, bu coğrafyadan def olup gidene kadar, sivil bir mücadele, sivil bir direniş başlatmak zorundadır gönüllü kuruluşlar.

Unutulmaması gereken en temel nokta, Türkiye'nin bir istikamet sorunu yaşadığıdır:

“Sen onların dinlerine uymadıkça, Yahudi ve Hristiyanlar senden kesinlikle hoşnut olacak degillerdir. De ki: “Kuşkusuz doğru yol, Allah'ın (gösterdiği) dosdoğru yoldur.” Eğer sana gelen bunca ilimden sonra onların heva (arzu ve tutku)larına uyacak olursan, senin için Allah'tan ne bir dost vardır, ne de bir yardımcı.” (2/Bakara 120)

Öyleyse;

NATO üsleri kapansın. Yabancı tüm güçler bölgeyi terk etsin. Siyonizm'e karşı kesin ve kararlı bir mücadele verilsin. AB'ye girmekten vazgeçilsin; AB uyum yasaları kapsamında yapılan tüm değişiklikler gözden geçirilsin.

Henüz vakit varken!...

Dipnotlar

- 1 Özertem H.S., “Rusya NATO ilişkileri”, *Analist*, Sayı: 17, Temmuz 2012, s. 42-45

- 2 Akalın, C., ‘NATO (Kuzey Atlantik İttifakı Örgütü) Yaylıdıkça Krize mi Sürükleniyor?’, *Jeopolitik*, yıl: 3, Sayı: 11, Yaz 2004, s. 88
- 3 YAMAN, D., “NATO'nun Yeni Görevi: ‘Terörizmle Mücadele’ ve Bu Eksende Atılan Adımlar”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, cilt 2, No: 7, 2006, s. 41-53.
- 4 YAMAN, D., “NATO'nun Yeni Görevi: ‘Terörizmle Mücadele’ ve Bu Eksende Atılan Adımlar”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, cilt 2, No: 7, 2006, s. 41-53.
- 5 Erol Bilbilik, *NATO Zirvesi ve İstanbul Zirvesi ve Genişletilmiş Ortadoğu Stratejisi*, İstanbul, Otopsi Yayınları, 2004, s. 30-35.
- 6 Peksarı, D. G., NATO'nun Değişen Konsepti, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale, 2006, s. 40-60.
- 7 YAMAN, D., “NATO'nun Yeni Görevi: ‘Terörizmle Mücadele’ ve Bu Eksende Atılan Adımlar”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, cilt 2, No: 7, 2006, s. 41-53.
- 8 YAMAN, D., “NATO'nun Yeni Görevi: ‘Terörizmle Mücadele’ ve Bu Eksende Atılan Adımlar”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, cilt 2, No: 7, 2006, s.41-53.
- 9 Naumann K., NATO Yeni Karar Zamanı, *NATO Review*, Yaz 2002, s. 1-6.
- 10 Burns, R. N., “Yeni NATO ve Büyük Ortadoğu”, 24 Ekim 2003.
- 11 Güner, Ö., “Gürcistan'ın NATO Bilmecesi ve Rusya”, *Analist*, Sayı 17, Temmuz 2012, s. 46-47.
- 12 Özertem H.S., “Rusya NATO ilişkileri”, *Analist*, Sayı: 17, Temmuz 2012, s. 42-45.
- 13 Güner, Ö., “Gürcistan'ın NATO Bilmecesi ve Rusya”, *Analist*, Sayı 17, Temmuz 2012, s. 46-47.
- 14 Burns, R. N., “Yeni NATO ve Büyük Ortadoğu”, 24 Ekim 2003.
- 15 Burns, R. N., “Yeni NATO ve Büyük Ortadoğu”, 24 Ekim 2003.
- 16 Burns, R. N., “Yeni NATO ve Büyük Ortadoğu”, 24 Ekim 2003.
- 17 Burns, R. N., “Yeni NATO ve Büyük Ortadoğu”, 24 Ekim 2003.
- 18 Burns, R. N., “Yeni NATO ve Büyük Ortadoğu”, 24 Ekim 2003.
- 19 Burns, R. N., “Yeni NATO ve Büyük Ortadoğu”, 24 Ekim 2003.
- 20 Burns, R. N., “Yeni NATO ve Büyük Ortadoğu”, 24 Ekim 2003.
- 21 Köymen, F., “Yumuşak Güç ve AKP'nin İkilemi”, *NPQ*, cilt 7, Sayı 1, 2005 s.28-29. Richard L. Armitage, Joseph S. Nye, Jr. et all, *CSIS Commission On Smart Power, A smarter, more secure America*, 2007. Eslen, N., “Küresel Üstünlük Kurmak İçin Yeni Konsept: Akıllı Güç”, *Radikal*, 18.1.2009
- 22 Köymen, F., “Yumuşak Güç ve AKP'nin İkilemi”, *NPQ*, cilt 7, Sayı 1, 2005 s.28-29. Richard L. Armitage- Joseph S. Nye Jr. (*The Washington Post*) “11 Eylül Travmasından Çıkma Zamanı”, *Radikal*, 10.12.2007.
- 23 Yıldızoglu, E., “Dikkat ‘Akıllı Güç’ Geliyor”, *Cumhuriyet*, 19.01.2009.
- 24 Erdoğan, R.T., ‘NATO'nun Libya'da Ne İş Var’, *NTV*, 28.02.2011.
- 25 Erdoğan, R.T., “NATO'nun Açık Kapı Politikası Devam Etmelidir. Bu, Tercihten Ziyade Zorunluluktur.” AK Parti 25.06.2004; <http://www.akparti.org.tr/site/haberler/basbakan-erdogan-natonun-acik-kapi-politikasi-devam-etmelidir-bu-tercihten-/2814#1>.
- 26 Yılmaz, A., – Turk North America; Raporun İngilizce aslı: <http://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/pubs/PolicyNote12.pdf>; *Hürriyet Planet* 1 Aralık 2011; <http://www.hurriyet.com.tr/pla-net/19368830.asp>;
- 27 Yılmaz, A., – Turk North America; Raporun İngilizce aslı: <http://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/pubs/PolicyNote12.pdf>; “Türkiye’de Kaç Tane NATO Üssü Var?” *Dünya*, 21.09.2015.
- 28 Anadolu ajansı 22.11.2012; <http://aa.com.tr/tr/politika/tsk-karar-verecek/306568>
- 29 <https://www.akparti.org.tr/mobil/haberler/biz-bir-avrupa-halkiyiz/80817>; http://www.ntv.com.tr/dunya/basbakan-davutoglubiz-bir-avrupa-halkiyiz_m2up7pyUq0ySRTkc9GTFXQ, NTV 29.11.2015.
- 30 Türkiye Tam Bir Iradeye Sahiptir”, AK PARTİ 20.12.2015; <http://www.akparti.org.tr/site/haberler/turkiye-tam-bir-iradeye-sahiptir/81426#1>
- 31 <http://www.sozcu.com.tr/2015/dunya/joe-bidenden-turkiye-cekilsin-cagrisi-1010637/>
- 32 Milliyet 08.12.2015; <http://www.milliyet.com.tr/nato-hiristiyanlar-kulubu-mu-oldu-/dunya/detay/2159978/default.htm>

Müslüman Kürt Siyasi Hareketine Açık Mektup

Ey kanaat önderleri ve İslâmi hassasiyet taşıyan müminler! Kargaşa dolu bu dünyada Allah'ın dinini kendi emellerine alet etmek isteyen her türlü art niyetli oluşumun elinden, İslâm'ın adını olumsuz imajlardan kurtarmak bizim elimizdedir. Yeter ki adı "barışla" eş anlamlı olan bu dinin mensupları şu söze kulak versinler:

Sıbğatullah KAYA

Sayın Altan Tan, Sayın Nimetullah Erdoğan, Sayın Kadri Yıldırım, Sayın Hüda Kaya, kendilerini şahsen tanımadığımız diğer sayın seçilmişler, bu hareketin içerisinde yer alan muhterem "Seydâlar", "Mel'eler" ve bu harekete dışarıdan destek veren gruplar! Hayli zamandır, hukuki ve doğal haklarından mahrum kalan Müslüman Kürt halkı!

Pervin Buldan, Altan Tan, Süreyya Önder

"sesleniş" diye üç bölüme ayırdığımız mektupta, maksadını aşan bir ifadeden dolayı şahsını rencide ettiğimiz kimse varsa, kendilerinden peşinen af diliyoruz.

15

Bölüm I: Ortak Prensipler

Yeryüzünde yaşayan her Müslüman şu ilahi sese canı gönülden kulak verir ve inanır: "Ey müminler! Biz sizi bir erkek ve dişiden yarattık ve birbirinizi (karşılıklı) tanıyasınız diye sizi kavimlere, kabilelere ayırdık. Şüphesiz, Allah katında en değerli olanınız, takvada en üstün olanınızdır. Muhakkak ki, Allah sonsuz bilgi ve haber sahibidir." (Hucurât, 49/13) Müslümanlar yine Hucurât suresinde yer alan ilahi emirlere göre birbirlerini kardeş kabul eder ve ihtilaflarını kendi aralarında hak ve adalet zemininde halletmeye çalışırlar. Hatta gerekirse hak ve adalete razı olmayan mütecaviz güçlere karşı birlikte mücadele ederler.

Müslümanlar bu ilahi emirlerin zihinlerinde ve gönüllerinde açtığı engin ufuklar sayesinde diğer mümin kavimlerle tarih boyunca kardeş oldular, kaderlerini birleştirdiler ve Allah'ın ipine sınımsız olarak ateş çukurlarına, uçurumlara yuvarlan-

Öncelikle şahıslarınızı saygıyla selamlar, Rab-bimizden "Hakkın peşinde koşanların daima hak üzere kalmasını..." temenni ederiz.

İslâm ümmetinin yetimleri olarak kabul edilen mazlum ve çilekeş Kürt halkının bugüne kadar devam eden dramı, son zamanlarda yeniden akıl, vicdan ve hamiyet sınırlarını zorlayan boyutlara erişmiş bulunmaktadır. Bu mektuba bu nedenle gerek duyduk.

Merama geçmeden önce bu çağrıya katılmak isteyen herkesle netleşmek ve zihinsel bir ortaklık sağlamak için bazı önemli İslâmî ilkeleri özetlemekte yarar gördük. Kaotik bir ortamın ister istemez hepimizi sürüklediği kavram kargaşasından dolayı "ortak prensipler", "aşınan değerler" ve

maktan kurtuldular. Müslüman kavimlerin birliğe yazdıkları tarihi sayfalar böyle vücuda geldi.

İslâm âlemini yöneten ulus devletlerin 20. yüzyılda gelenek haline getirdikleri ret ve inkâr politikaları İslâm'dan kaynaklanan bir husus değildi. Çünkü her Müslüman şunu bilir ki, bir kavmin milliyetçiliğini baskın hale getirmek için İslâm'dan yararlanmaya çalışmak İslâm'a uymak değil, İslâm'ı kullanmaktır. İslâm, hiçbir zaman ve hiçbir yerde bir kavmin diğerini baskı altına almasına müsamaha göstermemiştir. İslâm'a göre Müslüman unsurlar kardeşler ve her kardeş unsur eksiksiz olarak doğal haklarından yararlanır. Kimse kimseyi "kardeşlik" gibi İslâmi kavramlar üzerinden oyalayamaz, kandırmaya çalışamaz. Örneğin kimse din üzerinden herhangi bir siyaseti desteklemeye zorlanamaz, desteklediği zaman da başka bir davaya ihanetle suçlanamaz. Toplum henüz bunu uygulamıyor, diye düşünenler de görecektir ki, bazı yanlış uygulamaları dine uygun sanaan toplum, bilgilendiği ölçüde aydınlanacak ve belleğini bu yanlışlardan arındırarak olacaktır.

Milliyetler, "keveni/fitrî" ilahi armağanlar olarak ortaya çıkarlar, felsefi tabirle varoluşsaldırlar. İnsanın kendi fitri değerlerine muhabbet duyması, onu koruması ve kollaması da yine yaratılışın insana takdim ettiği bir özelliktir. Bir Müslümanın kavramsal olarak milliyetçiliğe bakışı, *Rum, 30/22'de* dile gelen ilahi emirle şekillenir. Dillerimiz ve renklerimiz Allah'ın yarattığı keveni ayetlerdendir. Müslümanlar bu ayetlere saygı duyarlar, bu ayetlerin bir toplumda hür ve görünür olmasına, baskı ve zulüm görmemesine dikkat ederler. Bir Müslüman açısından milliyete önem vermenin sınırı buraya kadardır.

İslâm âlemini yöneten ulus devletlerin 20. yüzyılda gelenek haline getirdikleri ret ve inkâr politikaları İslâm'dan kaynaklanan bir husus değildi. Çünkü her Müslüman şunu bilir ki, bir kavmin milliyetçiliğini baskın hale getirmek için İslâm'dan yararlanmaya çalışmak İslâm'a uymak değil, İslâm'ı kullanmaktır. İslâm, hiçbir zaman ve hiçbir yerde bir kavmin diğerini baskı altına almasına müsamaha göstermemiştir. İslâm'a göre Müslüman unsurlar kardeşler ve her kardeş unsur eksiksiz olarak doğal haklarından yararlanır.

Milliyetçi duygular kavmiyetçiliğe veya ırkçılığa tahvil olduğunda fitri dairenin dışına çıkmış olur. Beşeri tecrübeler de ortaya koymuştur ki, herhangi bir milliyetçiliği devlet ideolojisi yaptığınızda, diğer etnisiteler bundan zarar görmektedir. Çünkü hâkim kavmiyetçi ideoloji, çoklu etnik kökenli toplumlarda "ötekine" karşı saygıyı ortadan kaldırmakta, yönetimin zalim ve faşizan bir karaktere bürünmesine yol açmaktadır.

Aklın ve ilmin peygamberi Hz. Muhammed'in (s.) getirdiği son ilahi din İslâm, belki de bu nedenle kavmiyetçiliği ve ırkçılığı helal saymamıştır. Bu tıpkı öğüdün helal, dedikodunun haram kılınması gibi; gıptanın (imrenme) helal, hasedin haram kılınması gibi; nikâhın helal, zinanın haram kılınması gibi; alışverişin helal, faizin haram kılınması gibi "öteki"ne zararlı olanı İslâm'ın sakıncalı bulmasından kaynaklanır.

Bu nedenle İslâm düşüncesine göre tüm diller ve renkler İslâm toplumunda korunur ve bir arada kardeşçe yaşamaları temin edilir. Ancak bunlardan hiç birisi devlet ideolojisi haline getirilmez. Bu prensibe uymayan toplumlarda birlik-beraberlik, kardeşlik ve hoşgörü duyguları zayıflamaya başlar.

Bölüm II: İhmale Uğrayan ve Giderek Aşınan Değerler

Bazı değerler vardır ki, vücut bulması için yüzlerce yılın geçmesi gerekir. Bunlar zamana ve mekâna meydan okuyabilecek nitelikte değerlerdir. Toplamların tarihi ve coğrafi kazanımları, inançları, ahlaki ve geleneksel değerleri bunların başında yer alır. Bunların aşındığını ve zarar gördüğünü düşündüğümüz anlarda bile paradoksal olarak, aslında bu değerlerden mahrum kalan ne-

sillerin zarara uğradığını ifade etmiş oluruz. Bu değerler “*Sel gider, kum kalır.*” misali, toplumların genetik kodlarını ele geçirdiklerini hemen her fırsatta bize gösterirler. Bunu anlamak sadece biraz zaman alır.

Birkaç yıldan beri, AK Parti ile Kürt siyasi hareketi arasında sürmekte olan gerilimli bir itiş kakış, sonunda değerlerimizi vurmaya başladı. Bir süredir, Kürt siyasi hareketi cephesinden, “*İslâm kardeşliği çözüm olamaz!*”, “*Bizi din üzerinden kandırmaya çalışıyorlar!*” homurtuları üzerinden nahoş bir edebiyatı okumak zorunda kalıyorduk. 7 Haziran sonrası AK Parti saflarından “*Kürtler bizi sattı...*”, “*Bu ihanet değil mi?*” türünden başka bir nahoş edebiyata kulak vermek zorunda kaldık.

Şahsen bizim, bu gibi akıl tutulmalarına karşı tavrımız hep net ve belli olmuştur. Kim dini bahane ederek bir hakkı görmezden geliyorsa, dini bir gerekliliği yapıyor değil, dini kullanmaya çalışıyor, demektir. Öte yandan, “*İslâm şu yönüyle derdimize derman olamaz...*” demek, aslında biz artık inanmak istemiyoruz, demektir. Ayrıca Kürtler için şu veya bu partiye oy vermek bir “*sadakat-ihanet*” sorunu değildir. Dünya yüzündeki herkes gibi Kürtler için de oy vermek, nihayetinde bir basiret sorunudur. Kişi basireti doğrultusunda uygun gördüğü partiye oyunu verir. Partiler, kimden niye oy istediklerini hesaplayıp programlarını ona göre ayarlamak zorundadırlar.

Saniyen, bu itiş kakış sırasında zarara uğradığını gördüğümüz değerlerden birisi de Kürtlerin hak ve hukukudur. Bitmek tükenmek bilmeyen yöntem tartışmaları ve oportünist tutumlar yüzünden hak kaybına uğrayan, Kürtlerin ta kendisi olmaktadır. Kürtlerin hakkını medeni düzenlemlerde aramaktan yana olan muhafazakâr dindar demokratlar, sosyalist demokratlar, liberaller ve diğer marjinal hareketler maalesef söylem geliştirerek toplumsal talepleri üstlenmekte başarısız olmaktadır. Bu boşluktan yararlanan terör ve şiddet gaddar ve zalim bir tapınak gibi, kendisine karşı duranları kurban olarak almaya devam ediyor.

Devam eden bu olumsuz durum Kürtlerin sadece haklarını geciktirmiyor, aynı zamanda Kürtleri sağduyudan ve akliselimin doğuracağı “ortak akıldan” da mahrum bırakıyor. Siyasi ve ekono-

mik istikrarın doğuracağı reel üretim ve kalkınmanın gecikmesi, kim bilir, kaç doğmamış nesli hak kaybına uğrattıyor, bunun hesabını yapma gereği dahi duymuyoruz.

Öte yandan, 30 yılı aşkın süredir devam eden kan, acı ve gözyaşının Kürt halkını neredeyse bir matem toplumuna tahvil ettiği, Kürt çocuklarını teröre ve şiddete kurban vermenin neredeyse normal görüldüğü bir döneme girmiş bulunuyoruz. Camileri dahi silah ve mühimmat merkezi yapmakta sakınca görmeyen, kutsala ve etik değerlere can havliyle zarar vermekten çekinmeyen bir gözü karalık, bir kez daha bizlere göstermiştir ki, **silahlı hak arama mücadelesi durmalı ve yerini demokratik sivil siyasete terk etmelidir.**

Silahların susmasını ve siyaset alanının akıl ve bilgi tarafından yönetilmesi gerektiğini savunanlar hiçbir şahsi çıkar gözetmeksizin birlikte ses vermek, birlikte çığlık atmak ve birlikte hareket etmek zorundadırlar. Buna yürekten inanıyoruz.

Bundan bir süre önce muhafazakâr, dindar demokratların Kürt siyasi hareketi içerisinde yer aldığını ve kendilerine geniş bir siyaset alanı ayrıldığını duyduğumuzda ümitlerimiz artmış, iliklerine kadar Müslüman Kürt halkının jakoben baskılardan ve dönüştürücü politikalarından artık kurtulacağına ve belki bu sayede “Kürt milliyetçiliğinin” kendi doğal renklerine kavuşacağına inanmaya başlamıştık.

Bu doğal renkler nelerdir? Dünyanın neresine giderseniz gidiniz, elinize alacağınız bir milliyetçilik paketinden dil, inanç, tarih ve diğer kültürel değerler çıkar. Bunların tümü de ancak barış ve huzur ortamında canlılığını koruyabilecek renklerdir. Dolayısıyla terör ve şiddet sona ermedikçe, Kürtler siyasi ve ekonomik istikrardan dolayı elde edecekleri kazanımların yanı sıra dillerini, inanç-

larını, tarihi ve kültürel değerlerini geliştirmekten yoksun kalacaklardır.

İnancımız odur ki, **her türlü şiddeti sona erdirebilecek lokomotif güç, Kürt halkının iliklerinden fışkıracak olan bu dindarlık potansiyeli olmaktadır.** Mektubumuzu, Kürt siyasi hareketi içerisinde yer alan “İslâmî kimliğe” yöneltmemiz, çağrımıza onları muhatap kılmanızı bundandır.

İnanıyoruz ki, isminin kök anlamı “barış” olan bu yüce dinin ilk müntesiplerinden biri olan Kürt kavmi, bu dini şiddet ve acımasızlıkla bir araya getirmeye çalışan örgütlere inat, şiddete karşı duruşun başını çekecek ve barış dininin barışsever bir unsuru olarak bir kez daha tarihe geçecektir.

Bölüm III: Sesleniş

İslâm düşüncesine gönül vermiş değerli kanaat önderlerine ve hassasiyet sahibi müminlere, inancımızla yüreğimizin birleştiği yerden yükselen çığlıklar niteliğinde yönelttiğimiz üç önemli soru var. Bu sorular politik amaçlı değildir ve mümkünse cevabı da politik olmamalıdır:

Son zamanlarda meydana gelen dramatik olayların etrafında yoğun ve maksatlı bir bilgi kirliliği olduğunu gözlemleyebiliyoruz. Olayların ardından çıkarılan “Devlet yaptı...”, “Ankara yaptı...”, “Devlet yapmadıysa bile devlet kurumlarının ihmalden kaynaklanmıştır...” gibi açıklamalar, somut bir bilgi, belge ve kanaate dayanmadığı için “fasık haber” kategorisinde yer alır mı? Bu haberlere inanıp yayanlar Hucurât, 49/6’ya göre ilahi bir emri çiğnemiş olmazlar mı? Etraflıca araştırmadan “done” olarak kullanılan haberlerin ardından kalkışılan hareketlerden ötürü “Pişmanlık yaşarsınız...” diyen Kur’an’ın bu yaklaşımı havada kalmış olmuyor mu?

1. Günümüz Türkiye’sinde hak elde etmek için silahlı mücadele yapmanın herhangi bir meşruiyeti var mı? Bilindiği gibi İslâm’da cana, mala, ırza, nesle, akla ve dine tecavüz durumu “ikrâhı mülci” (insanı canından veya bir uzvundan edebilecek kadar açık ve yakın tehlike durumunda) ise, ancak bu durumda silah kullanmak ve gerekirse can almak caizdir. Müslüman toplumlar, haksızlığa düşmemek ve haksız yere can almamak için, iç ve dış güvenliği kendi profesyonellerine devrederler. Bu bir iş bölümüdür. Bu profesyoneller güvenliği sağlarken, şiddete, ancak gereklyse

ve hukuk dairesinin içinde kalarak başvururlar. Müslümanlar, toplumsal hayatta karşılaştıkları haksızlıklar karşısında bireysel olarak şiddete başvurmazlar. Anlaşmazlıklarını kendi aralarında hak ve adaletle çözerler. Müslüman bir halk darbe veya işgal sonucu oluşan bir diktatörlük tarafından yukarıda saydığımız haklarından mahrum bırakılıyorsa, ancak o vakit silahlı mücadeleye başvurmak caiz olur. Yani canımızın, malımızın, ırzımızın, neslimizin, aklımızın(düşünme ve ifade etme), dini yaşantımızın saldırı ve tecavüz altında olduğu yönetimlere karşı silahlı mücadele yapılabilir. Ancak bunun dahi bir şartı var: Sabırsızlıkla isyan edip Müslümanların gereksiz yere ölümüyle sonuçlanacak isyanlarda bulunmak caiz değildir. Bu nedenle Müslümanlar kendi kurtuluş mücadelelerini vermeden önce hazırlık ve güç analizlerini iyi yapar, boş yere kan dökülmesine neden olmaktan kaçınırlar. Öte yandan bir yönetim kendi halkına, tüm haklarınızı hukuk ve adalet çerçevesinde vereceğim diyorsa, bu yönetimin geçmişinde “zulüm” olsa bile artık o yönetime karşı silahlı bir çıkış yapamazsınız. İmam Cüveynîlerden İmam Maverdilere, onlardan Ahmet Cevdet Paşalara kadar uzanan İslâmî yönetim fıkımızın özeti budur. Bu fıkın ayrıntıları Kur’an ve sünnetten delillerle biçimlenmiş, vücuda gelmiştir. Söyler misiniz, Müslüman bir Kürt isek, Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı silahlı mücadeleye katılmayı hangi gerekçeyle mubah sayacağız? Biz güvenlik güçlerine veya başka birimlere silahlı saldırıda bulunmadığımız sürece canımız tehlikede mi? Malımız cebren ve hile ile devlet tarafından gasp mı ediliyor? İrzlarımız devlet tarafından tecavüze mi uğruyor? Soykırıma mı uğruyoruz? Düşünce ve ifade hürriyeti yüzünden hapislerde mi çürüyoruz? Dini yaşantımız yasaklanmış da bu yüzden acılar mı çekiyoruz? Durum tam tersine değil mi? Devlet demokratikleşme beyanını güçlü bir şekilde yaptığında, hak ve adalet düzleminde her kesin hakkını vereceğim dediğinde, bu sürece katılmamak, bu konuda yönetime yardımcı olmamak Müslümanlar için caiz midir?

2. Silahlı isyan ve mücadelenin “hak” olmadığı yerlerde ölümlere sebebiyet vermek “cinayet” kategorisinde yer almaz mı? Bilindiği gibi İslâm’da cinayet işlemek şiddetle yasaklanmıştır. Kur’an-ı Kerim Maide 5/32’de, “... Kim bir nefsi öldürme-

miş veya yeryüzünü fesada vermemiş bir kişiyi öldürürse bütün insanlığı öldürmüş gibidir...” buyurur. Günahsız bir mümini öldürmek, Kur’ân tarafından neredeyse kâfirlikle eşdeğer görülür ve şiddetle kınanır: “Kim bir mümini bilerek öldürürse, onun cezası içinde ebedi olarak kalacağı cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, onu lanetlemiş ve ona büyük bir azap hazırlamıştır.” (Nisa, 4/93) Cinayet kadar cinayete ortak olmak ve işlenen cinayete göz yummak da yasaklanmıştır. Müslümanlar tarih boyunca bu ilahi emirle yaşadılar. Çünkü insan canı kolay kolay alınamaz. Güvenlik güçleri silahlı saldırıyı, asker savaşta silahlı düşmanı, hukuk da cinayet, terör gibi durumlarda suçu sabit olanı öldürebilir. İslâmi hükümlere göre bir cinayete yardım etmek de aynı şekilde cinayettir. Kur’ân özellikle kanıksanmış ve topluma normal bir şeymiş gibi sunulan cinayetler konusunda da dikkatimizi yeterince çekmiştir. “Ve (ahirette) o mev’udeye sorulduğunda; hangi günahattan ötürü öldürülmüş diye?” (Tekvir, 81/8-9) Mev’ude diri diri gömülerek öldürülen kız çocuklarına denir. Cahiliye Arap toplumu çocukları babanın malı olarak görüyor ve bunu cinayet saymıyordu. Kur’ân, gelenek haline gelmiş veya işlene işlene normal kabul edilmeye başlanmış olan cinayetleri önlemeyi de Müslümanlara ödev olarak yüklemiştir. Bu hükümler ortadayken siyasi bir hareketin kandırarak veya zorla kendi bünyesine kattığı gençlerin, ergenlerin ve çocukların kirli cephele sürülerek öldürülmeleri “cinayet” olarak sayılmayacak mı? Bunun farkında olan ve engel olmayan her Müslüman vebal altında kalmayacak mı? Bu kirli savaşta yıllardır ölenler olduğu için, gözlerimiz bu cenazelere alıştığı için, kulaklarımız bu tip haberlere alıştığı için bunlar cinayet sayılmayacak mı? Bu çocuklar güvenlik güçlerini öldürdüklerinde veya kendileri öldürüldüğünde işlenen fiil, huzuru ilahide başımızı dik tutacak mı? Mev’udeye hangi günahattan ötürü öldürüldüğünü soracak olan “İlahî adalet”, bizden çocukların ve gençlerin neden bu kirli savaşta öldürtüldüklerini sormayacak mı? Bu kirli savaşta ölen asker ve polislerin hangi günahattan ötürü öldürüldüğünü sormayacak mı?

Ey kanaat önderleri ve İslâmi hassasiyet taşıyan müminler! Kargaşa dolu bu dünyada Allah’ın dinini kendi emellerine alet etmek isteyen her türlü art niyetli oluşumun elinden İslâm’ın adını olumsuz imajlardan kurtarmak bizim elimizdedir. Yeter

Son zamanlarda meydana gelen dramatik olayların etrafında yoğun ve maksatlı bir bilgi kirliliği olduğunu gözlemleyebiliyoruz. Olayların ardından çıkarılan “Devlet yaptı...”, “Ankara yaptı...”, “Devlet yapmadıysa bile devlet kurumlarının ihmalden kaynaklanmıştır...” gibi açıklamalar somut bir bilgi, belge ve kanaate dayanmadığı için “fask haber” kategorisinde yer alır mı? Bu haberlere inanıp yayanlar Hucurât, 49/6’ya göre ilahi bir emri çiğnemiş olmazlar mı?

ki adı “barışla” eş anlamlı olan bu dinin mensupları şu söze kulak versinler. Ahir zaman Peygamberi şöyle buyuruyor: “Sizlerden kim bir kötülük görürse onu eliyle düzelsin; buna gücü yetmiyorsa diliyle (konuşarak) düzelsin; buna da gücü yetmiyorsa kalben kötölesin ve onlardan uzaklaşsın.” (Müslim, İman, 78; Tirmizi, Fiten, 11) Bu hadisi şerif gereğince, Müslümanlık gördüğümüz kötülüğe bizzat engel oluruz. Buna gücümüz yetmiyorsa konuşarak vazgeçirmeye, diğer Müslümanlara duyurarak oluşacak baskıyla engel olmaya çalışırız. Buna da gücümüz yetmiyorsa gönülden tepki koyar, o eylemden ve o eylemi yapanlardan uzak dururuz. Ne davranışımızla, ne eylemlerimizle, ne alkışlarımızla, ne paramızla, ne de oylarımızla “münker” olanı desteklemeyiz. “Maruf” olanın her alana hâkim olması için bütün gayretimizi ortaya koyarız.

İnanıyoruz ki, kendi iç barışımızı da dünya barışını da bizzat İslâm üzerinden, kardeşlik üzerinden, dini vecibeler üzerinden sağlayabiliriz. Dinimizi kendi kirli emellerine alet etmek isteyen hem Müslüman görünümlü hastalıklı hareketlere, hem de bu olumsuz örnekler üzerinden İslâm karşıtlığı geliştirmek isteyenlere verilecek en etkili cevap bu olmayacak mıdır?

Gün gayret günüdür. Bu gayretin kahramanları olarak meydanlara çıkma kararı alırsanız, biz de sizlerle birlikte ön saflarda yer almaya hazırız.

Saygılarımızla...

Cameron ve İhvan

Azzam TEMİMİ

David Cameron ve Sisi

İngiltere Başbakanı David Cameron'un Müslüman Kardeşler cemaatine yönelik ortaya koyduğu düşmanlık, Körfez'deki petrol zenginlerinin, Birleşik Arap Emirlikleri ve Suudi yöneticilerin baskılarına ve hatta şantajlarına boyun eğmesinden başka bir şeye işaret etmiyor.

Bu iki devletin teşvik ve finanse ettiği, modern Mısır tarihinde demokratik yolla seçilmiş ilk sivil devlet başkanını deviren 3 Haziran 2013 darbesi öncesine kadar İngiliz devlet kurumları İhvan'ı

İngiltere içinde ve dışında aşırılık ve şiddet hareketleriyle mücadelede ılımlı bir güç olarak görmekle yetinmemiş, farklı düzlemlerde ilişki kurmakta kararlılık göstermişti.

Cameron hükümeti, önceki İşçi Partisi hükümetinin yolunda giderek İhvan'la yakınlaşma için harcanan çabaları kullandı ve çabalar İngiltere'de yaşayan üst düzey cemaat yetkilileriyle işbirliği ve istişareleri kapsadı. Bu işbirliğinden oldukça önemli projeler çıktı. İngiliz polis teşkilatı ve başka devlet kurumlarında Müslümanlarla iletişim birimiyle koordinasyon gibi.

Londra'da 7 Haziran 2005 saldırıları olduğu zaman Britanya'daki İhvan yöneticileri saldırıları kınadılar ve hatta medya organları üzerinden tüm Müslümanlardan bu tür saldırıların tekrarlanmaması için güvenlik birimleriyle işbirliği yapmalarını, kendi yakınları dahi olsa terör eylemleri planlayanlarının üzerini örtmemelerini istediler.

BBC'nin Gazze muhabiri Alan Johnston, el-Kaide'den olduğu iddia edilen aşırı bir grup tarafından kaçırıldığı zaman Londra'dan yayın yapan Hivar televizyonu muhabirin serbest bırakılması için kampanya başlattı, İngiltere'deki Filistinli İhvan üyeleri muhabirin

serbest kalması ve ülkesine sağ salım dönmesi için Hamas hareketiyle teması sürdürdü.

Tony Blair hükümeti İsrail ve Amerikan baskılarına boyun eğmesine, AB içinde Hamas'ın terör listesine alınması yönündeki kampanyanın başını çekmesine rağmen İngiliz hükümetleri birçok AB ülkesi gibi Hamas'la dolaylı teması sürdürdü. Özellikle de Hamas'ın Batı Şeria ve Gazze'de Ocak 2006'da yapılan genel seçimleri kazanmasından itibaren...

Tunus'tan Mısır'a patlak veren Arap Baharı rüzgârıyla birlikte Cameron yerel ve uluslararası alanda İhvan'la ilişkilere daha fazla önem verdi. Zira cemaat o vakit Arap vatanının dört bir yanındaki değişimi yönetmeye ehil bir konumdaydı. Ayrıca İngiliz hükümetindeki yetkililer Batıdaki karar organları gibi İhvan'ın tüm Arap bölgesinde tarihi değişim hareketini yönettiği yeni bir dönemin geldiğini anladılar. Keza Batı Arap dünyasının en büyük İslâmî hareketi olarak İhvan'ın ayırt edici özelliğinin değişim yönündeki barışçıl mücadelesi, demokratik araç ve edevatın İslâm'ın değerleri ve ilkeleriyle çelişmediği yönündeki düşüncesi olduğunu idrak ettiler.

Arap Baharı kitleleri 2011 yılında despot rejimleri bir bir düşürürken Cameron hükümetindeki yetkililer İhvan'ın bölgedeki ve İngiltere'deki temsilcileriyle gelecek dönemde diyalog kurmak için bir dizi toplantı yapıyorlardı. Bu görüşmeler 2012 boyunca 2013'ün ilk yarısında sürdü.

Mısır halkının Dr. Muhammed Mursi'yi cumhurbaşkanı seçmesi sonrası Cameron İngiltere'ye resmi ziyaret davetinde bulundu. Mursi bu ziyaretten önce Almanya, Brezilya ve Güney Afrika gibi yabancı ülkelere Mısır'ın seçilmiş ilk sivil cumhurbaşkanı olarak ziyarette bulundu. O vakit İngiliz yetkilileri İngiltere'deki İhvan yöneticilerine beklenen ziyaretin ayrıntı-

Arapça yayımlanan gazetelerdeki yazar farklı eğilimdeki gazetecilerin yazılarından seçtiğimiz yazıları her ay Ortadoğu'dan başlığıyla yayımlıyoruz. Burada yayımladığımız yazılarda ortaya konulan tüm analizlerin gerçek/doğru olduğunu veya bunların tümüne katıldığımızı söyleyemeyiz. Yazılardaki amacımız olayların yorumlanmasında ortaya konulan bakış açısı farklılıklarını görünür kılarak meseleler karşısında ortaya konulan analizlerin hangi argümanlardan hareketle yapıldığını okurlarımızın fark etmesini sağlamaktır. Yazıların/yorumların bu perspektifle okunmasının Ortadoğu'daki dolayısıyla dünyadaki gelişmeleri kavrama sürecine önemli katkıların olacağını düşünüyoruz. Yazılar Harun Ersoy tarafından Türkçeye çevrilmiştir. (Umran)

larını bildirdiler ve Dr. Mursi'nin 11 Haziran 2013'te başbakanın konutunda iftar yemeği yiyeceğini haber verdiler. Birleşik Arap Emirlikleri ve Suudi Arabistan'ın desteklediği askeri darbe ziyaret için kararlaştırılan tarihten sadece bir hafta önce Mısır'da demokrasiyi ayaklar altına alması sebebiyle bu iftar yemeği gerçekleşmedi.

Yalnız tuhaf olan Cameron'un İhvan ile ilgili tutum değişikliğinin özeti olan açıklamasında bu ziyarete dair hiçbir şey zikretmemesi. Cameron'un şüphe ve endişe yaymak ve hatta İhvan'ın aşırılık eğilimlerinin ve terörle bağlantılarının olabileceğini ima etmek dışında bir şey söylemedi.

Cameron İhvan'ın laiklik ve liberalizm de dâhil Arap dünyasındaki başka tüm siyasi oluşumlardan daha fazla demokrasiye bağlılığını ispat ettiğine değinmedi. Cameron İhvan'ın özgür ve şaibesiz seçimlerden kazanarak çıktığı gerçeğini görmezden geldi. Cameron'dan bugün neredeyse kendi konutunda misafir olacak Dr. Mursi de dâhil Mısır'daki darbe yönetiminin zindanlarında bulunan on binlerce İhvan üyesine dair tek kelime çıkmadı. Bu insanların ve Rabia ve Mısır'ın başka meydanlarında soğukkanlılıkla öldürülen binlerce kardeşlerinin tek günahı, demokrasinin başarısı ve halkın iradesini savunmak için askeri darbeye karşı durmalarıdır.

Ben şahsen Cameron'un yerinde olmak istemezdim. Cameron rahat değil. İkiyüzlü davranmak zorunda kaldı ve Körfez'deki zengin Arap yöneticilerinin şantajına boyun eğdi. Onların Arap dünyasında demokratik mücadeleyi başarısız kılma çabalarının bir parçası oldu. Oysa kendisi, dünyanın en köklü ve en eski demokrasisi olmakla övünen bir ülkede hükümete başbakanlık yapıyor.

(Arabi21.com, 19 Ocak 2016)

İki Yılda Teröre Karşı Üç İttifak

Yaser EZ-ZEATİRE

Teröre karşı İslâm ittifakının ilan edilmesiyle birlikte iki yıl zarfında ilan edilen üç ittifak gerçekleşti. Birincisi ABD'nin başını çektiği ve onlarca ülkenin katıldığı ittifak. İkincisi Rusya'nın başını çektiği, Irak, Suriye ve İran'ı içine alan ittifak. Gerçi bu ittifak kelimenin tam anlamıyla bir ittifak olarak ilan edilmedi. İran'ın Moskova büyükelçisinin ifade ettiği gibi ileride ilan edilebilir. Üçüncü ittifak ise başta işaret ettiğimiz, Suudi Arabistan'ın başını çektiği, 34 Arap ve İslâm ülkesini kapsayan ittifak.

Burada yöneltilecek soru şu: Bu savaşlar ve ittifaklar nereye götürecek? Bahsi geçen terörün akıbeti ne olacak ve her şeyden önce terörün tanımı ne? Hiç kimse şu günlerde kavramları çözmekle ilgili değil. Herkesin bu sorunla mücadelesinde kendine ait bir gündemi var. Hiç kimse silahlı şiddetin bu son dalgasının köklerini birçok sebepten ötürü araştırmak istemiyor. Bazıları başkalarıyla olan hesaplarını görmek veya iç ajandasını gerçekleştirmek için bu kavramı kullanıyor. Sözelimi birçok ülkenin İhvan'ı ve sayısız çok sayıda örgütü terörist örgütler olarak görmekte tereddüt etmediğini unutuyoruz. Oysa başkalarının görüşü farklı. Hatta örneğin bazıları Suriye'deki Nusra Cephesi'ni terörist örgüt olarak görmezken, başkaları Nusra'yı el-Kaide örgütünün bir parçası olmaları hasebiyle terörist görmektedir.

Şiddetin bu son dalgasının kökleri üzerinde durmayacağım. DAİŞ'e karşı zafer elde edilip, Irak ve Suriye'deki 'devleti' dağıtılsa dahi şiddetin durdurulması yönünde gerçekçi bir ufuk da olmayacaktır. Zira bu durum örgütü daha tehlikeli bir sürece taşıyabilir. Hiçbir sorgulamaya tabi

olmaksızın tüm alanlarda intikama sevk edebilir. Bazıları 'örgüt zaten bunları şu an yapıyor' dese de hiç kuşkusuz durum çok farklı olacaktır. Zira şu günlerde Irak ve Suriye'ye gidenler, örgütün devletini kaybetmesi durumunda farklı hareket edeceklerdir.

Burada zikretmemiz gerekli husus DAİŞ ve el-Kaide örgütlerinin Arap Baharı öncesi ve hatta hilafeti ilan ettiği iki yıl öncesine kadar tek bir örgüt olmalarıdır. Bu esnada Arap Baharı tarihi bir dönüşümü temsil ediyordu. Herkes pratik olarak hâlâ el-Kaide'nin bir parçası olan DAİŞ örgütünün silahlı, gizli bir örgütü haline geldiğini ancak ele geçirdiği hiçbir bölgeye sahip olmadığını hatırlar. Maliki'nin Sünni Arapların mezhepçilik karşıtı barışçıl protestolarını bastırmasıyla, Beşşar Esed'in barışçıl halk devrimine şiddetle karşılık vermesiyle birlikte silahlı cihadın halk desteği tekrar su yüzüne çıktı. Bundan sonra olanlar oldu.

Sözün özü, Irak'ta Sünni Arapların sorunları çözülmedikçe, Suriye'deki çoğunluğa, kanlı mezhepçi rejiminin gücünden uzakta kendi hakkını almasına izin verilmedikçe ve Husi saldırıları caydırılmadıkça hâlihazırdaki şiddet durmaz. Halklara yolsuzluğun ve despotluğun boyutunu azaltacak makul reformlarla Arap Baharının aşıladığı umut verilmedikçe şiddet süreçlerinin önu kesilemez. Ucuz şiddet döneminde bu durum endişe verici. Acaba bahsi geçen ittifakların sahipleri tüm bunların bilincinde mi? Yanıt ayrıntılara dalmayı gerektiriyor ancak bu kimseler tüm bunları itiraf etmek istemiyorlar.

(Ürdün *Düstur* gazetesi, 20 Ocak 2016)

Putin Kürt Kartını Kullanıyor

Abdulbari ATWAN

Bir Türk atasözü der ki 'Bir koltukta iki karpuz taşınmaz'. Ancak bu sözü iyi bilen Erdoğan bir koltukta hepsi de ağır dört karpuz taşıdığını gördü. Türkiye şu an PKK ve Suriye'nin kuzeybatısındaki müttefiklerinin liderliğinde Kürt isyancılara karşı sert bir savaş veriyor. Rusya ile tedrici olarak ısınan soğuk savaşa hızlı şekilde kayıyor, Suriye dosyasına batmış durumda ve ufukta hiçbir kurtuluş umudu yok. Irak'ta Iraklı yetkililerin Musul yakınlarında güçlerinin bulunmasına itiraz etmesi sebebiyle Irak'ta biriken bir kriz yaşıyor. Washington Obama'nın Türk güçlerinin derhal çekilmesi yönündeki talebiyle Irak başbakanı Haydar İbadi'nin yanında yer aldı.

Erdoğan Suriye rejimini devirmek için Suriye muhalefetine destekledi, Mısır, Tunus ve Libya'da Arap Baharı devrimlerini benimsedi. Şimdi de Rus uçağını düşürmesi sonrası aynı kâseden içiyor ve bir anda birçok cep-hede savaşıyor.

Türkiye cumhurbaşkanının şanssızlığı Rusya'nın kendisini kuzey ve doğudan kuşatıyor olması. Suriye'ye askeri müdahalesi sonrası Rusya bir Ortadoğu ülkesi oldu. Ekonomik yaptırımlarla başlayarak, Türkiye'nin içişlerine müdahale ederek ve Kürt isyancıları destekleyerek tedrici şekilde Erdoğan'ı ve hükümetini düşürme girişimlerinin dozunu arttırıyor.

Tarih tekerrür ediyor. Rusya'nın seksenli yıllarda PKK'yı desteklemesi ve müttefiki Hafız Esed'den

NATO'nun soğuk savaş döneminde Sovyet imparatorluğuyla mücadelede ön hattı olan Türkiye'nin istikrarını sarsmak için Öcalan'a güvenli sığınak sağlamasını istemesi ironik. Ancak bu imparatorluğun, sosyalist bloğun ve Varşova paktının çökmesi tüm dünyayı ABD liderliğindeki muzaffer Batı gücüne bıraktı. Türkiye Suriye'ye karşı birçok baskı kartını kullandı. Atatürk barajını inşa ettikten sonra Fırat nehriindeki Suriye payını yarıya indirdi. Suriye sınırına askerlerini yığarak güç kullanacağı imasında bulundu. Bu durum baba Esed'i Öcalan'ı, tutuklanıp Ankara'ya getirildiği Kenya'ya uzaklaştırmak zorunda bıraktı.

Putin Erdoğan'ın özür ve tazminat ödenmesi şartlarını kabul etmemesi sonrası uçağının düşürülmesinin intikamını almak istiyor. Kürt çoğunluğa sahip HDP lideri Selahaddin Demirtaş'ı Moskova'ya davet etmesi ve Demirtaş'ı kabul eden dışişleri bakanı Lavrov'un ülkesinin Suriye'de ve hatta Türkiye'deki silahlı Kürt grupları desteklemeye hazır olduğunu vurgulaması dikkat çekiciydi. Başbakan Davutoğlu Demirtaş'ı, Rus uçağının düşürülmesiyle ilgili eleştirileri dolayısıyla kınadı, utanç verici ve ihanet olarak niteledi ancak bu bir siyasettir. Zira başkalarının içişlerine müdahale ederseniz onların da aynı şeyi yine aynı yollarla yapmasını beklemelisiniz. Hiç kimsenin bu bağlamda dokunulmazlığı yoktur.

Türkiye'nin Suriye'deki emelleri açılıyor ve dış politikaları hızlı ge-

lişmelerle değişiyor. Türkiye- Suriye sınırına 100 km uzunluğunda ve 40 metre derinlemesine bir tampon bölge kurulması yönündeki talepler, Rusya'nın askeri müdahalesi BM'nin son 2254 sayılı kararı sonrası buharlaştı. Erdoğan'ın koltuğunda bu dört karpuzu taşıyarak dengesini nasıl muhafaza edeceğini bilemiyoruz. İlk düşecek karpuz hangisi olacak? Bu karpuz silahlı çatışmalara dönüşmesi muhtemel Rusya ile savaş mı? Yoksa Suriye'deki politikaları, Irak'tan güçlerini çekmesi veya Kürtlerle savaş mı?

Türkiye'nin geleceğini ve gelişmelerini okuyacak sihirli kutuya sahip değiliz ancak Erdoğan'ın en büyük düşmanı Suriye rejiminin İran ve Rusya'nın desteği, ABD ve Batılı ülkelerin boyun eğmesiyle tedrici olarak şişenin ağzından çıkması halinde Erdoğan daha sağlam bir şişeye girecektir diyebiliriz. İsrail gazı Ankara-Tel Aviv ilişkilerini biraz ateşleyebilir ancak ilişkilerin normalleşmesi çözüm olmayacak. Hatta Türk trajedisini attırabilir. Özellikle Netanyahu Türkiye'nin normalleşme şartlarını kabul etmemektedir ve Türkiye'nin gaz ihtiyacını kullanabilir.

Türk politikası ülkeyi yola yerleştirilen mayınlardan korumak için kapsamlı bir gözden geçirmeye ihtiyaç duymaktadır. Bu mayınların en büyüğü iç cephenin ve istikrarın patlatılmasıdır. Bu istikrar Türkiye'yi, Erdoğan'ın ustalığı feraseti, ustalığı, iç ve dış politikalarıyla son 15 yılda elde edilen büyük kazanımlara götürdü. Usta bir siyasetçi ve pragmatist olan Erdoğan Tel Aviv'e değil Moskova'ya gitmelidir.

(Rayulyevm gazetesi, 24 Aralık 2015)

Semir Kantar Suikastinin Sırları

Mazin HAMMAD

Hiç kimse Semir Kantar'ın tarihini inkar edemez. Birinci sınıf bir direniştir. Her sabah 'bugün İsrail'e karşı ne yapabilirim?' diye sorgulayan türden bir direniştir. Silahlı mücadelesine Filistin Fetih Hareketi'nde başlayan Kantar'ın kişiliğini tanıyanlar kulaklarına kadar İsrail nefretine boğulduğunu anlarlar. Hizbullah'la 2008'deki esir değişimiyle serbest kalmadan önce İsrail onun hakkında üç müebbet hapis cezası vermişti.

Hizbullah ve Esed hükümetinin Kantar'ın İsrail füzesiyle öldürülmesiyle pek az ilgilendiği gözden kaçmıyor. Suriye, misillemede bulunmak zorunda kalmamak

için Kantar suikastinden İsrail'i sorumlu tutmasa da Hasan Nasrallah'ın, bu yılın başlarında İran ve Hizbullah'ın Golan'daki operasyonlarının komutanlığına Semir Kantar yerine Cihad İmad Muğniye'yi atamasından itibaren güvenilirliğini yitirdiğine dair güçlü kanıtlar bulunuyor. Muğniye de İranlı generalin öldürüldüğü İsrail saldırısından hayatını kaybetmişti.

Hizbullah Kantar'ın istekli tavrının İsrail 'savunma' ordusuyla istemedikleri bir savaşa yol açmasından endişe ediyordu. Yalnız bu adam Suriye Halk Direniş Komitesi yani Esed milislerine bağlı Şebbiha gölgesi altında çalışmasını sürdürmesine rağmen bu endişeye 'bağımsız savaşçı' yöntemiyle karşılık verdi. Gelen haberler Hizbullah içinde, Kantar'ın 30 yıllık tutukluluk yılları

Artık İran ve Hizbullah 'Direniş Hikâyesi' Satamayacak

Abdurrahman ER-RAŞİD

Suriye gibi bir trajedi yaşanmadı. Sahte maskeler arkasına gizlenmiş yüzler Arap siyaset sahnesinde ortaya çıktı. Suriye'de Semir Kantar öldürüldü. Kantar Hizbullah'ın yıldızlarından biriydi. Hizbullah'ın Kantar'a şehitlik unvanı vermesine ve özenle taziye çadırları kurmasına rağmen hiç kimse önemsemedi.

Öncesinde de örgüt İsrail tarafından hapse atıldığı için Kantar'ın göğsüne kahramanlık apoletleri takmıştı. 'Şehitlerini kutlayanlar ölüm bildirileri yayınlamakla mükellef örgüt üyelerinin çalışanlarıdır. Hiç kimse bu bildirileri yeniden basmak veya yayınlamak istememektedir.

Bildiri Kantar'ı 'İsraililer öldürdü' diyor. İkna edici bir iddia değil. Zira İsraililer kendi sınırlarından uzakta Şam kırsalında bulunan ve kendileriyle savaşmayan birini öldürecek hiçbir gerekçeyle sahip değiller. Kantar'ın Rus uçakları tarafından yanlışlıkla yapılan bombardımanında öldü diyenler var. Bazıları Hizbullah tarafından arkadan vurulduğunu ifade ediyor. Tek makul iddia Suriye muhalefetine açıklaması: 'Kantar'ı bombaladıkları altı katlı binanın enkazına gömdük.' Gerçekten de Kantar'ı kimin öldürdüğü hiç kimseyi pek de ilgilendirmiyor. Çünkü İran'ı, Esed rejimini ve Hizbullah'ı savunmak için savaşırken öldü.

Hizbullah ve benzeri başka örgütlerin Kantar'ın ölüm haberine eşlik eden kayıtsızlıkları bu komik tiyatroyu sonlandırma zamanının geldiğini ortaya koyuyor. Bu komik tiyatro İsrail'e

yönelik direniş, işgal altındaki Lübnan, Suriye ve Filistin topraklarını savunma iddiasıdır. Hiç kimse artık bu iddiayı doğru görmüyor. Hizbullah'ın çizdiği, Arap ve Lübnanlıların çoğunluğunun onayladığı tablo artık son buldu.

Suriye trajedisi ve rejimin iğrençlikleri direniş iddiasını ortadan kaldırdı. Suriye trajedisi Arapların vicdanlarını sarstı, sembol isimlerini ve kutsalıklarını şoke etti. Gerçekten kahramanlar aslında kahraman mı yoksa tüccar veya dış projelerin adamları mı? Onlarca yıl söyledikleri sözlerde hiçbir hakikat payı var mı? Yoksa bu sözler boş uydurmalar mı ibaret?

Semir Kantar biri çocuk üç kişilik bir İsrail ailesini öldürdüğü için kahraman olmayı hak ediyor mu? Yoksa Kantar 300 binden fazla Suriyeli'nin öldürülmesine ortak olduğu için bir suçlu mu? Suriye vicdanları ve kanaatleri sarstı. Bugünün bilinciyle geçmişin yeniden okunmasına mecbur bıraktılar.

Bu yüzden geçmiş güzel gösterek bizlere bugünün dün olmadığını söyleyenler bakış açılarını gözden geçirmeliler. Direniş polise roman başlığıdır. Saldırıyla mücadele kavramıyla Lübnan devletini ele geçirmek istenmekteydi. Direnişi ortadan kaldırmak için direniş kavramı üretildi ve bölgeyi ele geçirmek amacıyla Tahrana'la ittifak gibi bir 'direniş cephesi' tesis edildi.

Haberleri birbirlerinden bağlantısızmış gibi okuyoruz. Haberleri tek bir hikâye olarak okursak bugün 350 bin Suriyeliyi öldürenlerin 10 yıl önce

onlarca Lübnanlıya suikast yapanların ta kendisi olduğunu anlarız. Refik Hariri'den, Cibran Tuveyni, George Hacı ve diğerlerine kadar bu isimler düşmanları ortadan kaldırma programı çerçevesinde öldürüldü. Bu isimlerden önce aynı adamlar Kuveyt Emrine suikast yaptılar, Körfez ve Arap uçak ve turizm şirketlerini hedef aldılar.

Hikâyeyi halkın başından okuduğumuz zaman anlayabiliriz. Seksenlerde İran Suriye ile birlikte İsrail saldırısıyla mücadele hikâyesine girdi. Bu da silah taşımak ve yabancıları kaçırmak için Lübnan'da kalmanın gerekçesiydi. İran ve Suriye rejimleriyle çekişen Filistin Kurtuluş Örgütünden kurtulma sağlandı. İsrail Lübnan'a saldırdı ve FKÖ'yü uzaklaştırdı. İsrail'in İngiltere büyükelçisine savaş gerekçesiyle suikast yapan Esed rejimine bağlı bir gruptu. Esed ve İran en fazla karşı çıkan taraflardı. Direniş projesini benimsediler ve Lübnan işgali derinleşti. Kurumlarını işlemez hale getirdiler ve kendileri tarafından yönetilen örgütlerle dünyayı tehdit ettiler.

Filistin adıyla havaalanından sınırı kadar ülkeyi ele geçirdiler. Başka Arapları Irak, Körfez, Yemen ve Suriye'deki vatandaşlarıyla savaşmaları için eğitmek amacıyla kamplar kurdular. İran'ın bölgesel projesinin ilk başları böyleydi. Tüm savaşları açanın İran, Suriye veya Hizbullah değil İsrail olduğunu hatırlatalım.

Bugün bu hikâyeyi, İsrail'le direniş hikâyesini satmamız artık mümkün değil. Geçmiş yıllarda hiçbir gerçekliği olmayan direniş hikâyesi sona erdi. Artık Filistin trajedisi suiistimal edilemeyecek.

(Şarkulevsat gazetesi, 24 Aralık 2015)

rı sırasında beyin yıkama girişimlerine maruz kalmış olmasından endişe edenler olduğunu ifade ediyor. Kantar hem Suriye rejimini hem de Rusya'yı zor duruma sokacak kapsamlı bir misillemede bulunabilirdi. Bu misilleme şu süreçte Siyonistlerle çatışmama kararlılığıyla geliyordu. Tahrana da İsrail'le her hangi bir çatışmanın yaşanmaması eğiliminde. Bu tablo gölgesinde Kantar suikastının Tahrana, Şam ve Hizbullah'ı rahatlatmış sonucunu çıkarılabilir.

İsrail basınına göre Batılı kaynaklar MOSSAD'a Kantar'ın büyük bir saldırının hazırlığı içinde olduğu yönünde uyarıda bulundu. Bu da Netanyahu'yu ordudan, bu eski esirden kurtulmak için Rusları kızdırmadan sağlam bir plan hazırlamasını istemeye sevk etti.

Herzliya'daki Terörle Mücadele Uluslararası Enstitüsünde araştırmacı olan Eli Carmon Rus S-400 füze bataryalarının İsrail hava faaliyetlerini izleyebileceğini ifade ediyor ve Kantar'ın evinin yıkılması noktasında isabet oranı yüksek füzelerin kullanılmasının İsrail'in Suriye hava sahasına girmeden hedefi vurma kararlılığının kanıtı olduğunu dile getiriyor.

Acaba bu yorum Kremlin'i ikna ediyor mu yoksa Rusların söyleyecek sözleri mi var? Özellikle de dünyaya Suriye ve krizinden tek yetkilinin kendileri olduğu yollu bir mesaj göndermeleri sonrası... Gerçi Putin'in İsrail'in Suriye'den Lübnan'a silah kaçırarak silah konvoylarını vurmasını engellemediği yönünde haberler sızmıştı

(Katar gazetesi El-Vatan 22 Ocak 2016)

İngiltere İşçi Partisi'nin CORBYN Uğrağı

Yunanistan'daki SYRIZA fırtınasının sosyalist çevreler üzerinde estirdiği heyecan rüzgârının sona ermesinin ardından Avrupa'daki sol sosyalist çevrelerde Jeremy Corbyn ismi daha sık telaffuz edilmeye başlandı. 6 Haziran 2015'te İşçi Partisi başkanlığı için adaylığını açıklayan Corbyn genellikle gençlerin katılımıyla sürdürdüğü bir kampanyanın ardından 12 Eylül'de kullanılan oyların %59'unu alarak ilk turda İşçi Partisi'nin genel başkanı seçildi.

Öner BUÇUKCU

24

1980'lerin başında Soğuk Savaş'ın söylem düzeyinde yeniden şiddetlenmesi ile paralel bir süreçte yaşanan neo-liberalizasyon politikaları ve bu politikaların SSCB'nin uluslararası örgütlerdeki etkinliğinin kırılmış olması fırsata çevrilerek Üçüncü Dünyaya da kurtuluş reçetesi olarak dayatılması ABD'de Cumhuriyetçilerin İngiltere'de ise Muhafazakâr Parti'nin kontrolünde gerçekleşiyordu. Zaten döneme ruhunu veren siyasal gelişmeler de dönemin ABD Başkanı ve İngiltere Başbakanı'nın ismiyle anılır olmuştuk. Thatcher-Reagan ikilisinin adıyla anılan dalganın 1990'ların başında Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile taçlanması, batı tipi liberal demokrasilerin ve bunları ekonomi görüşlerinin geri döndürülemez zaferlerinin ilân edilmesi tüm dünyada olduğu gibi İngiltere'de de sosyalist geleneği ve bu geleneğin kitlesel taşıyıcısı İşçi Partisi'ni oldukça zor bir durumda bırakmıştı.

Üçüncü Yol ve Sonrası

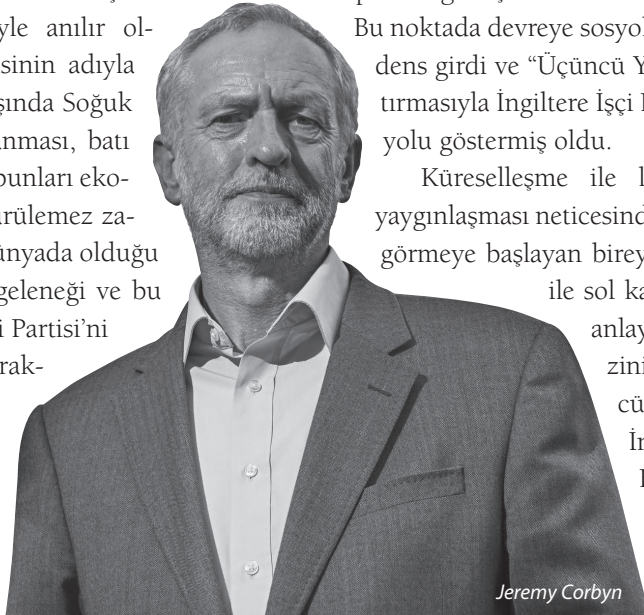
Küreselleşmenin yarattığı kültürelliğin Doğu Bloku'nun dağılmasının

yarattığı kaotik siyasallıkla birleşmesi neticesinde 1979 ila 1997 arası dönemde Muhafazakâr Parti'nin İngiltere'de uzun bir iktidar dönemi söz konusu oldu. Bu dönemde İşçi Partisi'nde ideolojik ve siyasal yenilenmenin gerekliliği tartışılmaya başlandı. Bu ideolojik yenilenmenin alt yapısı bir ölçüde İngiliz Kültürel Çalışmalar Okulu'nun çalışmaları ve *New Left Review* dergisinin yayınları ile sağlanmış gözüküyordu ancak bunu kitlelerin sahipleneceği biçimde kodlamak gerekiyordu.

Bu noktada devreye sosyolog Anthony Giddens girdi ve "Üçüncü Yol" kavramsallaştırmasıyla İngiltere İşçi Partisi'ne bir çıkış yolu göstermiş oldu.

Küreselleşme ile liberal piyasanın yaygınlaşması neticesinde daha çok kabul görmeye başlayan bireyci sağ politikalar ile sol kanat sosyal adalet

anlayışının bir sentezini yapan "Üçüncü Yol" önerisi İngiltere'de Tony Blair iktidarının ihtiyaç duyduğu kavramsal yenilenmeyi

Jeremy Corbyn

sağladı. Öyle ki ABD’de Bill Clinton, Almanya’da Gerhard Schröder iktidarları bazı araştırmacılar tarafından bu kavram çerçevesinde yorumlandı. Bu kavramsal yenilenme daha doğrusu faydacı yaklaşım İngiltere’de Muhafazakâr Parti’nin 18 yıllık iktidarını sonlandırmada etkili oldu denilebilir. Neticesinde ise Almanya ve ABD’de olmasa bile İngiltere’de Üçüncü Yol bir biçimde 2010 yılına kadar (2007-2010 arası dönemde Gordon Brown önderliğinde) iktidarda kalmayı başarabildi.

Blair iktidara gelir gelmez ilk icraatı İngiltere İşçi Partisi tüzüğündeki devletleştirme maddesini değiştirmek oldu. İşçi Partisi, tüzüğündeki bu madde ile tarihsel olarak İngiltere’de özelleştirmelere karşı çıkıyordu. Dahası İşçi Partisi’nin siyasal programı özelleştirilmiş kamu kurumlarının da devletleştirilmesi ilkesini önceliyordu. Blair’in gerçekleştirdiği bu değişiklik İşçi Partisi açısından devrim niteliğinde bir gelişmeydi. Bu yüzden Blair’in değişiklikleri sonrasında İşçi Partisi “Yeni İşçi Partisi” olarak anılmaya başladı.

Ancak 2001’den itibaren Blair’in “Yeni sol” çıkışı sert eleştirilere uğramaya başladı. Blair’in ekonomi politikaları “Thatcherizm”in devamı olarak yorumlandı. İngiltere’nin ABD’yi Irak’ın işgalinde desteklemesi “Yeni sol”un buharlaşması anlamına geliyordu. Gelir dağılımındaki makas açılmasına rağmen Blair’in iktidarı 2007 yılına kadar sürdü.

2010 seçimlerinde Cameron önderliğindeki Muhafazakâr Parti’nin 1. parti olmasından çok Liberal Demokrat Parti’nin uzun yıllardır iki partinin dominant olduğu sisteme bir biçimde geri dönmesi konuşuluyordu. Liberal Demokrat Parti lideri Nick Clegg’in yaptığı açıklamalarda İşçi Partisi’nin yerini alacaklarını iddia etmesi *Cleggmania* adıyla anılan akımın bir akımın tartışılmasına bile sebep olmuştu. Ancak Liberal Demokrat Parti 2010 seçimlerinde *Cleggmania*’nın popülerliğiyle doğru orantılı bir netice elde edemedi. Yine de 57 parlamenterle Liberal Demokrat Parti Cameron’ın başkanlığındaki hükümetin kilit aktörü olmayı başardı. Sonuçlar İşçi Partisi açısından ise tam bir hayal kırıklığıydı.

Blair’in 10 yılı tamamlamasının ardından 2007’de görevden ayrılmasıyla birlikte gerilemeye başlayan İşçi Partisi 2010 seçimlerinde muhafazet partisi durumuna düştü. Yaşanan gerilemede 2008’de yaşanan küresel ekonomik krizin etkisinin yanı sıra İçişleri Bakanı Jacqui Smith’in is-

tifasına sebep olan “harcama skandalı”nın etkisi büyüktü. Yine de en önemli etken olarak Gordon Brown’ın Tony Blair karizmasına sahip olmaması gösteriliyordu. Gordon Brown Başbakanlıktan çekildiği gün İşçi Partisi başkanlığından da istifa ettiğini açıkladı. Yerine gelen Ed Milliband partiyi 2015 genel seçimlerine hazırlamaya başladı.

Aslında 2015 İngiltere’de İşçi Partisi’nin zaferi için elverişli bir siyasal ruhu da beraberinde getirmişti. O dönem radikal sol olarak anılan Yunanistan’daki sol ittifak SYRIZA ve Tsipras’ın Yunanistan genel seçimlerinden zaferle ayrılması Avrupa’daki sosyalist çevrelerde ve sosyal demokratlarda ciddi bir heyecan yaratmıştı. Ancak bu heyecan galiba en önce İngiltere Parlamento seçimlerinde duruldu.

2015 yılının Mayıs ayında gerçekleştirilen İngiltere’deki genel seçimlerden David Cameron’ın başkanlığındaki Muhafazakâr Parti tek başına iktidar olarak ayrıldı ve İngiltere İşçi Partisi’nin lideri Ed Milliband 7 Mayıs seçimlerinde yaşanan hezimetin sorumlusunun kendisi olduğunu söyleyip istifa etti. Avrupa’daki “sosyalist heyecana” ikinci darbe ise o heyecan dalgasını yaratan amillerden birisi olan Tsipras’tan geldi ve Yunanistan referandumdan çıkan hayır oyuna rağmen Avrupa sisteminin dayattığı ekonomik tedbirleri ve kemer sıkma programını kabul etti. Üstelik erken genel seçimde tepe takla gideceği umulan SYRIZA gerçekleştirilen seçimlerde güven tazeleyince Tsipras’ın “iharetini” dengeleyecek yeni bir figür ihtiyacı iyiden iyiye kendisini belli etmeye başladı.

Yunanistan’daki SYRIZA fırtınasının sosyalist çevreler üzerinde estirdiği heyecan rüzgârının Tsipras’ın Almanya’nın talep ettiği ekonomi programını kabul etmesi ile sona ermesinin ardından Avrupa’daki sol sosyalist çevrelerde Jeremy Corbyn ismi daha sık telaffuz edilmeye başlandı. Milliband’in ardından İşçi Partisi liderliği için Andy Burnham, Liz Kendall, Yvette Cooper ve Jeremy Corbyn adaylıklarını açıklamışlardı. 6 Haziran 2015’te İşçi Partisi başkanlığı için adaylığını açıklayan Corbyn genellikle gençlerin katılımıyla sürdürdüğü bir kampanyanın ardından 12 Eylül’de kullanılan oyların %59’unu alarak ilk turda İşçi Partisi’nin genel başkanı seçildi.

1949 doğumlu olan Jeremy Corbyn 1984’ten beri parlamenter olarak Meclis’te bulunuyor. Nükleer silah karşıtı kampanyalara ve çevreci kam-

panyalara katılımı kadar İngiltere'deki Müslümanların İngiltere'deki yaşam koşullarına ilişkin düzenlediği gösterilere de katılıyor. Filistin gösterilerine de destek veren Corbyn bu konuda belli çevrelerden ciddi eleştiriler alıyor. Corbyn bir dönem Türkiye'ye de gelerek KCK davalarını izlemişti. Corbyn İngiltere'nin önde gelen LGBT hakları savunucularından birisi olarak biliniyor. Aynı cinsler arasındaki evliliği savunan Corbyn 2013 yılında Galler ve İngiltere'de aynı cinsiyete sahip kişilerin evlenmesini legalize eden yasanın oylanmasında da evet oyu kullanmıştı. Meclis çalışmalarına bisikleti ile gelen Corbyn 2009 yılında İngiltere Parlamentosu'nda patlak veren "Harcamalar Skandalı"nda 650 milletvekili arasında en az harcamaya sahip milletvekili olarak dikkat çekmişti. Jeremy Corbyn Ekonomik olarak ise İşçi Partisi'nin değiştirilen "devletleştirme" maddesine kısmen geri dönüş öneriyor. Tüm sektörlerde olmasa bile bir takım stratejik sektörlerde millileştirme yapılması gerektiğini savunan Corbyn devletleştirme işine demiryolları ile başlanabileceğini savunuyor. Bu yönüyle Corbyn'in 1997 sonrası İşçi Partisi'nin ekonomi politikası yönelimlerinden ciddi biçimde ayrıştığı söylenebilir.

Corbynmania

Corbyn sadece iç politikaya ilişkin değil dış politikaya ilişkin görüşleriyle de dikkat çekti. Bu görüşleri derli toplu biçimde okuyabileceğimiz *Morning Star* gazetesinde yayınlanan makalesinin başlığı "NATO Saldırganlığı Hepimizi Tehlikeye Atıyor"du. Bu makalesinde Corbyn rezerv para birimi olarak doların tahtının 2002 sonrasında sarsılmasına eşlik eden ABD'nin gerilemesi, Çin'in ekonomik ve siyasal genişlemesi ile Rusya'nın elindeki devasa enerji kaynakları rezervlerinin küresel sistemde yeni bir durum ortaya çıktığını ileri sürüyordu. Bu makalede en dikkat çeken yaklaşım ise Rusya'nın Ukrayna müdahalesine olan yorumu idi. Corbyn'e göre Rusya'nın müdahalesi sebepsiz değildi, NATO'nun saldırgan politikalarının bir neticesiydi. Bu çerçevede Britanya'daki barış eylemcileri Britanya ile İngiltere arasındaki ortak savunma ve işbirliği anlaşmalarını, NATO'nun rolünü artık her zamankinden fazla sorgulamak mecburiyetindeydi.

İngiltere İşçi Partisi'nin yeni liderinin bu ayrıkçı yaklaşımlarını parti politikası haline dönü-

türüp dönüştüremeyeceği henüz belirsiz. Öncelikli olarak önümüzde bir SYRIZA ve Tsipras örneğinin olduğu unutulmamalı. Politik gerekliliklerin, daha doğrusu Transatlantik dünyanın politik ve ekonomik yapılarıyla göbekten bağlı ülkelerin iç ve dış politikalarında uygulamak zorunda oldukları politikaların seçim öncesi argümanları çok çabuk unutturabileceği Yunanistan örneğinde net bir biçimde görüldü. Diğer taraftan Corbyn'in işinin Blair'den daha zor olduğu söylenebilir çünkü Mayıs 2015 Genel Seçimlerinin yarattığı hayal kırıklığı İşçi Partisi'ni birkaç parçaya ayırmış bulunuyor. Yani Corbyn'in önündeki ilk zorlu görev İşçi Partisi'nin bütünlüğünü devam ettirebilmek ve parti içerisindeki tüm "sektör"lerin başkanı olabilmek. Bunu yapamadığı sürece Corbyn'in siyaseten çıkışlarının 12 Eylül öncesiyle ciddi bir farkı olacağını söylemek güç.

Corbyn'in yükselişi aslında Mayıs 2015 seçimlerinin yarattığı havanın doğal bir neticesi. Bu seçimlerde İşçi Partisi'nin yaşadığı hezimet İşçi Partisi seçmenlerini konjonktürel bir tepkiselliğe sürükledi. Söz konusu tepkisellik kendisini Muhafazakârlardan ve Liberallerden ayırt etme, bir kimlik inşası ihtiyacını beraberinde getirdi. Örneğin Blair yönetimindeki İşçi Partisi'nin ekonomi ve siyaset politikalarının Muhafazakâr Parti'den ciddi farklarının olduğunu söylemek oldukça güçtü. Muhafazakâr Parti ile yaklaşık söylemsel düzeyde buluşmanın sonucu Muhafazakâr Parti'nin istikrarlı oy artışı oldu. Dolayısıyla farklı bir argümantasyon, daha doğrusu Muhafazakâr Parti'den ve Liberal Parti'den ayrıştıran devletleştirme, sosyal harcamaların arttırılması, parasız eğitim gibi söylemlere radikal bir dönüş söz konusuydu. Son üç seçimde oylarını istikrarlı bir biçimde azaltan İşçi Partisi seçmeninin Muhafazakâr Parti karşısında yaşadığı travmatik sonucun neticesi bir biçimde Corbyn oldu. İşçi Partisi'nin bir sonraki seçimde Muhafazakâr Parti'ye karşı tek kozu "popülizm" olabilirdi. Corbyn 1984 sonrası söylemleriyle bu popülizmi net bir biçimde temsil ediyordu. Corbyn'i İşçi Partisi'ne bir şok tedavisi ya da buz havuzu tedavisi olarak görmek de mümkün.

Corbyn İngiltere'deki yaygın siyasal yaklaşımlar ne söylüyorsa tam tersini ifade ederek İşçi Partisi'ni bir biçimde yeni bir çizgiye kavuşturmaya çalışıyor. Örneğin Suriye ve Irak'ta DAES'e

Corbyn rüzgarı Avrupa'da ve dünyada her geçen gün marjinalleşme eğilimini daha net biçimde göstermeye başlayan sosyalist solun İngiltere'deki prematüre hali olarak görülebilir. Her şeyin oldukça kötü seyrettiğine inanılan bir sürecin ardından ciddi bir oy artışı beklentisiyle girilen seçimlerde Muhafazakar Parti'nin oylarını arttırmasına mukabil İşçi Partisi'nde yaşanan dramatik düşüş ve ardından liderin istifası, iktidarın oldukça uzağında kalan sosyalistlerde marjinalleşme eğilimini beraberinde getirdi. Nitekim Corbyn bu marjinal duruşu temsil eden kişi olarak favoriler arasında gösterilmese de İngiltere İşçi Partisi'nin başına geçti.

karşı sürdürülen hava operasyonlarının yanlış olduğunu savunuyor. Bunu yaparken İngiltere'nin nükleer stoklarını tamamen yok etmesi gerektiğini söylüyor, NATO Anlaşmasını ve İngiltere'nin diğer karşılıklı bağlaşımlarını sorguluyor. Avrupa Birliği üyeliğinin devam etmesi gerektiğini savunan Corbyn bu üyelik devamını Avrupa Birliği'nin kendi içerisinde mutlaka gerçekleştirmesi gereken reformlara bağlanması gerektiğini ifade ediyor. Avrupa ve ABD arasında ekonomik ilişkileri genişletmesi beklenen ve oldukça önemsenen Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı'na ise karşı olduğunu açıklıyor.

Corbyn'ın bu yaklaşımlarının İngiltere'deki genel ölçekli yansımalarının ne olduğunu şimdiden ölçmek güç. Ancak İngiltere Savunma Bakanı, Corbyn önderliğindeki İşçi Partisi'nin Britanya'nın ulusal güvenliğini tehlikeye düşürdüğünü ve Corbyn'in İngiltere işçi sınıfına oldukça büyük zararlar vereceğini düşündüğünü ifade ederek Muhafazakârların yaklaşımını net biçimde ortaya koydu. Bu haliyle Corbyn'in siyasal söylemini pratize etme imkânı bulacağını söylemek oldukça zor. Yine de özellikle Avrupa'daki sosyalist hareketlerin Corbyn rüzgarından etkilenmeleri anlaşılabilir.

Sosyalist siyasal hareketler zaman geçtikçe siyasal iktidarın daha fazla uzağında kalmaya başladılar. SYRIZA benzeri yapılar ise iktidara geldikten sonra solun sürekli övgülerine mazhar olan sıra dışı söylemlerini terk etmek mecburiyetinde kaldılar. Bu durum sol çevrelerin ayırt edici unsurları kalınlaştırılmış ve sertleştirilmiş marjinal söylemleri önemsemesini beraberinde getirdi. Corbyn rüzgarı Avrupa'da ve dünyada her geçen gün marjinalleşme eğilimini daha net biçimde göstermeye başlayan sosyalist solun İngiltere'deki prematüre

re hali olarak görülebilir. Her şeyin oldukça kötü seyrettiğine inanılan bir sürecin ardından ciddi bir oy artışı beklentisiyle girilen seçimlerde Muhafazakar Parti'nin oylarını arttırmasına mukabil İşçi Partisi'nde yaşanan dramatik düşüş ve ardından liderin istifası, iktidarın oldukça uzağında kalan sosyalistlerde marjinalleşme eğilimini beraberinde getirdi. Nitekim Corbyn bu marjinal duruşu temsil eden kişi olarak favoriler arasında gösterilmese de İngiltere İşçi Partisi'nin başına geçti.

Tarık Ali'nin "İngiltere İşçi Partisi'nin tarihindeki en sol-kanat lider" ilân ettiği Corbyn'in bir süre daha sosyalist çevrelerin gündeminde kitle-selliğinden daha büyük bir gürültüyle yer bulacağı söylenebilir. Benzer bir gürültünün Harold Wilson'ın İngiltere İşçi Partisi'nin başına geçmesi ve ilk Başbakanlığı esnasında da yaşandığı hatırlanmalıdır. Ancak Tarık Ali onu, Corbyn'i övdüğü yazısında, ABD'nin Vietnam Savaşı'nı desteklemekle itham ediyor ki, haklıdır. Fakat aynı Tarık Ali'nin SYRIZA'nın 2015'in ilk yarısında Almanya ve Dünya Bankası'na direnişini alkışlamasının ve ardından Tsipras'tan duyduğu hayal kırıklığı, kendisinin tespitlerinin büyümesine fazla kapılmamız gerektiğini gösteriyor.

Sosyalist çevreler Tsipras hummasından sonra *Corbynmania*ya yakalanmış gözükmüyorlar. Tarık Ali'nin İngiltere siyasetine yeniden hayat verdiğini savunduğu Corbyn'in siyasal söylemi olarak adlandırabileceğimiz *Corbynmania*'nın İngiltere siyaseti açısından bir muadiline yakın dönemde rastlamak mümkün aslında. Cleggmania'nın Liberal Demokrat Parti açısından 5 yılın sonundaki neticesi % 23'ten % 7'ye gerileme ve parlamento-daki temsilci sayısının 57'den 8'e düşmesi olmuştu. Corbynmanianın neticesini ise göreceğiz.

Rus Uçağının Düşürülmesi Sonrası TÜRK-RUS İLİŞKİLERİ

Rusya'dan gelen tutarsız açıklama ve eylemler göz önüne alındığında Türkiye'nin başından beri sürdürdüğü gerek söylem gerek eylem bazındaki tutarlılığın değeri daha iyi anlaşılır. Olaydan hemen sonra ortamın yumuşatılmasına yönelik ilk hamle Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından gelmiş, Erdoğan Putin'i olaydan birkaç saat sonra aramış ancak Putin çağrışı yanıtı bırakmamıştır.

M. Samet TOMAKİN

28

Bilindiği gibi 2011 yılında başlayan Suriye savaşından bu yana Türkiye ve Rusya farklı pozisyonlarda yer almaktadır. Türkiye Esad karşıtı, muhalif yanlısı bir tutum benimserken Rusya başından beri Baas rejimine ve Suriye devlet başkanı Beşşar Esed'e destek vermeye devam etmektedir. Özellikle Suriye'nin Türkiye'nin komşusu olması, Türkiye'nin insani gerekçelerle sınırları açması ve Türkiye'ye yoğun Suriyeli göçü, bu göçlerin Türkiye'ye getirdiği ekstra maliyetler, akabinde bölgedeki istikrarsızlıkların Türkiye'yi güvenlik ve ekonomi başta olmak üzere birçok alanda tabii olarak ciddi manada olumsuz anlamda etkilemesi gibi nedenler Türkiye'yi her geçen gün bu konuda biraz daha hassas bir konuma itmiş, dolayısıyla savaşın bir an önce Beşşar Esed'siz sona erdirilmesi Türkiye'nin son dönemde başlıca hedeflerinden biri olmuştur. Ancak özellikle Rusya ve İran'ın rejime belirgin biçimde verdikleri destek neticesinde daha önce Esed'in başını çektiği Baas rejimi Libya, Tunus ve Mısır'da despotik rejimlerin aksine şu ana değin ayakta kalmayı başaramamıştır.

Olayın Öncesine Kısa Bir Bakış

Özellikle 2015 yılında İran ve Rusya'nın savaşa "İŞİD ile mücadele" kisvesi altında birincil derecede müdahil olma kararları neticesinde önceki

dönemde ülkenin kontrolünü büyük oranda kaybetmiş ve kaybetmeye de devam eden Esed kaybettiği bazı bölgelerde tekrar üstünlüğü ele geçirmiştir. Bu bölgelerden biri de Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerdir. Rusya'nın açık desteğiyle Türkmen bölgesinin kontrolünü ele geçirmeye çalışan rejim ile Türkmenler arasındaki çatışmalar hâlen yoğun bir biçimde devam etmekle birlikte rejim güçleri bölgenin çoğunluğunda kontrolü ele geçirmiş bulunmaktadır. Türkmenlerin bombalanması ve Rusya'nın bu duruma açık desteği Türkiye ile Rusya arasında özellikle son dönemde ciddi bir sorun teşkil etmiş, Türkiye defalarca Rusya'yı uyarmasına rağmen Rusya rejim güçlerinin Türkmen bölgesindeki operasyonlarına yoğun desteğini sürdürmüştür. Hatırlanacağı üzere 2012 yılında Türk jetinin kısa bir süre Suriye hava sahasını ihlal etmesi neticesinde Suriye'nin Türk jetini düşürmesi ve Suriye

sınırında yaşanan çatışmaların Türkiye'ye de zaman zaman sıçraması Türkiye'yi angajman kurallarını değiştirmeye itmişti. Akabinde Türkiye 2013-14 yıllarında Suriye ordusuna ait bir helikopter ve uçağı angajman kuralları çerçevesinde düşürmüştü.¹

Rusya ile Suriye konusundaki anlaşmazlıklar ve Rusya'nın Türkiye sınırına yakın yerler de dâhil olmak üzere askeri operasyonlarda rejim güçlerine destek vermesi Türkiye ile Rusya arasında çatışma riskini bir hayli artırmıştır. Bu operasyon sürecinde Rusya daha önce Türk hava sahasını birkaç kez ihlal etmiş, Türkiye her seferinde bu ihlallerden dolayı Rusya'yı en üst düzeyde uyarmıştır. Özellikle 3-15 Ekim arası Rus uçakları Türk hava sahasını birkaç kez ihlal etmiş hatta uçak düşürülmeden birkaç gün önce 19 Kasım'da Türkiye Rusya'nın Ankara büyükelçisi Andrei Karlov'u dışişlerine çağırması ve gerek ihlallerden gerek Bayırbucak Türkmenlerine yönelik operasyonlardan dolayı Rusya sert biçimde uyarılmış hatta NATO da bu ihlalleri güçlü biçimde kınamıştı.² Türkiye, Türkmenlere saldırıları BM gündemine dahi taşımak için girişimlerde bulunmuştu.³ Toplamda sadece ekim ayında Rus yönetimi ihlallerden ötürü 5 kez uyarılmıştı.⁴

Olay ve Sonrası

24 Kasım 2015 Salı günü Türkiye belki çok uzun bir süredir tanıklık etmediği bir durumla karşılaştı, Türk hava sahasını ihlal eden ve Türkiye'nin onca uyarısına aldırış etmeyen bir Rus uçağı angajman kuralları gereğince TSK'ya ait F16'lar tarafından vuruldu ve Suriye topraklarına

Uçak Türk hava sahasını yaklaşık 17 saniye ihlal ettikten sonra vuruldu. Bu ihlal bilindiği üzere ilk kez gerçekleşen bir durum değildi, nitekim bir Rus insansız hava aracı yine vurulmadan önce yine milliyeti bilinmemekle birlikte 16 Ekim tarihinde düşürülmüştü. Her ne kadar Rusya İHA'nın kendisine ait olduğunu kabul etmese de o dönemde de bu hamlenin bir kazadan ziyade Rusya'nın bilinçli bir hamlesi ve amacın da Türkiye'nin tepkisini ölçmek olduğuna dair analizler yapılmıştı.

Türkmenlerin elinde bulunan ve uzunca süredir Rusların da verdiği destekle Suriye Ordusu'nun ciddi operasyonlarına maruz kalan Bayırbucak Türkmenlerinin bulunduğu bölgeye düştü. Düşen uçaktan kurtulmaya çalışan pilotlardan biri Türkmenlerin yerden açtığı ateş sonucu hayatını kaybetti, diğeri ise yaralı olarak olaydan kurtuldu. TSK tarafından yapılan açıklamaya göre uçağın milliyeti vurulmadan önce bilinmemekle beraber uçak daha Türk hava sahasına yaklaşımadan önce 5 dakika boyunca 10 kez uyarıldı ancak pilotlardan yanıt alınamaması ve uçağın yörüngesini değiştirmemesi üzerine uçak Türk hava sahasını yaklaşık 17 saniye ihlal ettikten sonra vuruldu.⁵ Bu ihlal bilindiği üzere ilk kez gerçekleşen bir durum değildi, nitekim bir Rus insansız hava aracı yine vurulmadan önce yine milliyeti bilinmemekle birlikte 16 Ekim tarihinde düşürülmüştü.⁶ Her ne kadar Rusya İHA'nın kendisine ait olduğunu kabul

etmese de o dönemde bu hamlenin bir kazadan ziyade Rusya'nın bilinçli bir hamlesi ve amacın da Türkiye'nin tepkisini ölçmek olduğuna dair analizler yapılmıştı. Uçağın düşürülmesi sadece Türkiye'de değil, tabii olarak dünyada geniş yankı buldu. NATO'dan ABD'ye, Batı ülkelerinden eski Sovyet devletlerine değin birçok ülkeden olaya ilişkin açıklama geldi, olayın bir savaşa dönüşmemesi için yoğun bir diplomasi trafiği yaşandı.

Olaya Türkiye'den verilen ilk tepki dik bir duruş sergilemenin yanında oldukça da iti-

dallıydı. Nitekim Başbakan Ahmet Davutoğlu uçağın vurulmasının Rusya'ya yönelik, hasmane duygular taşıyan bir olay olmadığını, Rusya'nın bundan önce 2 kez Türk hava sahasını ihlal ettiğini ve Türkiye'nin krizi aşmak için her türlü işbirliğine ve görüşmeye hazır olduğunu, olayın Türkiye'nin sınırının ihlali konusunda ne kadar hassas olduğunu bir kez daha gösterdiğini söyledi ve aynı kararlılığın bundan sonrası için de devam edeceğinin altını çizdi ve ekledi: "Türkiye sınırlarını koruyabilecek her türlü donanımına sahiptir"⁷ Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan da olaya ilişkin benzeri açıklamalar geldi. Nitekim Erdoğan muhtelif zamanlarda yaptığı konuşmalarda Türkiye'nin uçağın düşürülmesinin angajman kurallarının bir gereği olarak gerçekleştiğini, Türkiye'nin sınırlarını koruma iradesine herkesin saygı göstermesi gerektiğini, olayın Rusya'ya özgü bir tavır olmadığını ve aynı olay tekrar gerçekleşse yine aynı tavrın gösterileceğini vurguladı. Olayın Rusya'nın ilk ihlali olmadığını, hatta geçen sene Karadeniz'de uyarılara rağmen Rus uçaklarının 15 dakika Türk hava sahasını ihlal ettiğini ve benzeri ihlallerin yüzlerce kez tekrarlandığını belirtti.⁸ Tabiatıyla olaya ilişkin Rusya'dan son derece sert olmakla birlikte birçok açıklama geldi. Nitekim devlet başkanı Putin muhtelif zamanlarda yaptığı açıklamalarda Türkiye'den böyle hasmane bir tavır asla beklemediklerini, kardeş bildikleri bir ülke tarafından sırtlarından haince bıçaklandıklarını söyledi, Türk hava sahasını kesinlikle ihlal etmediklerini, hatta Türkiye'nin açıklamalarının aksine pilotlara uyarı dahi yapmadığını iddia etti, Türkiye'yi teröre destek vermekle, IŞİD'den petrol almakla suçladı ve ekledi: "Sorun, bizim dün tanık olduğumuz trajedi değil. Sorun daha derin. Türkiye'deki mevcut liderliğin, son yıllarda ülkenin İslamlaştırılmasını destekleyen bilinçli

bir politika izlediğini gözlemliyoruz. Bu olayın çok ciddi sonuçları olacak, Türkiye bu işin bedelini ödeyecek, yaptıklarından pişman olacak"⁹ Putin'in haricinde olaya ilişkin Rus Dışişleri Bakanı Dimitri Lavrov da benzeri açıklamalar yaptı, Türk hava sahasını ihlal ettiklerini reddetti ancak Türkiye ile savaşmaya niyetleri olmadığını ekledi.¹⁰ Putin'in Türkiye'yi IŞİD'den petrol almakla itham eden açıklamalarına Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan sert yanıt geldi ve Erdoğan böyle bir durumun kesinlikle söz konusu olmadığını, petrol kaçakçılığıyla hükümetin etkin bir biçimde mücadele ettiğini, aksinin ispatlanması durumunda görevi dahi bırakacağını beyan etti ve açıkça belgeleriyle birlikte Putin'e tartışma çağrısında bulundu. Hatta kısa bir süre sonra olaya ilişkin bir diğer açıklamasında Türkiye'nin değil Rusya'nın IŞİD'den kaçak petrol satın aldığını, bu ilişkiyi Amerikan Hazine Bakanlığı'nın geçen sene açıkladığını, bunun belgelerinin ellerinde bulunduğunu söyledi ve ekledi: "DAİŞ'ten petrolü kim alıyor; hem Rus pasaportu sahibi hem de Suriyeli olan bu işin en büyük tüccarı George Hasawi. Bir de Rusların meşhur satranç ustası (Dünya Satranç Federasyonu Başkanı Kirsan Ilyumzhinov) var. Bunları elimizdeki belgelerle açıklamaya başlayacağız"¹¹ Ayrıca Erdoğan Rusya'yı müfterilikle suçladı ve elindeki belgeleri açıklamaya davet etti, ancak kanıtlayamazsa Putin'i istifa etmeye çağırdı.¹² Çağrı üzerine ilk açıklama Kremlin Sözcüsü Dmitriy Peskov'dan geldi. Peskov açıklamasında "Moskova elindeki verileri ortaya koymaya hazır mı?" sorusuna karşılık "Mevcut durumda önemli olan, bu bilgiye sahip olmak ve onu bir şeyleri ispat etmek için değil, terörle mücadelede kullanmaktır. Bu bilgi terörle mücadelede kullanılıyor" dedi ve böylelikle Putin'in Erdoğan'ın petrol restini görmeyeceğini ilan etti. Putin ise Erdoğan'ın çağrısına "Erdoğan istifa eder mi etmez mi, bu kesinlikle bizim meselemiz değil. Bu, Türk halkının meselesidir. Biz hiçbir zaman buna karışmayız ve karışmaya da niyetimiz yok"¹³ şeklinde cevap verdi.

Diğer Ülkelerin Olaya İlişkin Açıklamaları

Olaydan hemen sonra Türkiye'nin isteğiyle NATO 5 Ekim'de olağanüstü olarak toplandı. Toplantı sonrası yapılan açıklamada NATO genel

sekreteri Jens Stoltenberg Türkiye'nin kendi hava sahasını koruma hakkı bulunduğunu, NATO'nun müttefikinin arkasında olduğunu söyledi ve Rusya'yı açıkça kınadı. Ayrıca Stoltenberg ellerindeki bilgilerin Türk tarafının bilgileriyle uyumlu olduğunu, ancak gerginliğin tırmandırılmaması gerektiğini beyan etti.¹⁴ Olaya ilişkin ABD başkanı Obama da yaptığı açıklamada Türkiye'nin sınırlarını koruma hakkı olduğu ancak olayın tırmandırılmaması gerektiğini, IŞİD ile mücadelede Rusya'nın dışlanamayacağını belirtti ve taraflara gerginliğin diplomatik yollardan görüşülmesi ve çözülmesi çağrısı yaptı.¹⁵ İngiltere başbakanı David Cameron ise yaptığı açıklamada, "Biz nasıl kendi hava sahamızı savunuyorsak, Türkiye'nin kendi hava sahasını koruma hakkına da saygı göstermemiz gerektiğini düşünüyorum" derken, Fransa Cumhurbaşkanı François Hollande ise NATO kararını bekleyelim, Türkiye haklı mı haksız mı ancak bu şekilde görebiliriz." yorumunda bulundu.¹⁶ Almanya başbakanı Angela Merkel ise, "Türkiye tarafından bir Rus uçağının düşürülmesi durumu muhakkak ağırlaştırdı. Gerginliğin olmaması için elimizden geleni yapmamız lazım. Elbette her ülkenin kendi topraklarını koruma hakkı vardır" dedi.¹⁷ Bununla birlikte 18 Aralık 2015 NATO toplantısından önce konuya ilişkin kimi NATO yetkilileri tarafından açıklamalar yapılmış ve NATO her ne kadar olaylardan sonra açıkça Türkiye'ye desteğini açıklamışsa da arka planda toplantılarda Türkiye'ye angajman kurallarının neden bu kadar sert olduğuna ve neden uçağı vurmak yerine uçaklara eşlik edilerek Rus uçağının Türk hava sahasının dışına çıkarılmadığına yönelik ciddi eleştiriler yönetildiği de dile getirilmiştir.¹⁸

Olaya ilişkin Arap dünyasından ise farklı tepkiler geldiğini söylemek mümkündür. Arap medyasında olaya ilişkin tepkilerde ağırlıklı olarak Türkiye haklı bulunurken, devlet bazında Araplardan olaya ilişkin pek bir değerlendirme yapılmaması dikkat çekicidir. Suudi Arabistan Dışişleri bakanı Adil El-Cubeyr taraflara itidal çağrısı yapmış,¹⁹ Irak cumhurbaşkanı yardımcısı Nuri El-Maliki ise Türkiye'yi Irak ve Suriye hava sahasını her gün ihlal etmekle ve dünyayı yeni bir dünya savaşına sürüklemekle suçlamış²⁰, diğer Arap ülkelerinden ise genellikle itidal ve sağduyu

çağrısı yapılmıştır. Eski Sovyet ülkelerinden Gürcistan, Ukrayna ve Letonya Türkiye'ye destek verip olaylardan Rusya'yı sorumlu tutmuştur.²¹

İki Ülke Arası Ekonomik İlişkiler

İki ülke arasında başta gaz olmak üzere, ham petrol, atık kimya, hurda vb. birçok ürün alışverişi olmakla birlikte Türkiye'nin Rusya'ya ödediği miktar yıllık 20-25 milyar dolar, ticaret hacmimiz yaklaşık 30-32 milyar dolar civarındadır. Bunun 10 milyar dolarlık kısmını petrol ve doğalgaz oluşturmaktadır. Petrol ve doğalgaz haricinde Rusya Türkiye'ye 7 milyar dolar civarında ihracat yapmaktadır. Türkiye kömür, çelik, buğday başta olmak üzere gazete kâğıdından hububata, kimyasal maddelerden bitkisel yağlara Rusya'dan birçok ürün ithal etmektedir. 2015 yılı itibarıyla Rus ekonomisi yüzde 4,6 küçülmüşken Türk ekonomisi % 3,8 civarında büyümüştür. Rusya'nın özellikle Petrol fiyatlarındaki düşüş ile birlikte 2016 için de yüzde 4 civarı daralacağı öngörülmektedir. Rusların ihracatında Türkiye'nin payı %5 civarındadır.²² Türkiye ise Rusya'ya başta gıda ve tarım ürünleri olmak üzere, otomotiv sanayiden tekstile birçok dalda ürün ihraç etmektedir.²³

Rusya ise Türkiye'den başta tarımsal ürünler olmak üzere, tekstil, ev, otomobil, makine teçhizat giyim eşyası plastik gibi geniş yelpazede toplamda yaklaşık 6 milyar dolarlık ürün ithal etmektedir. Rusya'nın Türkiye'nin ihracatındaki payı %2,5 civarındadır. Bu bağlamda iki ülkenin ekonomik ilişkileri mukayese edildiğinde Türkiye'nin gaz ithalatından ötürü Rusya'nın kazancı yaklaşık 20 milyar dolar (yaklaşık 58 milyar TL) civarındadır. Bunun dışında iki ülke arasında nükleer santral yapımı gibi daha büyük proje antlaşmaları da

Olaya Türkiye'den verilen ilk tepki dik bir duruş sergilemenin yanında oldukça da itidalliydi. Nitekim Başbakan Ahmet Davutoğlu uçağın vurulmasının Rusya'ya yönelik, hasmane duygular taşıyan bir olay olmadığını, Rusya'nın bundan önce 2 kez Türk hava sahasını ihlal ettiğini ve Türkiye'nin krizi aşmak için her türlü işbirliğine ve görüşmeye hazır olduğunu, olayın Türkiye'nin sınırının ihlali konusunda ne kadar hassas olduğunu bir kez daha gösterdiğini söyledi ve aynı kararlılığın bundan sonrası için de devam edeceğinin altını çizdi.

bulunmaktadır. Sadece bu santral için Türkiye'nin Rusya'ya ödeyeceği bedel yaklaşık 20 milyar dolar civarındadır.²⁴

Bunun dışında iki ülke arasında önemli ekonomik aktivitelerden biri de turizm sektörüdür. Nitekim Türkiye'ye ortalama her yıl 4-4,5 milyon civarında Rus turist gelmekte ve Türkiye Rus turistlerden yaklaşık 3 milyar dolar gelir elde etmektedir.²⁵

Olay Sonrası Rusya ve Türkiye'nin Karşılıklı Hamleleri

Uçağın düşürülmesinin ardından Rusya'nın tepkisi söylemde kalmamış, eylemsel olarak da harekete geçirilmiştir. Rusya'nın ilk hamleleri, Türkiye ile askeri proje ve antlaşmaların askıya alınması²⁶, Rus Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov'un Türkiye ziyaretinin iptal edilmesi, Rus uçaklarına avcı uçakların eşlik etmesi ve merkezden emir beklemeden olası bir saldırı durumunda anında karşılık verilmesi emrinin verilmesi, uzun menzilli S300 ve S400 füzelerinin bir krüzazörle birlikte Suriye'ye yollanması olmuştur.²⁷ Akabinde Rusların bir diğer hamlesi sözde Ermeni soykırımını inkârı suç sayan yasanın meclise getirilmesi olmuştur.²⁸ Ülkeye giriş için izin bekleyen yahut yeni gönderilen Türk mallarının ülkeye girişi sudan sebeplerle engellenmeye geciktirilmeye başlanmış, ülkede faaliyet gösteren

özellikle Türk menşeli şirketlerde çalışan kimi Türk işçiler sınır dışı edilmiş, ülkede yaşayan öğrencilerden vatandaşlara değin farklı yelpazedeki Türklere zorluklar çıkarılmaya başlanmış, Türk vatandaşlara yönelik gözaltılar, psikolojik baskılar da oldukça artmıştır. Bunun haricinde 1 Ocak itibarıyla yürürlüğe girmesi kararlaştırılan yasa ile beyaz et, tuz, domates, salatalık gibi çeşitli Türk ürünlerine ithalat, seyahat acentelerine ise tur yasağı getirilmesi kararı alınmıştır.²⁹ Bayır Bucak Türkmenlerine yönelik Rus menşeli saldırılar yoğunlaşmış, Türkiye'den muhaliflere giden yardım turları bombalanmış, neticesinde 7 sivil hayatını kaybetmiştir.³⁰ Olayın yaşandığı ilk günden itibaren Putin başta olmak üzere Rus vatandaşlara Türkiye'ye gidilmemesi çağrıları yapılmış, ülkede önemli işlere katkı sunan saygın Türk işadamlarına gözaltı uygulanmış, kimi Türk elçiliklerine saldırılar düzenlenmiş, aralık ayında Saint Petersburg'da yapılacak Türk-Rus Toplumsal Forumu iptal edilmiş, Rusya'nın savunmadan sorumlu Başbakan Yardımcısı Dmitriy Rogozin, Rusya'daki bazı silah satışı yapan işletmelerin Türkiye ile çalışmaktan vazgeçtiğini açıklamıştır.³¹

Türkiye'nin hâlihazırda gaz ihtiyacının %50'sini Rusya'dan tedarik etmesi hasebiyle en merak edilen konu Rusya'nın gaz kartını kullanıp kullanmayacağı, diğer bir deyişle Türkiye'ye gelen gazı kesip kesmeyeceği ve Türk Akımı ve Nükleer santral gibi diğer büyük projelere ilişkin nasıl bir tavır takınacağı olmuştur. Rusya'dan konuya ilişkin çelişkili açıklamalar olsa da son açıklama devletin enerji şirketi Gazprom'dan gelmiş, Türkiye'ye gönderilen gazı kesmeyeceklerini duyurmuştur. Ancak Türkiye taleplerinin karşılanmadığı gerekçesiyle Türk Akımı projesinden vazgeçtiğini açıklamıştır.³²

Rusya'nın bir diğer yaptırımı uçağın düşürülmesinden bu yana Türk bayraklı gemileri alıkoyması diğer bir deyişle tutuklamasıdır. Bu bağlamda uçağın düşürülmesinden bu yana 8 Türk gemisi Rusya tarafından alıkonulmuştur. Bu duruma ilk başlarda herhangi bir misillemede bulunmayan Türkiye, Rusya'nın bu tutumuna devam etmesi üzerine misilleme kararı almış ve Rus bayraklı gemileri alıkoymaya başlamış, bu kapsamda şu ana değin (16.12.2015) 27 Rus bayraklı gemi alıkonulmuştur. Türkiye'nin ciddi

misillemede bulunması üzerine geri adım atan Rusya alıkonulan gemilerin serbest bırakılması için iki ülke arasında görüşmelerin yapılmasına yeşil ışık yakmıştır.³³

Olayın başından beri Türkiye'nin takındığı tavrın son derece tutarlı olduğunu ve gerilimin tırmandırılmak istenmediğini, ortamın yumuşatılmaya çalışıldığını, diplomatik yolların işletilmeye çalışıldığını söylemek mümkün. Nitekim Türkiye başından beri, vurulan uçağın kimliğinin vurulmadan önce bilinmediği, dolayısıyla uçağın düşürülmesinin Rusya'ya karşı herhangi hasmane bir tutumdan kaynaklanmadığı, eylemin sınır güvenliğinin sağlanması noktasındaki hassasiyetin bir tezahürü olduğunu ısrarla tekrarlamış, bu vesileyle tutarlı ve istikrarlı bir tavır benimsemiş, bu da Türkiye'nin olaya ilişkin uluslararası pozisyonunu olumlu anlamda etkilemiştir denebilir. Rusya'dan gelen tutarsız açıklama ve eylemler göz önüne alındığında Türkiye'nin sürdürdüğü gerek söylem gerek eylem bazındaki tutarlılığın değeri daha iyi anlaşılır. Olaydan hemen sonra ortamın yumuşatılmasına yönelik ilk hamle Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından gelmiş, Erdoğan Putin'i olaydan birkaç saat sonra aramış ancak Putin çağrıyla yanıtı bırakmamıştır. Bunun haricinde iki ülke arasında olaydan sonra ilk diplomatik temas iki gün sonra gerçekleşmiş, iki ülkenin dışişleri bakanları Sergey Lavrov ve Mevlüt Çavuşoğlu telefonla görüşmüş, akabinde kimi askeri ataşelerle TSK bilgi paylaşımında bulunmak üzere irtibata geçmiştir. Akabinde Paris İklim Değişiklikleri Konferansı'ndan önce Cumhurbaşkanı Erdoğan Paris'te Putin ile görüşmek istediğini söylemiş ancak Putin bu görüşmeye de yanaşmamıştır.³⁴ 3 Aralık tarihinde ise bu kez iki ülkenin dışişleri bakanları Sırbistan'ın başkenti Belgrad'da yüz yüze görüşmüş, diplomatik temaslar bir üst seviyeye çıkarılmıştır. Geride kalan yaklaşık 1 aylık zaman diliminde Rusya'nın tansiyonu yükseltici açıklamalarına rağmen Türk tarafı ortamı yumuşatıcı eylem ve söylemlerinin bir gereği olarak şu ana değin Rusya'nın Türkiye'ye karşı aldığı yaptırım kararlarına bir karşılık verilmemiştir.

Türkiye Rusya'ya karşı yaptırım kararları almaktan ziyade olaydan kaynaklanabilecek başta

enerji olmak üzere çeşitli konulardaki tehlikelere ilişkin önlem almayı tercih etmiştir. Nitekim Enerji Bakanlığı'nın Eylül 2015 yılı raporuna göre Türkiye 45 milyar metreküpün üstünde doğalgaz tüketmektedir. Ülke içindeki doğalgaz üretimi ise sadece 664 milyon metreküp civarındadır. Hâlihazırda Türkiye gaz ihtiyacının %54'ünü Rusya'dan, %12'sini Azerbaycan'dan, %17'sini İran'dan, %10'unu Cezayir'den % 4,5'ini ise Nijerya'dan temin etmektedir.³⁵ Doğalgaz tüketimi en çok elektrik üretimi için kullanılmaktadır. Tablodan da anlaşılacağı gibi Türkiye'nin gaz ihtiyacının temini konusunda aslan payı Rusya'ya aittir, dolayısıyla Rusya'nın her ne kadar beklenmese de Türkiye'ye olan gaz akışını kısması yahut tamamen kesmesi Türkiye açısından büyük sıkıntı yaratacaktır. Bu minvalde hükümet muhtemelen "krizi fırsata dönüştürme" amaçlı olarak öncelikle Rusya'nın Türkiye'ye gazı kesmesinden kaynaklı olası bir enerji sıkıntısının önüne geçebilmek için Katar ile sıvılaştırılmış gaz LNG alımı konusunda mutabakat imzalamış³⁶, Azerbaycan ve Kuzey Irak ile yine konuya ilişkin, olası kapasite artırımları ve projelere ilişkin temaslarda bulunulmuştur. Özellikle Katar ve Kuzey Irak Kürt Yönetimi konuya ilişkin demeçler vermiş ve Türkiye'nin ihtiyacı olan gazın Türkiye'ye verilmesi noktasında herhangi bir sıkıntının söz konusu olmayacağını beyan etmişlerdir.³⁷

Olayın Siyasi Sonuçları Üzerine

Kore savaşından bu yana ilk defa NATO üyesi bir ülke bir Rus uçağını düşürmüştür.³⁸ Olay sonrası diplomatik kanalların Rusya'nın her türlü çok sert tutum ve söylemlerine rağmen özellikle Türkiye'nin çabasıyla açık tutulması, Türkiye'nin başından beri tepkisinin hasmane bir tutumdan kaynaklanmadığı, tepkinin anga-

zman kurallarının bir gereği olduğuna dair vurgusu ve diplomatik kanalları işletmek için çaba sarf etmesi olumludur. Rusların uzunca bir süredir Türkiye'yi çeşitli vesilelerle denedikleri ve Rusya'nın bu uyarıları pek de dikkate almadığı göz önünde bulundurulduğunda, Rusya'nın ihlallerine önceden olduğu gibi bir tepki verilmeye devam edilmesinin gelecekte ülke açısından çok daha büyük sorunlara yol açabilmesi mümkündür. Ayrıca böylesi bir tepkisizlik durumu her şeyden önce ülkenin inandırıcılık-caydırıcılık hasletlerini iyiden iyiye sorgulanır bir hale getirebilirdi. Dahası geçmişte angajman kuralları gereği bir Suriye jeti düşürülmüştü, dolayısıyla benzeri bir hadisede farklı bir tepkinin verilmesi Türkiye'nin en başından beri hiçbir şekilde angajman kurallarının ihlaline izin verilmeyeceği söylemiyle ters düşebilir ve ikircikli bir durum ortaya çıkarabilirdi. Son kertede tavrı Türkiye'nin söylem ve eyleminde tutarlı ve kararlı olduğunu göstermesi bakımından da, kendi coğrafyasında ondan bağımsız planlar yapılmaması noktasında da ayrıca önemliydi. Bununla birlikte uçak vurulmadan önce Rus uçağı Türk jetler tarafından eşlik edilerek zorla sınırdan çıkarılması yolu denenmemiştir. Böyle bir hamlenin değerlendirilmesi sonuçları bakımından Türkiye açısından daha az zararlı, uluslararası camiada Türkiye'nin haklı pozisyonunu güçlendirmesi bakımından daha faydalı olabilirdi.

Öne çıkan değerlendirmelerden biri Türkiye'nin Rus jetini düşürmesinin gerekli olup olmadığı, olayın olumsuz sonuçlarını Türkiye'nin kaldırıp kaldıramayacağı, geçmişte Türkiye'nin benzeri durumlardaki tutum ve açıklamalarıyla tavrının uyumlu olup olmadığı gibi konular olmuştur. Öncelikle göz önünde bulundurulması gereken husus Rus uçağının hangi saiklerle düşürüldüğüdür. Bilindiği üzere 2012 yılında Suriye tarafından Türk jetinin düşürülmesi neticesinde Türkiye angajman kurallarını değiştirmiş ve orduya sınırları ihlal eden unsurlara anında gerekli karşılığın verebilmesi için gerekli izin verilmiştir. Akabinde Türkiye Suriye'de kimi zaman çatışmaların Türkiye sınıra taşınması noktasında kimi zaman hava sahası ihlali gibi hususlarda bu angajman kuralları çerçevesinde

birçok kez tehdit unsurlarına anında karşılık vermiştir. Rus uçağının düşürülmesinden iki gün önce 22 Kasım'da Türkiye Rusya'nın Irak'a Mi-28 Tipi helikopterinin kendi hava sahasını kullanmasına izin vermemiş bunun üzerine Rus helikopteri İran hava sahasını kullanmak zorunda kalmıştır.³⁹ Bu gibi hadiselerin akabinde bu tepkinin gelmesinin aslında pek de şaşırtıcı olmadığı söylenebilir. Olay sonrasında Rusya'yı geçmişteki birtakım konularda suçlamanın da Rusya'nın sert açıklamalarına bir karşılık ve Türkiye'nin haklılığını daha pekiştirmek amaçlı yapılmış olması kuvvetle muhtemeldir. Pek tabii ki özellikle son dönemde Türkiye ile Rusya arasında olumlu gelişmelerin yanı sıra kimi hususlarda yeri geldiğinde taban tabana zıt olacak şekilde ihtilafa düşüldüğü de doğrudur. Nitekim başta Rusya'nın Suriye'de rejime başından beri olan açık desteği, Kırım'ı Rusya'nın ilhak etmesi sonrası Kırım Tatarlarının bölgede yaşadığı belirsiz sorunlar, Türkiye'nin bu konudaki hassasiyeti ve uyarıların rağmen bu konularda herhangi bir gelişme olmaması, Rusya'nın PKK terörüyle mücadele noktasında Türkiye'nin beklentilerini karşılayabilecek bir pozisyon almaması,⁴⁰ özellikle Suriye'deki savaşa "İŞİD'le mücadele" bahanesiyle dahil olmasından sonra Rus ordusuna ait envanterin yaptığı sınır ihlalleri yapması ve özellikle son dönemde Türkiye'nin hassas olduğu bir diğer konu olan Bayırbucak Türkmenlerine yönelik Rus operasyonları en temel sorunlardan bazılarıdır. Bu noktada işin gerekliliği hususuna dair de bir şeyler söylemek yerinde olur. Öncelikle göz önünde bulundurulması gereken Ortadoğu'da iyiden iyiye artan çatışma ve istikrarsızlık ortamına rağmen Türkiye'nin neyse ki böyle bir ortam içine girmemiş olduğu ve bu ortamın Türkiye'ye sıçramaması için gereken her türlü önlemi almaya çalıştığıdır. Her şeyden önce ülkenin kendi koyduğu kurallara riayet etmemesinin ülke için ikircikli bir durum oluşturmak bir yana ülke açısından gelecekte çatışmaların bölgeye sıçraması yahut çıkarlara aykırı oluşumların durumların ortaya çıkması gibi ülkenin başına çok daha büyük işler açması kuvvetle muhtemeldir ki Başbakan Ahmet Davutoğlu'nun pro-aktif dış politika anlayışının da bir gereğidir. Tanım gereği tehlike, olması muhtemel yahut kesin olaylara

denir, dolayısıyla tehlikenin önceden bertaraf edilmesi son derece önemlidir ki burada da bunun gereği yerine getirilmiştir.

Türkiye'ye yönelik özellikle Rusya tarafından yöneltilen bir eleştiri de Türk jetinin Suriye tarafından düşürülmesi sonrasında o dönem başbakan olan Erdoğan'ın yaptığı "ufak tefek farkında olunmadan yapılmış ihlaller bu kadar sert karşılık bulmamalı" sözüne atıfla Türkiye'nin Rus uçağını düşürmekle kendi söylemiyle çeliştiği yönündedir. Ancak Türk jetinin düşürülmesi olayında Türk pilotlara herhangi bir uyarının yapılmamış olması⁴¹ göz önünde bulundurulduğunda iki olayın birbirinden oldukça farklı olduğu söylenebilir.

Türkiye'ye yaygın olarak yöneltilen bir diğer eleştiri ise Türkiye'nin dış politikasının gittikçe şahinleştiği, geçmişte M. K. Atatürk'ün "Yurtta Sulh Cihanda Sulh" sözüyle özdeşleştirilen ülkenin uluslararası meselelerde barışçıl tutumunu değiştirdiği yönündedir. AK Parti dönemiyle birlikte dış politikada Başbakan Ahmet Davutoğlu'nun ifadesiyle "reaktif" bir anlayıştan "proaktif" bir anlayışa geçildiği herkesin malumdur. Bununla birlikte Türkiye uzunca bir süredir kimi zaman proaktif kimi zaman reaktif bir dış politika uyarınca yönetilmektedir, dolayısıyla hali hazırdaki yeni bir durum değildir. Özellikle AK Parti hükümetleri dönemleri göz önünde bulundurulduğunda, dış politikadaki bu proaktif anlayışın Suriye, Irak gibi Türkiye'ye komşu ülkelerdeki gelişmelerde-süreçlerde daha belirgin biçimde sergilendiğini gözlemlemek mümkündür. Özellikle bu ülkelerde son yıllardaki gelişmeler ve bu gelişmelerin Türkiye'ye olumsuz etkileri göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'nin bu konuda ne kadar haklı olduğu daha iyi anlaşılabilir. Tabii ki ülkenin çıkarları doğrultusunda istediğini azami ölçüde elde edebilmesi noktasında ülkenin kimi sorunlar olduğu doğrudur. Lakin siyasetin aynı zamanda tecrübelerle şekillenen-gelişen-zeninleşen bir olgu olduğu unutulmamalıdır. Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana yaklaşık 80 yıldır benimsenen dış politika anlayışında ciddi bir değişiklik yapılmasının kimi zaman hatalar yapılması, kimi eksiklikler olması son derece doğaldır, bir anlamda bunları doğum sancısı olarak değerlendirmek mümkündür. Önemli

olan nokta yapılan hataların bedelinin ülkenin kesinlikle kaldıramayacağı denli büyük olup olmadığıdır.

Rusya açısından ise olay biraz daha karmaşıktır. Öncelikle bilinmesi gereken Rus siyasetinde de tıpkı Türkiye'deki olduğu gibi popülist söylem ve eylemlerin önemli bir yeri olduğudur. Rusya'nın öfkeli olması gayet doğaldır, lakin Rusya hatırı sayılır bir tepki verecek olmakla birlikte bölgede Türkiye'yi tamamiyle kaybetmek istememesi kuvvetle muhtemeldir. Dolayısıyla Rusya olayı onarılmaz boyutlara sözüm ona olayı çatışma boyutuna taşımayacak zaten buna öncelikle ekonomisi elvermeyecektir. Son on yılda gerek içte gerek dışta ciddi atılımlar yapan ve 10 yıl öncesine nazaran özellikle dünya siyasetinde çok daha etkin bir yer edinmiş olan, gerek Kırım'ın ilhaki gerek Suriye'ye müdahale edilmesi noktasında Batı paktına karşı çok ciddi zaferler elde eden ülkenin deyim yerindeyse elde ettiği bu önemli psikolojik üstünlüğün ve durumun uçağının düşürülmesiyle zedelendiği ve ülkede ciddi bir kızgınlığa sebep olduğunu söylemek mümkündür, doğal da bir durumdur. Ayrıca bu psikolojik üstünlüğün "şımarık" bir Rusya ortaya çıkardığı ve ülkenin şu ana kadarki fevri tavrının ilk defa karşılık bulmasının da bu kızgınlığı daha da artırmış olması da mümkündür. Nitekim Rusya son bir yılda aralarında NATO Ülkesi Estonya ve Japonya'nın olduğu 150 ülkenin hava sahasını ihlal etmiş,⁴² ancak bu ihlallere herhangi bir karşılık verilmemiştir. Dahası Türkiye'yi aşırı tepki vermekle suçlayan Rusya geçmişte çok daha basit olaylara çok daha sert tepkiler vermiştir. Bunlardan biri Rusya ile Estonya arasında yakın zamanda gerçekleşen hadisedir. 2007 yılında Estonya, Sovyet dönemine ait bir heykeli Rusya'nın muhalefetine rağmen kaldırmıştır. Rusya buna karşın Estonya'ya NATO ülkesi olduğu için ilk etapta askeri bir seçenek uygulamamıştır. Bunun yerine Estonya'ya Rus hackerlar tarafından kapsamlı bir saldırı başlatılmış, kısa bir süre sonra ülkedeki 50.000 civarı bilgisayara virüs bulaştırılmış ve sivil-asker, özel-kamu tüm süreçleri BT ile birbirine bağlı Estonya'da hayat durmuş, ülkenin dünyayla bağlantısı 2 haftaya süreyle kopmuş, hayat felç olmuştur. Benzeri bir durum Gürcistan ile

de yaşanmıştır. Ancak Gürcistan NATO üyesi olmadığı için Rusya askeri bir operasyon düzenlemede ülkeye herhangi bir beis görmemiş ancak belki fazlaca tepki çekmemek için askeri operasyonu sınırlı tutmuş, bununla sınırlı kalmamış ve askeri operasyon sonrası ülkenin pek de gelişmemiş uydu sistemlerine Rus menşeli saldırılar düzenlenmiş ve bir süre ülkenin dünyayla bağlantısını koparılmıştır.⁴³ Bir diğer benzeri hadise ise Rusya ile Güney Kore arasında yaşanmıştır. 1 Eylül 1983 günü “Soğuk Savaş”ın en hararetli günlerinde, New York’tan Güney Kore’nin başkenti Seul’e hareket eden Güney Kore yolcu uçağı, o zaman ki Sovyet Rusya tarafından düşürülmüştür. İçinde mürettebatı dâhil 269 kişinin hayatını kaybettiği vahim olayın ardından Rusya’ya karşı büyük bir nefret uyanmıştır. Yolcu uçağı iddiaya göre otomatik pilotun hatası nedeniyle Rusya’nın denizaltı nükleer denizaltı filosunun üzerinden geçmiş, Rus yetkililer uçağı ikaz etmiş, bu ikazlara pilot uçağın “yolcu uçağı olduğu” şeklinde yanıt verince Ruslar uçağı casusluk yaptığı iddiasıyla düşürmüş ve yüzlerce yolcu hayatını kaybetmiştir.⁴⁴ Dolayısıyla Rusya’nın Türkiye’ye yönelik söylem-eylem tutarlılığı suçlamalarının diğerleri gibi pek de mesnedi olmadığı söylenebilir.

Bir diğer önemli husus bundan sonrası için Rusya’nın ne gibi bir yol izleyebileceği ne gibi adımlar atabileceğidir. Bu ihtimalleri şöyle sıralamak mümkündür:

- Şüphesiz ki Rusya Türkiye’ye karşı enerji gibi son derece önemli bir koza sahiptir. Nitekim Türkiye gaz ihtiyacının %50’sini Rusya’dan karşılamaktadır. Ancak Rusya henüz gaz kartını oynamamıştır. Kısa yahut orta vadede Rusya’nın gazı kesmesi, kesme de fiyatının yükseltilmesi, Türkiye’ye verilen gaz miktarını düşürülmesi yahut bunların bir karışımını uygulaması da ihtimal dahilindedir. Bu manada Türkiye’nin bu ihtimale karşılık Katar başta olmak üzere Irak, Azerbaycan gibi ülkelerle gaz antlaşmaları yapması son derece yerindedir.
- Rusya’nın Türkiye’ye karşı kullanabileceği bir diğer kart ise Türkiye’den Rusya’ya yapılan tarımsal ürün ihracatıydı. Türkiye her sene yaklaşık tarımsal ihracatının % 20’sini Rusya’ya

yapmaktadır. Gazın aksine Rusya Türkiye’ye karşı bu kartı kullanmış ve Türkiye’den ithal edilen kimi tarımsal ürünlere 1 Ocak 2016’dan itibaren ithalat yasağı getirilmiştir.⁴⁵ Ancak bu yasağın Türkiye’den ziyade Rusya’ya zararı dokunmuş, yasak getirilen birçok üründe ülkedeki fiyatlar daha şimdiden artmaya başlamıştır. Yasağın resmi olarak yürürlüğe gireceği 1 Ocak 2016’dan itibaren fiyatlardaki bu yükselişin daha da artması muhtemeldir. Nitekim Rusya da bu gerçeği görmüş Türkiye dâhil birçok ülkeden yeni bir pazar bulunana kadar yasak getirilen ürünleri stoklama yoluna gidilmektedir.

- Rusya’nın muhtemel bir diğer hamlesi PKK’ya ilişkin olacaktır. Önümüzdeki dönemde PKK ve uzantılarının Rusya tarafından geçmişe kıyasla çok daha belirgin biçimde maddi-manevi desteklenmesi, hatta destek karşılığında Türkiye’de örgüte eylem yaptırılması, orta yahut uzun vadede Türkiye’nin doğu illerini de içine alacak bir Kürt devletine çok daha fazla destek olunması kuvvetle muhtemeldir. Özellikle Türkiye’nin hassas olduğu Cerablus konusunda Rusya’nın olası bir YPG operasyonuna destek vermesi yakın zamanda gerçekleşme ihtimali yüksek bir olasılıktır.
- Rusya’nın IŞİD ve DHKP-C başta olmak üzere kimi terör örgütleri vasıtasıyla Türkiye’de terör faaliyetlerini kışkırtması-eylem yaptırması bir diğer yüksek olasılıktır. Dahası Putin geçenlerde Rus askerlerine herhangi bir tehlike hissedildiğinde hedefe anında karşılık vermesi ve imha etmesi talimatı vermişti. Bu bağlamda Rusya’nın tüm bu yaptırım kararlarına rağmen tatmin olduğunu varsaymak güçtür. Dolayısıyla Türkiye’ye birebir, diğer bir deyişle askeri bir karşılık verilmesi için uygun ortam yaratılması noktasında TSK’ya ait unsurlar manipüle edilebilir, tuzağa düşürülmeye çalışılabilir.
- Benzeri bir biçimde önümüzdeki dönemde Suriye’deki süreç Rusya tarafından daha da çıkmaza sokulabilir, en azından çözüm önerilerinden Türkiye’nin en az çıkarına olan öneriler Rusya tarafından desteklenebilir, diğerleri engellenebilir.

Olaya ilişkin Arap dünyasından ise farklı tepkiler geldiğini söylemek mümkündür. Arap medyasında olaya ilişkin tepkilerde ağırlıklı olarak Türkiye haklı bulunurken, devlet bazında Araplardan olaya ilişkin pek bir değerlendirme yapılmaması dikkat çekicidir. Suudi Arabistan Dışişleri bakanı Adil El-Cubeyr taraflara itidal çağrısı yapmış, Irak cumhurbaşkanı yardımcısı Nuri El-Maliki ise Türkiye'yi Irak ve Suriye hava sahasını her gün ihlal etmekle ve dünyayı yeni bir dünya savaşına sürüklemekle suçlamış, diğer Arap ülkelerinden ise genellikle itidal ve sağduyu çağrısı yapılmıştır.

- Gürcistan ve Letonya'da olduğu gibi Türk dijital sistemleri de Rusların siber saldırısına uğrayabilir. Rusya'nın buraya askeri bir seçenek kullanma ihtimalinin düşüklüğü göze alındığında Rusya'nın benzeri bir durumu Türkiye'ye karşı kullanması ve önümüzdeki günlerde Türkiye'deki bilgisayar sistemlerinin büyük bir saldırıya maruz kalması ihtimal dâhilindedir.

Türkiye açısından ise Rusya'nın sert tutum ve davranışlarının devamı halinde yaptırım kararları alması de beklenen bir durum olacaktır. Bu manada Türkiye'nin de elinde son derece önemli kartlar bulunduğunu belirtmek gerekir.

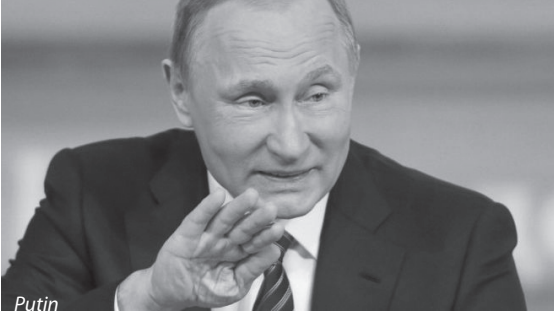
Her şeyden önce Türkiye Rusya için iyi bir doğalgaz müşterisidir, bu alışverişten Rusya'nın kasasına yaklaşık 16-17 milyar dolar girmektedir ki bu son iki senedir ekonomisi daralan ve 2016 için daha da daralması hatta ülkenin iflasın eşiğinde olduğu öngörülen-iddia edilen Rus ekonomisi için önemli bir miktardır. Dolayısıyla Türkiye'nin Rusya'dan gelen gaza ihtiyacı olduğu gibi⁴⁶ Rusya'nın da Türkiye'den gelen paraya ihtiyacı vardır, diğer bir deyişle iki taraf açısından da son derece kârlı bir alışveriş söz konusudur.

Türkiye açısından önemli bir diğer kart ise ara malı ve tarımsal ürün ihracatıdır. Rusya'nın tarımsal ve özellikle otomotiv sanayinde ara malı ihtiyacının karşılanması noktasında Türkiye önemli bir tedarikçidir, Türkiye bir diğer alternatif olarak bu kartı kullanabilir. Zira Rusya Türkiye'ye tarımsal ambargo uygularken bazı ürünleri kapsam dışı bırakmıştır. Dolayısıyla Türkiye her türlü tarımsal ürünün ve sanayi ürününün Rusya'ya ihracatını yasaklayabilir ki bu durum Rusya'yı ciddi biçimde sıkıntıya sokacaktır. Nitekim

Kommersant gazetesine göre böyle bir adım özellikle Rus otomotiv sanayisini durma noktasında getirebilir ve kısa zamanda telafisi de mümkün değildir.⁴⁷

Türkiye'nin en önemli kartı ise Boğazlar kartıdır. Bilindiği üzere Rusya başta Suriye olmak üzere taşımacılıkta boğazları etkin biçimde kullanmaktadır. Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ne göre Türkiye kendisini sıcak savaş anlamında tehlikede gördüğü hallerde boğazlardan geçişi sınırlandırabilir, engelleyebilir. Dolayısıyla Rusya'nın sert tutumunu sürdürmesi hatta ileri götürmesi halinde Türkiye bu yolu tercih etmesi muhtemeldir ki böylesi bir hamle başta Suriye konusunda olmak üzere Rusya'yı ciddi biçimde sıkıntıya düşürecektir. Bu kadar ileri gitmese dahi Türkiye boğazlardan geçen her türlü Rus gemisine tam denetim uygulayabilir, sıkıntı çıkarabilir, alıkoyabilir(tutuklayabilir). Böylesi bir durum dahi Rusya'yı ciddi biçimde sıkıntıya sokmaya yetecektir ki Rusya böylesi bir hamleden oldukça da çekinmektedir. Nitekim Kremlin sözcüsü Dimitri Peskov bir soru üzerine böylesi bir ihtimali "kıyamet senaryosu" olarak isimlendirmiş ve "Kıyamet senaryoları yazıyorsunuz. Bizim bakış açımızdan Türkiye'nin öngörülemez eylemleri zorlukla tanımlanıyor. Bu senaryoları tartışmayalım. Şimdilik sadece şunu söyleyebiliriz: Rus pilotları böyle bir tehlikenin tekrar etmesine karşı güvenceye alındı. Suriye'ye hava savunma sistemi kuruldu. Böyle kıyamet senaryolarını tartışmayalım" diyerek konuyu kapatmıştır.⁴⁸

Bunun haricinde Türkiye'nin geçmişe kıyasla Kırım konusundaki tutumunu ve muhalefetini sertleştirmesi ve bu konuda Batıyla birlikte hareket etmesi de -her ne kadar belirgin bir etki yaratma ihtimali düşük olsa da- ihtimal dâhilindedir.

Ancak paket halinde tüm bunların bir arada düşünülmesi en azından kısa vadede düşük ihtimaldir, zira bu kadar ağır peş peşe hamleler ilişkileri onarılamaz bir noktaya taşıyabilir. Kaldı ki gerek Türkiye'nin gerek konumu gerek ikili ilişkilerin bugünkü durumu böyle bir kestirip atma durumuna her iki ülke açısından pek de imkân vermemektedir.

Daha geniş bir perspektiften bakıldığında soğuk savaş, özellikle Putin'in gelişi sonrası Rusya ile NATO arasındaki gizli-aleni nüfuz alanını genişletmeye yönelik mücadelenin arttığını söylemek mümkündür. Nitekim özellikle son dönemde Rusya'nın başta kendi coğrafyasında etki alanını genişletme çabalarına karşılık NATO'nun da Rusya'nın genişlemek istediği bu alanı sınırlandırmaya çalıştığını, bu bağlamda iki tarafın "etki alanını genişletme" çabasında olduğunu, Suriye olayının da bu bağlamda değerlendirilmesi gerektiğini söylemek mümkündür. Kaldı ki gerek Rusya, Çin ve İran'ın Irak ve Afganistan'a ve hatta sınırlı da olsa Pakistan'a ve Arap Baharı sonrası özellikle Libya'ya olan ABD ve Batı müdahalesini ABD ve Batı bloğunun "Ortadoğu'ya nizam vermek" olarak tanımlaması da bu durumun göstergelerindendir. Son bir kaç yılda Rusya, İran ve Çin'in başını çektiği pakt ile Batı bloğu arasındaki belirgin mücadele göz önünde bulundurulduğunda Batının Türkiye ve Rusya arasındaki bu mücadelede hangi tarafı destekleyeceği malumdur. Lakin bu desteğin de bir sınırı olduğu ve Batının bu desteğinin ne denli eyleme yansıyacağının belli olmadığı da aşikârdır. Dolayısıyla bundan sonrası için Batı NATO vasıtasıyla Türkiye'yi kontrol altında tutmak ve böylesi bir hadisenin bir kez daha yaşanmasının önüne geçmek isteyecektir. NATO'nun uzun süredir beklettiği Türk hava sahasının desteklenmesine ilişkin tasarısının olay-

dan kısa bir süre sonra kabul etmesi de bu bağlamda değerlendirilebilir. Nitekim plana göre Türkiye'ye ilk etapta AWACS tipi erken uyarı ve devriye tipi uçakların gönderilecek olması⁴⁹ da bu savı güçlendirmektedir.

Sonuç olarak yaşanan hadisenin ciddi bir hadise olduğunu, haliyle de iki taraf açısından da ciddi sonuçları olmasının da gayet tabii olduğunu kabul etmek gerekir. Tarafların gelecek dönemdeki tutumlarını geçmiş dönemde iki ülke arasındaki temel problemlerin etkileyeceği öngörülebilir. Nitekim iki ülke arasında Suriye haricinde Kırım, Kıbrıs, PKK ve Çeçenlere ilişkin belirgin görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Ancak iki taraf açısından da bakıldığında hele ki coğrafyadaki karmaşık ortam göz önünde bulundurulduğunda iki tarafın da birbirine ihtiyacı olduğunu söylemek mümkündür, dolayısıyla olayın sıcak bir çatışmaya-savaşa dönüşmesi son derece düşük bir olasılıktır. Netice itibarıyla Kırım'ın ilhaki dolayısıyla uzunca bir süredir Batının yaptırımlarına maruz kalan ve bu durumdan ekonomisi ciddi biçimde zarar gören, bir de petrol fiyatlarının dip yapmasıyla ekonomisi iyiden iyiye açmaza giren bir ülke olarak Rusya'nın bölgede Türkiye'ye gerek iyi bir doğalgaz müşterisi olarak, gerek başta sanayi olmak üzere ara mal ve tarımsal ürünlerin ithalatında, gerekse bölgedeki sorunların çözümünde ihtiyacı olduğu aşikârdır, ancak benzeri bir biçimde Türkiye'nin de gerek petrol ve doğalgaz ihtiyacının temini hususunda gerek başta Suriye olmak üzere bölgedeki istikrarsız ortamın minimize edilmesi noktasında Rusya'ya ihtiyacı olduğu son derece açıktır. Bununla birlikte hadisenin yaşanmasında Türkiye haklı bir pozisyonadadır, dolayısıyla, her ne kadar başından beridir gerginliği tırmandırmayan bir eylem ve söylem benimsemiş olsa da bunun bir sınırı olmalıdır, şüphesiz de olacaktır. Türkiye'nin şu ana değin Rusya'ya belirgin bir yaptırım uygulamaması, uygulamayacağı anlamına gelmemektedir, dolayısıyla Rusya'nın sert eylem ve söyleminin devam etmesi halinde Türkiye'nin de elindeki kartları peyderpey oynamaya başlayacağına hiç kuşku yoktur. Bu sebeple Rusya açısından en makul adımlar olayları tırmandırmaktan ziyade Türk tarafından gelen diplomasi hamlelerine olumlu karşılık vermek

ve nesnel değerlendirmeler üzerinden bir tutum takınmak, başta son birkaç yıldır devam ettirdiği fevri davranışlara son vermek, uluslararası hukuka uygun bir biçimde riayet etmektir. Bununla birlikte Türkiye ise başından beridir sürdürdüğü kararlı ve makul eylem ve söylemini devam ettirmeli, özellikle yukarıda zikredilen tuzaklara düşmemeye azami özen göstermeli ve bu süreçte Rusya'nın yaptırımlarından dolayı zarar gören vatandaşlara yönelik kapsamlı bir paket hazırlanmalı, olabildiğince zararlar tazmin edilmeli, mağduriyetler giderilmelidir.

Ayrıca Türkiye açısından ortaya çıkan bir diğer önemli nokta Türkiye'nin her an çatışma riski barındıran bir coğrafyada bulunması sebebiyle bir an önce hava savunma sistemine kavuşması, silah taşıyabilen insansız hava uçaklarının bir an önce seri üretimine geçilmesi ve TSK'nın bu noktadaki ihtiyacının bir an önce giderilmesi ve büyük çaplı savaş gemilerinden (destroyer ve fırkateynler) bir an önce yeterli miktarda temin etmesidir.

İki ülke ilişkilerinin onarılmaz bir boyuta taşınmaması için bu dönemde hayati öneme haizdir, dolayısıyla tarafların sadece bu konuda kendi tutum ve davranışlarına özen göstermesi önemli olmakla birlikte yeterli değildir, nitekim iki ülke arasındaki sorunu körüklemek isteyen üçüncü ülke yahut ülkeler de sürece dâhil olabilir. Dolayısıyla bu hususta da gerek Türkiye gerek Rusya diplomatik ilişkileri ve irtibatı olabildiğince sıkı tutmalı ve böyle bir tehlikeye ilişkin gerekli önlemleri almalıdır.

Dipnotlar

- 1 <http://www.wsj.com/articles/SB10001424127887323527004579079211922065496> http://www.nytimes.com/2014/03/24/world/europe/syria.html?_r=0
- 2 <http://www.theguardian.com/world/2015/oct/05/turkey-says-russian-warplane-violated-airspace>
- 3 <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-18584872> <http://edition.cnn.com/2012/06/26/world/meast/turkey-syria-plane/>
- 4 <http://www.haberler.com/turkiye-ekim-ayinda-rusya-yi-bes-kez-uyardi-7905849-haberi/>
- 5 http://www.ntv.com.tr/turkiye/rus-savas-ucagi-siniri-ihlal-etti-turk-f-16lar-dusurdu_mP74HrTmEe3cc8qXBIArA
- 6 http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/10/151016_tsk_hava_araci
- 7 <http://www.turkishny.com/hot-special-news/93-hot-special-news/101884-turkiye-sinirlarini-koruyacak-guce-sahip#.VmaNuUtsiG4>
- 8 <http://www.aljazeera.com.tr/haber/erdogan-isid-diye-turkmenler-vuruluyor> <http://www.aljazeera.com.tr/haber/erdogan-rusya-yuzlerce-ihlal-etti>
- 9 http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/11/151125_canli_turkiye_rusya <http://www.aljazeera.com.tr/haber/putin-cok-ciddi-sonuclari-olacak> <http://www.ensonhaber.com/putin-turkiye-yaptiklarindan-pisman-olacak-2015-12-03.html>
- 10 <http://www.cnnturk.com/dunya/putinden-dusurulen-ucak-icin-ilk-tepki>
- 11 <http://t24.com.tr/haber/erdogan-ruslarin-satranc-ustasi-da-dais-ile-petrol-ticareti-yapiyor-belgeler-elimizde,318882>

- 12 Erdoğan'ın bu açıklamaları ne ilginçtir ki Rus basınında neredeyse duyurulmadı.
- 13 <http://tr.sputniknews.com/rusya/20151127/1019303271/putin-erdogan-rusya.html#ixzz3t98YIOOf>
- 14 <http://www.haberturk.com/dunya/haber/1160567-nato-turkiyenin-kendi-hava-sahasini-koruma-hakki-vardir>
- 15 <http://www.hurriyet.com.tr/obama-hepimiz-fransiz-40018318>
- 16 <http://dirilispostasi.com/n-2264-dusurulen-rus-ucagina-dunyanin-tepkisi-ne-oldu.html>
- 17 <http://www.bloomberght.com/haberler/haber/1837237-merkel-her-ulkenin-topraklarini-koruma-hakki-vardir>
- 18 <http://www.milliyet.com.tr/turk-hava-sahasina-nato/dunya/detay/2165531/default.htm>
- 19 <http://www.yenisafak.com/dunya/suudi-arabistandan-rus-ucagi-aciklamasi-2348390>
- 20 <http://news.yahoo.com/turkey-risks-sparking-world-war-says-iraqs-maliki-113845036.html>
- 21 <http://www.worldbulletin.net/headlines/166812/georgia-backs-turkey-over-russia-warplane-incident> <http://www.milliyet.com.tr/letonya-dan-rusya-ya-kinama/dunya/detay/2154262/default.htm> <http://www.ntv.com.tr/ekonomi/ukraynadan-turkiyeye-destek,5ZlAPqPLeUixnmO3PP--9A>
- 22 <http://www.milliyet.com.tr/rusya-nin-turkiye-ihracatinda-yok/ekonomi/detay/2160852/default.htm> <http://moskova.be.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=219659>
- 23 <http://www.turkishweekly.net/2015/12/09/news/turkey-russia-economic-relations-after-the-plane-downing/>
- 24 <http://www.akkunpp.com/rusyadan-tek-kalemde-20-milyar-dolar>
- 25 http://www.bbc.com/turkce/ekonomi/2015/11/151125_turkiye_rusya_ekonomi
- 26 <http://www.aksam.com.tr/dunya/rusyadan-askeri-anlasmalarla-ilgili-flas-aciklama/haber-464760>
- 27 <http://www.milliyet.com.tr/rusya-gokyuzunu-kapatmak-mi/dunya/detay/2153913/default.htm>
- 28 <http://www.haber7.com/asya/haber/1673438-soykirimi-inkar-yeniden-rus-meclisinde>
- 29 http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/12/151201_rusya_yaptirim_liste
- 30 <http://www.aljazeera.com.tr/haber/rus-ucaklari-yardim-tirlarini-bombaladi>
- 31 <http://www.internethaber.com/rusya-turkiye-savas-ucagi-krizinde-sicak-gelismeler-1490141h.htm>
- 32 <http://www.milliyet.com.tr/gazprom-turk-akimi-gorusmeleri/ekonomi/detay/2157754/default.htm>
- 33 <http://www.haberturk.com/ekonomi/ekonomi/haber/1167606-27-rus-gemisi-tutuklandi>
- 34 http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/11/151130_putin_erdogan
- 35 <http://www.haber365.com.tr/rusya-dogalgazi-kesiyor-mu-flas-aciklama-p5-aid,6922.html>
- 36 <http://www.milliyet.com.tr/katar-la-dogalgaz-anlasmasi/ekonomi/detay/2157251/default.htm>
- 37 <http://www.sondevir.com/ortaasya/430410/turkiyenin-gaz-ihciyacini-biz-karsilariz> <http://www.milliyet.com.tr/gaz-4-gunde-turkiye-de/ekonomi/detay/2161327/default.htm>
- 38 <http://www.milliyet.com.tr/guardian-havlayan-kopek-isirmaz/dunya/detay/2153920/default.htm>
- 39 <http://www.milliyet.com.tr/gerilimin-kronolojisi-gundem-2153862/>
- 40 Rusya'nın terörle mücadele konusunda Türkiye'ye gerekli desteği vermek bir yana PKK'yı dahi bir terör örgütü listesine almadıkça, PYD'ye IŞİD'le mücadele adı altında her türlü desteği veriyorken Türkiye'yi teröre destek olmakla hatta terörle mücadele konusunda kendilerine gerekli desteği vermemekle suçlaması ilginç bir diğer noktadır.
- 41 <http://www.aktifhaber.com/turk-jetinin-dakika-dakika-izledigi-rotas-622812h.htm>
- 42 <http://www.yeniakit.com.tr/haber/rusya-japonya-ve-norvecinde-hava-sahasini-ihlal-etti-109083.html> <http://www.ntv.com.tr/dunya/nato-rusya-bir-yilda-150den-fazla-hava-sahasini-ihlali-yapti,XLzGGYUlkNmNom-0Ry3bw>
- 43 <http://haberseyret.com/haber/26612/rusya-estonya-ve-gurcistananasil-tepki-vermisti>
- 44 <http://haberseyret.com/haber/26876/rusya-hava-sahasina-izinsiz-girdi-diye-sivil-yolcu-ucagini-dusurmustu>
- 45 Ülkedeki tarımsal ürünlerdeki fiyat artışı hali hazırdaki Türkiye'den ihraç edilen ürünlerin ülkeye girişi izin verilmemesinden kaynaklanmaktadır. Yoksa Rusya'nın ambargosu 1 Ocak 2016'dan itibaren başlayacaktır. <http://www.haberler.com/bayraktar-rusya-nin-turk-tarim-urunlerine-ambargo-7938511-haberi/>
- 46 Türkiye ithal ettiği doğalgazın bir kısmını aynı zamanda elektrik üretimi için kullanmaktadır. Dolayısıyla ülkenin olası bir gaz sıkıntısı sadece ısınma noktasında değil aynı zamanda elektrik üretimi noktasında da sıkıntı yaratacaktır.
- 47 <http://www.hurriyet.com.tr/rusyanin-yedek-parca-korkusu-40022706>
- 48 <http://www.turkru.com/131318-peskov-bogazlarin-kapatilmasi-kiyamet-senaryosu-tartismayalim-bile-.xh.aspx>
- 49 <http://www.sabah.com.tr/dunya/2015/12/19/nato-turkiyeye-hava-savunma-destegini-onayladi>

Müslüman ve İslâmcı Muhالیf Entelektüel Olur mu?

“İslâmcı entelektüeller” ve “genetiğinde muhalif ve sivil bir duruş barındıran İslâmcılık” ifadeleri hem kavram hem de tarihimizdeki temsili bakımından bize uymuyor. Bizim medeniyetimizde ve kültürümüzde “âlim, ârif, hakîm ve Osmanlı’nın son döneminde münevver” vardır.

Hayreddin KARAMAN

Entelektüel kelimesine verilen mana birden fazla, sınırları belli ve kesin bir tanımla yok. “Merakı veya mesleği gereği fikir işleriyle uğraşan”, “hür düşünen, bilgili ve kültürlü”, “seçkin”, “derin idrak sahibi”, “aydın” gibi manalar veriliyor. Osmanlı’dan günümüze bizim kültür havzamızda kullanılan kelimeler içinde bu kelime yok, bizde “âlim, muhakkık, müctehid, ehl-i nazar, mütefekkir, hakîm, mütebahhir, münevver...” kelimeleri kullanılmış ve bu sıfatı taşıyan kimselelerin ortak sıfatları yanında farklı özellikleri de olmuştur (sıraladığım kelimelerin karşılıkları arasında ortaklık yanında farklar da bulunmuştur).

“Müslüman Entelektüel” Terkibi

Daha çok kullanıldığı manaları göz önüne alarak “entelektüel” kelimesine “bilgili, aklıyla hür düşünen ve düşüncesini hiçbir otoritenin sınırlamadığı kişi” manası verirse “Müslüman entelektüel” terkinde karşılık bakımından problemler olduğunu söylememiz gerekir.

Müslüman ya âlimdir (muhakkık ve müctehid) veya mukalliddir. Dinin inanma (iman, itikad) ile ilgili kısmında taklidin (bir âlime uymanın, o öyle dedi ve inandı diye öyle deme ve inanmanın) geçerli, sahih, yeterli olup olmadığı tartışılmıştır. Ehl-i sünnetin iki büyük grubundan biri (Eş’ariler), durumu müsait olanlar için taklid

yoluyla imanın yeterli olmadığını, Matürîdiler ise “mümin” demek için yeterli olmakla beraber bizzat düşünerek, delillere dayanarak iman etmeye- nin günahkâr olacağını ifade etmişlerdir. Eş’arilerin de aynı görüşte olduğunu ileri sürenler vardır.

Dinin ibadetler ve muameleat kısmında ise Ehl-i sünnetin genel kabulü “aciz olanların bir bileni taklid etmesinin”

caiz olduğu şeklindedir.

İster iman ister amel konusunda olsun taklid varsa “hür, derin, delile dayalı düşünce” yoktur.

Her iki alanda tefekkür ve ictihad yöntemiyle bilgiye, kanaate, imana ulaşanlara geldiğimizde bunlar için de “aklı, zekâyı, tecrübe ve müşahadeyi mutlak otorite kabul eden, vahyin karşısına bunları koyan” manasında entelektüel ve hür düşünce sahibi denemez.

Bir insan aklı başında ve reşid olunca, kendisine ailesi tarafından telkin edilen din üzerinde bizzat düşünürse, kabul etme veya etmeme şıkları eşit olarak iman meselesine yönelir ve tefekküre başlarsa bu noktada hür düşünce vardır. Ya taklid veya tahkik yoluyla bir kere iman ettikten sonra artık müminin tefekkürünü imanı sınırlar, imanın ışığında düşünür, beşer üstü, ilahi bilgi kaynaklarına itibar eder, aklın yetkisini aşan alanlarda doğrudan vahye dayanır, aklın alanında ise vahiy ile aklın verilerini uzlaştırır, vahiyi dışlayamaz.

Kendi adıma söyleyeyim: Ben eğer layık olursam “âlim, muhakkık, mütefekkir” olarak vasıflan- dırılmama itiraz etmem, ama entelektüel libası benim vücuduma uymaz; bu elbiseyi giyersem içim başka dışım başka olur.

İslâmcı Entelektüel, Muhalefet ve Fikir Sahibi Olmak

“İslâmcı entelektüeller” ve “genetiğinde muha- lif ve sivil bir duruş barındıran İslâmcılık” ifadele- ri hem kavram hem de tarihimizdeki temsili bakı- mından bize uymuyor. Bizim medeniyetimizde ve kültürümüzde “âlim, ârif, hakîm ve Osmanlı’nın son döneminde münevver” vardır. Bunların hiçbi- ri “muhalef ve sivil” bir duruş ile tanımlanamaz- lar. İslâm siyaset düzeninde parti ve demokrasi- lerdekine benzer muhalefet yoktur. Ulemâ, urefa ve hükemâmızın ortak referansı Kur’ân ve Sünnet, ortak kâmil örneği Hz. Peygamber (s.)dir. Âlimler halkın olduğu kadar yöneticilerin de yanında, ya- kınında olurlar; ama onların uydusu olarak değil, eğiticisi, öğreticisi ve hakka yönlendiricisi olarak yanlarında bulunurlar. Yöneticiler şeriata uyduk- ları sürece (ulema dâhil) havas olsun avam olsun hiçbir kimse bunlara (ülû’l-emre) muhalefet ede- mez; herkes onlara itaat etmekle yükümlüdürler.

Hz. Ebu Bekir halife seçilince ilk konuşmasın- da “Ben Allah’a ve Rasûlû’ne itaat ettiğim sürece siz de bana itaat edeceksiniz, ben yoldan çıkarsam o zaman bana itaat yoktur” demişti. Hz. Ömer de halife olunca bu mealde bir konuşma yapmış, ce- maatten biri kılıcını göstererek “yoldan çıkarsan seni bununla yola getiririz” demiş, halife de ona teşekkür ve Allah’a hamd etmişti.

İslâm âlimi, hakîmi, münevveri “dine kar- şı veya din karşısında hür ve bağımsız” değildir; Allah’ın kulu ve kölesidir, ama nefsi dâhil olmak üzere Allah’ın yarattıklarından hiçbir kimsenin kulu ve kölesi olmaz. Vahye mazhar ve Allah ta- rafından bize örnek olan Peygamberimiz (s.) hariç ve müstesna başka hiçbir kimsenin icthadı, yo- rumu ve tefsiri, belli bir konuda bilgisi ve ehliye- ti olan kimseyi bağlamaz. Onları dinler, üzerinde düşünür ama kendi icthad ve yorumuna uyar. Bu ferdi hayat için böyledir. İctimai hayatta ise herkes ulû’l-emrin çıkardığı kanunlara (tercihe, mezhebe, emre) uymak durumundadır. Herhangi bir kanun veya kararı tenkit etme ve farklı bir teklifte bulun- ma hakkı vardır, ama itaat etmeme hakkı yoktur.

Usulüne göre yapılmış icthadlar, yorumlar ve yetkilisi tarafından alınmış kararlara fikir ve ilim yönünden muhalif olmak caizdir, ama bu muha-

lefet kardeşlik, yardımlaşma, destek, sevgi hal ve davranışlarına zarar verecek şekilde olamaz.

İslâmcı, İslâm münevveri, İslâm âlimi yaşadı- ğı zaman ve zeminde, olabildiğince Müslümanca bir hayat yaşanması uğrunda fikir ve emek harcar. Din ve medeniyet olarak İslâm’ı bir başkası ile de- ğiştirmek isteyenlere muhaliftir, onlarla asla işbir- liği yapamaz, yalnızca onları hakka (İslâm’a) da- vet eder. İslâm içinde kalmak isteyenlerin de için- de bulundukları şartlar gereği farklı tutum, icthad ve yöntemleri olabilir. Bu farklılık makul ve meşru gerekçelere dayandığı sürece bunlardan birini ter- cih eden İslâmcı, diğerlerini tercih edenlerle yine kardeşlik ve dayanışma içinde olur.

Allah Teâlâ müminlerin işlerinin danışma yo- luyla olmasını emrediyor. Ferdin ve cemiyetin iş- leri sayılamayacak kadar çok ve çeşitlidir. Bütün bunlarla ilgili bilgi, görüş ve teklif sahibi olmak bir kişinin işi olamaz, gücüne sığamaz. Bu sebeple İslâm toplumunda farklı alanlarda ihtisas yapmış kişilere ihtiyaç vardır, ama bunlar dine, beşeri bir kurum gibi bakan, İslâm hakkında yeterli bilgiye sahip bulunmayan, İslâm’ın vazgeçilemez “doğru din bilgisine ulaşma” metodunu/usulünü ona uy- mayan Batılı yöntemlerle değiştiren “entelektüel- ler” ve “aydınlar” değildir.

Ben ilim ve fikir sahibi değerlerimizi iki grup- ta topluyorum: İslâm âlimleri ve Müslüman ilim ve fikir adamları. İslâm âlimleri icthad derecesi- ne ulaşmış âlimler olacak ve nasların ışığında ça- ğın problemlerine çözüm sunacak.

Müslüman ilim adamları da -kendi alanla- rındaki derin ve tahkike dayalı birikimlerine ek olarak- Kur’an dilini öğrenecekler, geleneğimiz- de medreselerde okutulan temel metinleri erba- bından okuyacaklar, böylece İslâm hakkında, on- lar için yeterli olacak bilgiye birincil kaynaklardan ulaşma imkânına kavuşacaklar.

Böylece her alanda şûrâyı oluşturacak kişile- rin üç önemli vasıfları olacaktır: Yeterli bilgi, gü- venilirlik ve Müslümanlık. Ülkemizde Müslüman, İslâm’a hizmette samîmî ve güvenilir, konusunda âlim kişiler elbette vardır. Bunlara, diğer İslâm ül- kelerinden aynı vasfı taşıyan başka âlimler de katı- labilir. Böyle bir şûrâ oluştuktan sonra çeşitli grup- ların temsilcileri de bu şûraya -belli statülerde- katılabirler. İslâm’ın ve Müslümanların önemli me- seleleri bu şûrada tartışılır, karara bağlanır, bu ka- râr din ve vicdan açısından bağlayıcı olur. Aksine fikirler geçerliliğini kaybeder, asla baş çekme, bö- lünme sebebi olamaz.

Aydın, Âlim , Şeyh

Batı'nın kültürel etkisi sonucu modern ideolojiler karşısında İslâm'ın da ideolojikleşmeye zorlanması âlimi acze düşürdü. Dinin ideolojikleşmeye zorlanması, öncelikle onu buna zorlayan modernliğin eleştirisini gerektiriyordu; âlim, eleştirebilecek kadar modernliğe aşina değildi. Bu durumda Müslüman aydının nüvesi olarak edib âlimin imdadına yetişti. Enderun denen saray mekteplerinden yetişen edib, İslâm'da âlime alternatif değil, şeyhin estetik karşılığıydı.

Bedri GENCER

Her bilgi öznesi, bir bilgi türünü temsil eder. Kadim dünyada olduğu gibi İslâm'da âlim, bizzat din sayılan küllî ilmin taşıyıcısıdır. "Âlimler, peygamberlerin varisleridir" hadisinden anlaşılacağı gibi âlim, varisi olduğu peygamber gibi dinde tek mercidir. Dinde âlim/şeyh ayrımı, formasyon değil, işlev ayrımından, eğitim ile öğretim arasındaki işbölümünden kaynaklanır. Âlim, -hadisi- *öğretim* işlevini üstlenirken şeyh -sünneti- *eğitim* veya öğretim ile eğitim işlevlerini birlikte üstlenir. Âlim, din olan hadisi öğretirken şeyh, bu öğretinin sünnet olarak hayata geçirilmesi tarzını da gösterir. Bu bakımdan her şeyh âlim, ancak her âlim şeyh değildir.

Bilgi Özneleri

Her bilgi öznesi, bir bilgi türünü temsil ettiğinden âlim, aydın gibi farklı bilgi özneleri, parçalanmış bilginin türlerini temsil ederler. Batı'da vahiy-kaynaklı ilmin kaybıyla başlayan sekülerleşme sürecinde "dinî bilgi, felsefî bilgi, bilimsel bilgi, ideolojik bilgi" şeklinde epistemolojik parçalanmaya karşılık olarak ruhban (*clergy*), düşünür (*thinker*), bilgin (*scholar*) ve aydın (*intellectual*) gibi, kâh birbirlerini tamamlayan, kâh çatışan farklı bilgi özneleri ortaya çıkmıştır. Bunlar, örneğin toplum ve din ilimlerinin içindeki "sosyolog, psikolog, mütekellem, muhaddis" gibi uzmanları değil, kategorik olarak farklı bilgi öznelerini anlatır. Entelektüel ise Hristiyan Batı'da otoriter bilgi öznesi ruhbanla alternatif genel bilgi öznesini temsil eder.

Eskiden beşerî dünyayı anlamlandıran ana bilgi dalı teolojiye alternatif yegâne disiplin, edebiyattı; dinin teolojiden ideolojiye dönüştüğü sekülerleşme sürecinde ideoloji ve sosyoloji de teolojiye raking disiplinler olarak edebiyatla buluştu. Dolayısıyla ruhbanla alternatif geleneksel bilgi öznesi edibden (c. üdebâ-literati) türeyen *entelektüel*, daha sonra ideoloji ve sosyolojinin zuhuruyla ideolog ve -sosyal bilimci anlamında- sosyologu da kapsamıştır. İdeoloji ile sosyoloji arasındaki fark, birincisinin toplumu devrim, ikincisinin ise reformla dönüştürmeyi hedeflemesidir. Ancak ideolojiyi yeren Karl Marx örneğinde böyle mutlak bir ayırım yapılamaz; Durkheim ve Weber ile birlikte klasik sosyolojinin babalarından olarak tanınan Marx, ideolojiyi mahkûm ettiği halde fiilen en radikal ideolog olarak tarihe geçmiştir.

Bu devrimci karakterinden dolayı, Hristiyanlıktaki teolog/ruhban, İslâm'daki âlim/şeyh ayrımında olduğu gibi, ideolojiyi öğretecek ideolog yanında aynı zamanda onu hayata geçirme, toplumu dönüştürme yolunu gösterecek, topluma rehberlik edecek bir aydına ihtiyaç duyulur. Türkçedeki entelektüel/aydın ayrımı, âlim/şeyh ayrımının karşılığı sayılabilir. Ancak Türkçede entelektüel ve aydın kelimelerinin ikisi de aslında Batılı "intellectual" karşılığında kullanıldığı için, Batı dillerinde bu ayırım farklı şekillerde ifade edilmiştir; önce, bilgin (sosyolog)/entelektüel, sonra entelektüel/kamusal entelektüel olarak.

İdeolojinin aktivistik, devrimci karakteri, Antonio Gramsci, Julien Benda, Lewis Feuer gibi sol aydınları ideolojiyi aydının tarifinin bir parçası yapmaya, örneğin Lewis Feuer’u şu tespiti yapmaya sevk etmiştir: “Herhangi bir bilgin, bir ideolojiye bağlanmadıkça veya böyle bir bağlılık peşinde olmadıkça aydın (*intellectual*) sayılmaz”. Görüldüğü gibi bu sol entelektüeller, şeyhin karşılığı olarak entelektüel ile ideologu özdeşleştirmektedirler. Hâlbuki dünyada radikalizm dalgasının düşmesi, ideolojiden uzaklaşmanın (*de-ideologization*) başlamasıyla birlikte entelektüel=ideolog özdeşleştirilmesi bırakılmıştır. Geniş klasik anlamı uyarınca entelektüel, yeniden sosyolog dâhil teoloğa alternatif tüm bilgi öznelerini kapsar hale gelince bu kez âlim/şeyh ayrımı, “entelektüel/kamusal entelektüel” olarak ifade edilmiştir.

İdeolojikleşme ve Gelecek İlgili Öngörüler

Batı’nın kültürel etkisi sonucu modern ideolojiler karşısında İslâm’ın da ideolojikleşmeye zorlanması âlimi acze düşürdü. Dinin ideolojikleşmeye zorlanması, öncelikle onu buna zorlayan modernliğin eleştirisini gerektiriyordu; âlim, eleştirebilecek kadar modernliğe âşına değildi. Bu durumda Müslüman aydının nüvesi olarak edib âlimin imdadına yetişti. Enderun denen saray mekteplerinden yetişen edib, İslâm’da âlime alternatif değil, şeyhin estetik karşılığıydı. Namık Kemal örneğinde olduğu gibi üdebâ, ortak tasavvuf kanalı sayesinde güçlü bir İslâmî kültüre sahip olduğu için, XIX. asırdaki modernleşme sürecinde olduğu gibi konjonktürel olarak İslâmî dünya görüşüne sözcülükte ulemânın boşluğunu doldurabiliyordu.

Lâfzen şeriatçılık anlamında İslâmcılık da bu üdebâ ile başladı. Normalde ulemâ, dini din olarak öğretmek üzere yetiştiği için ideoloji olarak savunmayı beceremezdi. Nitekim ön-İslâmcılık dediğimiz İslâmcılığın bayraktarı Namık Kemal bir edip olduğu gibi, son-İslâmcılık olarak II. Meşrûtiyet İslâmcılığının bayraktarı Said Halim Paşa ve Mehmed Âkif, keza çağdaş Türkiye ve İslâm dünyasında İslâmcılığın başını çeken Necip Fazıl ve Seyyid Kutub gibi isimler de medrese-dışı kanallardan yetişmiş aydınlardır.

İslâm’da aslında ortak formasyona sahip âlim ile şeyh arasında öğretim ve eğitim işlevleri bakımından bir işbölümü olduğunu belirtmiştik. Âlim öğretir, şeyh eğitir, modern Müslüman aydın ise eleştirir. Yani modern bilgiyle yetişen Müslüman aydının âlim gibi öğretmesi mümkün değildir. Namık Kemal örneğinde olduğu gibi aydın, sünnete meydan okuyan bid’ati, modernliği eleştirir ve en faz-

Aydının işlevi, sadece modernliği eleştirerek âlime destek olmaktır; o, Namık Kemal’in Ahmed Cevdet Paşa karşısında açıkça itiraf ettiği gibi, dini öğreten merci olarak âlimin yerini tutamayacağı, haddini bilmelidir. Aydın, âlim adına modernliği eleştirmekle kalmayarak ona İslâm adına misillemeye yapmaya kalktığı ve böylece kaçınılmaz olarak dini ideolojikleştirmeye başladığı zaman haddini aşmış olur. Yani problem, aydının âlim gibi dinde otorite olmaya kalkmasıdır. İdeolojik din anlayışını temsil eden aydının, hem ilim, hem amelde zaafı olduğu için İslâm’ı öğretme gibi yaşama konusunda da cemaate rehber olması imkânsızdır.

la hürriyet kavramında toplanan şeriatın maksatlarını, ideallerini hatırlatarak İslâmî bir şuur verir. Örneğin Seyyid Kutub’un tefsiri, *Hak Dini Kur’an Dili* gibi klasik anlamda Kur’an’ın açıklamasını yapacak, ilim verecek bir tefsir değildir. Şu halde aydın, asla âlime alternatif olamaz, işlev bakımından onu ikame edemez. Ancak çağımızda Mevdûdî gibi “âlim mütefekkir” denen simaların yaptığı üzere âlim, aydını ikame edebilir.

Ancak bu deyim, başka problemleri ortaya koyar. Öncelikle bu, “geleneksel âlimler, fikir üreten âlimler değiller miydi” sorusunu gündeme getirir. Mesela “İbni Haldun’un son şakirdi” olarak modern İslâm dünyasında sosyolojinin öncüsü sayılan Ahmed Cevdet Paşa, “âlim mütefekkir” değil miydi? Demek ki Mevdûdî örneğinde fikir=tefekkür, aslında ideolojiye, ideolojik bir din anlayışına işaret etmektedir. Ahmed Cevdet Paşa, Mevdûdî’den daha derin bir âlim mütefekkir olduğu halde dinin ideolojikleştirilmesinin karakteristiği yazılı anayasa projesine sonuna kadar geçit vermemişti. Ancak Mevdûdî, bunun bayraktarlığını yaptı. Ve bu yüzden Ebu’l-Hasen Nedvî gibi âlimlerle ihtilafa düştü. Demek ki burada formasyondan önce, ister âlimde, ister aydında olsun problem, ideolojik din algısındadır.

Aydının işlevi, sadece modernliği eleştirerek âlime destek olmaktır; o, Namık Kemal’in Ahmed Cevdet Paşa karşısında açıkça itiraf ettiği gibi, dini öğreten merci olarak âlimin yerini tutamayacağı, haddini bilmelidir. Aydın, âlim adına modernliği eleştirmekle kalmayarak ona İslâm adına misille-

meye yapmaya kalktığı ve böylece kaçınılmaz olarak dini ideolojikleştirmeye başladığı zaman had-dini aşmış olur. Yani problem, aydının âlim gibi dinde otorite olmaya kalkmasıdır. İdeolojik din anlayışını temsil eden aydının, hem ilim, hem amelde zaafı olduğu için İslâm'ı öğretme gibi yaşama konusunda da cemaate rehber olması imkânsızdır.

Bu noktada gelecekle ilgili şu öngörülerde bulunabiliriz. Birincisi, modernlik eleştirisinin yeterince yapıp yapılmadığı meselesine bağlı olarak aydının işlevinin bitip bitmediği, miadının dolup dolmadığı meselesidir. İkincisi, aydının miadı olduğu takdirde âlimin yeniden sahneye çağırılması meselesidir. Âlimin tekrar işlevsel olmasıyla birlikte ideolojik din algısı yerini nebevî sünî din anlayışına bırakmaya başlayacaktır. Tersine sünî din anlayışının ideolojik din algısının yerini almasıyla birlikte âlimin yeniden işlevsellik kazanması beklenemez. Zira hadis-i şerif, Allah'ın din sayılan ilmi kitapla değil, âlimlerle, yani "sutûrdan değil sudûrdan" çekerek alacağını beyan ediyor. Bu hadis, günümüzün sözde Kur'âncılarına da ebedî bir Muhammedî uyarı mesajıdır.

Ahmed b. Hanbel, Dârimî, Tâberânî, Ebu's-Seyh (tefsirinde) ve İbnü Merdûye, Ebu Umâme (r.a.)'dan nakl ediyor: *"Ey insanlar! İlim alınmadan, kaldırılmadan önce nasibinizi alın. Dendi ki: - Ya Rasûlallâh! Kur'ân bizim aramızdayken ilim nasıl kaldırılır? Buyurdu ki: "Hay seni anası yitesi! İşte Yahudi ve Hristiyanlar, aralarında kitapları var. Fakat peygamberlerinin getirdiğinden bir harfe tutunmaz olmuşlardır. Haberiniz olsun ki ilmin gitmesi, hepsinin gitmesidir. İlimin gitmesi, cümlesinin gitmesidir. İlimin gitmesi, cümlesinin gitmesidir (Bu son kısmı üç defa tekrar etti)."*

Ahmed b. Hanbel, Buharî, Müslim, Nesâî ve İbnü Mâce, İbnü Ömer (r.a.)'dan nakl ediyor: *"Allah'ı Teâlâ, ilmi kullardan soymak suretiyle çekip almaz. Ancak âlimleri almak suretiyle ilmi ortadan kaldırır. Allah hiçbir âlim bırakmayınca da, insanlar birtakım cahil başlar edinirler ve onlara sorular sorarlar, onlar da ilimsiz fetva verirler. Bu yüzden de hem kendileri saparlar, hem de başkalarını saptırırlar."*

Dahası burada dönüşünden bahsedilen âlim, varisi olduğu peygamber gibi öğretimle eğitimi birleştiren, aynı zamanda şeyh olan âlimdir. Çünkü postmodernizm doğrudan modernizme dönüş anlamına gelmediği gibi, aydından âlime dönüş de doğrudan ideolojik din anlayışından sünî din anlayışına dönüş anlamına gelmiyor. II. Meşrutiyet devri Osmanlı, Mısır ve Hindistan ulemâsında görüldüğü gibi, zaten ulemânın tarikata (sünnete)

karşı şeriata vurgu yapmasıyla ideolojik din anlayışı doğdu. Medine'ye "Dâru'l-Hicre ve's-Sünne" diyen sahâbe-i kirâmdan başlayarak tarih boyunca Müslümanlar için İslâm, "tarikat (sünnet) olarak din"di. O yüzden modern ulemânın başlattığı "şeriat olarak İslâm" anlayışının daha sonra "ideoloji olarak İslâm" anlayışına dönüşmesi kaçınılmazdı.

Burada sünneti tarikatın karşılığı olarak parantez içine almamız sebepsiz değildir. Çünkü "şeriat, tarikat, marifet, hakikat" şeklindeki dinin dört boyutundan tarikatın özel adı sünnettir. Tarikatın hem sünnetin genel adı, hem de tasavvuf mektebinin adı olması tesadüf değildir. Bu, bizim vurguladığımız "din yolu sünnet, sünnet yolu tasavvuf" gerçeğinin ifadesidir. Hakikî bir içtimâî dönüşüm ahlakî dönüşümle, bu da "sünnet olarak din" anlayışına, bu da ancak tasavvufa dönüşle mümkündür. Selefîlik adına radikalizm ve aşırılıklarla geçen uzun yıllardan sonra bugün Cezayir'den Sudan'a, Moritanya'dan Lübnan'a, Hasan Turabî'den Malik Bedrî'ye, Muhammed Muhtar Şankitî'den Abdunasır Cibrî'ye bütün Müslüman liderlerin "Tasavvuf çizgisine, ruhuna dönmeden ümmet ayağa kalkamaz" demesi dikkate şayandır.*

Demek ki asıl mesele, aydından âlime dönüşün ötesinde aydından şeyhe, çağdaş İslâm dünyasının en önemli İslâm hareketi İhvân-ı Müslimîn'in kurucusu Hasan el-Bennâ'nın çizgisine dönüş meselesidir. Bennâ, İhvân-ı Müslimîn'in liderliğini ifade eden tasavvufî "mürşid-i âmm" unvanının da belirttiği gibi, bir Şazeli şeyhi olarak ihyâ hareketine başlamıştı. Ancak Seyyid Kutub, Mevdûdî'nin etkisiyle sünî ihyâ hareketini ideolojik devrim çizgisine kaydırды. İslâm dünyasının geldiği nokta, "güneşin altında yeni bir şey olmadığını", Sirhindi'nin, Dihlevî'nin, Bağdâdî'nin, Gümüşhânevî'nin, Bennâ'nın çizgisine dönüşten başka çare olmadığını gösteriyor. Tasavvuf, icabında ismini, zeminini, şeklini değiştirir, fakat özsel peygamberî işlevini görmekten kesilmez. Ancak tasavvuf, Müslümanlara cihâd-ı ekberden cihâd-ı esgara, enfûsten âfâka uzanan sağlam kuşatıcı bir dönüşüm vizyonu verebilir. Bu açıdan günümüzde -Türkiye'de pek tanınmayan- Taha Abdurrahman, örnek bir sufi âlim mütefekkir tipini temsil etmektedir.

Kaynakça

* http://www.timeturk.com/tr/2010/03/22/malik-bedri-islamcilar-tasavvufa-yonelmeli.html#.VVAzQ_ntmko, <http://www.timeturk.com/tr/2010/11/23/islamcilar-bu-roportaji-cok-tartisacak.html#.VVAzdfntmko>, <http://www.timeturk.com/tr/2008/05/23/turabi-tasavvufu-yeniden-dusunmeliyiz.html#.VVA2xPntmko>, <http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=180026>.

'Aydın' Kimdir? 'Âlim' Kimdir?

Bana en sıcak gelen yaklaşım şudur: bir kişiye, bilgisinin çokluğunu vurgulamak istediğimiz zaman 'âlim', bilginin cehaleti ortadan kaldıran ve nurlandıran bir şey olduğunu vurgulamak istediğimiz zaman 'aydın', düşünme melekесinin gelişmişliğini vurgulamak istediğimiz zaman da 'entelektüel' demek en doğrusudur.

Kürşad ATALAR

Her 'kavramsal' tartışmada olduğu gibi, 'aydın', 'entelektüel' ve 'âlim' kavramları arasındaki farkı (veya benzerlikleri) müzakere ederken de, iki hususa dikkat etmek gerektiğini hatırlatmak isterim. İlkin zihniyet karmaşasına düşmemek için 'terimsel' analiz yapılmalıdır, ikinci olarak da 'tutum' farklılığının kavramın muhtevasına yapmış olduğu etkiye dikkat edilmelidir. Terimsel analizde, kelimenin 'kök-anlam'ı belirleyicidir; böylece, analist, 'sabit' ve 'değişmeyen' bir nitelik çerçevesinde meseleyi daha kolay ele alır. 'Tutum farklılığı'nı göz önünde bulundurmak ise, kişinin toplum içerisindeki 'konum'unu anlamamıza yarar. Böylece, o kişinin 'ne' dediğine değil, 'ne maksatla' o sözleri söylemiş olduğu veya olabileceği üzerine fikir yürütmemiz kolaylaşır. Makul bir şekilde yapıldığında, her iki yaklaşım da müzakerenin kalitesini olumlu yönde etkiler.

'Aydın', geleneğe karşı modernliği savunan kişi olmaktadır (Yani 'ışık' modernliğin ilke ve değerleri, 'karanlık' ise geleneğin ilke ve değerleri olmaktadır). 'Entelektüel' ise, 'aydın' kavramının tazammun ettiği ölçüde bir 'değer yargısı' barındırmamaktadır. Daha çok, "toplumsal gerçeklik hususunda eleştirel düşünebilen ve toplumun benimsediği değerler noktasında farklı öneriler getirebilen eğitilmiş kişi"yi karşılamak için kullanılmaktadır ve bir anlamda 'nötr' bir kelime olarak görülebilir.

Kavramların Kök Anlamları

Bu bağlamda, öncelikle 'aydın', 'entelektüel' ve 'âlim' kavramlarının 'kök-anlam'ları üzerine bir şeyler söylemek icap eder. 'Aydınlanmış' kişiyi karşılayan 'aydın', 'ışık' anlamını tazammun ettiği gibi, 'karanlık'ın zıddı olması bakımından, 'cahillik' teriminin karşıt manasını da içinde barındırır. Böylece, bu kelimenin 'kök-anlam'ında, kinaye yoluyla, "bilgilenme yoluyla cehaletin ortadan kalkması" manası vardır ve bu yönüyle terimin 'entelektüel' kelimesiyle ortak manaları haiz olduğu söylenebilir. Zira 'entelektüel' (*intellectual*), 'zekâ', 'akıl' veya 'idrak' anlamlarını karşılamak için kullanılan bir kelimedir ve yine kinaye yoluyla 'akıllı' yahut 'bilgili'

kişiye karşılık gelir. Her iki kelimenin zihnimizde 'düşünmek' kavramının tazammun ettiği manaları da karşıladığını söyleyebiliriz. Bu yüzden, çoğu zaman, 'aydın' ve 'entelektüel' kelimeleri ile

'düşünür' kelimesi birbirine karıştırılır. 'Âlim' ise, doğrudan 'bilmek' kök-anlamından türetilmiş bir kelimedir ve en yalın şekliyle 'bilen kişi'yi karşılar. Fakat 'çocukluk' formundan türetildiği için, terimin "belirli bir düzeyin üzerinde bilen kişi" anlamını haiz olduğu açıktır. Buna 'uzman' veya 'ustalık' düzeyi de denilebilir. Görüldüğü gibi, ilk iki kelime kinaye yoluyla, üçüncüsü ise doğrudan 'bilmek' eylemiyle ilgili mana alanlarını karşılamak için kullanılmaktadır.

Fakat 'tutum farklılığı' açısından bakıldığında, her bir kelime, 'kavram'a dönüşebilmekte ve farklı farklı manaların karşılığı olarak kullanılabilmektedir. Örneğin 'aydın' bizim kültürümüzde 'münevver' kavramının tam tercümesi olarak ve yirminci yüzyılın ikinci yarısından sonra yaygın olarak kullanılmıştır. 'Münevver' ise, Jön Türkler'den sonra Osmanlıca'ya girmiş bir kelimedir. Her iki kelimenin de, yaygın olarak kullanılması, Batılılaşma süreciyle doğrudan alakalıdır. Burada 'toplumsal konum' bakımından yeni bir 'sınıf'ı karşılayacak şekilde bir manalandırma vardır ve kast edilen grubun bariz özelliği Aydınlanma değerlerini toplumsallaştırma çabası göstermesidir. Dolayısıyla, 'aydın', geleneğe karşı modernliği savunan kişi olmaktadır (Yani 'ışık' modernliğin ilke ve değerleri, 'karanlık' ise geleneğin ilke ve değerleri olmaktadır). 'Entelektüel' ise, 'aydın' kavramının tazammun ettiği ölçüde bir 'değer yargısı' barındırmamaktadır. Daha çok, "toplumsal gerçeklik hususunda eleştirel düşünebilen ve toplumun benimsediği değerler noktasında farklı öneriler getirebilen eğitilmiş kişi"yi karşılamak için kullanılmaktadır ve bir anlamda 'nötr' bir kelime olarak görülebilir.

Fakat 'farklı pozisyonlar'da bulunan ideolojik grupların bu terime de farklı manalar yükledik-

lerini görüyoruz. Örneğin, terim Sartre'in kullanımında 'olumlu', Chomsky'nin kullanımında ise 'olumsuz' manalar yükliktir. Sartre'a göre, 'entelektüel' "toplumun sorunlarına duyarlı olan" kişi iken, Chomsky'e göre, "kurulu düzenin hizmetinde olan" ve işlevi 'ideolojik muhalefeti önlemek' veya 'siyasi komiserlik yapmak' olan kişiye 'entelektüel' denir. Edward Said ise, kavramı 'toplumsal bağlam'dan bağımsız bir şekilde ele almayı tercih eder ve 'hakikat aşığı' olarak gördüğü 'entelektüel'i "kendi isteğiyle sürgünde bulunan" ve "mahrumların ve temsil edilemeyen unutulmuşlar"ın sesi olarak tanımlar. Dikkat edilirse, Sartre'ın kullanı-

lında 'toplum' bizatihi kötü olan bir şey değildir; ama Chomsky'nin kullanımında 'kurulu düzen'e karşı daha baştan eleştirel bir yaklaşım söz konusudur. Benzer bir durumu Marksizm'in 'entelektüel' tanımında da görebiliriz. Burada da 'kapitalist toplum'a karşı eleştirel bir yaklaşım vardır ve bu nedenle bu toplumun varlığını meşrulaştıran bir 'sınıf' olarak 'entelektüel' eleştirilir. Dolayısıyla, 'tutum farklılıkları'nın iyi bilinmesi, kelimelere yüklenen 'özel manalar'ı anlamak bakımından önem arz eder.

'Âlim' kelimesi ise, yaygın kullanımdan dola-

yı, toplumumuzda 'dinî' bir içerik kazanmıştır. Daha çok 'din ilimleri' sahasında uzman olan veya 'dini iyi bilen' kişiler için kullanılan bu kelime, muhafazakâr-dindar kesimlerin zihninde 'olumlu' bir mana içeriğine sahipken, 'modernleşmiş' kesimler bu kelimenin tazammun ettiği manaları karşılamak için çoğunlukla 'bilgin' terimini kullanmayı tercih etmektedirler. Bu, yine pozisyon veya anlayış farklılığının bir sonucu olarak görülebileceği gibi, 'kullanım' faktörüyle de izah edilebilir (Nitekim, "hayatta en hakiki mürşit ilimdir" sözünde geçen 'ilim', esasen, 'dinî ilimler'i değil

Sartre'ın kullanımında 'toplum' bizatihi kötü olan bir şey değildir; ama Chomsky'nin kullanımında 'kurulu düzen'e karşı daha baştan eleştirel bir yaklaşım söz konusudur. Benzer bir durumu Marksizm'in 'entelektüel' tanımında da görebiliriz. Burada da 'kapitalist toplum'a karşı eleştirel bir yaklaşım vardır ve bu nedenle bu toplumun varlığını meşrulaştıran bir 'sınıf' olarak 'entelektüel' eleştirilir. Dolayısıyla, 'tutum farklılıkları'nın iyi bilinmesi, kelimelere yüklenen 'özel manalar'ı anlamak bakımından önem arz eder.

din-dışı bir bilgi kaynağı olan 'bilim'i karşılamak-tadır; fakat cümlelerin kullanıldığı dönemde 'bi-lim' sözcüğü henüz Türkçede kullanılmadığı için, sözün sahibi, 'din-dışı' bilgi manasını kast etmek için dahi, dini terminolojide en yoğun biçimde kullanılan 'ilim' kelimesini kullanmıştır. Bunu 'kullanım' faktörüyle izah etmekten başka çare yoktur).

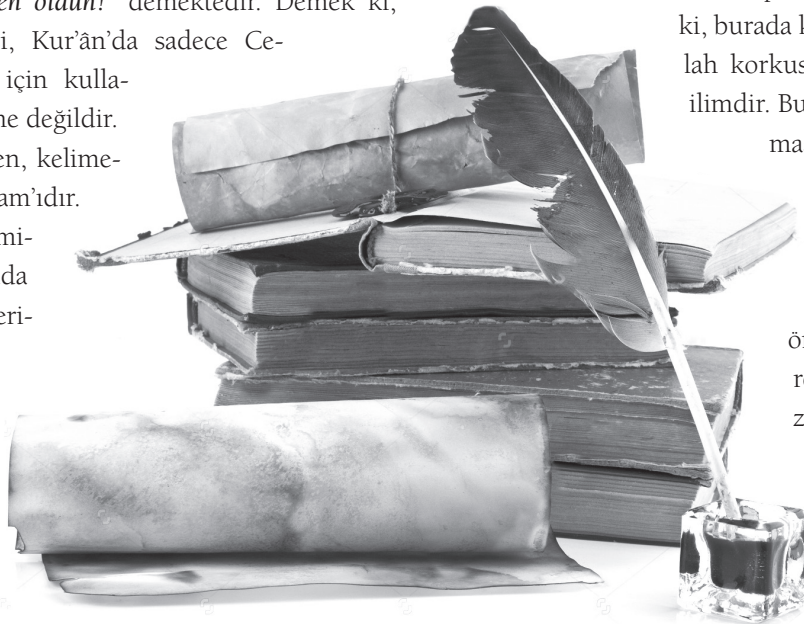
'Yetkinlik' Kriterine Önem Vermek

Peki, bu durumda, 'pozisyon farklılığı' ve 'kul-lanım' faktörlerinin 'dayanılmaz hafıflığı'ne teslim olup bir 'âlim' için 'aydın' ya da 'entelektüel' ke-limelerini hiç mi kullanmamak gerekiyor? Ben-deniz terminolojik manada bir 'âlim'e, "bilgi ile nurlanmış" manasında 'aydın' veya "toplumun so-runlarına duyarlı kişi" anlamında 'entelektüel' de-nilmesinde bir sakınca görmüyorum. Zira bilme-den veya sorumluluk duymadan, 'aydınlanmak' mümkün değildir! Hakeza 'aydınlanmış' olan da ister istemez 'bilgili' olmak ve sorumluluk hissi-ne sahip olmak durumundadır. Hele hele Kur'an terminolojisine göre, bu kullanım zaten mümkün ve caizdir. Kur'an'da bu konuda en çarpıcı örnek-lerden birini, Firavun'un, Hz. Musa'ya: *"şüphesiz sen kâfirlerden oldun!"* şeklinde hitap ettiği ayette görüyoruz. 'Kullanım' faktörünü dikkate alırsak, bu ayeti anlamamız mümkün olmaz, zira günlük kullanıma göre, Firavun'un Hz. Musa'ya değil, Hz. Musa'nın Firavun'a 'kâfir' diye hitap etmesi gerekir! Hâlbuki ayette, Firavun, Hz. Musa'ya: *"sen kâfirlerden oldun!"* demektedir. Demek ki, 'küfr' kelimesi, Kur'an'da sadece Ce-hennemlikler için kulla-nılan bir kelime değildir. Bunu belirleyen, kelime-nin 'kök-anlam'ıdır. Zira 'küfr', termi-nolojik manada "bir şeyin üzeri-ni örtmek" eylemine karşılık gelir ve bu yüz den Kur'an, 'ziraat-

çiler' için de 'küffâr' kelimesini kullanır. Ziraat-çi, burada, "tohumu atıp üzerini toprakla örten kişi"dir. İşte Firavun, bu manayı tazammun ede-cek şekilde, Hz. Musa'ya: *"Biz seni bebekliğinde sarayımıza aldık; yedik, içirdik, büyüttük. Şimdi sen kalkmış, bunların "üzerini örtüyor" ve nan-körlük ediyorsun"* demek istemektedir. İşte bu manada, 'âlim' denilen birine, yerine göre 'aydın' veya 'entelektüel' demekte bir mahzur yoktur diye düşünüyorum.

Fakat yine de bana en sıcak gelen yaklaşım şu-dur: bir kişiye, bilgisinin çokluğunu vurgulamak istediğimiz zaman 'âlim', bilginin cehaleti ortadan kaldıran ve nurlandıran bir şey olduğunu vurgula-mak istediğimiz zaman 'aydın', düşünme meleke-sinin gelişmişliğini vurgulamak istediğimiz zaman da 'entelektüel' demek en doğrusudur. Çünkü bil-diğimiz gibi, Kur'an, bizzat kendisine, yerine göre 'nûr', yerine göre 'furkân' yerine göre, 'şifâ' ve hat-ta yerine göre ("çok okunan" anlamında) 'Kur'an' demektedir. Bu bağlamda, benim için, örneğin Ali Şeriatî, yerine göre bir 'aydın', yerine göre, bir 'en-telektüel', yerine göre de bir 'âlim'dir! Hakeza aynı şey, Kutub, Mevdudî, İkbâl vs. için de söylenebilir. Ama tabii ki bir de 'aydın' var, 'aydıncık' var! Âlim var, 'âlimcik' var! Her "aydınım" diyene 'aydın' de-nilmez, her "âlimim" diyene de 'âlim' denilmez! Kur'an, *"Allah'tan ancak âlimler korkar"* diyor. Peki, kimdir bu 'âlimler'? Üç-beş kitap okumuş herkes bu kapsama girer mi? Hatta herhangi bir konunun uzmanı olup başka konularda bilgisiz olan kişiler bu kapsama girer mi? Belli

ki, burada kastedilen 'ilim' Al-lah korkusu doğuracak olan ilimdir. Bunun 'gereğince' ol-masını istiyorsak, bir kişiye 'âlim' de-mek için 'yet-kinlik' kriterle-rine son derece önem vermemiz ge-rektiğini düşünmek zorundayız.

Entelektüel Kaçış

Bizde entelektüel-aydın karşıtlığı tartışılırken “köken” meselesi gözden kaçırılır. Sadece dinî, mezhebî, etnik köken değil aynı zamanda sosyo-ekonomik miras da pek dikkate alınmaz. Entelektüelin aristokrat bir yanı olduğu, yüksek kültürden geldiği, soy ağacında “entelektüel meslekler” icra etmiş kişilikler olduğu üzerinde de durulmaz. Feodalite aşamasından geçmemiş tam tersine feodal dışı dünyayı kuran bir geçmişe sahip olan Türkiye’nin entelektüel sınıfları kalemiye, seyfiye, ilmiye ayağından gelir.

Ercan YILDIRIM

Sinoplu filozof Dijojen insanların yokluk içinde, doğal hayatın ortasında medeniyete uymadan da mutlu olunabileceğini göstermek istemiş; yollarda dilenmiş, köpeklerle yaşamış, hatta rivayete göre bir fiçinin içine girerek ömrünü tüketmiş. 90’lı yıllarda belki Edward Said’in kitabının da etkisiyle entelektüel ile aydın arasında bir ayrım yapıyordu. Bunda tabi Türkiye’de Kemalizm ve resmi ideoloji karşıtlığının da etkisi oldu.

Aydın kavramı batı ve batılılaşma ile özdeşleşirken entelektüel moderniteden daha uzak, milli kimlikte, yüksek kültür sahibi, iktidar karşıtı, daha sanatçı, daha snob, yaşını başını almış, yalnız, köşesine çekilmiş ama meselelerden ve hakikati

aramaktan vazgeçmemiş, hikmetli yazılar kaleme alan, meselenin zahirinden çok kühüne varmayı amaçlayan kişi olarak anılır oldu. Entelektüel düpedüz aydın kavramının içini dolduran tüm vasıfların karşıtını temsil eden kişi olarak temayüz etti.

Entelektüel yalnız muhalif olan, derin bilgilerle donatılmış, derin düşünüp, bânla hükmeden, “hakikatin gizini, örtüsünü kaldırma” işlevini gören, marjinal, yüksek kültür sahibi, snob, cool, sürgün değil aynı zamanda milletiyle birlikte yaşayan, tarihi millet ve devlet bağıını öne çekerek onu yeniden kurmanın ve üretmenin kaygısını taşıyan, iddia sahibi ama mütevazı, sinik olmayan ama haddini bilen, marjinalleşmeyen ama vaktini kollayan her zaman konuşarak ve yazarak değil bazen de gerçekten köşesine çekilerek de hakikatin üzerindeki örtüyü kaldıran kişidir.

Aydın-entelektüel karşıtlığının oluşmasında, köşesi-ne çekilen, üzgün, küskün, okuyup yazan ama insan içine çıkmayan, züppe ve snob olmayan fakat kalabalıklardan kaçan, sanatçı yönü yüksek, yaptığı sanatla topluma yol gösteren, aydından entelektüele geçiş yapan kişi portresinin inşasında 80’li yılların, darbe sonrası muhasebe yapan aydınların sol ve sağda önemli bir yekünü oluşturmalarının etkisi bulunur. Latife Tekin romanlarının, Orhan Pamuk’un *Kara Kitap*’ının, Ömer Kavur, Atıf Yılmaz filmlerinin böyle kara entelektüel atmosferin sunulmasında etkisi büyük oldu. “Arayan”, “arayış içindeki” Türk aydını, muhalif olmasa bile “siyaset dışı”na çıktığı için doğrudan ente-

lektüel sınıfına girdi. Hâlbuki entelektüel belki bir nebze olsun “ara”mayı sürdüren kişi olsa da aydının arayış kaygısı yoktur; o zaten bulmuştur, bulduğunu topluma aktarma, şırınga etme tasası içindedir.

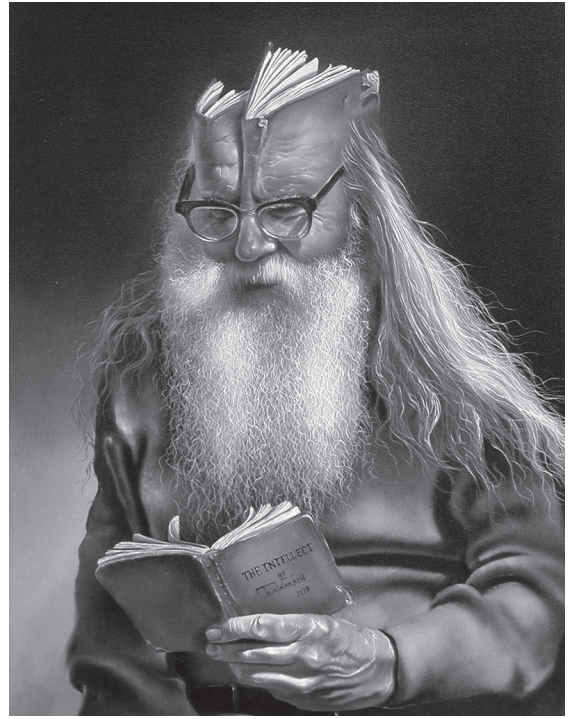
Entellikten Aydınlığa

Ahmet Kaya'nın parodize ederek sunduğu "entel maganda" işte tam da bu atmosferin unsurlarından sadece bazılarını, bir dönemi ele alır. Sol aydının ülkesinden umudunu kesip, darbenin etkisiyle liberalleşerek kendini "zevk"e vermesi "toplumcu gerçekçi"likte direnen ve etnik uyanış tesiriyle hâlâ diri kalan kesimlerin dik durduğunu göstermesi bakımından 1991 yılında çıkan bu şarkı tam da dönemi yansıtır. 80'lerdeki o kaçış, yerini 90'larda yeni bir siyasallığa bıraktı.

Özal iktidarı, neoliberalizmin baskın kültürü, solun gözden düşmesi, Kürt siyasetinin gelişiyile birlikte aydın tekrar devreye girdi. 80'lerde olduğu gibi 90'larda da gazete köşelerinde ya da dergiler vasıtasıyla yazdıkları yazılarla muhalefette kalanlar bile entelektüel sayılmadı. Üstelik entelektüel ile gazete arasında ters orantı da bu yıllarda gelişmeye başladı. Gazetenin, televizyon kültürüne eklenmesiyle ortaya çıkan popüler kültür ve tüketim toplumu entelektüel ile aydın arasındaki makası açmaya başladı. Entelektüel kavramının içi dolmaya sadece "ortalıklarda görünmeyen" değil aynı zamanda hikmet, arifane duyuş, sezgisel yaklaşım, derin bilgi ve irfan sergileyen kişi olma vasfını kuvvetlendiren anlamlar kazandı. 80'ler tam da bu yeni ve eski kültürün karşılaştığı yani televizyonun ve popüler/tüketim kültürünün yaygınlaşarak eski olanı kovmaya başladığı yıllara tekabül eder. Dolayısıyla gazeteci kökenli aydınların sayısı artmaya başlarken aynı zamanda 80 öncesi aşırı politize Soğuk Savaş'ın ideolojik savaşçıları, "üstad"lar hâlâ hayattadır.

Entelektüel bir açıdan da bu popülerliğe ulaşmamış kişileri tarif ediyor, gazetelerde yazmadan kitaplarıyla Türkiye'nin meselelerine önemli yaklaşımlar getirenleri kastediyordu.

Bizde entelektüel-aydın karşıtlığı tartışılırken "köken" meselesi gözden kaçırılır. Sadece dinî, mezhebî, etnik köken değil aynı zamanda sosyo-ekonomik miras da pek dikkate alınmaz. Entelektüelin aristokrat bir yanı olduğu, yüksek kültürden geldiği, soy ağacında "entelektüel meslekler" icra etmiş kişilikler olduğu üzerinde de durulmaz. Feodalite aşamasından geçmemiş tam tersine feodal dışı dünyayı kuran bir geçmişe sahip olan Türkiye'nin entelektüel sınıfları kalemiye, seyfiye, ilmiye ayağından gelir. "Paşa"ların bile isten-

diği takdirde devlet tarafından "tüm sıfatları"ndan arındırılabilirdi düşünülürse entelektüelin kökeni yalnız siyasal varlığına indirgenir. Bu açıdan bu topraklarda dünyanın hemen her köşesinde olduğu gibi aydın da entelektüel de bir biçimde devlet çarkından geçer. Muhafız, marjinal, sürgün kavramlarını esasında entelektüelin devletle olan münasebeti üzerinden okumak bize gerçekçi sonuçlar verir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında tüm okumuş-yazmış insanını savaşlarda kaybeden bir milletin aydın-entelektüel damarı "mesleklerle" irca edilmişti. Öğretmen, doktor, subay sonraki yıllarda teknik branşlar, mühendisler entelektüel sayıldı. Topluma yön vermek, toplumu modernize etmek bakımından bu "taşıyıcı" unsurlar aslında birer aydın idi. Eğitim ve bilgi birikimi bakımından daha iyileri çok az olduğu için aydın ve entelektüel birbirine çok yaklaştı bu dönemde.

Entelektüel Zannedersin ama O Aydındır!

90'lı yıllarda postmodernizmin etkisi, Kürt ve İslamcı siyasetlerin dinamik yapısı nedeniyle aydın ve entelektüel hareketlenmeler güçlendi. Bunda bazı sol-liberal dergiler ile yayınevlerinin çeviri kitaplarının etkisi büyük oldu. Yurtdışında okuyan, doktorasını veren, dil öğrenmeye gidenlerin sayısının arttığını göz önüne alırsak, 90'lar canlı bir entelektüel hayata sahne oldu. 80'ler-

Özal iktidarı, neoliberalizmin baskın kültürü, solun gözden düşmesi, Kürt siyasetinin gelişyle birlikte aydın tekrar devreye girdi. 80'lerde olduğu gibi 90'larda da gazete köşelerinde ya da dergiler vasıtasıyla yazdıkları yazılarla muhalefette kalanlar bile entelektüel sayılmadı. Üstelik entelektüel ile gazete arasında ters orantı da bu yıllarda gelişmeye başladı. Gazetenin, televizyon kültürüne eklenmesiyle ortaya çıkan popüler kültür ve tüketim toplumu entelektüel ile aydın arasındaki makası açmaya başladı.

deki umutsuzluk, biçarelik yerini farklı "iktidar kanalları"na bıraktı. Sol-liberal-İslâmcı ortaklığı güçlendikçe entelektüel altyapıya ihtiyaç daha çok arttı.

90'larda kamuya "açılan" aydınlar, alelacele ama "kutsanarak" bir entelektüel havasına büründürüldü.

Sürgünlerdi, marjinalerdi, muhaliflerdi, yabancılardı; yabancı düşünmekten endişe etmediler, "bu memleketin evlatları" olduklarını sürekli dile getirerek yabancılıklarını örtmeye, Kemalizm karşısında diklenmeye çalıştılar. Zürcher ve Feroz Ahmad'dan Kemalizm'i ve yakın tarihi, Foucault'dan iktidar kavramını devşirerek girişilen yapısöküm bir yönüyle entelektüalizm olarak sunuldu. Görülen o ki 90'ların entelektüel birikimi, birikintisi ve serpintisi tamamıyla klasik aydın tavrından öteye geçemedi.

Makbul ve makul olan okumuş yazmışa aydın demek gerekirse aydının muhalif görüntüsü altında bile iktidar lehine dönüştürücü etkisi en çok 90'larda ortaya çıktı. 90'larda ortaya çıkan bu konjonktüre muhalif hatta karşı olan onu destekleyenler oldu. İslâmcı aydın ve İslâmcı entelektüel tam da burada belirginleşti. 90 öncesinde İslâmcı aydın ve İslâmcı entelektüel diye ayırım yapmak belki çok da tutarlı değildi; genel bir yeknesaklığa bağlı olarak siyasal yönelimler aşağı yukarı benzer kaygılarla savunuluyordu. Hâlbuki sol-liberal tesir, iktidar deneyimi ve en önemlisi kamunun açılmasıyla ortaya çıkan görünürlük, entelektüel-

aydın ayırımını netleştirdi. Kemalizm'e muhalif İslâmcılardan 90'larda doğan siyasallığı destekleyenler neoliberal siyasal yapıyı kurdukları, dünya sistemi algısını da onardıkları için aydın olarak vazifelerini yaparken, buna karşı çıkanlar entelektüel olarak anılmayı "hak etti."

Entelektüel ve Aydını Yer Altına İndiren Kültür

Entelektüel zahire göre hüküm vermez, yorum yapmaz, hareket etmez; aydın zahir üzerinden onlarca senaryo yazabilir.

Genç siviller gibi 2000'ler hareketinin LGBT, sol-liberal-İslâmcı karması hareketini entelektüel bir karşı duruş gibi göstererek oradan çıkan başörtülü "yazıcıları" aydın bile saymak günümüzdeki kargaşanın bir sonucudur. Bu sivil toplumdan yazıcılığa terfi eden başörtülü öznelere, siyasetin yapıp ettiklerini açıklama adına birkaç yıl içinde pek çok konuda tam tersi görüşleri savunma mecburiyeti bugün "aydını bile" daha müşfik, yüksek ve vasıflı bir yere oturtabilir.

Günümüzdeki kültürün, siyasal yapının, iktisadi işleyişin belki de en önemli sonucu yeni bir entelektüalizmi doğuracak sancıları artırması olmaktadır. Sadece entelektüellerin değil aydınların bile kendilerini "yeraltına indirmeleri", milli ve yerli kimlikleriyle tebarüz edenlerin dahi, milli-yerli vurguları karşısında boğazlarının düğümlenmesi, aydın ve entelektüelin ikame edilmiş köşe yazarlığıyla eşitlenerek ötekilerin nostaljik varlıklar biçiminde tanımlanması kuşkusuz entelektüel varlığı diplerde güçlendirmektedir.

Entelektüel yalnız muhalif olan, derin bilgilerle donatılmış, derin düşünüp, batınla hükmeden, "hakikatin gizini, örtüsünü kaldırma" işlevini gören, marjinal, yüksek kültür sahibi, snob, cool, sürgün değil aynı zamanda milletiyle birlikte yaşayan, tarihi millet ve devlet bağını öne çekerek onu yeniden kurmanın ve üretmenin kaygısını taşıyan, iddia sahibi ama mütevazı, sinik olmayan ama haddini bilen, marjinalleşmeyen ama vaktini kollayan her zaman konuşarak ve yazarak değil bazen de gerçekten köşesine çekilerek de hakikatin üzerindeki örtüyü kaldıran kişidir.

Siyasi, edebi, fikri kamunun kalitesizliğin istilasına uğradığı yakınmaları aydın ve entelektüel ayırımı kadar, entelektüel ve aydının nereye gittiğini de izah etmeye yeter!

İktidar Karşısında Entelektüel

Modern entelektüel, modern düşüncenin de doğuşu diyebileceğimiz Aydınlanma dönemi ile birlikte doğdu. Aydınlanma aynı zamanda sekülerizmin inşa dönemi olduğu için entelektüeli sekülerleşmeden bağımsız olarak düşünemeyiz. Kant'ın aydınlanmayı insanın aklını başkalarının rehberliği olmadan kullanabilmesi yetkinliğine ulaşması olarak tanımlaması gibi entelektüel de, aklını başkalarının rehberliği olmaksızın kullanabilen kişidir diyebiliriz.

Hasan Ufuk AKTAŞLI

Bilgi ve düşünce tarih boyunca iktidarların varlığını sürdürebilmesi için büyük önem arz etmiştir. Bu hem siyasi iktidarlar açısından hem de onu da aşan söylemsel iktidar için geçerlidir. Toplumda bir rıza kültürünün oluşması, iktidarın içselleştirilmesi, toplumun yönetilmeye ikna edilmesi yani bir hegemonyanın kurulması açısından iktidarlar bilgiyi hep kendi tekellerinde tutmaya çalışmışlardır. Toplumların mevcut bir düzeni, normal ve mümkün tek düzenmiş gibi kabul etmesi ya da tam tersi biçimde başka bir düzenin, başka bir dünyanın da var olabileceğini düşünmesi ve onu gerçekleştirmek için çalışması düşünce ve bilgiyle olanaklı hale gelir.

Tarih ve Antropoloji
Üzerinden Kısa Bir
Hatırlatma

Siyasi iktidarlar açısından en önemli sorun her zaman meşruiyet sorunu olmuştur. Bir yöneti-

cinin ya da hanedanın meşruiyetini sağlayan, ona insanları yönetme hakkı ve ayrıcalığı tanıyan sebep nedir? Halktan herhangi bir kişinin kendine, “ülkeyi neden ben değil de o yönetiyor?” sorusunu sorması nasıl engellenir? Modern demokrasiler bu sorunu seçim yoluyla bir ölçüde halletmişlerdir. Ancak demokrasi öncesi toplumlarda bu o kadar kolay değildir. İktidar nihayetinde bir ele geçirme işidir ama bunu gizlemek ve iktidarı bir hak haline getirmek gerekir. Demokrasi öncesi iktidarlar bunu yönetici sınıfa insanüstü birtakım özellikler yükleyerek ve otoriteyi bir tanrısallık zemininde kurarak sağlamaya çalışmışlardır. İster güneşin oğlu olsun, ister Tanrı gibi gökte doğmuş olsun, isterse de Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi bir kişilik ya da kurum, hepsi yönetme hakkının kendilerine insanüstü bir kurum tarafından verildiğini iddia etmişlerdir.

İktidarın kaynağını tanrısallık temelinde kuran yöneticiler, yanlarında Tanrı ya da tanrılarla insanlar arasındaki ilişkiyi düzenleyecek ve Tanrı'nın bilgisini insanlara ulaş-

tıracak bir ruhban sınıfını da hep bulundurmak zorunda kaldılar. İnsan-Tanrı ilişkisi sıradan insanın keyfiyetine bırakılamazdı. Evrenin ve toplumun bir hiyerarşi içerisinde tasarlanması, toplumun tabakalaştırılması ve yönetenle yönetilen arasındaki hiyerarşik farkın oluşturulması için Tanrı ve insan arasında bir aracı zorunluydu. Sıradan insanın Tanrı'yla irtibat kurabilmesi, tüm toplumsal ayrıcalıkları ve üstünlükleri anlamsızlaştırırdı.

İlkel toplumların şamanları ve büyücüleri sosyal hiyerarşiyi belki de ilk inşa eden kişiliklerdi. Tanrılarla, ruhlarla sürekli irtibat halinde kalarak toplumdaki herkese belli görevler biçtiler. Bu rollerde kimilerine çalışmak, üretmek ve savaşmak düşerken, kimilerine ise yönetmek ve üretilen ekonomik değeri kontrol etmek düştü. Bir yandan tanrılardan alınan bu yönetme ve kontrol hakkı, öte yandan ekonomik kontrolün sağladığı zenginlik yöneticilerin ayrıcalıklarını iyice pekiştirdi.

Bilginin sınırlı olduğu ve neredeyse tamamen paganist bir içerik taşıdığı bu dönemlerde toplumsal hiyerarşiye itiraz eden, insanlar arasındaki ayrımlara karşı çıkan kişiler oldu mu pek bilmiyoruz. En azından tarih ya da antropoloji bize bu konuda bir şey söylemiyor. Ya-

zının kullanılmadığı, sözlü bir kültürün hâkim olduğu ilkel toplumlarda bu kültürün ürettiği, mitolojik hikâyeler genelde tanrıları ve seçkin insanları anlatır. Düzen karşıtı muhalif kişilerin hikâyeleri ise muhtemelen iktidarlar tarafından yasaklandı ve insanlığın hafızasından silindi.

Aslında bütün peygamberlerin ortak mücadele noktasının insanı insana kul olmaktan çıkarmak ve barış ve adalet içerisinde bir dünya inşa etmek olduğunu düşündüğümüzde, peygamberlerin mirasına sahip çıkan, adalet ve özgürlük mücadelesi veren insanların var olduğunu pekâlâ anlayabiliriz. Kaldı ki Namık Kemal'in "Ne mümkün zulm ile bidad ile imhaya hürriyet/ Çalış idraki kaldır mukteditersen ademiyetten" beytinde söylediği gibi insanın düşünme gücü var olduğu müddetçe hürriyet ve eşitlik fikri de hep var olacaktır. İşte bu insanlar modern entelektüelin antik dünyadaki karşılıklarıydı.

"Uygarlık" 'gelişikçe' ve buna bağlı olarak kültürel düzey yükseldikçe toplumsal hiyerarşi de daha girift ve daha sistematik bir hal aldı. Yöneten ve yönetilen arasındaki ayrımlar kurumsallaştı. Devlet dediğimiz organizasyon büyüdükçe insanla Tanrı arasındaki ilişkileri düzenleyenler tek tek insanlar olmaktan çıkıp o insanların birer parçasını oluşturduğu kurumlar haline geldi. Ekonomik ilişkiler ağı büyüdükçe yöneticiler, yönetilenler ve ruhbanlar birer toplumsal sınıf haline geldiler. Bu durum yalnızca Hristiyanlık ve kimi doğu dinleri ve onların oluşturduğu kast sistemleri için geçerli değildir. İslâmiyet'te ruhban sınıfı yoktur şeklindeki bir ifade doğru olmakla birlikte, İslâm tarihinde bir ruhbanlığın ortaya çıkmadığı anlamına da gelmez. İslâm'ın kıyamete kadar korunacak bir Kitab'ı vardır ve Müslümanlar bu Kitap2la doğrudan muhatap kılınmıştır. Önceki peygamberlerin, mesajlarını ve kitaplarını tahrif ederek dini kendi iktidarının hizmetine sunanların olması gibi, İslâm tarihinde de benzer manipülasyonlar yapılmıştır. Kur'an elbetteki tahrif edilememiştir fakat Müslümanları Kur'an'dan uzaklaştırarak onların din algısını yönlendiren ve İslâm'ı iktidarların hizmetine sokan âlim sıfatlı kimseler hep var olmuştur.

Kurumlar devletin tekelinde olduğu için muhalif düşünce ve hareketler kurumsallaşamadı ama artık daha örgütlü hareket etmeye başladılar. Kurumsallaşmak fikirleri donuklaştırır ve durağanlaştırır. Fikirlerin gücü hakikati ve adaleti her zaman ortaya çıkarır. O nedenle muhalif fikirler ve ideolojiler egemen sınıfların düzenlerini hep tehdit etti. Dönemin entelektüelleri diyebileceğimiz düşünürler fikirlerin gücünü kullanarak hakikati ve adaleti insanlığa göstermeye devam ettiler. Sahtekârlığın ve zulmün hakikat ve adalete galebe çalabilmesinin yolu yalan ve şiddettir.

Bilgi ve kültürün gelişimi hiyerarşi karşısında insanların özgürlüğünü ve eşitliğini savunan, dayatılan düzene karşı çıkan muhalif insanlara da yeni imkânlar sundu. Kurumlar devletin tekelinde olduğu için muhalif düşünce ve hareketler kurumsallaşamadı ama artık daha örgütlü hareket etmeye başladılar. Kurumsallaşmak fikirleri donuklaştırır ve durağanlaştırır. Fikirlerin gücü hakikati ve adaleti her zaman ortaya çıkarır. O nedenle muhalif fikirler ve ideolojiler egemen sınıfların düzenlerini hep tehdit etti. Dönemin entelektüelleri diyebileceğimiz düşünürler fikirlerin gücünü kullanarak hakikati ve adaleti insanlığa göstermeye devam ettiler. Sahtekârlığın ve zulmün hakikat ve adalette galebe çalabilmesinin yolu yalan ve şiddettir. Egemenlik kültürünün kurumsallaşmış olması aynı zamanda ona maddi bir güç kazandırmaktadır. Bu gücü kullanarak insanları ve düşünceleri itibarsızlaştırır, sonra da yok eder. Tarih boyunca pek çok düşünür buna maruz kalmıştır.

Ortaçağ'da kilise kendi öğretilerine karşı çıkan herkesi içine şeytan girdiği, şeytanla anlaşma yaptığı, cadı olduğu suçlamasıyla insanlık dışı işkencelerden geçirerek, vahşi şekilde öldürdü. Dinin devletin kontrolünde olduğu doğu toplumlarında ise muhalif olmak hem dine ama hem de devlete karşı çıkmak şeklinde suçlandı. Bir anlamda günümüz Türkiye'sindeki "vatan hainliği"nin karşılığı gibi bir durum... İslâm tarihinde de iktidarlara ve onların oluşturduğu din anlayışına karşı çıkanlar mürtedlikle, müşriklikle, müttezililikle, münafıklıkla suçlanarak kendileri ve fikirleri itibarsızlaştırıldı. Zindanlara düştüler hatta öldürüldüler. Her iktidar varlığını sürdürmek için bir 'tekfir müessesesi'ni canlı tuttu.

Modern Entelektüelin Doğuşu

Modern entelektüel modern düşüncenin de doğuşu diyebileceğimiz Aydınlanma dönemi ile birlikte doğdu. Aydınlanma aynı zamanda sekülerizmin inşa dönemi olduğu için entelektüeli sekülerleşmeden bağımsız olarak düşünemeyiz. Kant'ın aydınlanmayı insanın aklını başkalarının rehberliği olmadan kullanabilmesi yet-

kinliğine ulaşması olarak tanımlaması gibi entelektüel de aklını başkalarının rehberliği olmaksızın kullanabilen kişidir diyebiliriz. Entelektüel ile sekülerlik arasında sözünü ettiğimiz ilişki entelektüele doğrudan olumsuz bir anlam yükleyebilir. Çünkü sekülerlik ve laiklik Türkiye'de çokça tartışılan ve bir türlü yerli yerine oturtulamayan kavramlardır. Toplumun pek çok talebinin laiklik bahanesiyle engellenmesi bu kavramlarla ilgili derhal olumsuz bir algı oluşturmaktadır.

Tarih boyunca iktidarın ve egemenlik kültürünün hep tanrısal bir zemin üzerinden kurulduğu düşünüldüğünde Tanrı ile dünya arasında bir ayırım yapmanın iktidarın ve toplumsal hiyerarşinin kaynağına dönük bir itiraz içerdiği de görülebilir. Özellikle kilisenin Avrupalı zihin üzerinde kurmuş olduğu tahakküm düşünüldüğünde ondan kurtulmanın yolunun Tanrı ile dünyayı birbirinden ayırmakta ya da tam tersi tanrı ile dünyayı özdeşleştirmekte olduğu görülebilir. Örneğin Deleuze, Guattari ve Negri gibi düşünürler Spinoza'nın panteist felsefesini aşkınsallığı ortadan kaldırdığı için bir otorite eleştirisi olarak okumuşlardır. Modern entelektüel hem bu yönüyle dine hem de ulus, vatan, gelenek gibi kendini bir düşünce hapishanesinin içine sokan modern aşkınsallıklara da bağlanmayan, muhalif kişidir.

İktidarlara da modern dönemde kendi otoritelerini koruyacak seküler kutsallıklar inşa etmekten geri durmadılar. Modern öncesi dönemde dinlerin hem yönetici sınıfların bir iktidar aracı olarak kullanılırken hem de elçilerin getirdiği tevhid dininin bu iktidarlara karşı meydan okuyan bir hakikat olması gibi, modern dönemde de bu kavga seküler fikirler üze-

rinden sürmüştür. Modern entelektüelin dinle olan ilişkisi trajik bir ilişkidir. Ne onunla birlikte olunabilen ne de onsuz kalınabilen tuhaf bir dilemmadır. Nietzsche'nin Tanrı'yı öldürürken öte yandan da insanlığı Tanrı'nın katili olmakla suçlaması, Marks'ın dini kitlelerin afyonu olarak adlandırıp bir yandan da kalpsiz bir dünyanın kalbi olarak belirtmesi hep bu trajediden kaynaklanır. Heidegger, "Eğer Tanrı öldüyse insanın bu evrendeki yalnızlığı ne olacak?" diye sorarken yalnızca felsefi bir kaygı değil, insanlığının dünya üzerindeki o eski mücadelesinden duyduğu kaygıyı da dile getiriyordu.

Modern felsefenin Anglosakson düşüncesi ve kıta Avrupası düşüncesi olarak iki ana eksen- de geliştiği söylenebilir. Fransız ve Alman felsefesinin oluşturduğu kıta Avrupası düşüncesi rasyonalist özelliği ile ön plana çıkar. Ortaçağ kilisesinin tanrı fikrinin yerine "akıl" kavramını koyarak akli bir otorite ve iktidar aracı haline getirmiştir. Soyut bir kavram olan aklın somut karşılığı ise "devlet" fikridir. Hegel gibi felsefeciler modern devletin ortaya çıkışını tarihin sonu olarak ilan etmiş ve devletin insanlığın sorunlarına çözüm üreteceğini savunmuştur.

Anglosakson düşüncesi ise rasyonalist değil, ampiristtir. Bilgiye akıl yoluyla değil, deneyim yoluyla ulaşılabileceğini savunur. Bilgi ve gerçeklik insanın tecrübelerinden doğduğuna göre insanın özgürlüğü fikri İngiliz ve İskoç felsefesinde önemli yer tutar. Ancak bu özgürlüğün en önemli yanı mülkiyet özgürlüğüdür. İnsanın amacını haz ve mutluluğa dayandıran ve faydacılık olarak adlandırılan sığ bir düşünceye dönüşen Anglosakson felsefesi kapitalist ekonomiyi yaratmıştır. Her tür değer maddi bir forma indirgenmiştir. Dolayısıyla modern düşüncenin tahakküm ve otorite aracı devlet ve sermayedir. Bu ikisi modern iktidarın somut biçimleridir.

19. yy. ideolojilerin yüzyılıdır. Bir yanda hiyerarşiyi, toplumsal tabakalaşmayı ve mevcut düzenin devamını savunan sağ ideolojilerle, özgürlüğü, eşitliği ve devrimi savunan sol ideolojilerin mücadelesidir. Sermayeden ve devletten yana olanlar sağ, özgürlük ve eşitlikten yana olanlar sol ideolojileri oluşturur. Eğer entelek-

tüelle aydın arasında bir ayırım yapmak gerekirse, aydını sağ ideolojileri kuran ve savunan düşünürler olarak tanımlayabiliriz. Onlara göre toplum cehalet ve karanlık içerisinde ve aydının görevi toplumu aydınlatmaktır. Topluma mevcut düzenin hikmetini anlatarak, bu yapının devamını sağlamaktır. Böylece iktidarın ve yönetenle yönetilen arasındaki ayırımın devamını garanti altına alacaktır. Entelektüel ise iktidara muhalif duruşuyla özgürlük ve eşitlik için mevcut düzeni devirmeye, insanlar arasındaki eşitsizlikleri ve yapay ayrımları ortadan kaldırmaya çalışmaktadır.

Postmodern dönem entelektüelin yok olduğu bir dönemdir. Entelektüelin iktidarlara yüzlerce yıl meydan okuduktan sonra, iktidar tarafından hazin bir yenilgiye uğratıldığı bir dönem yaşıyoruz. İktidarın, entelektüelin elinden bütün silahlarını alarak onu eli kolu bağlı bir biçimde bıraktığı bir dönem... Yukarda söylendiği gibi modernite insanlığının karşısına yeni iktidar biçimleri çıkarmıştı fakat entelektüel de iktidara karşı en güçlü meydan okumasını bu dönemde yapmıştı. Postmodern dönem ise entelektüelin varoluşunu ortadan kaldıran bir dönem oldu.

Her şey Fransız yapısalcılığının yazarın ölümünü ilan etmesiyle başladı. Eserde yazarı aradan çıkarıp; eseri metinle okuyucu arasındaki ilişkiye indirgeyerek yazarla okuyucu arasındaki ilişkiyi kesti. Yapısalcıların iddiası yazarın okuyucu üzerinde bir otorite ve tahakküm kurmasıydı. Yapısalcı entelektüeller bir otorite olarak yazara da meydan okudular. Eser yazarın amaç ve niyetinden bağımsızlaşarak; tamamen okuyucunun amaç ve niyetine bırakıldı. Entelektüelin okuyucuyu uyarma ve bilinçlendirme imkânına müdahale edilmiş oldu. Okuyucuya metni yorumlama özgürlüğünün verilmesi ve dolayısıyla her okuyucunun aynı metni farklı yorumlama olasılığı postmodernitenin hakikati parçalama ve hakikatin çoğul olduğu iddiası birleşince entelektüel, gücünü kaybetmiş oldu.

İktidarlar gücünü hakikatin üzerini örtmekten ve onu gözden kaybetmekten alırken; entelektüel ise gücünü hakikati söylemekten onu

açığa çıkarmaktan alır. İktidarlar hakikati ne kadar gizleseler de onu yok edemezler. Çünkü gizlenen şey her zaman gizlendiğini belli eder. Eğer entelektüel başarısızsa bu onun başarısızlığı değil; hakikati gördüğü halde o hakikatin gereğini yerine getirmeyen insanların başarısızlığıdır. Tıpkı peygamberlerin hakikati göstermesine rağmen muhataplarının hakikatin gereğini yerine getirmeyip ondan kaçması gibi... Örneğin Musa peygamber hakikati gösterdiği ve İsrailoğulları bu hakikati gördüğü halde her seferinde ondan kaçmanın bir yolunu buldular.

Postmodern iktidar hakikatin çoğul olduğunu söyleyerek; farklı farklı hakikatlerden söz ederek hakikate en büyük darbeyi indirdi. Hakikatin ne olduğu konusunda hem entelektüelin hem de toplumun kafasını karıştırdı ve bu yolla entelektüelden intikamını aldı. Üstelik entelektüel kendini bu duruma kendi eliyle düşürdü. Artık entelektüel ne söylerse söylesin kimseyi ikna edemiyor. Herkesin hakikati sahiplendiği ve kendine göre bir hakikat iddia ettiği bir dünyada entelektüelin sözü anlamsızlaşıyor ve sözlerden bir söz haline geliyor. Entelektüel bir uzmanlaşma furyası içerisinde sadece belli bir alanın uzmanı ve

yalnızca o alanda söz söyleyen bir akademisyen olarak var olmaya çalışıyor. Söz söylediği alanın ilkelerini dahi kendisi belirleyemeyen ve bir kurumun kurumsal dilini konuşan akademisyen bir otorite olan kuruma teslim oluyor.

Herkesin kendi hakikatinden söz ettiği bir dünyada düşüncenin; sanatın ve bilginin düzeyi de gittikçe düşer hatta düzensizleşir. Postmodern toplumun kültürel düzeyi olan popüler kültür bu düzensizleşmenin en bariz göstergesi-

dir. İktidarlar tarih boyunca otoritelerini, bilgiyi tekellerine alarak ve geniş toplum kesimlerini bilgidan uzak tutarak kurmuşlardır. Modern dönemde bilgi demokratikleşerek tüm topluma yayıldı. Modern iktidarlar bilginin topluma yayılmasının kendileri açısından nasıl bir tehdit içerdiğini gördüler. Postmodern dönemde ise bilgi teknik bir bilgiye indirgenerek popülerleşti. Popüler kültür, düşünce, sanat ve bilginin derinleşmesini engelleyerek onları yüzeyselleştiriyor. Hayatın her alanına sirayet eden

yüzeyselleşme insanın düşünce yeteneğini köreltiyor. Bir yandan entelektüeli düşüncemize hale getirirken öte yandan da toplumu anlamaz hale getiriyor.

Düşünce hayatının kuraklaşmasının en açık göstergelerinden biri sosyal medyadır. Entelektüeller azaldıkça düşüncenin kalesi durumundaki dergiler de azalmaya ve okunmamaya başladılar. Artık akademisyenler kendilerini sosyal medyada ya da en fazla televizyon ekranı veya gazete köşesinde gösteriyor. Reytting nesnesi haline gelen akademisyen daha çok takip edilmek ya da izlenmek için popüler kültürün yüzeyselliğine mahkûm oluyor. İnsanlar ise ezildiklerinin farkında bile olmaksızın sanallaşmış bir dünya-

da bir oyunun parçası olarak hayatını sürdürüyor. Son on beş yıldır tüm toplumsal hareket ve isyanlar yıkmak istediği düzenin yerine nasıl bir yapı kuracağını tasavvur edemediği için akamete uğradı. Entelektüelin öldüğü bir dönemde yeni bir dünyanın nasıl kurulacağı; adaletin, özgürlüğün ve eşitliğin nasıl inşa edileceği tam bir muamma!... Liberalizmin zaferini tarihin sonu olarak kabul edenleri haksız çıkarmanın yolu entelektüeli tekrar diriltmekten geçiyor.

Postmodern dönem entelektüelin yok olduğu bir dönemdir. Entelektüelin iktidarlara yüzlerce yıl meydan okuduktan sonra, iktidar tarafından hazin bir yenilgiye uğratıldığı bir dönemi yaşıyoruz. İktidarın entelektüelin elinden bütün silahlarını alarak onu eli kolu bağı bir biçimde bıraktığı bir dönem... Yukarda söylendiği gibi modernite insanoğlunun karşısına yeni iktidar biçimleri çıkarmıştı fakat entelektüel de iktidara karşı en güçlü meydan okumasını bu dönemde yapmıştı. Postmodern dönem ise entelektüelin var oluşunu ortadan kaldıran bir dönem oldu.

Türkiye’de “Entelektüelleri” Sosyolojikleştirmek

Türkiye’de entelektüeller üzerine tartışma yapmaktan, kabaca, onların sağcı mı solcu mu, ilerici mi dindar mı, iktidar yanlısı mı karşıtı mı olduklarını tespit etmek anlaşılıyor. Entelektüelleri sosyolojik ilginin konusu kılmak bizim analizimiz açısından çok daha önemli. Sosyolojik bakış tartışmaların hangi kavram ve kelimeler üzerinde döndüğünün analizini vermelidir.

Hüseyin ETİL

Ortamin değiştirilmesine ve eğitime ilişkin materyalist öğreti, ortamın insanlar tarafından değiştirilmediğini ve *eğitimin kendisinin de eğitilmesi gerektiğini* unuttur. Bu yüzden de, toplumu, biri toplumdaki üstün olan iki kısma ayırmak zorunda kalır.

Karl Marx, Feuerbach Üzerine Tezler

Türkiye’deki entelektüel üretim alanı üzerine çok boyutlu biçimde tartışmak gerekiyor. Türkiye’nin içinden geçtiği sosyo-politik dönüşümlerin entelektüel üretim alanındaki yansımaları kaçınılmaz olarak değişimlere neden olmaktadır. Toplumsal dünyadaki algılamalarımızın inşası ve dönüşümüyle doğrudan doğruya kesişen entelektüel üretim alanının yapısına dair fikirler geliştirmek son derece önemlidir. Peki, entelektüeller neden bu kadar önemlidir?

Modern toplumlardaki hiyerarşik yapılanmaları, siyasal çatışmaları ve sınıfsal eşitsizlikleri anlamak istiyorsak, entelektüelin konumunu ve stratejilerini incelemek önem kazanmaktadır. Çünkü, entelektüel kişi sembolik üretici sıfatıyla sınıf ilişkilerinin ana karakteristiklerinin biçimlenmesinde önemli roller üstlenir. Bu rollerin, Gramsci’nin tabiriyle “işlevlerin” neler olduğunun gösterilmesi için entelektüel alanın sosyolojisinin yapılması gerekmektedir. Batılılaşma sürecinin başından günümüze kadar entelektüellerimizi meşgul eden en önemli sorun “entelektüel kimdir?” sorusu olmuştur. Daha baştan dünya kadar farklı adlandırma gündeme gelmiştir.

“Münevver”, “aydın”, “entelektüel” vb. farklı adlandırmalar savaşımlarına şahit olduk. Bu tasnifler ise artık ufkumuzu pek açmıyor. Zira bu adlandırmalar kolayca siyasal kategorilere ya da günümüz açısından işlevsizleşmiş sahte ikiliklere indirgenebilmektedir. Türkiye’de “entelektüel nedir?” sorusu daha çok teorik, siyasal, felsefi, normatif eksenlerden ortaya konulmaya çabalanmaktadır. Bu tip tartışmalarda genel olarak entelektüelin tanımı verilir ve o tanım çerçevesinde kimlerin entelektüel sayılıp sayılmayacağı tespit edilir. Türkiye’de entelektüeller üzerine tartışma yapmaktan, kabaca, onların sağcı mı solcu mu, ilerici mi dindar mı, iktidar yanlısı mı karşıtı mı olduklarını tespit etmek anlaşılıyor. Entelektüelin neliği hakkındaki bu tartışmalar çok ufuk açıcı değil. Entelektüeller üzerine yürütülen normatif tartışmalar yerine entelektüelleri sosyolojik ilginin konusu kılmak bizim analizimiz açısından çok daha önemlidir. Sosyolojik bakış bu tartışmaları mesafe olarak tartışmaların hangi kavram ve kelimeler üzerinde döndüğünün analizini vermelidir. Çünkü sosyal dünya kelimeler hususunda bir mücadele alanıdır. Siyaset esas itibarıyla kelimeler işidir. Bu yüzden entelektüel alanın bilimsel analizi, sağduyusal kavramlara mesafe olarak oyunun nasıl oynandığının betimlemesine enerjisini harcamalıdır. Bu alanı tartışmak, bu yazı boyunca, Pierre Bourdieu’nün entelektüeller hakkında ileri sürdüğü belli başlı argümanlarına başvurulacaktır. Burada, Türkiye’deki entelektüel alan üzerine *varsayımsal argümanlar* ileri sürüle-

cektir. Türkiye'de entelektüel alan konusundaki kuramsal ve ampirik çalışmaların son derece sınırlı olması, entelektüel alan üzerine ancak hipotez düzeyinde cevap aranmasını zorunlu kılmaktadır. Çünkü entelektüel alan hakkında daha geçerli argümanlar ileri sürmek, genel olarak kültürel alan ve eğitim alanı üzerine çok daha kapsamlı ampirik araştırmaları gerektirmektedir.

"Entelektüel Nedir?" Sorusunu Sorunsallaştırmak

Kültürel alanı sosyolojikleştirirken dikkat etmemiz gereken önemli bir düşünür kuşkusuz Bourdieu'dür. Çünkü Bourdieu, kültürel alan, akademi alanı, edebiyat alanı vb. üzerinde önemle duran bir isimdir. Modern toplumlarda entelektüellerin rolü üzerine oldukça mesai harcamış bir isim olan Bourdieu görüşlerini, kültürel üretim koşulları, simgesel şiddet, kültürel sermaye ve modern tabakalaşma sisteminin analizi çerçevesinde ortaya koymuştur. Ona göre entelektüel alan, kültürel üretimin meşru formları üzerinde kimin otorite sahibi olacağına dönük mücadelelerin gerçekleştiği alan şeklinde tanımlanabilir. Çözümleyici, bu alana odaklandığında öncelikle entelektüelin işgal ettiği konumlar üzerinde durmalıdır. Ve genelde söz konusu alan, yerleşik entelektüel (*established intellectual*) ile ona meydan okuyan entelektüel arasında kutuplaşır. Bourdieu'nün ilişkisel alan anlayışı, büyük ölçüde çatışma içinde bir güç, prestij ve her türden sermaye için (rekabetçi ayrım, tahakküm ve yanlış tanımanın işbirliği, tarafsızlık ve tanıma üzerinden yaygın etkiye sahip olduğu) bir savaş alanı olarak dünya anlayışına sahiptir. Alan içindeki "entelektüel" üzerine yürütülen tanım mücadelelerine ve sınıflandırma savaşlarına bakmak, o nedenle, alanın yapısını ve aktörlerini anlamak açısından önemlidir. Yani, bu modelde, önce entelektüelin tanımı verilip sonra ise analiz yapılıyor değildir; aksine, analizin başlıca konusunu entelektüel tanımının kendisi oluşturmaktadır.

Bizim buradaki yazımız açısından daha önemli olan yaklaşımı şudur: Bourdieu'ye göre "entelektüel kimdir" sorusuna verilecek herhangi bir cevap siyasal ve kültürel üretim alanları içindeki mücadeleden ayrıışık ele alınamaz. Kimin entelektüel olduğu kültürel alandaki mücadelenin başlıca konusunu teşkil eder. Entelektüelin kim olduğunu tanımlamak, tanımlama ve derecelendirme işi için gereken otoriteye kimin sahip olduğu sorusuna kopmaz biçim-

de bağlıdır. Sosyolojik araştırmanın nesnesi bu mücadelede olmalıdır. Sosyoloğun görevi, kendini yargıçların ve onların yargı verme hakkının yargıcı olarak konumlandırmak değildir. Araştırmacı, alan içindeki tek bir konumun bakış açısından hareket etmek yerine alanı bütün olarak kavramalıdır. Entelektüelin tanımı, ilk olarak, bu tanımlamayı kimin yaptığıyla alakalıdır. Buradan hareketle, kimin entelektüel olduğu sorusu bu alanın nasıl oluştuğuyla bağlantılandırılır. Entelektüel etiketi simgesel bir sermaye biçimi olduğu için etiketin değeri ve kimin onu taşıyacağı konusundaki mücadele sosyolojinin asli bilgi nesnesidir. O halde, Türkiye'de entelektüelin kim olduğu sorunu, alanın tarihsel olarak nasıl yapılandığına, giriş ve çıkış kurallarının (kimi içeri alacağız, kimi dışarı atacağız problemi) kimler tarafından belirlendiğine, alanda işlerlikte olan sermaye türünün ne olduğuna, alan içindeki hakim pozisyonlara, tasnifleme ve tanımlama yetkilerinin kimler elinde toplandığına ve alanın diğer alanlarla ilişkisine bağlı olarak değişmektedir. Tüm bu yapısal unsurlar entelektüel habitusları da biçimlendirmektedir. Bu bakımdan, kültürel iktidar problemini çözümlemek o kadar kolay bir iş değildir. Tüm bu etmenlere bakılarak analizler geliştirilmelidir. Aksi takdirde, "kültürel iktidar soldadır" gibi ne "kültür"den, ne "iktidar"dan ne de "sol"dan neyi kastettiği belli olmayan, sloganik, duyusal ve duygusal ve de son derece tözcü yatkinlıklara dönüşüyor. (Muhafazakâr entelektüelin bıçare halleri başka bir yazıda etraflı biçimde tartışmaya açılmalıdır. Çünkü, kendi sorusunu bulmak yerine solcuları sorun etmesi ve onlara cevap yetiştirmeye çalışması *muhafazakar entelelijensiyanın çocukluk hastalığı* olsa gerek. Elbette bu özellik onların içsel ve zorunlu özelliği değil, ilişkisel bir özelliğidir.)

Yazının teorik tutarsızlığa kapı aralayacak açmazlarını gidermek açısından, öncelikle şunları ifade etmek gerekiyor: Türkiye'de entelektüel alanın yapısı siyasal alanla yakından ilişkili olarak gelişmektedir. Entelektüel alanın toplumsal uzay içindeki konumuna bakıldığında, siyasal alandaki çatışmalar entelektüel üretim alanına doğrudan doğruya yansımaktadır. Cumhuriyet'in kuruluşundan günümüze değin Türkiye'de ciddi bir hegemonya krizi yaşanmaktadır. Bilindiği gibi hegemonya kavramı Gramsci için toplumsal meşruiyet ve rıza ile alakalıdır. Rıza ise dünyanın nasıl algılandığını, bakma, görme kategorilerini, dünya görüşünün ne olduğunu, anlama gibi kognitif kapasitelerin nasıl biçimlendiğini anlatır. Rıza, başka türlü söylendiğinde, Foucault'ya

başvuracak olursak, “tarihsel apriori”lerin nasıl yapılandırıldığını yakından iribatlıdır. Gramsci’ye göre her hegemonya mücadelesi bir anlamlar ve değerler sistemine duyduğu gereksinimi karşılamak zorundadır. Ancak, Türkiye’de, toplumun geneli üzerinde hiçbir siyasal güç zor aygıtına başvurmadan rıza üretememekte, kendisini meşru gösterememektedir. Bu anlamda “Kemalist hegemonya” gibi kavramlar son derece yanıltıcıdır. Çünkü, Türkiye’de farklı hegemonya stratejileri vardır, ama hakim pozisyona gelebilmiş bir hegemonik güç yoktur. Bu nedenle “hegemonya stratejilerini” ve “alan” kavramını birlikte düşünmek daha doğru bir tercihtir. Bizim burada tartıştığımız entelektüel alan üzerinde Kemalist hegemonya stratejisinin etkisine kısaca değineceğiz.

Bourdieu’nün entelektüel kavrayışı, yani onu nesneleştirme işlemi, entelektüelin büyüsunü bozmaya yönelir. Sosyolojikleştirme işlemiyle Bourdieu, belli sosyal ve siyasal şartlar altında ortaya konulmuş apriori entelektüel tanımlarından kaçınmaktadır. Bunun en bariz örneği entelektüeller ve muhaliflik arasındaki ilişkide düğümленir. “Entelektüeller özü gereği muhaliftir” argümanı ilişkisel perspektiften reddedilir. Siyasi ve sosyal muhalefet entelektüelin evrensel bir özelliği olmak zorunda değildir. Türkiye entelektüel alanı açısından önemli bir mesele budur. Türkiye’de, entelektüel olmak ile iktidara mesafeli olmak arasında zorunlu bir ilişki varmış gibi algılanıyor. Bu nitelik, entelektüel kategorisi içinde yer alan tüm alt mesleklere yayılır; akademisyen, sanatçı, yazar, aydın, avukat, mühendis vb. sosyal grupların Türkiye’de belli bir siyasal tavra sahip oldukları varsayılır. Son yıllarda önemli bir muhalefet odağını bu gruplar üstlenmektedir. Bu, tablonun evrensel olduğunu göstermez, alanın tarihsel olarak nasıl kurulduğunu gösterir. Türkiye örneği, Fransız örneğine benzer. Orada da entelektüelin kamusal bir figür olarak öne çıktığı görülür. Cumhuriyetçi modellerle de bağlantısı içinde söylersek, bu model entelektüele kamusal sorumluluklar yüklemektedir. Bu iki örnekte entelektüel iktidara mesafe üzerinden tanımlanır. O nedenle alana girişlerde ve alan içindeki kariyer süreçlerinde bu faktör etkili olabilmektedir. Ancak ABD örneğini düşündüğümüzde evrensellik argümanı geçersizleşir. Çünkü orada, ne entelektüel kamusal görevlerle donatılır ne de muhalif olmak zorundadır. Aksine, yüksek eğitim almış kişilerin büyük çoğunluğu iktidarın yanında yer almaktadır ve bu nedenle kimse onları sorgulamaz, alan dışına atmaz, vizelerini iptal etmez. Bu örnek, entelektüellerin statüko karşıtı pozisyonlarını kuşkulu hale getirmektedir. Haddizatında Bourdieu’nün entelektüelleri, tahakküme tabi olsalar bile hakim sınıf içine yerleştirmesi, entelektüellerin hakim sınıfın karşısında yer aldığı yanlışını eleştirmek içindir. Ona göre entelektüel tavrın, işçi sınıfıyla gerçek bir dayanışmadan ziyade ayrıcalıklı durumuna ve bu duruma özgü profesyonel çıkarlara dayandığı iddiası, entelektüellerin kendileriyle ilgili yanlışlarına işaret eder. Onların temel yanlışsı, alan içindeki çıkarlarını, temsil ettikleri sınıfların çıkarlarıyla karıştırmalarıdır. Bu olguyu Bourdieu *yapısal kötü niyet* şeklinde tanımlar. Hatta, ona göre, ezilen gruplarla gösterdikleri dayanışmanın müphemliği ve kırılabilirliği buna dayanır. Türkiye’de bu yanlışının oldukça yaygın olduğunu ve söz konusu müphemlik ve kırılabilirliğe oldukça fazla rastladığımızı belirtmeye gerek yok.

Kaldı ki Türkiye’de entelektüelin muhalefetle ilişkisi yapısal bir özellik olmaktan ziyade 1950 sonrasında siyasal mücadelenin gölgesinde oluşmaya başlayan bir olgudur. Aksi taktirde, Tek Parti döneminde uzun yıllar iktidarda yer almış isimlerin entelektüel sayılmaması, o zaman iktidara direnen pek çok İslamcı entelektüel’in ise “entelektüel” olarak tanımlanması gerekirdi. Ancak gerçekte durum böyle değildir. Çünkü, Cumhuriyet’in ilk yıllarında, siyasal alanda hakim pozisyonda yer alan güçlerin belirlediği ölçüt sistemi kimin entelektüel sayılacağını belirlemiş ve alanda tekel kurmuştur. Bu tip, Kemalizmin asli değerlerini taşıyan, seküler, devrimci ve kurtarıcı misyonlarla donatılmış, batılı değerlere sahip, aydınlanmış, uzun yıllar öğretmen figüründe cisimleşmiş kamusal bir figürdür. Siyasal kertenin belirlediği ölçüler (değerler sistemi, geçer akçe) alanı yapılandırmıştır. Medrese ile mektep arasındaki karışıklıkta anlamını bulun bu farklı ölçü sisteminin taşıyıcı tipleri “öğretmen” ile “imam”dır. (Epigrafa aldığım Marx’ın 3. Tezi tam da bu eğitici figürün eğitilmesi gerektiğini vurgulaması nedeniyle.) Bu özellik alanın kültürel bilinçdışısını oluşturur. Türkiye’nin Fransa ile olan farkı, alanın özerklik talebi yönünde mücadelenin ilkesel, norm verici düzeye bir türlü ulaşamamış olmasıdır. Fransa’da iktidara mesafeli olmak ile özerklik birlikte gittiği halde, Türkiye’de entelektüel alan iktidardan uzak olmak bir yana esas olan geleneksel değerlerden uzak olmaktır. İktidara olan mesafe yukarıda belirttiğimiz gibi entelektüellerin iktidar stratejisinin bir söylemi olarak işlemsel olarak gerçekleşmektedir. Aksini gerçek olarak düşündüğümüzde farklı siyasal yakınlıkları olan iki dekan, rektör,

başbakan arasında bir fark olmaması gerekirdi, ama pratikte böyle bir fark var. Son günlerde yaşanan bir hadise alanın yapısı için oldukça önemli bir örnektir. Fotoğraf sanatçısı Ara Güler'in Cumhurbaşkanlığı'nın fotoğraflarını çektiği için sanatçılıktan atılmasının, entelektüel addedilmemesinin gündeme gelmiş olması önemli bir göstergedir. Dolayısıyla "iktidara mesafe" ifadesini aktörün kendi pratiğini büyüleştirme için işe koştüğünü bilmek ve böyle bir metafiziğin mümkün olmadığını sosyolojik muhayyile açısından akıldan tutmak zorundayız. Bu nedenle günümüzde, özerklik talebi meslek ethosunun parçası olarak değil, muarızına bir koz olarak gündeme gelmektedir. Alanın bu tarihsel yapılanışını kuşkusuz entelektüellerin habitusunu, dünyaya bakış tarzlarını, pratiklerini, bedensel arzularını yapılandırmıştır.

Elit üniversitelerde yoğunlaşan muhaliflik söylemi (hem elit hem muhalif!) alana girişlerde tanınma elde etmek isteyen farklı toplumsal tabakalardan öğrenciler üzerinde sembolik şiddet uygulamakta ve o bunun sonucu tözsel dönüşümler gündeme gelmektedir. Şerif Mardin'in "mahalle baskısı" kavramından ziyade "alan baskısı", "alan etkisi" gibi kavramlarla açıklanabilecek bir dönüşümdür bu. Elit eğitim kurumları entelektüel takdisin yetkelerini ellerinde bulundurur ve kimi entelektüel olarak kutlamak isterlerse onu kutsamaktadır. Ve ellerindeki kutsama yetkisini kimseye bırakmak niyetinde değildirler. Bu kabul edilme ritüellerini yerine getirmedığınız taktirde entelektüel olarak tasniflenmeniz oldukça zor. Muhaliflik, radikallik unvanını almak biyografik açıdan oldukça ciddi kırılmalara neden olmaktadır. Kültürlü olmanın bedeli sekülerlik/solculuk olarak konulmuş bir entelektüel alan karakteristiğinden söz ediyoruz. Nerede "burjuvazi balolarda kemanlar eşliğinde dans ederken, aşağıda işçi sınıfı kendi dansını (1848 devrimleri) yapmaya başlamıştı" diyen Marx, nerede balolara gitmeyeni kültürsüz sayan Türkiye'li solcu tip. Alanın bu şekilde yapılaşması son derece konformist bir entelektüel habitusun şekillenmesini beslemiştir. Alan son zamanlara kadar farklılaşma eğilimi içinde olmadığından tanınmak için mücadele etmenize gerek dahi yoktur. Kendiliğinden menkul bir alan karakteristiğiyle, kapalı devre çalışan bir yapıyla karşı karşıyaydık. Bu yüzden bizdeki entelektüel alan, "alan"dan çok "çevre"ye benziyor. "Belli bir çevrenin tekelinde olan bir alan" desek daha doğru olur belki de... Entelektüel alan hakkındaki bilgimizin artması için nesneleştirilenlerin nesneleştirilmesine, sınıflandıranların

sınıflandırılmasına, yargı yetkesine, söz payına fazlasıyla sahip olanların sosyolojik araştırmaya tabi tutulmasına ihtiyacımız var.

"İktidara mesafe" söylemini sorgulamaya devam edelim. Bu tip entelektüelin, burjuva kurumlarını (Akbank Sanat gibi) terk etmesi gerekirdi. Devlet tiyatrosunun yönetici kadrolarına farklı siyasal angajmanı olan kişiler geldiğinde muhalif kesilen, tiyatronun devletle ilişkisini ve yöneticilerini iktidar ilişkisi ekseninde dert etmeyen muhalif entelektüelin burjuvanın kurumlarında yer alarak "iktidar karşıtı" olduğunu söylemesini nasıl anlamlandıracağız. "İktidar karşıtı" söylemin analiz edilmesi gerektiği ve bu söylemin pratikte ne anlam ifade ettiği gerek hegemonya mücadeleleri, gerek alan içi mücadeleler gerekse entelektüelin taktik ve stratejileri bağlamında katmanlı olarak analize tabi tutulmalıdır. İktidar karşıtı muhalif bir solcu olmaksa entelektüel olmak, o halde, burjuva kurumlarını terk etmen gerekir. Terk etmiyorsa şayet ki pratikte olan bu, bunu nasıl açıklayabiliriz? Gramsci'nin tarihsel blok, hegemonya kavramlarını bu pratikleri açıklamak için işe koşturmak yararlı olabilirdi, ancak şimdilik Bourdieu'nün külliyyatına başvuralım.

Bilindiği üzere, Bourdieu ağırlıklı olarak beşeri bilimlerdeki akademisyen, sanatçı ve yazar gibi kategorilerdeki entelektüel üreticilerle ilgilenmiş ve analizlerini kültürel sermayesi yüksek ve egemen sınıflara üye olanlarla sınıflandırmıştır. Ona göre egemen sınıfın üyeleri, kendi içerisinde ekonomik ve kültürel sermayenin eşitsiz dağılımı üzerinden farklılaşmışlardır. Kültürel sermayesi yoğun olan (örn. avukat, mimar, akademisyen, sanatçı) kişiler, iktisadi sermayesi yoğun olan kişilerle kültürel sermayeleri aracılığıyla mücadele ederler. Bu bağlamda kültürel sermayesi yüksek entelektüel kesim "egemen sınıfın egemenlik altındaki frakiyonu" biçiminde tariflenir. Entelektüeller bir yandan güçlü kültürel sermayeleri nedeniyle ayrıcalıklı olduğundan egemen sınıfa üye iken, bir yandan da farklı siyasal ve iktisadi güç odaklarına nazaran tabi konumdadırlar. İşte Bourdieu'ye göre, politik düzlemde solda ve işçi sınıfının yanında pozisyon alan entelektüeller bile, bu tanımlama içinde hiç de masum gözükmemektedirler. Daha doğrusu, entelektüel kişi, kendi referans çerçevesini oluşturan ideolojik modelin gereklerine uygun bir tarzda, mevcut bir ethos'u yansıtan, çoğunlukla değer-yüklü tasarımlarla bezenmiş *kamusal bir figür* ortaya koyup, kendisine dayatılan determinizmleri, bir zihinsel uyanıklık içinde algıla-

sa bile, *masum olmamasının tüm sembolik kazançlarıyla* oyununu sürdürmektedir. Bu bağlamda entelektüellerin bir toplumsal sınıf oluşturmalarından çok, entelektüel *habitus*'tan bahsetmek daha doğru bir analiz olacaktır. Çünkü ekonomik ve kültürel sermaye arasındaki zıtlık, yaşam biçimlerinde köklü değişikliklere neden olur ve toplumsal sınıflar arasında farklı *habitus*'lar yaratır.

Siyasalikle donatılmış alan karakteristiğine rağmen iki farklı eğilimden söz edilebilir. “Entelektüel üretim” ile “etiko-politik angajman” gerilim yaşayan iki farklı tavır gelişmiştir: *a)* Entelektüel üretimin koordinatlarının tamamen politik konumların inşaatına *foydası* üzerinden belirlenmesi gerektiğini düşünenler, ki bu tip bugün siyasal olarak muhafazakâr konumlara sahip olan entelektüellerde çok daha göze çarpan bir olgudur ve *b)* Politika alanındaki örgütlü angajmanlardan mümkün olduğunca uzaklaşıp, eleştiri edimini bireysel üretime ve yalnızlığa odaklanmayı önerenler. Oldukça avangard gözükten ikinci pozisyonun bedeli olmasa da belli bir maliyeti vardır. Birincisi kendi bireysel çıkarını siyasal süreçlerde, ikinci tip ise bireysel çıkarını “çıkarsızlık” söyleminde bulmaktadır. Bourdieu entelektüel alan içindeki farklılaşmaları, yukarıda andığımız, modern toplumun kuruluşundaki merkezi iki ilke arasındaki farklılıkta bulur; ekonomik sermaye ile kültürel sermaye arasındaki yapısal bölünme entelektüel alanı kendi içinde tabakalanmasına neden olmakta, bu ise farklı entelektüel tiplerinin gelişimine olanak vermektedir. Kültürel sermaye yatırımı ne kadar fazlaysa ve kültürel sermaye ile ekonomik sermaye arasında ne kadar orantısızlık varsa, bireylerin yerleşik düzene meydan okuma ihtimalleri o derece yüksek olur. Çok az oranlarda kültürel ve ekonomik sermayeye sahip olduklarında egemen sınıflara daha yakın tavır geliştirebilmektedir. Bourdieu daha avangart tiplerin ekonomik zorunluluğu olmayan burjuva ailelerinin çocuklarından çıktığını belirtmiştir. Bugün iktidarı en sert şekilde eleştiren ve kültürel sermaye yatırımı fazla olan İslamcı gençlerin içindeki avangard tiplerin ekonomik zorunsuzluklarına yakından bakılmalıdır. Bourdieu, yeniden üretim stratejisi izleyenler ile bozguncu stratejiyi izleyenlerin sahip oldukları toplam sermaye hacimleri üzerinde durmaktadır.

Bu yapısal bölünme aynı zamanda iki farklı piyasanın oluşumunu ifade eder; sınırlı üretim piyasası ve kitle üretim piyasası. Sınırlı üretim içinde eko-

nomik zorunsuzluk ve kültürel yatırım fazla olduğu için genelde sanat için sanat, saf bilim anlayışları buradan çıkar; buna karşın ekonomik sermaye düşük ve kültürel sermaye yatırımı az ise bu tip, kitle üretimine yönelmekte ve kültürel sermayesini kolayca ekonomik sermayeye tahvil etmeye çabalamaktadır. Bugün bu tip, gerek medya gerek farklı kamu kurumlarıyla girdiği aktif ilişkilerle ekonomik sermayesini artırma stratejisi geliştirmekte ve akademik etkinliği, yani entelektüel alanın özgünlüğünü vurgulayan saf düşünce, bilim, sanat, felsefe savunularını terk etmektedir. Bourdieu ekonomik ve kültürel sermaye arasındaki bu yapısal gerilimin belirtmeye çalıştığımız gibi farklı entelektüel *habitus*lara ve entelektüel tiplere neden olduğunu ileri sürer. Bir de Bourdieu, “proleteriyamsı entelektüel” dediği bir tipten sözeder. Bunlar kökenleri itibarıyla ekonomik ve kültürel sermayenin bağımlı biçimlerine sahip olan ve entelektüel alanda bağımlı konumlarında bulunan, ilk nesil, küçük burjuva entelektüelleridir. Kendilerinden daha ayrıcalıklı kültürel varislerin hayat tarzına erişemeyen bu ilk nesil entelektüeller, egemen sınıflara daha fazla angaje olma eğilimindeyken, ekonomik ayrıcalıklara sahip kültürel olarakta ayrıcalıklı entelektüeller ise daha özerk pozisyon alabilmektedirler. Ve bu yapısal etmen onları *kısmi piyasalardan kitlesel piyasalara* yönlendirmektedir.

Ancak yine de entelektüellerin sosyolojisini yapabilmek bakımından ikinci tavrın arızalarına değinmek gerekiyor. Çünkü Edward Said tarafından popülerleştirilen tanım, entelektüeli “sürgün, marjinal ve yabancı” olarak sabitlemiştir. Ne entelektüel toplumun marjındaki kişidir, çünkü o alanın içindeki bir oyuncudur, ne de yabancısıdır, çünkü o bir sınıfın organik üyesidir. Hele ki Türkiye’deki entelektüeller marjda şöyle olmak dursun merkezdedir, sürgünde olmak şöyle dursun “kendi merkezi evlerinde” ikamet etmektedir. Bu tasnifi gerçek kabul edip sosyolojik araştırma yapmak mümkün değildir, çünkü bu tanıma uygun entelektüel bulmak oldukça zordur. Bu nedenle entelektüele, “entelektüel nedir” diye sorulduğunda, genelde, kendisini tarif etmektedir. Böylesi bir kendiliğinden ideolojinin kritik edilmesi elzemdir. (Muhalef) entelektüelin büyü-
sünün bozulmasının vakti geldi de geçiyor.

“Çağdaş/Muasır Durum” veya Modernlik

Esasen modern olana ilişkin söylenecek şey var. Bunlardan önemli olan birkaçına dikkat çekmek gerekirse, ilk söylenebileceklerden birisi, modern olmanın zamanla ilişkisine aittir. Konu bağlamında tarih, bilim ve felsefe literatürü incelendiğinde, modernin veya modernliğin öncelikle zaman ile ilgili bir kavram olarak söz konusu disiplinlerin bünyesinde yer aldığı anlaşıyor. Modern, şimdi'ye, şu an'a vurguda bulunan; şimdiye, şu ana ait olanı olumlayan bir terimdir.

Celalettin VATANDAŞ

Modern, günlük dilde ve dolayısıyla günlük hayatta sıklıkla ve hemen her zaman olumlu anlamda kullanılan kelimelerden birisidir. Yine günlük hayatta son derece kolaylıkla ve sıklıkla insan, eşya, düşünce, davranış gibi birbirinden çok farklı şeyleri nitelemek için kullanılabilmektedir. Dolayısıyla *modern insanların, modern eşyaların, modern düşüncelerin, modern tutum ve davranışların* boy gösterdiği; modern olanların beğenilip, takdir edilmesine karşılık, modern olmayanların değersiz veya yanlış bulunduğu bir dünyada yaşıyoruz. Hatta tüm bunları kapsayan bir nitelemeyle *modern bir dünyada* yaşıyoruz.

Hemen herkes her fırsatta yaşanan dünyanın ve yaşanan zamanın modernliğinden bahsediyor. Örneğin, yeni alınmış cep telefonunun veya bu laşık makinesinin tercih edilme sebepleri arasında *modern oluşu* öncelikle ifade edilebilirken; insanlar arası ilişkilerde önceleri pek rastlanmayan veya önemli bulunmayan bir tutum veya düşünce kolaylıkla modern sıfatına layık bulunulabili-

yor. Yeni alınmış bir evin, koltuk takımının, perde veya ayakkabının en önemli özelliği olarak modern oluşu ifade edilebiliyor. Yine aynı şekilde, yeni tutum ve tavırların, farklı anlayış ve davranışların ta-raftarı kişi veya kişiler mo-

dern olarak nitelenebiliyor. Bu durumda sormak gerekiyor: *Modern olan nedir? Bir insanı, bir eşyayı, bir düşünceyi veya bir davranışı modern yapan nedir?* Hatta daha da önemlisi, bir başka açıdan sormak gerekirse: *İnsan, eşya, düşünce ve davranış gibi birbirinden tamamen farklı şeylerin aynı sıfatla nitelenmelerini sağlayan özellikleri nedir?* Bu sorulara günlük hayatta sıklıkla karşılaşılan kullanım örneklerinden hareketle cevap vermek istenirse, hiç tereddüt etmeden *modern olan yeni olandır* denilebilir. Veya *modern olan eski olandan, eskiden beri bilinenlerden farklı olandır* cevabı verilebilir. Söz konusu cevap, eşyalar veya daha çok da teknoloji bağlamında biraz özel hale getirilirse *modern olan son versiyon olandır* denilebilir. Tüm bu cevaplarda ise *yeni olana* ve dolayısıyla *eski olandan* farklı şeye vurgu vardır.

Tarihten öğrendiğimize göre, Latince kökenli bir kelime olan ve şimdi anlamına gelen ‘modo’dan türetilen modern (“modernus” biçimiyle), ilk kez 5. yüzyılda, daha önceki kullanımlarında esas olan zaman bildiren bir kelime olmaktan çıkarılıp eski-yeni bağlamında bir sıfat olarak kullanılmıştır. İlk kullananlar ise Hristiyanlardır. Bunlar, yeni olan Hristiyan kültürünü, eski olan paganist/putperest Romalı geçmişten ayırmak için modern kelimesini hem inanç ve davranışlarını ve hem de kendilerini nitelemek için bir sıfat olarak kullanırlar. Bu kullanımla da tarihsel süreç antik çağ ve modern çağ olarak ikiye bölünür.

Eğer *modern olan nedir* sorusuna düşünce ve inanç bağlamında bir açıklamada bulunmak ve cevap vermek istenirse, yine *yeni olma* durumunun ön plana çıkacağı söylenebilir. Çünkü düşünce veya inanç unsuru olan ve modern olarak nitelenen *yeni şey*, daha önce hiç bilinmeyen bir şey olabileceği gibi, eskiden olumsuz değerlendirilen bir şeyin şimdilerde olumlu değerlendirilmesi veya eskiden olumlu değerlendirilen bir şeyin yeni durumda olumsuz değerlendirilmesi de olabilir.

* * *

Esasen *modern* olana ilişkin söylenecek şey var. Bunlardan önemli olan birkaçına dikkat çekmek gerekirse, ilk söylenebileceklerden birisi, modern olmanın zamanla ilişkisine aittir. Konu bağlamında tarih, bilim ve felsefe literatürü incelendiğinde, modernin veya modernliğin öncelikle *zaman* ile ilgili bir kavram olarak söz konusu disiplinlerin bünyesinde yer aldığı anlaşıyor. Modern, *şimdi’ye*, *şu an’a* vurguda bulunan; şimdiye, *şu ana* ait olanı olumlayan bir terimdir. Ancak bu aşamada dikkatlerden kaçırılmaması gereken bir nokta vardır. Şimdiye, *şu ana* ait olanı olumlayan modern, aynı zamanda bir karşıtlığı da

dile getirmektedir. Modern, *zaman* açısından *şimdiye* ait bir şey olmakla birlikte, şimdi olan bu şey *eski olandan* farklıdır; *eski olana karşıttır*. Yine bu bağlamda ifade etmek gerekirse; *şimdiye ait olan olumludur, güzeldir, iyidir, doğrudur, değerlidir; eskiye ait olan ise olumsuzdur, çirkindir, kötüdür, yanlıştır, değersizdir*. Veya yaygın bir kavramlaştırımayla *şimdi olan, şimdiye ait olan “modern”; eski olan, eskiye ait olan ise “geleneksel”* olandır.

Modern kelimesinin tarihteki ilk kullanımı da bu ayırmayı ve ötekileştirmeyi içermiştir. Tarihten öğrendiğimize göre, Latince kökenli bir kelime olan ve *şimdi* anlamına gelen ‘modo’dan türetilen *modern* (“modernus” biçimiyle), ilk kez 5. yüzyılda, daha önceki kullanımlarında esas olan zaman bildiren bir kelime olmaktan çıkarılıp eski-yeni bağlamında bir sıfat olarak kullanılmıştır. İlk kullananlar ise Hristiyanlardır. Bunlar, *yeni olan* Hristiyan kültürünü, *eski olan* paganist/putperest Romalı geçmişten ayırmak için modern kelimesini hem inanç ve davranışlarını ve hem de kendilerini nitelemek için bir sıfat olarak kullanırlar. Bu kullanımla da tarihsel süreç *antik çağ ve modern çağ* olarak ikiye bölünür. *Antik çağ* olumsuz bulunan ve dışlanan pagan/putperest Roma kültürü, *modern çağ* ise olumlu bulunan ve kabullenilen Hristiyanlık temsil eder. Sonraki kullanımı dikkate alındığında 5. yüzyıldaki bu kullanım modernliğin bir sıfat olarak kullanılmasının birinci dalgası olarak nitelenebilir. İkinci dalgayı ise 18. yüzyıl ve sonrasındaki kullanım oluşturacaktır.

Modern kavramı 5. yüzyılı takiben bazı ufak anlam değişikliklerine uğrayarak ve pek de yaygın olmadan uzun bir zaman kullanılmaya devam eder. Kavramın semantiğinde önemli değişikliklerin yaşandığı, hatta modernliğin anlam açısından yeni baştan inşa edildiği ve kavramın kullanımının ikinci dalgasını oluşturan dönemi Aydınlanma Çağı oluşturur. 17. yüzyılın sonlarına doğru özellikle İngiltere ve Hollanda’da şekillenen yeni olan bazı anlayış ve düşünceler bu ikinci dalgada anlamın inşasına önemli katkılar sağlar. Modernlik, Aydınlanma Çağı ve sonrasında kazandığı anlamlarıyla *hümanist, rasyonalist, seküler, laik, evrimci, bireyci, kapitalist, bilimci, pozitivist* düşünce ve felsefeler temelinde şekillenen toplumsal, ekonomik ve siyasal durumları kapsar hale gelir. An-

lamının inşa sürecinde önemli aşamalardan birisi 18 yüzyıl oluştururken, bir diğerini de 19. yüzyıl oluşturur. 19. yüzyılı takiben mevcut anlamlarına ilaveten *sanayileşmeye, kentleşmeye, bürokratikleşmeye* ve *ekonomik zenginleşmeye* de vurguda bulunan bir kavram haline gelir. Ama tüm bunlar olurken, *eski-yeni* ekseninde şekillenen karşıtlık hiç değişmeden aynen devam eder. Ve bu yeni kullanımında *eskiyi*, dünün *yenisi* olan Hristiyanlık ve Hristiyanlar oluşturur.

* * *

Zamanla irtibatlı bir sıfat olarak ilk önce 5. yüzyıldaki, ikinci olarak da 18. yüzyıl ve sonrasındaki kullanılışlarında anlamı teşkil eden *eski-yeni* karşıtlığı, modernliğin önemli bir başka özelliğini açığa çıkarmaktadır. Modernlik nesnel açıdan durağan olmayan bir şeydir. Daha da önemlisi anlam olarak sabit olmayan bir şeydir. Çünkü *şimdi* sabit olmayan bir şeydir; her an yeni *şimdiler* yaşanmakta, içinde bulunulan anın *şimdisi* biraz sonranın *eskisi* olmaktadır. İki büyük dalga halinde tarihteki kullanımları modernliğin bu özelliğini ortaya koyan önemli bir örneğini teşkil etmektedir. 5. yüzyılda *şimdiyi/yeniye* temsilen kendilerini, inanç ve yaşantılarını modern olarak niteleyen Hristiyanlar ve Hristiyanlık, 18. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlanan modernliğin eskisini, dolayısıyla ötekisini temsil etmiştir. Dün değerli ve olumlu olan, bugün değersiz ve olumsuz olmuştur. Esasen *yeni* olanın bir an sonra *eskiye* dönüşmesini modernliğin önemli araçlarından birisi olan moda üzerinden takip etmek çok daha kolaydır. *Bugün* büyük paralar verilerek satın alınan ve beğenilerek giyinen bir giysi, *yarın* herhangi bir maddi ve manevi değeri olmayan ve hiçbir şekilde beğenilmeyen bir nesneye dönüşmektedir. Çünkü “bugün”, “yarın”ın geçmiştir, eskisidir; geçmiş olan, eski olan ise değersizdir, kötüdür, çirkindir, yanlıştır, olumsuzdur.

Modern nitelenen şeyi elde veya zihinde tutmak, tutup bir değerlendirme yapmak mümkün değildir. Zira bugünün yenisi, yarının eskisidir. Dolayısıyla bugünün modern olanı, yarının modern olmayanıdır. Bu ise modernliğin kolayca fark edilmeyen bir özelliğidir; sürekli yenilenmekte, sürekli değişmektedir. Bu onu her türlü değerlendirme ve eleştiriden kurtardığı gibi, kendisini

sürekli yeni olarak sunumundan dolayı da hep dinamik ve hep ilgi çekici olmaktadır.

Modernlik, zaman ekseninde sabitesi olmayan; dün önemseyip kutsadığını, bugün reddeden, bugün önemseyip kutsadığını da yarın reddedecek olan bir zihniyettir. Dolayısıyla onu eleştirmek kolay değildir; hatta mümkün değildir. Zira değerlendirmenize konu olan şey, siz değerlendirmenizi bitirinceye kadar terk edilmiş şeye dönüşmektedir. Bu sebeple de değerlendirmeler somut bir karşılıktan yoksun kalmaktadır. Bu ise modernliğe müthiş bir güç ve dinamizm kazandırmaktadır. Eleştirilemeyen, hep yeni olan, dolayısıyla her zaman yeni bir görünümle ve özellikle varlığını sürdüren bir şeydir o. Bu özelliğini açıklayacak en güzel örnek bir kaptaki sudur. Kaptaki su gözle görülür, elle hissedilir. Ancak tutulamaz. Ne kadar tutmaya çalışırsanız çalışın elinizden, parmaklarınızın arasından kayar gider. Modernlik de böyle; bir şeylerini belirleyip, değerlendirmeye kalktığınızda o çoktan düne ait bir şey haline gelmiştir ve eleştirilerinize hiç bir şekilde muhatap olmaz; çok kolaylıkla “o ben değilim”, “o olumsuz olduğu için dünde kaldı” der. Bu durum, onun, niteliği belirlenmeksizin *değişimi* ve *ilerlemeyi* kutsamasının da temel sebebidir. Kutsayıp en üst değerlerden birisi haline getirdiği *değişim* ve *ilerleme* ile çok kolaylıkla sabitesizliğini, kaypaklığını örtüp kendisini tutulamaz hale getirmektedir. Onun bu özeliğini ilk fark edenlerden birisi olarak Marx’ın tespit ve değerlendirmesi önemlidir: “Katı olan her şey buharlaşıyor, kutsal olan her şey dünyevileşiyor ve insanlar nihayet hayattaki konumlarına, karşılıklı ilişkilerine soğukkanlı bir gözle bakmaya zorlanıyorlar”¹.

* * *

Felsefe ve bilim tarihindeki yerleri son derece önemli olan, felsefe ve bilimin temel taşı niteliğine

sahip birçok şahsiyet modernliğin mimarları olmalarının yanı sıra, modernliğin en kapsamlı ve derinlikli eleştirilerini de yapmışlardır. Bu durum, söz konusu filozof ve düşünürlerin düşünce ve inançlarında somut örneğine kavuştuğu üzere, modernliğin yapısal olarak paradoksal olduğu gibi, modernlerin de paradoksal bir durumda olduklarını ortaya koymaktadır. İlginç olan ise, düşüncel derinliği bulunmamakla birlikte, söz konusu paradoksun esas itibarıyla modern dünyanın sıradan insanların da bulunmasıdır. Elimizi uzattığımızda degecek kadar yakınımızda bulabileceğimiz bu durumda olanlarla ilgili birkaç örnek vermek gerekirse;

- Dini, kültürü, hayat felsefesi gereği Allah'ın varlığına ve insanı sorumlu bir varlık olarak yarattığına inananların, hayatlarını Allah yokmuş gibi sürdürmeleri, tutum ve davranışlarında Allah'ı hesaba katmamaları modernliğin sonucu olan bir paradokstur.
- Dini, kültürü, hayat felsefesi gereği mahrem olan/özelini gizlemeyi önemli bir değer/ölçü olarak kabul eden kişilerin ne yediklerini, nereye gittiklerini, nasıl bir psikolojik durumda olduklarını, öfkelerini, sevgilerini... sosyal medya üzerinden herkesle paylaşmaları modernliğin sonucu olan bir paradokstur.
- Dini, kültürü, hayat felsefesi gereği mütevazı bir şekilde başını örtmesi gereken ve örten bir kadının, başörtüsünde modayı takip etmesi veya moda uydüğünü göstermek için markasını gösterir şekilde eşarbını bağlaması modernliğin sonucu olan bir paradokstur.

5. yüzyılda şimdiki/yeni-yi temsilen kendilerini, inanç ve yaşantılarını modern olarak niteleyen Hristiyanlar ve Hristiyanlık, 18. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlanan modernliğin eskisini, dolayısıyla ötekisini temsil etmiştir. Dün değerli ve olumlu olan, bugün değersiz ve olumsuz olmuştur. Esasen yeni olanın bir an sonra eskiye dönüşmesini modernliğin önemli araçlarından birisi olan moda üzerinden takip etmek çok daha kolaydır. Bugün büyük paralar verilerek satın alınan ve beğenilerek giyilen bir giysi, yarın herhangi bir maddi ve manevi değeri olmayan ve hiçbir şekilde beğenilmeyen bir nesneye dönüşmektedir. Çünkü "bugün", "yarın"ın geçmiştir, eskisidir; geçmiş olan, eski olan ise değersizdir, kötüdür, çirkindir, yanlış, olumsuzdur.

Dini, kültürü, hayat felsefesi gereği aileyi toplumun temel taşı, insanın en güvenilir sığınağı, insanlığın beşiği olarak gören ve önemseydiğini ifade edenlerin nikâhsız birlikteliği normal veya evliliği bir ticari ortaklık veya aile büyüklerini yük olarak algılamaları modernliğin sonucu olan bir paradokstur.

Dini, kültürü, hayat felsefesi gereği komşusu aç yataarken tok yatmayı günah/sorumluluk/erdemlilik kabul ettiğini söyleyenlerin on binlerce yoksulun en az birkaç yıl temel ihtiyacını karşılayacak pahalılıktaki lüks otomobiliyle çöp varillerinden ekmek toplayanların yanından geçerken herhangi bir rahatsızlık hissetmemesi modernliğin sonucu olan bir paradokstur.

Dini, kültürü, hayat felsefesi gereği insanı sorumlu, vicdanlı, duyarlı bir varlık kabul edenlerin, televizyon ekranlarına yansıyan terör olaylarını, katliamları vicdani bir sıkıntı hissetmeksizin bir film sahnesi gibi izlemesi modernliğin sonucu olan bir paradokstur.

Dini, kültürü, hayat felsefesi gereği insanı sorumlu, vicdanlı, duyarlı bir varlık kabul edenlerin zihinlerini ve vicdanlarını ulus devletlerin sınırlarıyla sınırlayıp, "sınır ötesine" yönelik herhangi bir imanî, vicdani sorumluluk hissine sahip olmamaları

modernliğin sonucu olan bir paradokstur.

Dini, kültürü, hayat felsefesi gereği yaratılıştaki eşitlik olmadığını, eşitliğin değil adaletin en önemli değer olduğunu söyleyen ve insanların toplumsal cinsiyet eşitliğini savunmaları modernliğin sonucu olan bir paradokstur.

Dini, kültürü, hayat felsefesi gereği yaşanan-

ların sorumluluk gerektirdiğine inananların sadece içinde bulundukları ana yönelmeleri ve anı yaşamayı ilkeleştirmeleri, bunu yaparken de geçmişin sorumluluğunu hiç hatırlamamaları modernliğin sonucu olan bir paradokstur.

- Dini, kültürü, hayat felsefesi gereği insanın yaratılmış sorumlu bir varlık olduğuna inananların, kendilerini her bakımdan “özgür” hissetmeleri modernliğin sonucu olan bir paradokstur.
- Dini, kültürü, hayat felsefesi gereği kazancın helâl veya haram olmasının önemli olduğunu; kazancın ancak helal olması gerektiğini, haram olandan ise kaçınılması gerektiğini söyleyenlerin, bol kazancı önemseyip kazancın helal olup-olmadığını unutmaları modernliğin sonucu olan bir paradokstur.
- Dini, kültürü, hayat felsefesi gereği israfa/aşırı veya gereksiz tüketime karşı olan ve bunun gereği olarak da yeri geldiğinde yemek masasına düşmüş ekmek kırıntısını bile parmağıyla toplayarak yiyenlerin gösteriş olsun diye binlerce aç insanın karnını doyuracak yemek bedelini, ilaç alacak ekonomik imkânı olmadığı için acıdan kıvranan yüzlerce hastanın ilacını karşılayacak miktarda parayı kendisi gibi zenginlere verdiği davette harcaması modernliğin sonucu olan bir paradokstur.
- Dini, kültürü, hayat felsefesi gereği en mahrem şey olarak kendi bedenini/vücudunu gören birisinin, karşı cinsin ilgisi çekmek, hemcinslerinin gıptasını kazanmak için vücudunu ön plana çıkaran giysiler giyinmesi modernliğin sonucu olan bir paradokstur.
- Dini, kültürü, hayat felsefesi gereği yaşamak için yemek gerektiğine inananların yemek için yaşar hale gelmeleri modernliğin sonucu olan bir paradokstur.
- Dini, kültürü, hayat felsefesi gereği satın alınan bir eşyada fiyat-kalite dengesinin önemli olduğunu söyleyenlerin, sırf popüler bir markaya ait olduğu için bir şeye maddi ederinden daha fazla para vermekten kaçınmaması modernliğin sonucu olan bir paradokstur.
- Dini, kültürü, hayat felsefesi gereği insanın değerini insani özelliklerinde aramak gerektiğini söyleyenlerin, değerli olabilmek için gününün

önemli bir kısmını vücutlarına ayırmaları, harcamalarının önemli bir kısmını vücutlarının görünümünü değiştirecek malzemelere yapmaları, vücudunun görünümünü ve diriliğini değerli olmanın ölçütü kabul etmeleri modernliğin sonucu olan bir paradokstur.

- Dini, kültürü, hayat felsefesi gereği mahremiyete inananların, vücudun mahreminde ölçü tanımamayı teşhircilik olarak niteleyenlerin, modanın etkisinde inandıklarına ve düşündüklerine muhalif bir konumda bulunmaları modernliğin sonucu olan bir paradokstur.
- Dini, kültürü, hayat felsefesi gereği insanın yaşamak için tüketmesi gerektiği gibi, inanç ve kültürünün, kimlik ve kişiliğinin gereği olarak da yine inanç ve kültürünün belirlediği ölçüler içerisinde tüketmek durumunda olduğuna inananların, ihtiyaçlarını karşılamak için “alışveriş yapmak” yerine, “alışverişe gitmeyi” tercih etmeleri ve hatta bunu ilkeleştirmeleri modernliğin sonucu olan bir paradokstur.
- Dini, kültürü, hayat felsefesi gereği insanın değerini insani özelliklerinde aramak gerektiğini söyleyenlerin, “hava katıyor”, “değer kazandırıyor” diye sahip olduğu eşyayı övünme nesnesi olarak kullanması, sahip olduğu eşyayı sergilemesi modernliğin sonucu olan bir paradokstur.

Tüm bunlar ve benzerleri modernliğin yol açtığı akıl tutulmasıdır, modernliğin gereği olan zihin bölünmesidir, modernliğin gereği olan ben merkezciliktir, modernliğin gereği olan.. Ve sonuç itibarıyla ne ilginçtir ki hemen herkesin modernliğe itiraz ettiği ama hemen herkesin modern olma veya modernliğini sürdürme çabası içerisinde olduğu bir dünyada yaşıyoruz. Bu da modernliğin bir başka yönünü ortaya koyuyor. O bu haliyle bütün insanlığı etkisine alacak kadar kapsamlı bir zihniyet ve hayat tarzıdır, daha da önemlisi bir dindir.

Dipnotlar

- 1 Marx, K. ve Engels, F., *Komünist Manifesto ve Hakkında Yazılar*, (Çev., Nail Satılğan ve Tektaş Ağaoglu), Yordam Kitap, İstanbul, 2008, s. 25

“OKUYUCU TEFSİRİ” ÜZERİNE BİR SÖYLEŞİ

Semra Kürün, Malatya’da yaşayan, İslâmî çalışmalarıyla tanınan Çekmegil ailesine mensup bir âlime. 2003 yılından beri üzerinde çalıştığı Okuyucu Tefsiri’ni geçtiğimiz aylarda tamamlayarak yayımladı. Dünyada değilse de Türkiye’de bir kadın ilk kez tefsir yazdı. Buna nasıl cesaret ettiğini, çalışma sürecini ve karşılaştığı zorlukları kendisiyle konuştuk.

— Cihan AKTAŞ —

Semra Hanım, her şeyden önce sizi 13 ciltlik Okuyucu Tefsiri’ni yazdıran cesaretiniz ve emeğiniz için kutlamak istiyorum. Tefsir yazma fikri sizde nasıl gelişti? Zaman içinde mi bunun gerekliliğini düşündünüz, yoksa çok daha eskiye uzanan bir tasarı mıydı?

Böylesine ciddi ve cesaret isteyen bir işe girişmeyi hiç düşünmemiştim. Ancak gerek radyo programlarında gerekse hanımlar arasında yaptığımız tefsir derslerinde çalışmalarımızın yazıya dönüştürülmesi yönünde öneriler alıyordum. Ben de yer yer ses kaydı yapsak da serh edilse diye düşünmüştüm, ama bu, maddi manevi sorumluluğu ağır olduğundan kolay bir iş değildi. Malum böyle bir çalışmayı ancak kariyer sahibi kimseler yapabilir, hele bir de kadınsanız bu olacak bir şey değil. Ama Kur’ân’ı fikh ettikçe onu anlamak ve anlayıp yaşamaya çalışmaktan başka bir emrin olmadığını görüyoruz. Mese-

la ‘Akletmeyecek misiniz?’, ‘Düşünüp öğüt almayacak mısınız?’, ‘Andolsun, anlasınlar diye biz bu Kur’ân’da insanlara her çeşit misali çeşitli şekillerde açıkladık.’, ‘Kur’ân’da her örnekten açıklama var.’, ‘Biz Kur’ân’ı düşünüp öğüt alınsınlar diye kolaylaştırdık. Öğüt alan yok mu?’ şeklindeki ayetleri düşünerek, Rab-bimden aldığım ruhsatla ve çevremdekilerin teşvikleriyle başladım. Bu eser yıllardır yaptığımız tefsir çalışmalarının bir ürünü olmakla birlikte yayımlanması fikri on yıl öncesine dayanıyor. Doğrusunu söylemek gerekirse önceki ciltler çıkmamış olsaydı vazgeçebilirdim, ama Rab-bime hamd ediyorum bu çalışmayı bana nasip etti diye. Bizden gayret, yardım ise lütfu ve ihsanı sonsuz olan Yaratıcı’dandır.

İnsan İçin Kendi Çalışmasından Başka Bir Şey Yoktur!

Bir kadının tefsir yazması sık rastlanılan bir durum değil. Sizi

yüreklediren bir çevreniz var bildiğim kadarıyla.

Elbette hiçbir iş isteksiz, çevresiz ve teşviksiz olmaz. Bu belki de aile ortamında şuur altına atılan tohumların bir tezahürü olabilir. Dede görmedim ama babam, istisnalar hariç gecele-ri sabah namazına kadar okuyup yazan, babaannem köşesinde genellikle bize duyurmak için olsa gerek sesli okuyan, anneannem mahallenin otoriter hocalarından sayılan saygın bir hanım. Annem ise babamın arkasında sessiz kahraman...

‘Biliyoruz ki insan için kendi çalışmasından başka bir şey yoktur.’ Bu çalışmalar arasında amel defterinde kapanmayan sayfalardan biri rızayı İlahi’yi kazandıracak bir eser bırakmaktır. Ayrıca yazdığımız bir eserle şimdi-ki ve tarihe uzanan yönüyle bir şekilde bir yerlerde birçok kişiyle muhatap olacaksınız demektir. Her şeyden çok daha önemli ve öncelikli olan Mü’min için en ulvi teşvik Rabbin rızasına er-

mektir. Bütün bunları düşünen, akleden topluma yön vermek isteyen kimseler sorumluluk bilinciyle yola koyulur... Yazmak bilinci, düşünceyi, gayreti, sorumluluğu gerektirir. Hele bu tefsir ise, Allah'ın muradını anlayıp anlatmaksa çok daha duyarlı ve zikir uyanıklığı içerisinde olmayı talep ediyor. Bu hakikaten çok ciddi bir sorumluluk altına girmekti, farkındaydım. Çünkü Allah ve Peygamber adına konuşmak ve yazmak geleneksel, kullaktan duyma, zanla derlenmiş bilgilerle yola çıkmak maazallah insanı Allah'a iftira tehlikesine kadar sürükler. Ayrıca bunun vebali sadece sizde kalmaz, din bilmezleri de yanıttır. Böylece çift yönlü bir zulümden sakınmak için konuşan da, dinleyen de, yazan da, okuyan da hatasız hiçbir şey olmayacağını bilmeli. Ona göre değerlendirilmeli. İşte bu nedenle tefsir yazmak zor, kadınsanız ve alaylı da değilseniz daha da zor.

İslâm âleminde kadınların tefsir alanındaki yokluğunu neye bağlıyorsunuz?

Yazmak, yazar olmak kolay gibi görülsede zor ve ciddiyet isteyen bir iş. Siz de bir hanım yazar olarak takdir edersiniz. Hele de ciddi bir sorumluluk isteyen Allah'ın kelamını tefsir edecekseniz, alaylı da değilseniz daha da bir zor.

Kadınların böyle bir alanda çok az olmasının bazı sebepleri olsa da, işleri bakanlığını bilinçli, duyarlı bir şekilde idare eden bir kadın, ümmeti inşa etme hususunda sınırdan nöbet bekleyen, cepheye savaştan hererin arkasında zaten o fiili yazarlık görevini icra ediyor demektir...

Ev hanımlığının ulvi bir görev olduğunun idrakinde olan her kadın böyle bir makamdadır. Üzülerek kaydetmek gerekirse şimdilerde ya popüler kültürün veya geleneksel bir yaşamın önünde savrulan kadınlar çoğunluktadır. Gerek müsteşrik çalışmalar, gerek tasavvufi ve mistik düşünce ve anlayışlar vb. empoze edilerek, dini tekeline almaya çalışan zatların, birtakım uydurulmuş rivayetlerle ve ayetlerin yorumlarıyla mustazaf kadınları sosyal alandan soyutlamayı büyük oranda başardıkları söylenebilir. Mesela kimileri, ayetlerdeki temel espriyi dikkate almadan, 'kadınların evde oturmaları' gerektiğini; 'iyi kadınlar itaatkârdır' düsturunu, 'kavvam'lığın kendilerine verilen bir üstünlük olduğunu ileri sürerek, kadınlara gerekli gereksiz dayatmalarda bulunmuşlardır. Bilmem bu ve benzeri hususlardaki rivayetleri saymaya gerek var mı? Ama bu anlayış tam anlamıyla yerleşmedi elhamdulillah! Meal çalışmaları yapıldıkça "Erkek veya kadın, mü'min olarak kim salih amel işlerse, elbette yapmakta olduklarının en güzeliyle mükâfatlandırılacağı";(16/97) birbirimizdeki farklılığın üstünlük olmadığı ve üstünlüğün takva ile olduğunun bilincinde olup mü'minliğe terfi eden her ferдин birinci dereceden sorumlu olduğu görevini dikkate alarak sosyal hayatın her alanında durum ve şartlara göre elinden geleni, gücünün yettiği işleri yapması gerektiği anlaşıldı artık. Kim olursa olsun, beşeri güdü ve zanlarla birbirlerine engel olmaya çalışanlar vebale girer. Hele hele en güzel meziyetlerden olan kavvamlığı bu alanda kullanarak bir

şekilde kadını pasifleştirmek vicdanen rahatsız etmeli insanları.

Öğrenmek Yeni Fikirlerin İzdüşümüdür

Tefsir yazımı konusunda kadınların bu denli gecikmesiyle kadınların yazılı kültüre katılmındaki gecikme arasında da bir bağ var kuşkusuz. Yazma engeli okuma engelne dönüşürken tefsir cesaretini de kırıyor olmalı.

Bilakis okumak, öğrenmek yeni fikirlerin izdüşümüdür; bu da insan içerisindeki potansiyelelin açığa çıkmasına ve insanın kaleme sarılmaya iter. Dolayısıyla ne okuma yazmaya engel, ne de yazma okumaya; ikisi birbirini besleyen, destekleyen öğelerdir. Şüphesiz ki her insan eline kalem alıp yazmasa da, kitap alıp okumasa da hem yazardır hem de okuyucudur. Çünkü her insanın bizzat amelleriyle yazdığı defteri vardır ve bir gün onu mutlaka okuyacaktır. (17/13-14; 18/49) Dolayısıyla yaptıklarımız, söylediklerimize, geride bıraktıklarımıza ve nelerin altına imza attığımıza dikkat etmeliyiz. Yani hayatın tefsirini iyi yapmalıyız. "Kim izzet ve şeref istiyor idiyse, bilsin ki izzet ve şerefin hepsi Allah'ındır. O'na ancak güzel sözler yükselir. Onları da Allah'a amel-i salih ulaştırır..." (35/10) Demek oluyor ki güzel söz bir erdem ve sevimlilik olsa da; kulun derecesini yükselten ameldir. O önder ve örnek nebilerimiz de yazılı bir eser bırakmadılar ama Allah'ın kelamını amelleriyle gerçekleştirerek takipçilerine ölmez eserler bırakmışlardır.

Sizi en çok etkileyen tefsirler hangileri peki? Çalışırken örnek aldığınız bir tefsir var mı?

Öncelikle etkilendiğim tefsir Seyyid Kutub'un *Fizilâli'l-Kur'ân*'ı. Seyyid Kutub birçok zulüm ve işkenceye rağmen İslâm'ı dava edinen, gözünü bu daktan sakınmadan bedel ödeyen bir yigitti. Toplumun sosyal yapısını eleştirmekle kalmayıp, ıslahının ve Müslümanların bu yönde çalışmasının farziyetine dikkatleri çekerek, Mısır'da o dönem yaşanan dejenerasyonu eleştiriyor. Ve geleneksel İslâm anlayışına karşı, sahih bir çizginin anlaşılmasının mücadelesini verirken tasavvufta varolan hurafeleri eleştirerek insanları kaynağa davet ediyor. Onun Müslüman Kardeşler teşkilatındaki gayretleri, Abdünnasır suikastı sonrasında hapse atılması, çeşitli işkence ve ağır hastalıklarına rağmen davası uğruna mücadelesine devam etmesi ve idamla yargılanıp hakkında hüküm verilmesi; zamanın zaliminden özür dilediğinde idam edilmeyeceği söylendiğinde onu ölümsüzleştiren 'Zalimden özür dilemem' ifadesini dile getirmesi... "Eğer idamı hak etmiş olarak hakkın emri ile ipe çekiliyorsa zaten buna karşı koyamam. Eğer batılın zulmüne kurban gidiyorsa, batıldan merhamet dileyecek kadar alçalamam!" Ölümsüz bir eser arayanlara hâlâ Seyyid Kutub'un eseri tavsiye ediliyor. İşte sahibini gündemde yaşanır kılan eser! Gençlik yıllarımda baştan sona ilk okuduğum tefsirdir. Çok anlamadan, düşünmeden okusak da farkına varmadan şuur altına atılan tohumlar yeşeriyor; giderek farklı okumalarla buluşunca bir nevi sulama, çapalama, gübre-

leme gibi işlemler gördükçe bu tohumlar daha gür ve sağlıklı boy verecektir. İşte cihadi ruhuma nakşeden eser de bu diyebilirim. İkinci yararlandığım eser, Mevdudi'nin tefsiri oldu. Ancak Mevdudi'nin eserinde kadınlar hakkındaki görüşlerini

Toplumun algısında net olarak ayrımı yapılmamış konular beni zorladı elbette. "Müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün" ayeti, Habil kabil olayı, Üzeyr (a.s.)'i, Ashab-ı Kehf uyumaları ve benzer ayetlerin öğüt tarafını ele almaya çalıştım ve genelde tasvip ettiğim müfessirlerin görüşlerine yer verdim. "...O'nun (Kur'ân'ın) bazı ayetleri muhkemdir ki, bunlar Kitab'ın esasıdır. Diğerleri de müteşabihdir..."(3/7), "...ayetleri sağlamlaştırılmış, sonra da açıklanmış bir kitaptır." (11/1), "Andolsun biz Kur'ân'ı öğüt alınsın diye kolaylaştırdık..." (54/17) diye yeminle iddia ediliyorsa; işte bu noktada biz vasıtalarla hedefleri birbirinden ayırt ederek önce Kur'ân'ın doğru anlaşılması için bir gayret sarfetmemiz gerekir.

beşeri kaygılarla yorumladığını düşünüyorum. Mesela çarşaf ve peçeyi empoze etmesi gibi. İbn-i Kesir ise gerekli gereksiz hatta uydurma hadislerle de yer vermiş. Ama tüm müfessirler diğer eserlerden, yani farklı alimlerin

ilminden yararlanarak, bakış açılarına göre nakiller yaparak eserlerini meydana getirmişlerdir. Elbette bir eserden istifade ederken insanın temel espriyi kavramış olması çok önemli bir husus. Bir açıdan eleştirdiğiniz alimin eseri başka bir açıdan size faydalı olabilir. Her alimin görüşü tartışılabilir, ama onları hoş olmayan sıfatlarla anmak çok çirkin bir yaklaşımdır. Mesela Seyyid Kutub'a "komünist", Mevdudi'ye "merdudi" diyen dar anlayışlı, fikri sabitler de yok değil. Müslümanın vasfı doğruyu aramak ise, kitabını yaşamak için okuması, benim anladığım ilmi haysiyetiyle de kendi anlayışını kimseye dayatmaması gerekir.

Tefsir ve Hayat

Tefsir ne kadar hayatımın içinde? Malatya, okuma gruplarıyla bildiğimiz bir şehir. Tefsir de aynı şekilde okunuyor sanırım. Bunun kadınlardan erkeklere uzanan farklı bir muâşeretisi tesis edecek bir etkisini gözlemliyor musunuz? Özellikle kadınlar yeteri kadar okuyorlar mı sizce?

Benim tefsir okumalarım *Fizilâl* ile başladı; çalışmalarımız İslâmî olduğu için hep hayatımın içinde oldu. Ayrıca derslerimiz birileri anlatsın ötekiler dinlesin üzerine değil; bilakis herkes bir tefsirden çalışma yaparak derse iştirak ediyordu. Dolayısıyla bizim ortamlarımızda yeteri kadar olmasa da tefsir okunuyor. Bizim buluşmalarımız "anlatan ve dinleyen" şeklindeki geleneksel yöntemle gerçekleşmediği için, okuma anlama hususunda ve bale girerim anlayışıyla çekimser duranlar bir yana, "belki de ben

yapamam” endişesiyle katılım az oluyor. Hatta bazen Aşir ziyafeti verseydik veya azıcık da olsa bir yardım söz konusu olsaydı, ihtiyaca binaen salonlar dolardı diye espri yapıyoruz. 80’li yıllarda Akabe Vakfı’nda hem anlatıya dayalı olduğu ve hem de insanlar bu işlere aç olduğundan katılım geniş oluyordu. Bulduğumuz mekân dar geldiği için bir daire daha ilave edilmişti, onun da yetmediği zamanlar oluyordu. Bunun için de duvarlara ‘Meclislerde yer açın ki Allah ta size genişlik versin’ ayeti yazılı levhalar asıyorduk. Ama şimdi her gün her yerde bir sohbet ortamı bulunabiliyor. Gençlik yıllarımızda geceleri bu etkinlikler haremlik-selamlık dikkate alınarak yapılıyordu. Ne güzel, tatlı günler idi, ama şimdi daha çok gençler tahsil hayatından fırsat bulamadıklarından, beyefendiler de maişet temin etmekten böylesi toplantılara rağbet edenler az. Bu iş emeklilere ve fedakâr kimselere kalıyor. Yani o dönemlerde erkekler daha aktif idi. Şimdi sanki bir doymuşluk var veya farklı bir eylemlilik var. Nasıl bir dayanışmayla emperyalist güçlere karşı çıkılacak! Hani bina okur öner gene okur misali gibi mi oluyor? Görülen o ki bir diriliş, ilme yöneliş olsa da maddi-manevi yozlaşma hızla ilerliyor. Öyle veya böyle, mümine düşen ilmi haysiyetle sorumluluklarını gücü yettiğince yerine getirip, Rabbimizin beyanıyla “Üzülmeyin gevsemeyin, inanıyorsanız üstün olan sizsiniz”; “Rabbim Allah’tır deyip dosdoğru olanlar mahzun olmayacaklardır” şeklindeki müjdelerine mazhar olmaya çalışmaktır.

Tefsirinizde sizi en çok zorlayan ayetler hangisi oldu? Mesela,

daha önce de değindiniz siz, Nisa 34 gibi bir ayeti ve “kavvam” olgusunu nasıl bir yöntemle yorumladığınızı açabilir misiniz?

Toplumun algısında net olarak ayrımı yapılmamış konular beni zorladı elbette. “Müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün” ayeti, Habil kabil olayı, Üzeyr (a.s.)ı, Ashab-ı Kehf uyumaları ve benzer ayetlerin öğüt tarafını ele almaya çalıştım ve genelde tasvip ettiğim müfessirlerin görüşlerine yer verdim. “...O’nun (Kur’ân’ın) bazı ayetleri muhkemdir ki, bunlar Kitab’ın esasıdır. Diğerleri de müteşabihdir...”(3/7), “...ayetleri sağlamlaştırılmış, sonra da açıklanmış bir kitaptır.” (11/1), “Andolsun biz Kur’ân’ı öğüt alınsın diye kolaylaştırdık...” (54/17) diye yeminle iddia ediliyorsa; işte bu noktada biz vasıtalarla hedefleri birbirinden ayırt ederek önce Kur’ân’ın doğru anlaşılması için bir gayret sarf etmemiz gerekir. Ayetler muhkem veya müteşabih olsun en azından dinimizi yaşayacak kadar anlayabilmeliyiz. Bu anlayış bilgi birikimimizle doğru orantılıdır tabii ki. Ama ondan hüküm çıkarmak ise şura, icma ve içtihadı dayalı ihtisası gerektirir.

Sorunuza döneyim isterse-niz: Geleneksel anlayışlarla yola çıkıp kelimelerin kök anlamına girmeden bir manayı ele alarak, kabul görmüş düşüncelerle yeni ufuklar açmak zor. Mesela; 4/34. ayette bahsi edilen “kavvam” işleri selahiyetle yürütenler, himaye edenler, idareciler, sorumlular; “faddele” üstünlük, mükemmellik; “ganitat” hürmet etmek/ kulluk etmek/emrini tutmak, itaat etmek; “nuşûze” huysuzluk etmek, geçimsizlik çıkarmak; “darebe” de vurmak, dövmek, vazgeçmek, bırakmak, misal getir-

mek anlamlarına gelmektedir. Bunların içerisinde ‘darebe’ kavramını sadece dövmek olarak almak ne kadar doğru olur diye sorgulamak gerekir. Aynı şekilde ‘kavvam’ da kimi Müslüman erkeklerin, doğuştan üstün oldukları yönündeki asılsız inançlarını destekleyen bir hükmü ihtiva etmiyor şüphesiz. Pek tabii ki serkeşlik eden de cezasız bırakılmaz, bırakılmamalıdır. İşte bu ayet, “nuşûzehunne” durumunda, -şiddetli geçimsizlik ve isyan halinde- kadının eşine veya kocanın hanımına karşı sergilediği her türlü bilinçli veya bilinçsiz kötü, kaba davranışların ıslahı için nasihat edilmesi öğüdünü içerir. Yine “darebe” cezası sadece kadınlar için değil, erkekler için de geçerlidir. Toplum düzenini bozan kişinin cezalandırılması gibi, aile düzenini bozan da cezalandırılmalıdır. İslâm’da, fitraten erkeğe nazaran güçsüz olan kadın, hâkime başvurarak nüşûz eden erkeğin cezalandırılmasını isteyebilir.

Ama artık meal okunmaya başlanınca, Diyanet’in de benzer hususlarda yapmış oldukları açıklamalarla hamd olsun o geleneksel, ataerki ruhla klişeleşmiş taassup giderek kırılıyor ve işimiz daha kolaylaşıyor. Öyle veya böyle kınayıcının kınamasını bir kenara bırakarak doğrular kaynak verilerek anlatılmalı. Gerisi kişinin inisiyatifine kalmış; Rab-bini bilen, dinini önemseyen, öldükten sonra dirilip hesap vereceğine hakikaten inananlar doğruyu aramakla mükelleftirler.

Tefsirinizde zorlandığınız ayetler olduğunda nasıl bir yöntem izlediniz?

İlmin başı bilmediğini bil-mek, bilmediğini araştırmaktır.

Ama mesele Rabbin kelamını anlamaksa kelimelerin kök anlamlarıyla beraber hangi halde, hangi sebeple söylenmiş olduğunun da dikkate alınması gerekir. Bunun için Arapça bilmeniz şart değil. Elhamdülillah, Arapça Türkçe sözlükler, Kur'an fihristleri, kavram kitapları, ansiklopedilerle mevzuu kavrama imkânları çok. Fakat Kur'an'da kelimeler üzerinde manalara baktığımızda birçok anlamlar önünüze çıkıyor. Bazen de Türkçe de tam bir karışığı bulunmadığı için mana vermek zorlaşıyor olsa gerek, Arapça manalar veriliyor. Mesela "ayet" olarak geçen kelimeler çoğu yerde "mucize" diye tercüme edilmiştir. "Ayat", açık âlâmet, nişan, işaret, eser yani Allah'ın varlığına delâlet eden her şey iken; mucize ise akli hayrette bırakan, şaşkınlık uyandıran olağanüstü işlerdir. Varlıklar sebep-sonuç ilişkisine bağlansa da kâinat mucizelerle doludur. Mesela, atık bir damla sudan meydana gelen dünya harikası insan varken mucize arayanlara şaşmamak mümkün değil! Peygamberlere verilen mucize kabilinde görülenleri Allah'tan başka kimsenin gerçekleştirmeye muktedir olmadığı ve böyle bir şeyi yapmakla da kimsenin sorumlu olamayacağı muhakkak. Bu anlamda ayetleri anlamaya çalışırken ilmi bir tefekkürle yaklaşıp maksadı, hikmeti üzerinde düşünülmeli. Ayrıca her olayın bir perde arkası olduğu göz önünde tutulup, geçmiş kavimlerden gelen örf ve adetler mecazen anlatılmış olabilir, diye itidalle değerlendirilmeli. Hatta birçok müteşabih ayet zamanla tıp, astronomi bilimlerinin yardımıyla veya başka ayetlerle, ayrıca tarihi olayların arka planları keşfedildikçe anlaşılıyor. Kur'an geç-

miş, şimdiki ve gelecek zamana mesajlarıyla insanları doğrunun doruğuna çıkarıyor. Ancak elimizde yeterli kaynaklar olmadığından, üzerinde ciddi bir araştırma yapılmadan, hikmeti düşünülmeden, arka perdesini de bilmediğimiz için hikmet perdesi kapanmış oluyor. Bizler de kaynaklara ulaştıkça haberdar oluyor ve bir şekilde paylaşılması gereken yerde paylaşıyoruz. Kitabımızı anladıkça gönlümüzde vahyin iksiri huzme huzme yayılıp haleleniyor...

Hukuk ve hükmü gerektiren ayetleri veya anlamadıklarımızı ise Ehl-i Zikre sorarak veya eserlerinden yararlanarak anlamaya çalışsam da çoğu yerde zorlanıyor ve bana açıklama yapacak birini arıyordum. Babam hayatta iken ona sorardım, o, kaynakları getirtip okutarak anlatmaya çalışırdı. Özellikle ağabeyim Hikmet Zeyveli'nin mucize ayetler üzerindeki çalışmalarından yararlanmak istediğimde, o da ben anlayıncaya kadar bıkmadan anlatırdı. Ona 'Hikmet abi, bir an evvel bu bilgilerinizi yazın yoksa maa-zallah sizinle beraber toprağa girecek' diye sitem ederdim. Hakikaten tabir caizse elinin hamuruyla bu işe el atmak özellikle ilk sorularınıza cevap verirken ifade ettiğim gibi çok zordu. Ama Rabbinin Kur'an'ı anlama doğrultusunda düşünme, akletme, doğruya ermede samimi arayıcı olma düsturuyla bu çalışmanın altına imza atıldı!

Tefsirin hayatımıza yerleşmesi konusunda sıkıntılarımız nedir sizce? Yani tefsir ciltlerinin genellikle raflarda arada bir açılıp bırakılacak şekilde bekletilmemesi, ömrün bir çağına ait olmayıp sürekli başvuru kaynağına dönüşmesi nasıl sağlanır?

'Hatırla o zamanı ki yaptığın işlerin koşturması razı gelecek sende. Ve de sen ömür boyu dünya için yaptığın işlerden.' Yaratılan Rabbinin adıyla oku emri ilahisi tefsirden önce Kur'an'ı ele alıp almama konusunda ki engellerin kaldırılması; hangi eser olursa olsun anlamak için düşünerek okumanın ilahi bir emir olduğu beyinler çatlatılırcasına anlatılıp buna teşvik edilmelidir ki o Hayat Memat Kitabı raflardan insin. Ama maalesef ne kadar insin dense de geçmişe dayalı ciddi sıkıntılarımız var ve hâlâ da aynı zihniyetin müntesipleri bu görüşleri senetmiş gibi koruyorlar. Mesela Kur'an'ın abdestsiz ele alınmayacağı; onu herkes anlamaz iddiasıyla sadece âlimlerin, üstatların anladıklarını dinleme ve onları taklit ederek yaşama telkinleri ile bir de uğur getiren, tehlike ve belalara karşı koruyan veyahut da dilek kutusu halinde algılanan bir Kitap olarak bedvice okunması telkinleri sonucu Kur'an mehcûr bırakıldı. Elhamdülillah, meal okuyanlar kitabımızın ancak anlayıp yaşamak için okunduğunda şifa olacağını, dünya ve ahirette istenilen hedefe ulaştıracağını anlattılar. Onları dinleyip düşünen şahsiyetlerin bu kervana katılımıyla ümmet hayat bulmaya başladı. İnsan neyi niçin yaptığını bilirse, yaptığında neler kazanacağını, yapmadığında neler kaybedeceğini hakikaten idrak edip içselleştirmişse onu kimse yolundan alıkoymaz. Bakın yapılan telkinlerle popüler kültürün geçici verilerini elde etmek için insanımız tüm imkânlarını kullanarak gereken bedeli ödüyorsa demek ki mesele arz talep işidir. Dolayısıyla Müslümanlara Kur'an'ın mutlaka anlaşılacak şekilde okunması

gerektiğinin teşviki, bu sorumluluğun ciddiyetine dikkatler çekilmesi çok önemli.

Niye Okuyucu Tefsiri? Başlığı koyarken neler düşündünüz?

Bu, okuyarak meydana getirilen bir eser olduğu için uygun olsa da, dinini önemseyerek yaşayan ve yaşama gayretiyle mücehhez olan *Nida* dergisi editörü Fatih Bütün evladımızın, rüyasında kitabın adının ‘qâri’ tefsiri olacağını görüp söylemesiyle oldu daha çok; fakat nüktedan bir evladımız, ‘artık karı tefsiri okuyacağız desenize’ deyince, biz de bu tür yorumlara mahal vermemek için Türkçesini yazdık.

Son sorum İslâmî uyanış etrafında etkileyici bir rol üstlenmiş olan aileniz üzerine. Bu aileyi böylesine farklı ve verimli kılan sebepleri açabilir misiniz? Çekmeçil Ailesine mensup olmak sizin hayatınızı hangi açılardan etkiledi?

Ailem, büyüklerinden aldığı imanî değerleri, kültürü ve sorumluluk bilincini ailesine daha da ilmi delillere dayanarak vermeye çalışmış. Aile ortamlarında, akraba birlikteliklerinde tartışmalar, konuşulanlar şuurlu altına atılmış tohumlar gibi. Büyüdükçe atılan tohumların farkına varıldığında iyi bir ürün almayı isterseniz, gerekli bakım yapılırsa, istenilen ne ise Allah’ın izniyle elde edilir. Hattırlıyorum da babaannem genellikle köşesinde bir bohça kitabıyla oturur ve dinlememiz için olsa gerek sesli okumalar yapardı. Anneannem semtinin Kur’ân hocasıydı, annem ise babamın arkasında sessiz kahramandı. Bizleri de adeta fanus içerisinde korumaya çalış-

şıyorlardı; gazete ve mecmualar eve sansürden geçirilerek girerdi. Babam mesleği icabı eve geç gelir, zaruri ihtiyaçlarını giderdikten sonra odasına çekilir, sabah namazına kadara okur, altlarını çizer ve daktiloda yazılarını kayıt altına alırdı. Çoğu zaman anneme okutarak tashih ederdi. Biz de bunlara kapıdan kulak misafiri olurduk, duyduklarımız bizi meraklandırırdı. Malatya’ya yolu düşen yazarlar, entelektüeller bize misafir olmadan gitmezlerdi. Biz onlar geldiğinde en güzel şekilde ağırlamak için anneme yardım ederdik. Misafir hiç eksik olmazdı ve bir anda evimiz bir akademiye dönüşürdü. Yemekte tüm meseleler konuşulur, malayani sözlere izin verilmezdi. Fikir sohbetleri saatlerce sürer ve bunlar hep bizim aklımızda yer ederdi. Babama desteğini esirgemen annem ise bize her işin başında masallar anlatır, öğütler verirdi. Ailemden aldığım bu altyapı ve merak okumayı bana daha da sevdirdi. Evlendikten sonra da değerli eşim Alaaddin Bey’in teşvikleriyle sosyal hayata müdahil oldum. Babam damatlarıyla

birlikte olduğunda mutlaka satranç oynarlardı, hep beraber fikir sohbetleri yapardık. Çocuklarımız da böyle bir ortamda yetiştirildiler.

Bir çocuk için aile çok önemli olsa da, aile açısından çocuk ondan daha da önemlidir. Hz. Nuh gibi özel imtihan soruları da söz konusu olabilir; dolayısıyla her ferdin Rabbine karşı bir sorumlu olduğu gerçeğiyle imtihtandayız. Hayatta hiçbir şey tesadüfî değil; sebep sonuç ilişkisi içerisinde kişinin algı, duygu ve talepleri sonucunda imtihan seyrine devam ediyor.

Duamız Rabbin sözüyle özümüzün bütünleşmesi; vahiyyle gönüllerimizi irşad edip, ölüm gelinceye kadar zikir uyanıklığı içerisinde olmamız.

Semra Hanım, yoğun çalışmalarınız arasında bana bu söyleşi için zaman ayırdığınız için teşekkür ediyorum.

Ben de teşekkür ediyorum Size ve sizin vasitanızla buluştuğumuz okurlarımıza selam ediyorum. Doğrular Allah’tan, kusur ve hatta kullardandır.

Bir Bağdat Seferi

1998 yılında beklediğim haber geldi. Bağdat'ta düzenlenen Merbit Şiir törenine davet ediliyorduk. Ancak kara yolu, Habur Sınır Kapısı kapalıydı. Kuzey Irak ile Güney arasındaki anlaşmazlıklar, Türkiye sınırlarına da yansımaktaydı. Çünkü kuzeyde Barzani ve Talabani'nin birbirinden ayrı iki Kürt özerk bölgesi vardı. Yola çıkacağımız hafta bizim kısmetimizden midir, nedir, belki de Saddam Hüseyin'in insafa gelmesiyle Habur Sınır Kapısı açılmıştı.

Metin Önal MENGÜŞOĞLU

Mehmet Atilla Maraş arkadaşım, Bağdat Yazarlar Birliği'nden bir davet alındığını, Merbit Şiir Programına katılacağımızı söylediğinde, doğrusu müthiş sevinmiştim. Tarihin Bağdat'ı ile günümüzdeki diktatörlerin Bağdat'ı arasında bir mukayese imkânı doğacaktı. Büyük bir hevesle sefere hazırlanırken bir yandan da tarihin Bağdat'ına dair hatırlamalar yapıyordum.

Bağdat, tamamlanan İlahi Vahye inanan Müslümanların Arap coğrafyasında kendi elleriyle kurdukları ilk şehir ola-

rak bilinir. Irak coğrafyasında daha önce mevcut bulunan kadim Babil topluluğunun merkezi, Mezopotamya'da bugünkü el-Hille Kasabasının bulunduğu bölgedeydi. Tarihte Sümerler ve Akatlar olarak bilinen toplumların yaşadıkları topraklar Bağdat'ın 100 km. kadar güneyindeki adı geçen kasaba ile kuzeyde bugünkü Anadolu'nun Şırnak şehrine kadar uzanmaktaydı. Bağdat ise ancak Müslümanların bölgede egemen olmasıyla kurulup gelişen bir şehir olmuştur.

Babil ismi, İlahi Vahyin bozulmuş metinleri ve Kuran'da Bakara Suresi 102. ayette anılan, Asma Bahçeleri ve Babil Kulesi ile şöhrat bulmuş bir şehir ile onun devletine verilmiştir. Besbelli, Son Peygamber döneminde dahi milattan önce yaşamış Sümer ve Akat'lardan o günlere taşınan, bahsi geçen kalıntılardan başka bir şey yoktur. Müslümanlardan önce Sasanilere bağlı küçük bir ticaret merkezi iken Abbasiler tarafından başşehir olarak kullanılan Bağdat, Hazreti Ömer tarafından Allah Elçisi'nin vefatı üzerinden iki yıl geçmişken yani çok erken dönemde fetholunmuştur.

Hazreti Ömer'le beraber daha sonraları rivayete göre 1500 civarında Sahabe bu şehirde muhtelif dönemlerde bulunmuşlardır. Bunlar arasında Hazreti Ayşe ve Hazreti Ali de vardır. Ve elbette Allah Elçisi'nin arkadaşları sonrasında Küfe'den Bağdat'a geçen ve bugün kabri Bağdat'ta bulunan Numan bin Sabit, (Ebu Hanife) adı Bağdat ile özdeşleşmiş önemli bir Müslüman düşüncüdü.

Abbasi emiri Harun Reşit'in oğlu Memun döneminde, Müslümanların tarihinde hem ilk ve belki de son defa olmak üzere, Kelam bilimi tarihinde "akılcı" diye bilinen Mutezile ekolü adeta resmi mezhep muamelesi görmüştür. Harun Reşit'in sarayda kurduğu kütüphane, bu dönemde sarayın dışına taşınmış, Beytül-Hikme (bilgelik evi) adıyla belki de dünyanın ilk büyük tercüme evi kurumlaştırılmıştır.

Malumdur ki daha erken dönemlerde, Emevilerle beraber İslâm, Hind kıtasından İberik Yarımadası'na kadar yayılmıştı. Dünyanın bütün bölge ve kavimlerinden insanlar Bağdat'a bir

biçimde uğruyor ve bunlar arasında farklı kavimlere mensup, farklı diller konuşanların büyük bir kısmı adeta fevc fevc İslâm'ı seçiyordu. Müslüman olanlar arasında Arapça bilenlerin bulunma ihtimali elbette hayli düşüktü. Düşüktü ama tabir caizse din dili Arapça idi. Böyle bir vasatta kurulmuş bulunan tercüme evinin nasıl bir ihtiyaca cevap verdiği ortadadır.

Ayrıca ilmi şöhreti giderek yayılan, devletle yıldızı bir tür-lü barışmadığı ve minnetsiz yaşadığı için de, halk nazarında itibarı daha yükselen Numan bin Sabit, farklı kavimlerden, farklı diller konuşan insanların sual ve kaygılarını gideren, onlara yol ve yordam öğreten birisi sıfatıyla, büyük bir boşluğu dolduruyordu.

Abbasi emiri Memun tarafından ihdas edilen Beytül-Hikme, sonraki zamanlarda Müslümanların sosyal bilimler, fen ve teknoloji alanlarında uzun yüzyıllar boyunca üretici ve yaratıcı solumlarını besleyen bir merkez olmuştu. Endülüsteki düşünce ve sanat derinliğinin, onuncu yüzyılda başlayan İhvan-ı safa gibi oluşumların arka planında da Beytül-Hikme'yi görürüz.

Moğol istilalarında yağmalanan ilk kurumun Beytül-Hikme olması, hatırimıza, bugünkü Müslümanlar arasında türeyen Boko Haram, Taliban, el-Kaide, DEAŞ türü örgütleri getirmektedir. Onların da hedeflerinde tıpkı Moğollar gibi bilim ve sanat eserleri ve merkezleri var. Hatta daha ileri giderek bugünkü Moğol istilacıları olarak karşımıza çıkan Batı, özellikle ABD'nin, Irak'a ilk girdiğinde Bağdat kütüphanelerini yağmalamasında da tersinden bakarak aynı irade ve arzuyu görmek mümkündür.

İçimizdeki acı ve hüznle Kerbela ve Necef'e doğru geziye çıkarıyoruz. Necef Bağdat'ın güneyinde, Kerbela da öyle. Yeryüzünde Hazreti Ali'ye aidiyeti iddia edilen dört beş bölgeden birisi Necef şehri. Burada kubbesi altın suyuna batırılmış muhteşem bir İmam Ali türbesi inşa edilmiş. Türbenin dış cephesi tamamen mermer döşeli. Daha bahçe kapısından içeriye adım atan Şiiler hemen secdeye kapanıyorlar. Secde vaziyetinde, kimileri yerdeki mermerleri de öperek türbeye doğru yol alıyorlar. Türbenin içerisi kristaller, aynalar, muhtelif avizelerle muazzam biçimde aydınlatılıyor.

Seferin İlk Adımı

Saddam Hüseyin'in iktidar olduğu 1998 yılında yukarıda sözünü ettiğim haber geldi. Bağdat'ta düzenlenen Merbit Şiir törenine davet ediliyorduk. Ancak kara yolu, Habur Sınır Kapısı kapalıydı. Kuzey Irak ile Güney arasındaki anlaşmazlıklar, Türkiye sınırlarına da yansımaktaydı. Çünkü kuzeyde Barzani ve Talabani'nin birbirinden ayrı iki Kürt özerk bölgesi vardı. Hava yoluyla da gidilebilir mi tereddüdü yaşıyorduk. Yola çıkacağımız hafta bizim kısmetimizden midir, nedir, belki de Saddam Hüseyin'in insafa gelmesiyle Habur Sınır Kapısı açılmıştı.

Davetli üç şair arkadaş, benimle beraber Mehmet Atila Maraş ve Mehmet Sılay yola çıkacaktık. Ne var ki kara yolundan toplu taşıma aracı yoktu. Özel araca ihtiyaç vardı. İmdatımıza sevgili dost, güzel insan Faik Güngör (namı diğer Faik baba) yetişti. Lüks Mercedes otomobiliyle bizi götürebilirmiş. Mehmet Sılay'ın harika Arapça bilgisinin yanına Faik Baba'nın Kürtçesini de katınca, tam teçhizatlı bir kafe oluvermiştik.

İlk gün memleketin en cömert şehirlerinden Şanlı Urfa'da konakladık. Ertesi sabah erkenden Habur Sınır Kapısı'nda idik. Otomobilimizin triptik evrakı tamam, bizim gümrük işlemlerimiz ağır da olsa yürüdü, gümrükten geçtik. Ardından polis araması, onu da atlattık. Tam bıkkınlık ve utanç veren resmi muamelelerden kurtulduk, Kuzey Irak'a gireceğiz derken, Irak ile aramızdaki son irtibat noktası olan bir köprü'nün başında, sivil kıyafetli birileri tarafından yine durduruluyoruz.

"Nedir, ne oluyoruz, biz hem polis hem gümrükten geçtik" demeye kalmıyor, kendilerini JİTEM elemanı diye tanıtan birileri yolumuzu kesiyor. "JİTEM nedir, ülkemizde böyle bir resmi kurum da mı varmış" diye itirazla kalkışmak maksadıyla ağızımızı açmaya bile fırsat vermeden uzun boylu, bütün detaylara özen gösterilerek sorgulanıyoruz. İtiraza dönük hiç ama hiçbir sözümüze itibar edilmediği gibi küçümseniyor ve aşağılanıyoruz. Güya şairmişiz, münevvermişiz, sevsinlermiş bizim gibi şairleri; e sevsinler, diyemiyoruz, sevmiyor horluyorlar.

Saatler sonra öğlene doğru, önümüzü eşkiya misali kesen derin devletin elinden kurtularak köprüyü geçiyoruz. Köprü'nün öteki yakası Kuzey Irak. Köprübaşında estetikten son derece uzak, eğri büğrü yazılar taşıyan kötü bir tabela Kürtçe, Türkçe ve Arapça "Kürdistan'a Hoş Geldiniz" diyor.

Tam öğlen saatinde gümrük kapısı niyetine kurulmuş bulunan minik bir kulübeden içeriye başımızı uzatıyoruz. İçeride başı kapalı bir iki genç hanım, Kürtçe mihmandarımız Faik Baba'ya saati göstererek "Namaz vakti" diyor, "namazdan sonra gelin." Şimdi gel de Suudilerin Arabistan'ını hatırlama. Orada da karşımıza çıkıyordu her seferinde; namaz bütün öteki işleri yani ibadetleri iptal eder biçimde hayatı tatile çıkarıyordu.

Bu durum aslında katı mezhep uygulamasından başka bir şey değildi. Suudiler namazın ancak cemaat ile kılınırsa tam anlamıyla yerine getirileceğine inanıyorlar. İşin tuhafı başkalarını da buna inanmaya mecbur tutuyorlar. Hatta sapık telakki ediyorlar. Her neyse gümrük görevlisi kıza bari biz de namazlarımızı kılalım bir yer göster deyince bir lokantayı işaret etti. Lokantanın arka bölümünde abdest alınabilecek son derece kirli ve kötü lavabolar vardı. Çaresiz orada abdest alarak yan odadaki seccadeler üzerinde namaz kıldık. Lokantanın bir bölümünde fırın-tandır arası bir ocakta ekmek pişiriliyordu. Sıcak ekmekleri seyre daldığımızı gören kürekçi bana bir bütün sıcak ekmeği ikram etti. Almak istemedim ama ısrarındaki samimiyet beni ikna etti.

Yemekten sonraki gümrük işlemlerimiz fazla uzun sürmedi. Kuzey Irak'tan güneye doğru hareket ettik. Menzilizimizde Musul ve Kerkük'e uğramak vardı. Lakin yol boyunca tepelerde, ilkel biçimde kurulmuş çadırların altında, ellerinde makineli tüfek, Peşmergeler bizi ürkütüyor. Bu anlamda ürpertilerimiz hariç hiçbir sıkıntı çekmeksizin Musul'a varıyoruz.

Moğol istilalarında yağmalanan ilk kurumun Beyt'ül Hikme olması, hatırıma, bugünkü Müslümanlar arasında türeyen Boko Haram, Taliban, el-Kaide, DEAŞ türü örgütleri getirmektedir. Onların da hedeflerinde tıpkı Moğollar gibi bilim ve sanat eserleri ve merkezleri var. Hatta daha ileri giderek bugünkü Moğol istilacıları olarak karşımıza çıkan Batı, özellikle ABD'nin, Irak'a ilk girdiğinde Bağdat kütüphanelerini yağmalamasında da tersinden bakarak aynı irade ve arzuyu görmek mümkündür.

Bir tepe üzerindeki Yunus Nebi külliyesine selam veriyoruz. Kerkük'e uğramanın Türkiye'den gelenler bakımından tehlikeli olabileceğini öğrenince Bağdat'a doğru yol alıyoruz. Vakit ikindiye çoktan geçti. Yolumuz uzun, 450 km. var. Akşam ezanı yol boyundaki bir küçük yerleşim biriminin minaresinden kulaklarımıza değince hem namazı hem de midelerimizi hatırlıyoruz. Yol kenarında

açıkta seyyar biçimde önündeki mangalda et pişirip satan bir adamın önünde arabamızı park ediyoruz.

Seyyar kebabçı Türkçe konuşuyor, seviniyoruz. Arabayı oraya park ediyoruz; kebab siparişlerini namaz sonrasına erteleyerek.

Güzel Arapçası ile imamımız Mehmet Silay'ın arkasında eda ettiğimiz salat sonrasında seyyar kebabçıdan terbiyeli kuzu kuşbaşı dürümleri, kıtlıktan çıkmışçasına yuvarlıyoruz. Türkiye şartlarına göre yirmi, yirmi beş lira ödeyeceğimizi düşünerek hesabı sorduğumuzda adamcağız borcumuzun Türk parası ile bir buçuk lira olduğunu söyleyince içimiz yaniyor. Adama biraz fazla ödeyerek oradan ayrılıyor.

Mehmet Silay'ın şaşılacak kadar süratli ve bir o kadar da dikkatli sürüşü, yol boyunca benim Faik Baba'yı güldüren ve düşündürdüren anekdotlarına karışıyor. Hayli zevkli, unutulmaz bir seyahat oluyor bizimki. Dört arkadaş dördümüz de birbirimizi iyi anlıyor, dinliyor, seviyor ve saygı duyuyoruz. Eğer aramıza bir aykırılık girecekse yine ve ancak benden olacaktı. Ben de dilimi bu seyahat boyunca biraz daha terbiyeli kılmaya özeniyorum.

Şiir ve Arapça

Gece yarısı Bağdat'a giriyoruz. Şehir sanki ölmüş gibi. Sessiz, sakin. Ortalıkta kimseler gözüküyor. Otomobiller de yok gibi. Kaptanımız kırmızı ışık filan dinlemez oluyor, zira kimselikler yok. Ne ki ışığın bulunduğu kavşaktaki trafik ekibine

yakalanıyoruz. Polislere resmi davetli olduğumuzu ve otelimizi aradığımızı söyleyince ceza bir yana, refakat ederek bizi otelimize kadar götürüyorlar.

Sabahleyin, okuyacağımız şiirleri Arapçaya çevirmekle görevli Kerkük'ten Ekrem Fevzi Terzi adlı bir Türkmen bizi karşılıyor. Yanında Türkçe konuşan başkaları da var. Otel daha ziyade Arap dünyasından ve belki birkaç Afrika ülkesinden davetlilerle dolu. Yerel kıyafetleriyle dolanıp duruyorlar. Avrupa giyimli Suriyeli bir şair bizimle tanışmaya can atıyor. Muhtemelen kendisi gibi bir kılıktayız diye bize yaşıyor. Konuşunca adamın kalbi ve kafasının da Avrupalı olduğu hemen anlaşılıyor. Laiklik onun yegâne idealiymiş, öyle söylüyor. Biz gülümseyip geçiyoruz.

Dikkatlerimiz arttıkça İslâm coğrafyasında Müslüman arayan kâşiflere dönüyoruz. Saddam Hüseyin'in izin verdiği bir edebiyat/ şiir toplantısından aslında başkası beklenemezdi. Kısa sürede anlaşılıyor ki, Arap dünyasından daha da laik olan bir ülkenin, Türkiye'nin şairleri ötekilere göre İslâm'a bağlılıkta fark atıyor.

Şiir oturumu neredeyse on bin kişilik muhteşem bir kongre veya opera salonunda gerçekleşiyor. Salon hınca hınç dolu.

Merbit Şiir Akşamları denen etkinlik, Milattan önce bir Sami kavmi olan Babil'den beri süre geliyormuş. Saddam Hüseyin zamanında da devam ediyormuş. Anlatıldığına göre galiba seksenli yıllarda etkinliğe Fransa'da yaşayan Filistinli şair Nizar Kabbani de davetliymiş. Şair Fransa'dan uçakla gelirken aynı gün dönüş biletini alarak etkinliğe katılmış.

Orada sonradan Türkçeleştirilen kitaplarına girmiş bulunan meşhur "Bir Diktatörün Anatomisi" başlıklı şiirini okumuş. Her ne kadar Saddam Hüseyin ismi geçmiyorsa da doğrudan Saddam Hüseyin portresinin ana hatlarını taşıyan bu metni ben de okumuştum. Nizar Kabbani başına gelecekleri tahmin ettiğinden şiirini okur okumaz bir taksiyle hava limanına gidip uçağına kavuşmuş. Uçak henüz havada iken şiiri dinleyenler biraz gecikmeyle de olsa diktatör olarak kastedilenin Saddam Hüseyin olduğunu anlamışlar.

Ne var ki Kabbani'nin uçağı Fransa yolunda imiş. Saddam Hüseyin bunun üzerine şiir törenini ilelebet yasaklamış. Nasıl olmuşsa olmuş, bizim katıldığımız yıl törenlerin yeniden yapılma izni aldığı yıldı. Oturuma üst düzey yöneticilerden Tarık Aziz de katılmıştı.

Arap dünyasında şiir ilahi Vahiy'den önce Arapçanın biricik entelektüel etkinliği idi. Allah'ın Son Mesajı gelmeden önce Mekke şehri katılımı yüksek şiir panayırılarına sahne oluyordu. Arapça kasidelerin en beğenilen 7 adedi Kâbe duvarlarına asılır "Muallakau's-Seb'a" diye anılırdı. Araplar şairlerin gaipten haber aldıklarına inanır, her birisinin gizli güç veya ses anlamına gelen bir Cin'i bulunduğunu söylerlerdi.

Allah'ın Son Elçisi de gaipten haber getirdiğini söyleyince derhal itiraza kalkışmışlardı. Buna sebep neydi diye düşününce açıktır ki şairler ahaliyi uyutan, uyuşturan, adeta büyüleyen, konfor ve ezberlerini okşayan sözler söylerken, bu gelen ilahi Mesaj insanları uyarıyordu. Bence asıl sebep buydu.

Nizamiye Medresesi

Arap toplumlarında şiirin neye tekabül ettiğini o oturumda bizzat tanıklık ederek gördüm. Mesela orta yaşlı bir adam sahneye çıktı. On beş yirmi dakika süren son derece uzun bir kaside okudu. Aruz vezninin ahengini, Mehmet Silay'ın tercümeleriyle de içeriğini kısmen anladığımız metin muhteşemdi. O şiirini bitirince bu sefer hiç sırası değilken sahneden değil salondan yine orta yaşlı, kilolu ve elbette kadınların tümü gibi başı renkli eşarpla kapalı bir hanım efendi ayağa kalktı. Başladı önceki şaire karşı ve irticalen, hem de aruz vezni ve aynı kafiyelemlerle nazire okumaya. İşte bu olay bizde alakanın doruklara çıktığı, hayret, hayranlık ve şaşkınlığın tavan yaptığı andı.

Hicaz Dışındaki Sahabe Yurdu

Ertesi gün Bağdat'ı geziyoruz. Seksenli yıllarda Irak-İran savaşı, ardından da batılı Moğolların işgal ettiği Bağdat, bizim gittiğimiz tarihte Saddam Hüseyin'in ülkeyi diktatörce yönettiği ilk yılları arar duruma gelmişti. Şehir harap vaziyette idi. Ülke müthiş yoksullaşmıştı. Yollar, yapılar, Dicle üzerindeki köprüler, her taraf bakımsızlıktan perişan haldeydi.

Önceki yıllarda iki bin beş yüz dolar maaş aldığını söyleyen bir edebiyat profesörü o günler-

de ancak otuz dolar maaş alabiliyormuş. İnandırması güç bu şaşırtıcı durumun mahiyetini neydi? Meğer devlet vergi, elektrik, su parası, toplu taşıma gibi hususlarda esnek davranıyor, halktan para almıyormuş. Devletin çeşitli dönemlerde erzak dağıttığı da vaki imiş. Önceki maaşıyla bütün Avrupa'yı gezmiş bulunan profesör, o tarihlerde artık önceden satın aldığı kıymetli eşyayı satarak artı değer elde edebilir hale gelmiş.

Numan bin Sabit'in külliyesini geziyoruz. Kabri de orada. Bakımsız, etrafı karma karışık bir haldeydi. Dicle üzerindeki yıkık köprülere bakıyoruz içimiz acıyarak.

Bağdat Yazarlar Birliği bizi öğlen yemeğine davet ediyor. Yazarlar Birliğine ayrılmış eski taş bir yapının arka bahçesine giriyoruz. Müslüman ülkelerden başka yazarlar da var aramızda. Gözden uzak biraz da sotalı yere kurulmuş bulunan sofranın etrafında bizden önce gelen hem yerli hem yabancı yazarlar oturuyorlar. Fakat bu, gizlendiği besbelli olan sofa tam bir çilingir sofrası. Rakılar, votkalar, mezeler dikkatimizi çekiyor. Tek ve yalnızca biz itiraz ediyoruz, bu sofraya oturamayacağımızı söyleyerek. Yani yine oyunbozanlık bizden çıkıyor. Utana sıkıla bize yan tarafta ayrı bir masa açıyorlar, alkolsüz.

Aleni şekilde alkol satışının ve içiminin yasak olduğu Saddam Hüseyin'in Irak'ında bu sahne içimizi acıtıyor. Hatırıma Türki Cumhuriyetlere yaptığım seyahatler geliyor. Oralarda alkol satışı ve içimi elbette yasak olmadığı gibi besbelli devlet tarafından teşvik ediliyordu. İnsanlar yumurtayı bile kuyruğa girerek ve sayılı miktarda temin edebilirken, bütün sokak başları,

kavşaklar, metro girişlerinde seyyar biçimde votka satışı yapan insanlara rastlıyordunuz.

Böylece Bağdat seyahati hakiki bir Bağdat bilgi ve izlenimi vermiyor bize. Güya devlet güçlerinden gizlice alkolle avunan Arap dünyası yazarlarını mı düşünsek, harap vaziyetteki sahabe yurdu, Müslümanların elleriyle ilk inşa ettikleri Bağdat'ı mı?

İçimizdeki acı ve hüznle Kerbela ve Necef'e doğru geziye çıkarıyoruz. Necef Bağdat'ın güneyinde, Kerbela da öyle. Yeryüzünde Hazreti Ali'ye aidiyeti iddia edilen dört beş bölgeden birisi Necef şehri. Burada kubbesi altın suyuna batırılmış muhteşem bir İmam Ali türbesi inşa edilmiş. Türbenin dış cephesi tamamen mermer döşeli. Daha bahçe kapısından içeriye adım atan Şiiler hemen secdeye kapanıyorlar. Secde vaziyetinde, kimileri yerdeki mermerleri de öperek türbeye doğru yol alıyorlar. Türbenin içerisi kristaller, aynalar, muhtelif avizelerle muazzam biçimde aydınlatılıyor.

Direk, yatay, prizmalar şeklinde kırılıp etrafa saçılan ışıkların büyü, bu mevkide yerde sürünerek gelen dindarların kalbinde kim bilir neye tekabül etmektedir. Yapının içerisi mescit mi yoksa türbe mi pek belli değil. Zaten türbe de olsa insanlar her durumda secde vaziyetinde; girerken de çıkarken de, böyle.

Ayrı bir husus dilenciler. Özellikle de çarşaf giyinmiş kadın dilenciler. Neredeyse birbirlerini parçalıyorlar. Laf aramızda mihmandarımız Faik Baba Bağdat'ta çok büyük miktarda para bozdurarak ceplerini doldurmuştu, tamamını burada dağıtıyor. İnsanlar etrafında pervane gibi dolanıyorlar.

Müslüman âleminin içler acısı bu fotoğrafı elbet bahsi geçen örnekle bitmiyor. Dünyanın en büyük Müslüman Mezarlığı olarak anılan Necef Mezarlığı uçsuz bucaksız önümüzde uzayıp gidiyor. Etrafta onlarca modeli düşük otobüs var. Tümü İran'dan gelmiş. Her birisinin bagajından ikişer üçer tabut çıkartıyorlar. Meğer İran'da ölenleri varlıklı insanlar buraya taşıyorlarmış. İmam Ali'nin Türbesi Necef'i kutsal kılmak için yeterli sayılıyor. Onun bulunduğu yere gömülen insanlara İmam Ali'nin şefaati edeceğine inanılıyor. Ah, şu cahil Müslümanlar daha başka neleri iman mevzuu yapıyorlar?

Mezarlarla övünen Müslümanlar biraz da yaşayanların eserleriyle övünebilseler dünyanın çehresi değişirdi diye düşünüyor, üzüyor ve ayrılıyor. Kafiler Basra'ya trenle götürülecek. Ama biz dört arkadaş karar alıyoruz; daha fazla dayanamayız, geri dönmeliyiz.

Dönüyoruz. Habur Sınır Kapısı'ndan önceki, Kürdistan'la Türkiye'nin arasını ayıran köprüünün Türkiye tarafında, bir hafta önce bizi durduran Jitem'ciler, gümrük ve polisten önce yenden önümüzü kesiyorlar. Saatlerce sorgulanıyoruz, fişleniyoruz. Mehmet Atilla Maraş'ın kamerasındaki bütün kareler teker teker inceleniyor.

Soluğu İskenderun'da aldığımızda Mehmet Sılay'ın akrabalarını bize birkaç çeşit Hatay Tavaşı ikram etmese bu eziyeti sanki yıllarca unutmayacağız. Nitekim Bursa'ya dönüşümde de aylarca birileri tarafından izlendiğimi hiç unutmadım.

BİR YOL, BİR TANIKLIK HİKÂYESİ: DARBEDEN KALEME

Muhsin Önal'ın Okur Kitaplığından çıkan Darbeden Kaleme Bir Yol Hikâyesi kitabı, bizce ayrı bir tür olan “İslam coğrafyasını yazmak” açısından çok güzel bir örneklik oluşturmuş çünkü yazarımızda en çok acı ve direniş kalemiyle coğrafyasının yaralarına, mücadelesine, tarihine, şarkısına, töresine dokunmuş, onlara bu perspektiften eşlik etmiş...

Erkam KUŞÇU

Ulaşılamamış Cennet

Bizim hikâyemizde bir halin dokunuşu pek çok karanlık noktayı aydınlatacaktır diye düşünmekteyim. Yazarımızı ve yol arkadaşını da ilgilendiren bir şey bence bu. Bizim, tüm Müslüman dünyamızın özgürlük hayali. Hepimizin memleketi, silası olan Mekke’de, Şam-ı Şerif’te, Gazze’de, Kahire bütün beldelelerimizde bu aşkla yanıp tutuşan yürekler var. Tabi ki onların anlatılacak tonla hikâyeleri. Bunun için yollara düşmek çok değerli bir endişe. Bunu anlatmak ise yani kardeşlerle kardeşleri buluşturmak ümmete olan vefamızla alakalı. Özellikle bu anlatının son dönemi kapsıyor oluşu yani mevzuyu sığağı sığağına anlatması çok önemli bir tarihi anekdot olacaktır. Özellikle Mısır’da yaşanan sıkıntıyı an be an şahitlik eden yazarımız bizlere bir muhabir edasıyla aktarmaktadır. Tabi ki tehlikeleri de içerisinde barındırmaktadır bu yolculuk: böylesine bir yolculuğu nasıl gerçekleştirdiğimi bilmiyorum. Belki de hayatımın son yolculuk tecrübesini yaşıyorum(...)

Bir yol hikâyesi yazmak; coğrafyadan, tarihe oradan siyasete varıncaya değin büyük bir serüven barındırır içerisinde. Tabi ki nereleri anlattığımıza ve gezdiğimiz coğrafyanın izin verdiği oranda bu üçünden birisi ağırlık kazanacaktır. Peki, gezdiğimiz coğrafya İslam coğrafyası ise o zaman serüvenimize en çok acı ve direniş eşlik edecektir. Muhsin Önal’ın Okur Kitaplığından çıkan *Darbeden Kaleme Bir Yol Hikâyesi* kitabı, bizce ayrı bir tür olan “İslam coğrafyasını yazmak” açısından çok güzel bir örneklik oluşturmuş çünkü yazarımızda en çok acı ve direniş kalemiyle coğrafyasının yaralarına, mücadelesine, tarihine, şarkısına, töresine dokunmuş, onlara bu perspektiften eşlik etmiş...

İnsan, Bir Mucize

Bir hikâye anlatmanın birçok yolu olabilir. Bir yolculuğun hikâyesini anlatmak bunu bir anı, günlük tekdüzeliğinden çıkartıp çok daha hareketli bir hikâyeye dönüştürmek ise bu anlatımı zenginleştirir, hikâye ile paralellikler kurmamızı sağ-

lar. Kitapta, yazarımız her daim bir hareketin içerisine dâhil ediyor bizleri. Anlattığı hikâyenin öylesine değinilecek bir mevzu olmadığını hayatla, geçmişimizle birçok bağlantısı olduğunu anlatmış oluyor böylece. Malum bizim coğrafyamız canlı ve renkli bir coğrafyadır, hikâyenin mayası ise buradan geliyor, hızını ve gücünü anlattığı coğrafyadan alıyor. Tabi ki bu demek değil ki bu işleyiş içerisinde durduğumuz, daha yakından baktığımız durak yerlerimiz yok. Onlar zaten hikâyenin de kilit noktasını teşkil ediyorlar. Kilit noktası ise Mısır, Suriye, Myanmar olan bir anlatının ana eksenini gene acı ve direniş oluşturacaktır. Bu derin bakışla anlatmak en çok mucizeyi beklemekle, onu çağırarak alakalı. Tabi ki mucizeyi nereden beklediğimizle de alakalı... *Mucize bizzat insanoğlunun kendisindedir. Gazze’de, Arakan’da, Doğu Türkistan’da, Suriye’de, Mısır’da onuru ve inançları için mücadele veren bir avuç Müslümanın yüreğidir mucize.*

Muhsin Önal Mengüşoğlu

geri dönememe ihtimali beni ürpertiyor(...) cevabını bilmediğim sorular, manasını kavrayamadığım duygular, geride bıraktıklarım, gözü yaşlı anılar... Vasiyetim zihnimde, ölüm korkusu yüreğimde, yapayalnız yol alıyorum(...) işte böylesine bir ruh halini yaşarken Allah'ın şu ayeti imdadımıza yetişiyor: "Biz yalnız Allah'a tevekkül ettik. Ey Rabbimiz, bizi zalimler topluluğunun baskı ve şiddetine maruz bırakma!" (Yûnus, 85)

Yerlerinden yurtların edilmiş din kardeşlerimizin yaşadıklarına yaklaşımı ise biraz daha eleştireldir yazarımızın. Filistin davasının taşıyıcılarından olduğu aşikâr olan yazarımız özellikle Kudüs'te yaşayan Arapların dini hassasiyetler hususunda biraz eksik olduklarını belirtiyor. Zaten o bölgelerde El-Fetih tarafı sol görüşlü Arapların çoğunlukta oluşları destekliyor bu görüşü. Bu aslında bir gerilimi de içerisinde barındıran bir mesele. El-Fetih'in İsrail tarafından Hamas'a karşı ehven-i şer gözüyle bakılması ve ihanete yatkın politikalar izlemesi Filistinliler gözünde tepkiye sebep olmuş haliyle. Bizim de yaz ayların

Ürdün'e yaptığımız iki aylık gezi sırasında Hamas'a mensup olan veya olmayan Filistinli kardeşlerimizle yaptığımız görüşmelerde Mahmud Abbas için İsrail'in Filistin valisi tabirini kullanmaları dikkatimizi çekmişti. Tabi ki durum çokta anlaşılamayacak bir durum değil. Abbas'ın zindanların da ki İslami Hareket mensuplarının İsrail zindanlarından fazla olduğu düşünüldüğünde o bölgede yaşayan kardeşlerimizin böyle bir tepki vermesi anlayışla karşılanabilir. Zaten kendi hareketi içerisinde ki eski direnişçilerin de Mahmud Abbas ve hükûmetine tepkili yaklaşıtları bilinen bir şey.

Bir diğer önemli konu olarak İsrail ve İsrailliler hakkında da anekdotlar aktarılmakta. Televizyonlarda, haberlerde şahit olduğumuzun aksine İsrail'in her bölgesi ideolojik açıdan bir bütünlük arz etmiyor. Kudüs ve çevresinin dindarlığından bahseden yazarımız bunun her yer için geçerli olmadığını aktarıyor. Coğrafi koşullarla paralellik gösteren bir dindarlık var. Yeşillik alanlara fazlaca sahip yerlere yaklaştıkça dindarlık oranı da aynı şekilde artış gösteriyor. Aslında bu nokta

bizce çok önemli. Yani bir İsrailinin dine yaklaşımında farklılıklar göstermesi meselesi Filistinli kardeşlerimizin mücadelesinde yapay yollarla oluşturulmuş bir imajı yıkıyor. Bizler çocukluğumuz boyunca Filistin'de bir direnişin olduğunun farkındaydık ve bununla övünürdük ancak oradaki kardeşlerimizin zor durumda olduklarının da bilincindeydik. Düşman içinse çok farklı bir durum söz konusuydu. Silahları, sermayesiyle çok güçlüydü o. Düzenli ve sağlam bir yapısı vardı sanki hiç yıkılamayacakmışçasına. Tabi ki bizim direnişimizin kıymeti çok farklıydı. Ancak onların bu yekvücutmuşçasına görünen sağlamlığı dikkatleri de celp etmiyor değildi. İşte kitapta aktarılan birkaç anekdot bunun tamamıyla aksine işaret ediyor. Dindarlık oranıyla birlikte fanatiklikte yatıyor. Tabi ki gerçekten dindar olan ve Yahudi cemaatinin de dışladığı İsrail'in illegal bir devlet olduğunu dahi iddia eden Yahudileri ayrı bir yere koyuyoruz bu noktada. Ama İsrail toplumu çok farklı düşüncelere sahip insanları bir arada tutmak zorunda kalıyor ve muhalif güçlü bir kanadın varlığı yadsınamaz halde. Üstelik farklı bir konu olarak İsrail'de yaşam standartları çok kötü. Ekonomik durum sıkıntılı, her şey inanılmaz derecede pahalı. Bundan dolayı kitapta yazarımızın ve yol arkadaşının su sıkıntısıyla ilgili aktardıklarına sıkça şahit oluyorsunuz. Devletin bir asker devleti imajı vermesi ise bir başka etkiyi uyandırıyor. İsrail'de kadınlarda dâhil olmak üzere herkes askerlik yapmak zorunda. Polisler de askerlerden farksız. Ya-

hudiligin dinsel teması bu militarist mantıkla birleştiginde ortaya müstağni ve küstah bir duruş çıkıyor. Sokaklar Müslümanları aşığılayan, tahkir eden devletin polisleri ve askerleriyle dolu. İsraililerin dindarlıkla ilişkilendirilebilecek bir diğer meselesi ise Batılılaşmış Yahudiler. Aileler anne, baba, çocuktan ziyade anne, baba ve köpekten oluşuyor. Bu kimseler bir Yahudi, bir doğuludan ziyade bir batılı gibi düşünüp yaşıyorlar. Seküler bir hayat tarzına sahipler ve Yahudi dindarları tarafından hoş karşılanmıyorlar. Aslında burada çok şaşılacak bir durum yok. İsrail Devleti'nin modern bir proje olması sebebiyle, hayatlarını batının düşünce evrenine göre şekillendiren kimselerin var olmaması anormal karşılanabilirdi zaten.

Kitabın üslubuna dair bir şeyler söylemek gerekirse... Kitap son derece akıcı ve samimi bir üslupla kaleme alınmış. Sanki anlatıcı yanı başınızda duruyor şahit olduğu her şeye sizin de şahit olmanızı ister gibi anlatıyor. Ayrıca bir diğer özelliği ise çok öğretici bir metin olması. Bölgenin tarihi, coğrafyası, ekonomisi, siyasi yapısı, hassaten Müslümanların durumu, yapılan hak ihlalleri üzerine uzun değiniler yer alıyor. Bunu gerçekleştiren de didaktik bir metnin donukluğuna kapılmadan az önce de değindiğimiz gibi samimi bir üsluba aktarıyor yazılarımız. Herhâlde bu noktada bir iki şeye belirtmek gerekiyor. Bir insanın bu coğrafya, bu insanlar ve onların kültürleri üzerine bu kadar samimi bir metin kaleme

Bir diğer önemli konu olarak İsrail ve İsraililer hakkında da anekdotlar aktarılmakta. Televizyonlarda, haberlerde şahit olduğumuzun aksine İsrail'in her bölgesi ideolojik açıdan bir bütünlük arz etmiyor. Kudüs ve çevresinin dindarlığından bahseden yazılarımız bunun her yer için geçerli olmadığını aktarıyor. Coğrafi koşullarla paralellik gösteren bir dindarlık var. Yeşillik alanlara fazlaca sahip yerlere yaklaştıkça dindarlık oranı da aynı şekilde artış gösteriyor. Aslında bu nokta bizce çok önemli. Yani bir İsrailinin dine yaklaşımında farklılıklar göstermesi meselesi Filistinli kardeşlerimizin mücadelesinde yapay yollarla oluşturulmuş bir imajı yıkıyor.

alabilmesi için; onlar gibi hissetmesi, onlar gibi düşünmesi ve hatta -bu bizim coğrafyamız olduğunda tabi ki- onların acılarına kardeş olması gerekmektedir. Bu noktada ise tarihi ve siyasi bir mesele yaklaşırken "tarafsızlık" meselesine dahil oluyoruz ister istemez. Yazılarımızın bu konudaki duruşu net ve takdir edilesi. Kendisi tarafsız olmadığını aksine bu konuda bir taraf olduğu beyan etmiş durumda. Modern bilimsel düşünce ve özellikle liberal özgürlük anlayışı çevresinde geliştirilen bir kavram olan tarafsızlık büyük bir balon olmasının ötesinde "iyiliği emredip, kötülükten alıkoymakla" yükümlü olanlar açısından büyük bir vebal aslında. Hayır, bizler tarafsız değiliz. Bizler Filistin'de, Suriye'de, Mısır'da tüm İslam coğrafyasında ve dünyamızda zulme uğrayan ve zulme karşı direnen kardeşlerimizin yanındayız. Taraf olmamız demek değildir ki kardeşlerimiz karşılaştıkları zor durumlar kar-

şısında artık dayanılmaz noktaya gelindiğinde yaptıkları hatalar yüzünden dahi belirli bir ölçü çerçevesinde, güzel üslupla onları eleştirmeyeceğiz. Tabi ki biz onlara ve onlar da bizlere karşı bu noktada sorumludurlar.

Yüzümüzü önümüze düşüren olaylar, sıkıntılar, acılar içerisinde umut fişekleri de yok değil. Elllerinde taşlarla bir işgalci tankına doğru yürüyen çocuklar var oldukça umudumuz olacak. Her yerde: Gazze, Suriye, Mısır, Moro, Bangladeş... Ve onların hikâyesini anlatanlar da tabi ki çıkacaktır. Darbeden Kaleme kitabı bu sorumluluğun bir köşesinde tutuyor aslında. Çağrısını yineleyerek: *Ey Müslüman dünya sen uyudukça sırtına semer vuran çok olacaktır. Zihnindeki kelepçeleri açmalı, yüreğini kilitlemiş prangaları sökmelisin. Aksi takdirde sadece naraları dinler, bedenine sarmış sarmalamış kefeni üzerinden bir türlü çıkaramazsın.*

ÖZGÜRLÜKTEN ÖZGÜRLEŞMEYE MÜPHEM BİR SERÜVEN

Bauman'ın Özgürlük adlı eseri, bizlere özgürlüğün farklı bir okumasını önermektedir: Bu güne kadar özgürlük hep felsefi ve/veya politik bir bakış açısıyla ele alınmış ve özgürlüğün böyle ele alınması, onun gerçekte ne olduğunu anlamamızı sağlayamamaktadır(hatta engellemektedir). Bundan dolayı özgürlüğün gerçekte ne olduğunun bilinip anlaşılması için onun sosyolojik bir analize tabi tutulması gerekmektedir. Eser beş bölümden oluşmaktadır.*

Sedat DEMİR

Polonya doğumlu düşünür Zygmunt Bauman, bu güne kadar çeşitli üniversitelerde sosyoloji dersleri vermiştir. İkinci Dünya Savaşı sırasında Sovyetler Birliği'ne taşınmak zorunda kalan Bauman, burada, Varşova Üniversitesi'nde çalışmaya başlamış ve doçent olmuştur. 1965 yılında politik sebeplerden dolayı profesörlük unvanı elinden alınır ve İsrail'e göç etmek zorunda bırakılır. 1971 yılında Büyük Britanya'nın davetine icabet eder ve Leeds Üniversitesi'nde 1990'lara kadar çalışmalarını sürdürür. Sürgün entelektüeller kervanından olan Bauman, Modernizm, post-modernizm, küreselleşme, kültür, iktidar, ideoloji, millî kimlikler, devlet, ahlaki seçim gibi konularda sosyoloji alanına yeni bir bakış kazandırmıştır. İlerleyen yaşına rağmen halen kitaplar, makaleler ve eleştiri yazıları yazmayı sürdüren sosyologun; *Sosyolojik Düşünmek, Yasa Koyucular ile Yorumcular, Modernlik ve Holocaust, Parçalanmış Hayat, Küreselleşme, Modern-*

lik ve Müphemlik gibi kitapları mevcuttur. Bu kitaplarına Bauman bir yenisini daha eklemiştir: *Freedom(Özgürlük)*.

2015 yılında Kübra Eren'in çevirisiyle Ayrıntı yayınevi tarafından okuyucuyla buluşan Zygmunt Bauman'ın *Özgürlük* adlı eseri, bizlere özgürlüğün farklı bir okumasını önermektedir: Bu güne kadar *özgürlük* hep felsefi ve/veya politik bir bakış açısıyla ele alınmış ve özgürlüğün böyle ele alınması, onun gerçekte ne olduğunu anlamamızı sağlayamamaktadır(hatta engellemektedir). Bundan dolayı özgürlüğün *gerçekte* ne olduğunun bilinip anlaşılması için onun sosyolojik bir analize tabi tutulması gerekmektedir. Yazar bu eserinde bize özgürlüğün sosyolojik bir okumasını sunmaktadır. Eser beş bölümden oluşmaktadır. Her bölümde Bauman okuyucunun kafasında bir soru işareti bırakarak bir sonraki bölüme geçiş yapar ve önceki bölümde okuyucunun kafasında beliren sorunun cevabını geçiş yaptığı bölümde vermeye çalışmaktadır.

Tanıdık, aşikâr olanı, tuhaf hale getirerek; onu adeta bir bilmeceye çevirerek anlaşılacak için açıklanması gereken bir olgu olarak *Özgürlük* ele almak kitabın temel amacıdır(s.14). Yazar burada özellikle bir hususa dikkat çekmek istemektedir; bireysel özgürlüğe asla kesin gözle bakılmamadır. Çünkü geç kapitalizmin temel argümanlarından birisi de bireysel özgürlüğün evrenselliğidir. Bu evrensellik dolayısıyla birey kapitalizmin yeni süreçlerine adapte olmakta ve kendisini gerçekleştirmek için *güdüsüyle* çarkı döndürmektedir. Özgür birey kavramının evrenselliği Bauman'ın dediği gibi modernite ve kapitalizmin ilerleyişiyle yakından bağlantılı olan göreceli bir yenilik olduğu fikri; özgürlük üzerine yapılan sosyolojik okumalar içinde özel bir yere sahiptir. Dolayısıyla modern dönemlerde özgürlük üzerine yapılan her sosyolojik okumanın Moderniteden bağımsız bir biçimde ele alınması pek mümkün görünmemektedir. Bunun da ötesinde moderniteyle ilişkilendirilmesi kaçınılmazdır. Yani *özgür birey* kavramı Bauman'ın deyimiyile toplumsal bir yaratımdır.

Bu *toplumsal yaratım* nasıl oluşmaktadır? Bu yaratımı Bauman, Jeremy Bentham'ın *Panoptikonu* üzerinden açıklamaya çalışmaktadır. Modern toplum *güvenliği* sağlamak için bir takım önlemler almaktadır. Toplumsal kontrol bu önlemlerin alınmasıyla yakın bir ilişki içerisindedir. Yani *toplumsal kontrol* kişilerin yapmamaları gereken şeyleri yapmaktan alıkoymakla aynı zamanda yapmaları gereken ama yapmak istemedikleri şeyleri de onlara yaptırır.

maktadır. İşte böyle bir davranış kalıbına insanları sokan *Panoptikondur*. Bauman buna *evrensel kontrol makinesi* demektedir(s.20). Mahkûmların denetlenmesi ve gözetlenmesi için tasarlanan bu sistemi Bauman sosyal hayatın hemen hemen her kurumuna taşımaktadır: hastahaneler, okullar, tumarhaneler, ıslah evleri, darülacezeler, fabrikalar bunlar arasındadır. Denetçi burada mahkûmlardan (daha) özgürdür. Denetçinin *görünmeden görmesi* ona mahkûm karşısında(denetlediği kişi karşısında); mahkûmla arasındaki *bilgi eşitsizliği* dolayısıyla üstünlük vermektedir. Bu üstünlük denetçinin özgürlüğünün ana kaynağıdır. Yani bilgidaki eşitsizlikle gelen bir güç kendisini üstün kılmakta ve özgür yapmaktadır. Peki denetleyenleri gözetleyen bir gözetleyici var mı? Evet, var! Çünkü burada denetleyenleri özgür yapan gücü sağlayan gözetleyicidir. Yani gözlemleyenin verdiği görevdir denetçiyi özgürleştiren. Burada da gözetleyen denetleyenden daha özgürdür. Dolayısıyla anlaşılacağı üzere özgürlük eşitsizliktir. Hiyerarşik bir yapıya sahiptir. Buradaki mesele toplumun bu şekilde koordine ederek mükemmel toplumun düzeltilmiş, geliştirilmiş, idealize edilmiş bir model yaratmaktır. Amaç mükemmel olmayan orijinalinin aksine düzenlenmiş bir toplum, suç unsurunu minimuma indiren, zararlı toplumsal davranışı engelleyen, üyelerini farklı kategori-

lere ayıran, bütünü düzgün çalışmasına ve herkesin mutluluğuna uygun farklı özgürlük ve tutsaklık ölçütleri sunan, böylelikle tüm üyelerinin mutluluğu için her üyesine düşen görevi yerine getirmesi için gayret

Geç kapitalizm bireysel farklılaşmayı ilginç kılmaktadır. Bu farklılaşmayı ise bireye tüketim kültürü üzerinden sunmaktadır. Burada tüketilen, rağbet gören malların bizatihi kendisi değil simgelerdir. Tüketim pazarı bireye tercih özgürlüğü sunarken aynı zamanda kesinliği de sunmaktadır. Pazarı cazip ve vazgeçilmez kılan da budur. Satın alma eylemi bu kesinliğe giden yolu açmaktadır. Satın alma eylemini yapman akla uygun bir davranıştır. Yani tüketici özgürlüğü akla uygundur. Akla uygunluk tüketmektir. Reklamlar işin burasında devreye girer: senin yerine araştırır, inceler, deneyler yapar böylece senin için akla en uygun ve 'kullanışlı' malı sana sunar. Burada alınan sadece malın kendisi değil sembol, kesinlik, güvenlik ve seçme özgürlüğüdür de aynı zamanda.

sarf eden güvenli bir toplum inşa etmektir. Bu haliyle Panoptikon ile Parsons'ın yapısal işlevselliği arasında bir benzerlik olduğunu ortaya koyan Bauman, bu ikisinin benzerlikleri ile farklılıklarını analiz ederek bizlere mükem-

mel tasarlanmış bir toplum portresi çizmektedir.

Bauman'ın yukarıda genel çerçevesini çizmeye çalıştığı özgürlüğün *toplumsal kökleri* ne-reye dayanmaktadır? Bauman bu soruya cevap vermek için olguyu

Antik çağdan Yakın Hristiyanlık Dönemine oradan Ortaçağa oradan da Modern Çağa kadar incelemektedir. Bunu yaparken de özgürlük olgusunun bu tarihsel şartlar içerisinde geçirmiş olduğu değişim ve dönüşümlere dikkat çekerek özgürlüğün modern bir icat olmadığını belirtmektedir. Bauman'a göre "özgürlüğün toplumsal kökeni bağımlılıklar ağında ve dolayısıyla insan etkileşiminin içerisinde art arda değişikliklere neden olan ve özgürlük söyleminin dile getirdiği irili ufaklı toplumsal temsil dönüşümlerini ve kaymalarını ifade eder"(s.44).

Özgürlüğün toplumsal kökenini ortaya çıkarmak için onun tarihsel seyrini dört aşama üzerinden okuyan Bauman ilk olarak onu Antik Çağdan başlayarak ele almaktadır. Burada köle, bir eşya mahiyetindedir. Yani sahibinin herhangi taşınabilir bir malı konumundadır. Köleye karşı sahibi dışında yapılan herhangi bir olumsuz davranış ya da eylem *insan hakları* ile ilgili olmayıp doğrudan köle sahibinin malına zarar vermaye eş değer tutulmaktadır. Ve burada özgürlük *bahşedilen* bir durum olarak tezahür etmektedir. Dahası bu *bahşedilen* özgürlük yine içerisinde bir kölelik ol-

gusunu barındırmaktadır: *Azadlı köle*. Bu durum aşağıda göreceğimiz üzere Hristiyanlık inancında Agustinus'un düşüncesiyle benzerdir.

İkinci aşama erken dönem Hristiyanlık dönemi üzerine bir okumadır. Hristiyanlık merkezli ortaya çıkan iki zıt görüş etrafında şekillenmektedir. Bunlardan biri Agustinus'un öğretisi olan insanların sonsuza kadar kusurlu ve ayıplanacak geçmişlerinin izini taşımaya devam ettikleridir. Bu durum yukarıda izah etmeye çalıştığımız antik çağdaki *azadlı köle* durumuyla aynıdır denilebilir: geçmişten miras alınan damgalar geleceğe devretilmektedir. İkincisi Pelagius'un öğretisidir. Bu öğretiye göre Tanrı insanları özgür yaratmıştır. Ya da insanlara bu özgürlüğü bahsetmiştir. Dolayısıyla insanlar yaptıkları iyi veya kötü tercihlerinden sorumludurlar. Bu görüş de Antik Çağ pratikleriyle bir uyumluluk göstermektedir: *Azadlı köle* artık yaptığı tercihlerinden sorumludur.

Üçüncü aşama Ortaçağ üzerinden ele alınmaktadır. Burada özgürlük iktidar mücadelesiyle ilintili olarak irdelenmektedir. Özgürlük, onu kullananların gücünü ve onu *bırakmak* zorunda olanların zayıflığını gösteren; dahası bu iki unsur arasında bir *yönetme yönetilme* ilişkisini düzenleyen yasalar etrafında tanımlanmaktadır. Magna Carta fermanı buna iyi bir örnektir. Yöneten ile yönetilen arasındaki bu normatif ilişki etkisini Modern çağda daha yoğun hissettirecektir.

Dördüncü aşama modern çağdaki özgürlük mefhumu üzerinden okunmaktadır. Modern özgürlük kavramı diğer aşamalardaki özgürlük tasav-

uruyla farklılıklar göstermekte ve benzersiz bir hal almaktadır. Modernite'de bu benzersizlik kendisini iki durum üzerinden en iyi biçimde göstermektedir: " bireysellik yakın ilişkisi ile market ekonomisi ve kapitalizmle kalıtsal ve kültürel bağlantısı"(s.53). Modern bireyciliğin en önemli özelliği gerginlik yüklü topluma yönelik müphem bir konumu doldurmasıdır. Bu müphemlik bir taraftan bireyin menfaatlerinin tanınması yoluyla onlara nasıl davranacaklarına karar vermek için bir yargı kapasitesine sahip olmayı gerektirirken(yani her insanın bir hakkı iken); diğer yanda toplumun ortak menfaati için hareket eden otoriteler tarafından yaratılan bir şey olmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bireyin özgürlüğü benzersizlikten, toplumsal baskıların içsel çatışmasından ortaya çıkmaktadır. Yani Bauman'ın da dediği gibi modern birey hem eksik toplumsallaşmış hem de fazla toplumsallaşmıştır denilebilir. Bu tanımlamalardan sonra Bauman bireysellik üzerine sosyal bilimcilerin görüşlerine yer vererek onları kritik etmektedir(s.58-62). Modern dönemin nasıl "özgür" bir birey yarattığına dikkat çeken Bauman; bu bireyciliğin kapitalizmle ilişkisini tüketim üzerinden açıklamaya çalışmaktadır. Modern toplumda özgürlüğün en temel, tanımlayıcı özelliği *seçim* ve *neden-sonuç* ilişkisidir. Yani özgürlük, kişinin eylemlerini yalnızca neden-sonuç kabiliyetiyle açıklamasıdır. Modern dönemde özgürlüğün neden-sonuç ilişkisi üzerinden rasyonalite ile bir bağ kuran Bauman bunu klasik bir sosyolog olan Weber'in bürokrasi kavramıyla

özdeşleştirir: ona göre özgürlük ve bürokratik tasnif birbirini tamamlar niteliktedir.

Gerek felsefi, gerek politik gerekse sosyolojik olarak çokça üzerinde durulan özgürlüğün ne gibi *getirileri* ve *bedelleri* vardır? Baskı deneyimlenmesiyle der Bauman özgürlük arzusu ortaya çıkmaktadır. Kendini gerçekleştiren bu özgürlük arzusu ise zamanla bir baskı unsuruna dönüşmektedir. Toplumdaki işlevsel farklılaşma bireye fazla seçenek sunarken yani onu "özgürleştirirken" aynı zamanda toplum bu baskı deneyiminin de sorumlusudur. Yani toplum bir yanda bireyi özgür "kılmış" görünümü verirken diğer yanda baskı unsurunun ta kendisidir. Burada şu soru sorulabilir: tam özgürlük denilen şey hangi koşullarda mümkün olmaktadır? Bauman bu soruya; hiçbir yerde ve hiçbir koşulda mümkün değildir şeklinde cevap vermektedir. Çünkü tam özgürlüğün elde edilmesi için bireyin kendisi ile diğer tüm insanlar arasındaki iletişimi kesmesi ve kendisine toplumun dışında bir yer bulması gerekmektedir. Bu yer de "vahşi doğa"dır der Bauman¹. Fakat bu sefer de birey doğanın kanunlarına boyun eğmek mecburiyetindedir. Dolayısıyla tam özgürlük zihinsel olarak mümkün olsa bile eylemsel olarak mümkün değildir. Zihinsel olarak mümkünlüğü ise Bauman ancak ayrıcalık ve zenginlik ile mahremiyet olgusuyla açıklamaktadır: zenginsen, ayrıcalıklı ve nihayetinde özgürsün demektir.

Geç kapitalizm bireysel farklılaşmayı *ilginç* kılmaktadır. Bu farklılaşmayı ise bireye tüketim kültürü üzerinden sunmakta-

dır. Burada tüketilen, rağbet gören malların bizi kendisi değil simgelerdir. Tüketim pazarı bireye tercih özgürlüğü sunarken aynı zamanda kesinliği de sunmaktadır. Pazarı cazip ve vazgeçilmez kılan da budur. Satın alma eylemi bu kesinliğe giden yolu açmaktadır. Satın alma eylemini yapman akla uygun bir davranıştır. Yani tüketici özgürlüğü akla uygundur. Akla uygunluk tüketmektir. Reklamlar işin burasında devreye girer: senin yerine araştırır, inceler, deneyler yapar böylece senin için akla en uygun ve 'kullanışlı' malı sana sunar. Burada alınan sadece malın kendisi değil sembol, kesinlik, güvenlik ve seçme özgürlüğüdür de aynı zamanda. Geç kapitalizm tüm bunların en yaygın ve ulaşılabilir olduğu bir ortamı sağlamaktadır.

Bu tüketici pazarını kapitalizm nasıl yarattı? Bireyler toplumsal sisteme öncelikle üretici rolünde girmektedirler. Bauman'a göre böylelikle iş yeri bireyler için bir toplumsallaşma alanı olmaktadır. İş yerindeki güç hiyerarşisi çatışması neticesinde ortaya çıkan sendikal hareketler işçilerin iş yeri dışında ayrıcalıklı bir varoluşun güvencesine odaklanmıştır. Dolayısıyla birey iş yerinde teslim ettiği özerkliğini tüketici pazarında yeniden kazanmaya çalışmaktadır. Kapitalizm tüketici evreye girerken üretici merkezli yapısının yerine tüketici formunda bireysel özgürlüğü koymaktadır. Tüketici pazarında özellikle politika ve medya üzerine yoğunlaşan Bauman tüketici pazarını politikadan kurumsallaşmış bir çıkış olarak görmektedir. Başka bir deyişle bürokratik bir şekilde idare edilen baskı tüketicinin öz-

gürlüğüne tek alternatif oluştururken; pazar da bürokratik baskıdan tek çıkış yoludur. Bu noktada Komünist ve kapitalist toplumları karşılaştıran Bauman komünist toplumlarda devlet bireyin gereksinimlerinin ne olması gerektiğine karar verdiğinden; yine bu gereksinimlere nasıl ulaşılması gerektiğini bireylere "dayattığından" bürokratik baskıdan hiçbir kaçış yolu yoktur demektedir. Burada Bauman'a şöyle bir soru sorulabilir: komünist toplumda nasıl bir tüketici pazarından bahsedebiliriz? Kuşkusuz bu pazar, Bauman'ın deyişiyle *seçme özgürlüğü ortadan kaldırıldığından* dolayı kapitalist toplumdaki pazar gibi olmayacaktır.

Bauman, *Özgürlüğün Geleceği: Varılan Bir Takım Sonuçlar* başlığı altında kitap boyunca tartışa geldiği mevzuyla sonuçta bağlamaktadır. Bu başlık altında Bauman "Sosyolojinin görevi geleceğin başladığı noktada biter"(s.121) diyerek bir kehanette bulunmayacağını altını çizmektedir. Ona göre sosyoloji yaşananlardan hareketle geleceği ancak tahmin edebilir. Bu tahminlik ise içerisinde hiçbir şekilde *kesinlik* barındırmaz. Bir sosyolog için bu temel ve gerekli sınırları çizdikten sonra özgürlük olgusunun sosyolojik olarak gelecekte nasıl bir hal alacağı üzerine Hannah Arendt ve diğer birkaç düşünürün görüşlerini referans vererek ve özgürlüğün tarihsel seyrini göz önünde bulundurarak onun bu tüketici formundan çıkıp çıkmayacağı, dönüşüp dönüşmeyeceği üzerine bir takım tahminlerde bulunmaktadır. Kitabın sonunda da tartışma boyunca ele aldığı mevzu hakkında kapsamlı bir okuma listesini okuyuculara sunmaktadır.

Bauman'ın bu kısa ama muhtevası bakımından zengin olan eseri; özgürlüğü sosyolojik bir olgu olarak ele alması bakımından özgün bir yere sahiptir². Bu sebeple eser, gerek sosyolojiyle uğraşanlar gerekse özgürlük üzerine alışılagelmiş okumaların dışında bir okuma yapmak isteyenler için tatmin edici niteliktedir. Belirtilmesi gereken önemli bir başka husus ise eserin sosyoloji literatüründe bir boşluğu doldurduğudur. Kısaca Bauman'ın bu okuması özgürlük üzerine farklı bir okuma olmuş ve bu farklılık da eseri ilgi çekici kılmıştır.

* Zygmunt Bauman, *Özgürlük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2015*

Dipnotlar

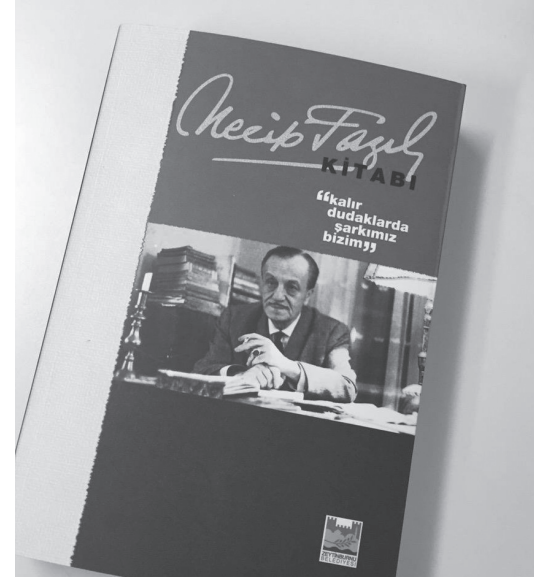
- 1 Yönetmenliğini Sean Penn'in yaptığı kitaptan uyarılma 2007 yılı yapımı olan *Into The Wild*(Özgürlük Yolu) isimli film, tam da bu mevzu ile alakalıdır. Film, üniversiteden yeni mezun olan Christopher Mccandless'in kendisine sunulan tüm imkanları reddederek kendisini Alaska'nın vahşi doğasına bırakmasını konu edinmektedir. *Tam özgürlüğün* olanaklılığı üzerine odaklanan film; bir taraftan bunun mümkün olduğunu iddia ederken; diğer taraftan da bu mümkünlüğün ölümle sonuçlanacağını altını çizmektedir. Nitekim Christopher vahşi doğada sadece birkaç ay dayanabilmekte ve daha 24 yaşında iken açlıktan ölmektedir. Filmin sonlarında, tuttuğu günlükte yazan bir cümle aslında her şeyi açıklamaktadır: "Doğanın kucağında kapana kısılmış gibiyim."
- 2 Marx'tan Foucault'ya, Bourdieu'ya bu güne kadar pek çok düşünür; özgürlüğü aydınlanma, modernite ve kapitalizmle ilişkilendirip sorgulamıştır. Bauman da aynı tarz bir okuma yapmaktadır. Burada Bauman'ı özgün kılan husus özgürlüğü sosyolojik bir olgu olarak ele alması ve metin içerisinde dolaylı olarak değil doğrudan kullanmasıdır. Başka bir deyişle tamamen özgürlük üzerine sosyolojik bir metin ortaya koymasındır.

NECİP FAZIL KİTABI

“Kalır Dudaklarda Şarkımız Bizim”

Necip Fazıl'ın sanatını, edebiyatını, tarih anlayışını, dini düşüncesini ve fikriyatını anlamak adına onun nasıl bir dönemde yaşadığını, yaşadığı dönemde kendini nerede konumlandığı ve bu konumlandırışın ne anlam ifade ettiğini, onun amacını ve hedefini iyi tetkik etmek gerekmektedir.

Osman DERTLİ

Necip Fazıl'ı kuru bir anmadan ziyade onun için daha fazlasını yapma adına Zeytinburnu Belediyesi tarafından 31 Mayıs 2014 yılında Necip Fazıl Kısakürek'in doğumunun 110. yıl olması nedeniyle düzenlenen ve pek çok yazar, şair ve akademisyenin katıldığı “Kalır Dudaklarda Şarkımız Bizim: Doğumunun 110. Yılında Necip Fazıl'ı Anma Sempozyumu”nda sunulan tebliğlerin kitap haline getirilmesi ile oluşan ‘Necip Fazıl Kitabı’, ayrıca sempozyumda ele alınamayan, eksik kalan ve genişletilmesi düşünülen konuların da eklenmesiyle Necip Fazıl'ın hayatını, edebi, fikri ve siyasi yönlerini farklı açılardan ele alıp tahlil eden metinlerden oluşmaktadır. Bu çerçevede Necip Fazıl'ın sadece hissi zaviyeden ele alınmasının eksik olacağını ifade eden kitap editörleri, kitabın amacını ve hedefini, farklı fikri ve siyasi kanaatlerin daha belirgin bir şekilde ortaya konulması, Necip Fazıl'ın hayatının, edebiyatının, fikriyatının ve siyasetinin alışılmışın ötesinde ele alınması ve tartışılması

olarak belirlemişlerdir.

Kitap, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları tarafından 2015 yılında basılmış olup, toplamda 605 sayfadan meydana gelmektedir. Kitap, giriş hariç üç bölümden oluşmakta, birinci bölümünü hayat ve eser başlığı altında toplanan ve daha çok Necip Fazıl'ın kişiliği ve eserleri üzerine yazılan makaleler oluşturmaktadır. Kitabın ikinci bölümü ise Necip Fazıl'ın sanat ve edebiyatına dair kaleme alınan makale ve tebliğlerden, üçüncü ve son bölüm ise Necip Fazıl'ın fikri ve siyasi dünyasına dair makalelerden oluşmaktadır. Kitabın ön kapağında ve tam ortada Necip Fazıl'ın önceden çekilmiş bir resmine yer verilmiş ve kitabın adında yer alan “Necip Fazıl” ifadesi ise onun imzası ile oluşturulmuştur.

Kitap, Rasim Özdenören'in Necip Fazıl'ın düşüncesine, düşüncesinin kaynaklarına ve düşünce üslubuna dair kısa bilgiler verdiği bir giriş ile başlamaktadır. Rasim Özdenören, bu giriş kısmında, Necip Fazıl'ın kendisinden önce yaşayan ve İslâm

düşüncesinin önde gelen temsilcileri olan Said Halim Paşa, Bediüzzaman, Mehmet Akif vb. gibi düşünürlerden farklı yere sahip olduğuna dikkat çekmektedir. Bu fark, adı geçen düşünürlerin artışıyla eksisiyle bir İslâm devletin yürürlükte olduğu dönemde yaşamaları ve dolayısıyla hedef kitlelerinin Müslümanlar olmaları iken, Necip Fazıl'ın, İslâm devletinin yürürlükte olmadığı, dinin siyasi ve toplumsal alanda belirleyici olmaktan çıktığı, dolayısıyla hitap edilen kitlenin sadece Müslümanların değil herkesin olduğu bir dönemde yaşamasıydı. Bu durum, yani Cumhuriyet döneminde dinin siyasi ve toplumsal alandan çıkarılması, Necip Fazıl'ın hedef kitlelerini, amacını ve davasını belirlemede etkin olmuştur. Necip Fazıl'da bu hedef, İslâm'ın yeniden ve herkese anlatılması, bunu yapmak için de -kendisinden başka kimsenin yapamayacağı düşünce- siyle- her alanda bilinçli olarak eserler ortaya koymak olmuştur. Necip Fazıl ile diğer düşünürler arasındaki farkın burada ortaya konulması, bize göre kitabın

okuyucuları için belirleyici bir noktayı oluşturmaktadır. Kitap içerisinde yer verilen makaleler dikkatle incelendiğinde, Necip Fazıl'ın ortaya koyduğu hemen hemen her eser, onun yukarıda ifade edilen hedefi ve amacı gerçekleştirmek için yazılmıştır. Şiirden tiyatroya, tarihten dini düşünceye Necip Fazıl'ın her eseri, merkezde İslâm'ın olduğu Batı ile Doğunun mücadelesini ortaya koymaya çalışmış ve bu çerçevede bir dava şuuru oluşturmayı hedeflemiştir.

Kitapta yer verilen, bizce de önemli görülen ve kitabın ikinci ve üçüncü bölümünü oluşturan makaleleri bu ana düşünce ekseninde değerlendirmeden önce kitabın birinci bölümünü oluşturan Necip Fazıl'ın hayatına ve eserlerine dair bazı makaleler hakkında kısa bilgi vermek yerinde olacaktır.

“Necip Fazıl Biyografisi Hakkında Bazı Yeni Tespitler ve Tasahihler” adlı makalede yazar Ali Birinci, Necip Fazıl'ın babası ve dedesi, doğumu ve kendi yaşantısına dair bazı bilgilerin eksik ya da yanlış olduğunu ifade ederek, bazı eserlerde verilen bilgileri tashih etmeye çalışmaktadır. Bu yanlış bilgiler içinde Necip Fazıl'ın doğum tarihi, Fransa'ya gidiş dönüş tarihleri, Fransa'da tahsil vb. meseleler dikkat çekmektedir. Ayrıca Ali Birinci bu makalede “Dünya Edebiyat tarihinde eserleri oğulları tarafından sansüre uğratılan ilk ve son baba Necip Fazıl olmuştur.” diyerek eserlerde sansüre uğrayan bölümleri belirlemeye çalışmasıyla dikkat çekmiştir. Yusuf Turan Günaydın ise makalesinde katalog ve bibliyografya çalışmalarını tarayarak Necip Fazıl'ın eser-

lerini ve bu eserlerin iç kronolojilerini, oluşumlarını ortaya koymaya çalışmıştır. Bu çerçevede Necip Fazıl'ın en eski basılı eseri 1922 tarihli, basılı son eserinin ise 2014 tarihli olduğu ifade edilmiştir. Abdullah Uçman ise “Necip Fazıl'ın Yayımladığı Dergiler” adlı makalesinde, Necip Fazıl'ın fikir adamlığı, tiyatro, hikâye yazarlığı yanında en önemli yanlarından birinin de dergi yazarlığı olduğuna dikkat çekerek onun “Ağaç” ve “Büyük Doğu” adlarıyla yayınladığı dergilerin Türk kültür ve edebiyat tarihinde olduğu kadar, fikir ve basın tarihinde de önemli bir yer edindiğine dikkat çekmiştir. Daha önce *Mavera* dergisinde yayımlanan ve Necip Fazıl'ın kişiliği üzerine yazılmış olan makalesinde Rasim Özdenören, Necip Fazıl'ın sanatçı kişiliğinden çok insan olarak kişiliği üzerinde durmuştur. Bu bağlamda Rasim Özdenören, onun anne babasıyla ilişkilerini, korkularını, gelgitlerini, çelişkilerini, tövbelerini ve kadına ve kumara karşı ihtiraslarını çarpıcı bir şekilde anlatmaya çalışmıştır. Necip Fazıl'ın bu yaşanmışlıklarını, kendi ifadesiyle “*Müslümanda şu üç halden birisi, ikisi ya da hepsi eksik olmazmış: illet, killet, zillet... hastalık, darlık, horluk... Kaide değil umumiyetle vasıflarımız bunlar.*” şeklinde özetlediğine değinen yazar, Necip Fazıl'ın hayatının farklı dönemlerinde bu üç hasletten birini, ikisini ya da hepsini yaşadığını ifade etmektedir. Necip Fazıl'ı ve eserlerini daha iyi tanımak adına bu yaşanmışların önemine dikkat çeken Rasim Özdenören, Necip Fazıl'ın eserlerinde bu yaşanmışlıkların görülebileceğini de ayrıca ifade etmektedir.

Necip Fazıl'ın sanatını, edebiyatını, tarih anlayışını, dini düşüncesini ve fikriyatını anlamak adına onun nasıl bir dönemde yaşadığını, yaşadığı dönemde kendini nerede konumlandığı ve bu konumlandırışın ne anlam ifade ettiğini, onun amacını ve hedefini iyi tetkik etmek gerekmektedir. İşte “*Necip Fazıl Kitabı*” bu konuda bize, özellikle ikinci ve üçüncü bölümlerde, ele alınan makalelerle bir takım ipuçları sunmaktadır. Abdullah Uçman'ın, Necip Fazıl'ın yayınlamaya başladığı ilk dergi olan “Ağaç”ın döneminde yayınlanan dergilerden farklı bir çizgide yayın yaptığını söyleyerek Necip Fazıl'ın fikri bağlamda konumuna nerde durduğuna işaret etmektedir. “*Ağaç, II. Meşrutiyet’le başlayıp Cumhuriyet’ten sonraki yıllarda giderek yaygınlık kazanmaya başlayan pozitivist-materyalist dünya görüşüne bağlı kültür ve sanat faaliyetlerinin karşısında doğrudan ruhçu ve mistik dünya görüşünü temsil eden bir fikir ve edebiyat dergisi hüviyetindedir.*” (s.84). “Tiyatro “sahne”sinden Anadolu’nun “Sine” sine: Necip Fazıl Kısakürek” adlı makalesinde Hüseyin Sorgun, ise “*Necip Fazıl’ın oyunları, yerli bir tez ve Anadolu kokan bir hamurdan neşet eder. Adeta değerlerini, ülküsünü, inancının “savunan” bir adamın telaşıyla yazar, yaşar... Osmanlı’dan Cumhuriyet’e uzanan yolculukta medeniyet mikyasıyla yaklaşır, kadim olanın yanında cüce “yeni”ye prim vermez.*” (s. 161) diyerek ve O’nun “Tohum” oyunuyla dağılan Osmanlı ağacının serpilip gelişeceğini, “Ulu Hakan Abdülhamid Han” oyunuyla Türk entelektü-

ellerin Abdülhamid Han'ı anladıklarında memleketin kurtulacağı düşüncesinin, kendisinin tiyatro ve oyun bağlamında nerede durduğunun ve nasıl bir fikri altyapıya sahip olduğunun işaretlerini bizlere sunmaktadır.

“İdeolocya Örgüsü Nasıl Ele Alınabilir” adlı makalesiyle İsmail Kara, Necip Fazıl'ın düşünce dünyasını anlamaya çalışırken O'nun nerede ve nasıl durduğunun, nasıl bir zihni alt yapıya sahip olduğunun çarpıcı örneklerini sunmaktadır. İsmail Kara, Necip Fazıl ve eseri “İdeolocya Örgüsü”nün, kritik ve zor bir geçiş döneminde Türkiye'nin kurtuluşu için bir inkılap, bir İslâm inkılabı istediğini fakat bu inkılabın Ankara'da kullanılan ve uygulanılan inkılabın tam karşısında olduğunu ifade etmektedir. İsmail Kara, ayrıca bu makalesinde Necip Fazıl'ın “Büyük Doğu” derken neyi kastettiğini Türkiye ve Osmanlı modernleşmesi tarihinin temel sorunlarından biri olan Doğu-Batı meselesinin anlaşılmasına bağlamakta, Büyük Doğu'nun genel olarak doğuya ait vurgular taşımakla beraber, dar manasıyla yeneden kurulması ve ayağa kaldırılması gereken Müslüman Türkü ve Türkiye'yi ifade edebileceğini söylemektedir. Ayrıca yazar, Necip Fazıl'ın, Batı karşısında Türklerin ve Doğunun yenilgisinin sebeplerini bir tarafta ham yobaz ve kaba softalara diğer taraftan inkâr ve kaba taklit yobazlara ve inkılapçılara bağladığını ifade etmektedir. İsmail Kara, Necip Fazıl'ın *İdeolocya Örgüsü*'nü inşa ederken karşıtlıklara ciddi önem atfettiğini dile getirerek, bunun yazar için birtakım anlamlar ifade et-

tiğini söylemektedir. Bu karşıtlığın ortak kelimesi “yobaz” dır. Yobaz kelimesi hem mütebedeyyin ve mukaddesatçı insanlar, hocalar, âlim ve şeyhler hem de Cumhuriyet idaresinin ve ideolojisinin kurucuları ve savunucuları için kullanılmıştır. “*Ham yobaz ve kaba softa ondan daha ham inkâr yobazı ve daha kaba taklit softası.*” Necip Fazıl bu anlayışını tarihsel süreçle de ilişkilendirerek Kanuni'den Tanzimat'a kadar, fetihlerin durması, maddi üstünlüklerin zaafa uğraması, duraklama devrine girilmesi O'nun tarafından çürümenin nedeni olarak görülmemiş, aksine İslâmiyet'in vecd ve aşkı yerine onun yanlış anlaşılma kabuğuna ve dış şekillerine esir olmak çürümenin temel sebebi olarak görülmüştür. (s.298) Mustafa Armağan ise “Necip Fazıl'da Tarihin Dönüşü” adlı makalesinde O'nun tarih anlayışını, bu tarih anlayışının içinde Müslümanın ve kendisinin nerede ve nasıl durduğunu ele alarak, yirminci yüzyılda Müslümanın, kendisine öğretilen, belletilen tarihin balı değil tuzu olması gerektiğini ifade ederek, Necip Fazıl'ın kendisini bir bakıma Tanzimat'tan beri itinayla oluşturulan şarap fıçısının içine atılan bir avuç tuz olarak gördüğünü söylemektedir. Böylece Necip Fazıl, geçmişini geçmişe göndermek için reddeden bir ülkenin evladı olarak, Müslümana ve kendisine belletilen, memleketin gerçek sahipleri tarafından yazılmayan, Batı ve Batı'nın içimizdeki uzantıları tarafından yazılan tarihi, şarabın içine atılan bir tuz gibi, haram unsurlardan temizleyerek, tarihi bir ideolojiye dönüştürmeye uğraşmıştır. “Alternatif Tarih Yaz-

mak: Necip Fazıl Kısakürek'in Hafıza Siyaseti” adlı makalesinde Fahrettin Altun, Türkiye'nin modernleşme tarihi içerisinde Kemalizm'e dolayısıyla Cumhuriyet ile birlikte kurulan siyasal rejime karşı Necip Fazıl'ın duruşuna yer vermektedir. Bu bağlamda hâkim ideolojinin, ulus ve kültür anlayışı, Osmanlı'yı reddetme, yeni Türkiye'nin uzak Türk tarihi ve milli mücadele tarihi gibi oluşturmaya çalıştığı yeni tarih hafızası karşısında Necip Fazıl, İslâm ve ruhla alternatif hafıza üretmek için nasıl bir çaba ortaya koyduğunu bu makalede görmekteyiz. Ekrem Demirli'nin “Necip Fazıl'ın Düşünce ve Sanatında Tasavvuf” adlı makalesinde tasavvufun Necip Fazıl'ın dünyasında aklın ve bilginin yetersiz olduğu ve bu yetersizliğin çaresi olarak da tasavvufa ihtiyaç olduğu anlayışı hâkimdir. Cihan Aktaş ise makalesinde Necip Fazıl'ın kadını, Agorafobik (korku, saha korkusu, sokak, mahalle korkusu, sokakların kadınlar için güvenilir olmaması) bir unsur olarak gördüğünü ifade etmiş, O'nun, yaşadığı dönemde hâkim zihniyetin kadına biçtiği rolün aksine evine dönen kadın, evinin sultanı olan kadın anlayışını savunduğunu, eleştirel ve günümüze dair örnekler vererek dile getirmiştir. Mustafa Tekin “Necip Fazıl Kısakürek'te İslâmcı Refleksler” adlı makalesinde Müslümanların Batı karşısında yenilmişliğin vermiş olduğu ıstıraplar içerisinde Necip Fazıl'ın ıstıraplar yükselten önemli bir şahsiyet olduğuna vurgu yaparak O'nun İslâmcı kimliğinin ve tavrının oluşmasındaki faktörleri dile getirerek nerede durduğunun işaretlerini

bize sunmaktadır. “Necip Fazıl İslâmcılığının CHP’nin kurucu (f)aktör olarak Anadolu Müslümanlığı, tarih ve geleneğe itirazı ve onları çerçeve dışında bırakma eğilimlerine karşı bir direnci oluşturmaktadır. Bu direnç, millilik, yerlilik gibi öğelerle beslenirken ötekini “batıcılık” olarak konumlandırmaktadır.” (s. 450) “Necip Fazıl’ın İslâmcılığında Türkiye ve Türklerin merkezi bir yere sahip olduğu düşüncesinin, Doğu/ Batı karşılaştırmasının, Büyük Doğu düşüncesinin önemli bir yer işgal ettiğini ifade eden yazar, O’nun nasıl bir zihni alt yapıya sahip olduğunun belirttilerini makalesinde açıkça ortaya koymaktadır.

Necip Fazıl’ın siyasal, kültürel ve fıkri olarak bulunduğu nokta, muhalif olduklarına karşı devamlı bir mücadele halinde olmayı beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda kitabın son bölümlerinde yer verilen makaleler, Necip Fazıl’ın siyasal duruşunu ortaya koymasından dikkat çekicidir. Tanıl Bora “Faşizmanın Mücadeleci Ruhu..” adlı makalesinde Necip Fazıl’ın yabancı ideolojilere karşı tavrını ortaya koyarken, Ergün Yıldırım “Necip Fazıl’ın Siyasal İslâmlaşma Yaklaşımı” adlı makalesinde bir dava adamı olarak Necip Fazıl’ı, Batı’ya, Türkiye’deki hakim ideolojiye ve bu ideolojinin uygulamalarına karşı hep muhalif olarak sesini yükseltmiş, Yahudilere, laikliğe ve CHP’ye karşı meydan okuyuşlarıyla ön plana çıkan biri olarak nitelendirmiştir. “Necip Fazıl’da Siyasallık: Realpolitikten İdealpolitığa Ulaşma Davası” adlı makalesinde Ercan Yıldırım, Türkiye’nin yakın siyasi tarihine ışık tutmaktadır. Bu

bağlamda Necip Fazıl’ın Menderes ve Demokrat Parti’ye karşı tavrını, CHP’ye karşı sert ve keskin eleştirilerini, Demirel’e dava sahipliğinden yoksun oluşu sebebiyle muhalefetini, Erbakan Hoca’nın CHP ile koalisyon kurması neticesinde O’na karşı ağır ifadelerini makalesinde dile getiren yazar, siyasetin Necip Fazıl için ne anlam ifade ettiğini belirlemeye çalışmaktadır. “Çile İçinde Çile”: Necip Fazıl Çerçevesinden Ardılların Eleştirisi adlı makalesinde Asım Öz, Necip Fazıl’ın fıkri, edebi ve siyasi dünyasında geliştirmek istediği hedefleri gerçekleştirememenin vermiş olduğu hayal kırıklarına değinmektedir. Yazar, “Necip Fazıl’ın kitaplarında Büyük Doğu mücadelesinin “küfür buzdağını” hohlama hohlama erittikten sonra, din adına “salıncakta kolan vuran eski kaçaklar yüzünden” ortalığın çamura dönmesine şahit olmanın getirmiş olduğu gönül kırıklığını yansıtan epey uzun metin olduğunu” söyleyerek, (s. 551) Necip Fazıl’ın savunduğu davanın terk edilmişliğine dair kaleme aldığı metinlere makalesinde yer vermektedir. Özet olarak ifade etmek gerekirse, bu makalelerde, Necip Fazıl’ın Batı’nın karşısında Doğu’nun, yeninin yanında kadim olanın, yabancı ideolojiler karşısında İslâmın, cumhuriyetçi, modernist ve batıcı ideolojilerin karşısında dinin yanında durduğunu ve bu duruşunu bir dava haline getirerek tüm insanlara ulaştırma gayretini ve mücadelecilik ruhunu, eksileri ve artılarıyla görmek mümkün olmaktadır.

Necip Fazıl’ın fıkri, siyasi ve edebi alanlardaki duruşu, hedef-

leri ve amaçları doğrultusunda ‘Necip Fazıl Kitabı’nda yer verilen makalelere kısa bir bakıştan sonra bu kitabın okuyucuya neler kazandırabileceğine, neden okunması gerektiğine ve kitapta ne tür eksiklikler olduğuna değinerek yazıyı bitirmek yerinde olacaktır.

‘Necip Fazıl Kitabı’nın olumlu yönleri:

- Kitap, Necip Fazıl’ın, sadece ebedi hayatına değil, zaaf-larıyla, gel-gitleriyle, mücadelecilik ruhuyla kısacası gündelik hayatına da ışık tutması açısından farklılık arz etmektedir.

- Kitap, Necip Fazıl’ın edebi, siyasi ve fıkri hayatını psikolojik, sosyolojik, edebiyat ve siyaset açısından farklı okuma fırsatları sunduğu için dikkat çekicidir.

- Kitap, saf kutsayıcı değildir, içerisinde Necip Fazıl’a eleştirel yaklaşan makaleler barındırmasıyla farklıdır.

- Kitap, yakın Türkiye tarihine ışık tutması açısından önemlidir.

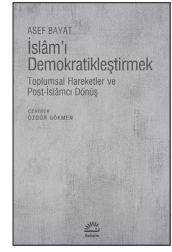
‘Necip Fazıl Kitabı’nın olumsuz yönleri:

- Kitap, farklı makalelerden oluşması nedeniyle tekrarları içerisinde barındırmaktadır.

- Kitap, içerisinde yanlış bilgileri tashih ve düzeltme başlığıyla bir makale barındırır da, makaleler arasında uyumsuz bilgiler mevcuttur. (Doğum tarihi, Fransa’da eğitim aldığı bilgisi)

İslâm'ı Demokratikleştirmek Asef Bayat

Yayımlanmasının üzerinden yedi yıl geçen ve bazı yaklaşımları dolayısıyla çokça eleştirilen İslâm'ı Demokratikleştirmek, "Müslüman öfke'nin küresel yürüyüşüne, mütevazı bir cevap" olarak sunuluyor. "Bu kitap (...) din ve toplumun yapısı, örgütlenmesi ve işlemeyle ilgili yönelim ve hareketler arasındaki ilişkiyi araştırarak İslâm içinde ve İslâm adına yapılan çağdaş mücadeleleri inceliyor. Hareket noktası olarak Müslüman toplumlarda demokratik ülkelerin gerçekleştirilmesinin, Müslümanların siyasal yetenekleri ve entelektüel inançlarına kıyasla, İslâm'ın 'özü'yle daha az ilgili olduğunu göstererek, 'İslâm'ın demokrasi ile uyumlu olup olmadığına' dair kötü şöhretli soruyu sorguluyorum. Zira 'kutsal' emirlere anlam veren bireyler, gruplar ve hareketlerdir; hoşgörüyle ya da baskıcı, demokratik ya da otoriter, bir inancın tabiatı esasen inananların nitelikleriyle belirlenir. *İslâm'ı Demokratikleştirmek*, Müslüman Ortadoğu'ya odaklanarak, farklı hareketlerin, toplumsal ve siyasal değişim yaratabilmek, otoriter bir iktidarı meşrulaştırmak ya da tam tersine demokratik bir yönetim biçimini kucaklayan kapsayıcı bir inanç inşa etmek üzere dine anlam yükleyen hareketlerin mücadelelerini inceliyor." Asef Bayat'ın, kitabın Türkçe basımına yazdığı önsöz de yeni tartışmaları beraberinde getirecek gibi.

İletişim Yayınları
2015

Goethe ve Dünya Kültürleri Katharina Mommsen

Sayılı Goethe uzmanlarından biri olan Katharina Mommsen'in kitabı bize büyük sanatçının dünyayla kurduğu ilişkinin iç dünyasını ve dolayısıyla eserlerinin dilini ne derecede etkilediğini gösteriyor. Mommsen'in aktardıkları ışığında, yeni çıkan bir kitabın ilk ona götürüldüğünü, yurtdışından gelen sanatçıların ilk onunla görüşmek istediğini, hatta Çin'den gelen iki kişinin Goethe'nin referansı ile Fransa'ya öğrenim görmeye gittiğini biliyoruz. Döneminin sanatçıları bazen varlıklı kişiler, aileler tarafından desteklenerek bazen de kendi imkânını kullanarak yalnızca sanatlarına yoğunlaşmaya çalışırken, Goethe sadece kendi sanatı için değil, Alman kültürünün gelişimi için de servetini harcar.

Ötügen Neşriyat
2015

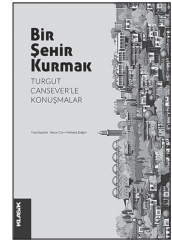
1980 Türk Romanında Değerler Çözülmesi
Murat Turna

İz Yayınları, 2015

Yazar, bu eseriyle, incelediği dönemin romanlarındaki değer kavramına odaklanıyor. Edebi bir tür olan romanın gerçek hayatın izdüşümü olarak okunmasına imkân sağlayan çalışmada, yaşanan değer çözümleri ele alınarak, bu çözümlerin nasıl cereyan ettiği ve okura ne söylediği inceleniyor. Ülkemizin edebiyat eleştirisi alanındaki nispi çoraklığı, okura yeni perspektifler kazandırarak giderme hedefi taşıyor.

Bir Şehir Kurmak, Turgut Cansever'le Konuşmalar Hazırlayan: Aynur Can, Mahmut Doğan

Modern Türkiye kendine özgü ev tipini ve şehir biçimlenmesini oluşturabilmiş midir? Türk kamu idare sisteminin merkezi niteliği şehirleşme serüvenimizde ne gibi sorunlara yol açmıştır? Yeni şehirler hangi kriterler doğrultusunda kurulmalı, mükemmel işleyecek bir şehir modeli nasıl olmalı, şehirler nasıl yönetilmelidir? Halkın bu yönetime doğrudan katılımını sağlamak mümkün müdür? Turgut Cansever'in 1997-1998 yıllarında verdiği "Şehir Yönetim Düşüncesi" seminerlerinden hareketle hazırlanan *Bir Şehir Kurmak*'ta, Türkiye'de şehirleşme sürecinin meseleleri tartışılıyor, sorunların çözümüne dönük öneriler üzerinde duruluyor ve dahası yeni kurulacak şehirler için bir model ortaya konuyor. Turgut Cansever'in "Diyarbakır Suriçi Eylem Planı'nın taslak metni de ilk defa bu eserde gün yüzüne çıkıyor.

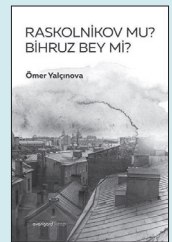

Klasik Yayınları
2015

Raskolnikov mu Bihruz Bey mi?

Ömer Yalçınova

Bütün Batı romanlarının diğer adı Suç ve Ceza'dır. Batı romanı, özellikle Suç ve Ceza'dan sonra, cinayetlerle dolu tarihinin üzerine yıktığı suçluluk duygusundan bir türlü kurtulamamıştır. Bunun doruk noktası, iki cihan harbidir. Hele II. Dünya Savaşı'ndan sonra Batılılar, kötülük problemiyle amansız bir uğraş içine girmişlerdir. Her konuları suçla, kötülükle ilgilidir. Cezaları da sürekli bunu tartışıp düşünmek olsa gerek. Bütün Türk romanlarının diğer adı Araba Sevdası'dır. Batılılaşma/çağdaşlaşma telaşı, merakı, aceleciliği, macerası bütün Türk romanlarına öyle veya böyle sinmiş durumdadır. Çünkü bir Batı vardır ve biz ondan gerideyiz. Bunu kabul edenler de, etmeyenler de aynı etkinin altında düşünmekte ve ona göre kabul edip etmemektedirler.

Avangard Kitap
2015